

Scenariostudie ontwikkeling multi-etnische samenleving tot 2040, met bijzondere aandacht voor MOE-landers

Deelrapport 1: Traject “Prognoses”

George Groenewold en Joop de Beer
NIDI
(Groenewold@nidi.nl , Beer@nidi.nl)

NIETS UIT DIT RAPPORT MAG WORDEN GECITEERD
OF WORDEN VERSPREID ZONDER SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING
VAN HET MINSTERIE (VROM-WWI)

Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut
Lange Houtstraat 19, Postbus 11650
2502 AR Den Haag

Inhoud

Voorwoord	i
Managementsamenvatting	iii
Uitgebreide samenvatting	ix
1. Inleiding	1
2. Doelstellingen	1
3. Conceptualisering en uitwerking	
3.1 Een model van geneste scenario's	3
3.2 Data	14
3.3 Methode	14
4. Migratie en de multi-etnische samenleving: Stand, stromen en kenmerken	
4.1 Allochtone hoofdgroepen	15
4.2 MOE-landers	20
5. Scenario's voor ontwikkelingen in de omvang van herkomstgroepen	
5.1 Inleiding	27
5.2 Herkomst MOE-landen	28
5.3 Herkomst China	35
5.4 Herkomst Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen	40
6. Scenario's voor de acculturatie van herkomstgroepen	
6.1 Inleiding	45
6.2 Het integratiebeleid	45
6.3 Acculturatie kenmerken en korte termijn verwachtingen (tot 2015)	47
6.4 Lange termijn scenario's voor de acculturatie (2015-2040)	55
6.4.1 De context van hoge economische groei en beperkt migratie- en integratiebeleid	56
6.4.2 De context van beperkte economische groei en uitvoeriger migratie- en integratiebeleid	57
6.4.3 Lange termijn scenario's voor de acculturatie van herkomstgroepen	59
7. Discussie	73
Literatuur	83
Annex 1: Uitgangspunten voor het bouwen van de toekomstscenario's	87
Annex 2: Workshop "Visies van experts op de toekomst van de multi-etnische samenleving": Programma, Deelnemers, Structuur en Thema's, Verslag	89
Annex 3: Beleidseffecten meten	103
Annex 4: Europees integratiebeleid	107
Annex 5: Lange termijn scenarioschattingen voor allochtone groepen	111

Voorwoord

Het Ministerie van VROM-WWI besloot in 2009 om een project van toekomstscenario's op te zetten waarbij aandacht wordt geschonken aan demografische en acculturatie aspecten van migranten uit de nieuwe EU lidstaten in Midden en Oost Europa en uit de 'traditionele' migratielanden (Turkije, Marokko, Suriname, Antillen, China). Het project bestaat uit twee deelprojecten. Het ene deelproject heeft tot doel om toekomstscenario's te ontwikkelen met een voornamelijk speculatief karakter. Het andere deelproject heeft tot doel om toekomstscenario's te ontwikkelen die meer in het verlengde liggen van de huidige 'toestand in de wereld'. Dit rapport is een product van het laatstgenoemde deelproject.

De specifieke doelstelling van dit deelproject is dat (1) op basis van verschillende toekomstscenario's schattingen gemaakt worden van de omvang en samenstelling van bovengenoemde herkomstgroepen, en (2) binnen de kaders van elk toekomstscenario redeneringen worden ontwikkeld over hoe de inburgering van deze herkomstgroepen zou kunnen verlopen op de korte termijn (tot 2015) en op de lange termijn (2015-2040).

Ondanks het gebruik van bestaande gegevens en van objectieve criteria om een raamwerk voor scenario's te maken, ontkwamen wij er bij de invulling van specifieke scenario's niet aan om bepaalde subjectieve keuzes te maken. Dat is in het bijzonder van toepassing op de redeneringen die we ontwikkelden met betrekking tot het effect dat een bepaald toekomstscenario zou kunnen hebben op de acculturatie en inburgering van herkomstgroepen en op de acceptatiebereidheid onder autochtonen met betrekking tot allochtonen. Deze subjectieve keuzes en redeneringen kunnen aanleiding geven tot discussie. Immers, binnen de context van een gegeven economische ontwikkeling en een bepaald type migratie- en inburgeringbeleid is het niet ondenkbaar dat andere plausibele toekomstbeelden kunnen worden geïdentificeerd. Wij hopen echter dat onze invulling aanleiding geeft tot discussie en identificatie van andere toekomstbeelden waarbij gebruik wordt gemaakt van het conceptueel raamwerk dat wij in dit rapport aanreiken.

Dit rapport is samengesteld door George Groenewold en Joop de Beer van het NIDI (Nederlands Interdisciplinair Demografische Instituut) in overleg met leden van een interdepartementale begeleidingscommissie. De uiteindelijke verantwoordelijk voor de inhoud van het rapport ligt bij de auteurs. We willen op deze plaats de leden van de begeleidingscommissie danken voor de constructieve samenwerking en voor de opmerkingen en suggesties, te weten: Sinisa Boksic, Chan Choenni, Valentin Neevel, François Paes, en Martijn Wijma van het Ministerie van VROM-WWI, Roel Jennissen van het Ministerie van Justitie en Lobke Zandstra van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Wij danken onze collega Jeannette Schoorl voor haar inbreng in Annex 3 en 4.

Den Haag, 19 februari 2010

Managementsamenvatting

Het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) heeft toekomstscenario's ontwikkeld voor verschillende allochtone groepen in Nederland (1ste en 2de generatie). Naast de 'traditionele' vier grote groepen allochtonen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) wordt in het bijzonder aandacht gegeven aan allochtonen uit de nieuwe EU-lidstaten uit Midden- en Oost-Europa¹ (de zogenaamde MOE-landers) en Chinezen. De scenario's schetsen de toekomstige omvang van de verschillende herkomstgroepen. Daarnaast beschrijven de scenario's mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de inburgering van de verschillende groepen. Daarbij wordt rekening gehouden met verschillende ontwikkelingen in het immigratie- en inburgeringsbeleid. In sommige scenario's wordt verondersteld dat het immigratiebeleid in de toekomst heel restrictief is en het inburgeringsbeleid zeer directief. In weer andere scenario's wordt uitgegaan van een veel minder streng beleid en van een beperkt inburgeringsbeleid. De scenario's vormen het kader waarbinnen (1) schattingen van de toekomstige omvang van herkomstgroepen te maken (*kwantitatief aspect*) en (2) redeneringen worden ontwikkeld met betrekking tot het mogelijke verloop van het inburgeringsgedrag (acculturatiegedrag) van allochtonen (*kwalitatief aspect*). In de scenario's wordt nog onderscheid gemaakt tussen verwachtingen voor de korte termijn (tot 2015) en voor de lange termijn (2015-2040).

Uitgangspunt voor het ontwikkelen van de scenario's en voor het kwantitatieve deel van dit rapport zijn de basisgegevens en uitkomsten van de zogenaamde Welvaart en Leefomgeving (WLO) scenario's. Deze scenario's zijn in het verleden door de planbureaus en het CBS ontwikkeld. De WLO scenario's zijn vier toekomstscenario's (Global Economy, Strong Europe, Transatlantic Markets, Regional Communities) voor de periode 2002-2050. Omdat voor dit deelproject scenario's voor de bevolkingsgroei gemaakt moeten worden zijn de Global Economy en Regional Communities scenario's gekozen omdat zij schattingen opleveren voor, respectievelijk, de hoogste en laagste bevolkingsgroei. Het Global Economy scenario schetst de contouren van een internationaal georiënteerde Nederlandse samenleving met hoge economische groeiverwachtingen, waarin een teruggetreden overheid opereert en waarin de bevolkingsgroei- en immigratieverwachtingen hoog zijn. Het Regional Communities scenario beschrijft een toekomstige samenleving waarin de economische focus voornamelijk op Nederland is gericht en economische groeiverwachting relatief laag zijn, waarin een sterk op de voorgrond tredende overheid opereert en waarin de bevolkingsgroei- en immigratieverwachtingen laag zijn. Nader onderzoek wijst uit dat de WLO scenarioschattingen hun actualiteitswaarde nog niet hebben verloren.

Voor het kwalitatieve deel van dit rapport - het ontwikkelen van redeneringen over de gevolgen die een bepaalde economische ontwikkeling en migratie/integratie beleid zou kunnen hebben op de inburgering van allochtonen- is gebruik gemaakt van artikelen en rapporten over het verschijnsel acculturatie en over recente ontwikkelingen in de acculturatie van allochtone groepen in Nederland, waaronder de SCP jaarrapporten over integratie.

Aanpak

Om op een systematische manier de toekomst te verkennen is een conceptueel model ontwikkeld op basis waarvan een groot aantal mogelijke toekomstscenario's kan worden afgeleid. De bouwstenen voor dat model zijn de volgende factoren: aard van de economische ontwikkeling, aard van de rol van de overheid, aard van het migratie- en inburgeringsbeleid, en aard van het acculturatiegedrag van allochtonen. De laatste factor behoeft enige toelichting, want er wordt gebruik gemaakt van het acculturatiemodel van Berry (1997; 2006). Het model stelt dat acculturatiegedrag zich in vier verschillende gedragstijlen kan openbaren: *integratiestijl*, *assimilatiestijl*, *separatiestijl*, *marginalisatiestijl*.

¹ Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Hongarije, Roemenië en Bulgarije

Deze vierdeling is gebaseerd op de opvatting dat er twee, in principe onafhankelijke, krachten spelen in het acculturatieproces: (1) cultuurbehoud, dat wil zeggen behoud van eigen etnische groep normen, waarden en gewoonten, en (2) aanpassing, dat wil zeggen adoptie van normen, waarden en gewoonten van autochtonen. Migranten zoeken een evenwicht tussen 'cultuurbehoud' en 'aanpassing'. Het gezochte evenwicht kan als een 'labiel' evenwicht worden bestempeld omdat het onderhevig is aan veranderingen in tijd en ruimte. Het evenwicht wordt ondermeer beïnvloed door de context waarin men leeft (aard van de economie, aard van migratie- en inburgeringbeleid), persoonlijke verlangens, 'peer-pressure' vanuit de eigen etnische groep, acceptatiebereidheid van autochtonen met betrekking tot de aanwezigheid en het gedrag van migranten.

Migranten die een *integratiestijl* toepassen laten hun gedrag, afhankelijk van de specifieke situatie, inspireren door zowel de normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep (bijvoorbeeld thuis) als van de autochtone groep (bijvoorbeeld op het werk). Migranten met een *assimilatiestijl* geven er de voorkeur aan om gedrag, ongeacht te situatie, volledig te laten inspireren door de normen, waarden en gewoonten van autochtonen. Migranten met een *separatiestijl* geven er de voorkeur aan om gedrag, ongeacht te situatie, voornamelijk te laten inspireren door normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep. Migranten met een *marginalisatiestijl* laten hun gedrag niet (meer) leiden door de normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep in het gastland, maar ook niet door die van autochtonen. De laatstgenoemde personen hebben binding verloren met zowel de eigen groep of met de autochtonen.

Op basis van deze drie bouwstenen (aard van de economie, aard van het beleid, aard van het acculturatiegedrag) zijn er een groot aantal potentiële scenario's mogelijk. Vanwege de praktische hanteerbaarheid werd besloten slechts vier scenario's te selecteren. De selectie van de vier scenario's is op een dusdanige manier gedaan dat zij het spectrum van mogelijke scenario's kunnen representeren (twee scenario's die 'uiterste' ontwikkelingen schetsen en twee scenario's die tussenliggende ontwikkelingen schetsen).

De wijze waarop selectie plaatsvond is de volgende. Allereerst werden twee economische scenario's geselecteerd waarvan wordt voorspeld dat ze, respectievelijk, tot de *laagste* (Regional Communities scenario) of tot de *hoogste* (Global Economy scenario) bevolkingsgroei zullen leiden. Vervolgens werden binnen elk van deze twee economische scenario's weer twee contrasterende migratie- en inburgeringbeleidsscenario's te identificeren. Tenslotte werd beredeneerd welke acculturatiestijl door de economische- en beleidscontext van een bepaald scenario extra wordt aangespoord. Hierbij wordt de kanttekening gemaakt dat alle vier acculturatiestijlen in een bepaalde verhouding zullen voorkomen.

Vier scenario's

Een samenvattende beschrijving van de vier scenario's is de volgende:

1. Het *Expat scenario* beeldt een context van een open, internationaal georiënteerde economie uit met relatief *hoge* economische groeiverwachtingen waarin de rol van de overheid over het algemeen beperkt is tot de kerntaken (bijvoorbeeld infrastructuur, veiligheid). Migratiebeleid en inburgeringbeleid bestaan niet of in beperkte mate, hetgeen in het verlengde ligt van de relatief hoge acceptatiebereidheid onder autochtonen met betrekking tot immigranten. Deze context spoort een *separatiestijl* onder allochtonen aan omdat er geen impulsen vanuit de context (overheid, autochtonen) komen waarin 'in harmonie samenleven' wordt benadrukt. In dit scenario leven etnische groepen (en autochtonen) dus naast elkaar, maar ook langs elkaar heen.

2. Het *LAT (Living Apart Together) scenario* speelt in eenzelfde economische context maar de overheid past hier een *selectief* migratiebeleid toe. De acceptatiebereidheid van autochtonen is hoog, maar er wordt bekeken wie wel en wie niet in Nederland welkom is. Er is sprake van een faciliterend overheidsbeleid. Dat houdt in dat allerlei faciliteren worden gecreëerd die bijdragen om de kwaliteit van samenleven tussen verschillende herkomstgroepen te verbeteren, zoals als het bestaan van gesubsidieerde taalcursussen. Op allochtonen wordt geen druk uitgeoefend om hiervan gebruik te maken. Dit scenario spoort de *integratiestijl* onder allochtonen aan omdat de eigen cultuur niet hoeft worden opgegeven, omdat de acceptatiebereidheid onder autochtonen relatief hoog is, en omdat men op vrijwillige basis kan besluiten om zich aan Nederlandse normen, waarden en gewoonten aan te passen. Verschillende etnische groepen leven in dit scenario dus naast elkaar met behoud van de eigen culturele normen, waarden en gewoonten. Het credo in dit scenario is 'naast elkaar en met elkaar leven'.
3. Het *Appèl scenario* (evenals het *Regie scenario*) speelt in een geheel andere context. In plaats van een internationale oriëntatie van de economie is sprake van nationale gerichtheid. Economische groei verwachtingen zijn laag en in tegenstelling tot de vorige twee scenario's is de rol van overheid in de samenleving groot. Zij past een *selectief* migratiebeleid toe, gekoppeld aan een *stimulerend* inburgeringbeleid. In deze context is er een grotere kans op werkloosheid en sociale exclusie, mede vanwege de veel lagere acceptatiebereidheid onder autochtonen. Hierdoor is de kans dat allochtonen een *marginalisatiestijl* gaan hanteren groter is dan in de andere scenario's.
4. Het *Regie scenario* speelt in dezelfde economische context af als het *Appèl scenario* en de rol van de overheid is groot. In vergelijking met het *Appèl scenario* kan het migratiebeleid echter als *restrictief* worden bestempeld en het inburgeringbeleid als *directief*. Mede vanwege de relatief lage acceptatiebereidheid van autochtonen met betrekking tot de aanwezigheid van migrantengroepen is het beleid erop gericht om leden van deze groepen aan te sporen om een *assimilatiestijl* te hanteren.

Bovenstaande scenario's schetsen ieder een verschillend toekomstbeeld en dat is vervolgens vertaald naar: (1) verschillende veronderstellingen omtrent de groei van de omvang van de bevolking van bepaalde herkomstgroepen en (2) verschillende redeneringen omtrent de wijze waarop de acculturatie van bepaalde herkomstgroepen zou kunnen verlopen. Met betrekking tot het laatste is het onontkoombaar dat er subjectieve keuzes moeten worden gemaakt die aanleiding tot discussie kunnen geven. Immers, binnen een bepaalde scenariocontext is het mogelijk dat ook andere plausibele redeneringen kunnen worden geïdentificeerd. De bedoeling is dat de hier gepresenteerde redeneringen aanleiding geeft tot discussie en identificatie van alternatieve toekomstbeelden.

Kwantitatieve resultaten

In tabel 1 zijn de resultaten samengevat van de vier scenario's voor te verwachten aantallen allochtonen voor de korte termijn (steekjaar 2015) en de lange termijn (steekjaren 2025, 2040). Voor de overzichtelijkheid vermelden we in deze samenvatting slechts de laagste en de hoogste schattingen. Voor alle herkomstgroepen geldt dat het *Appèl scenario* resulteert in laagste schattingen voor de omvang van de toekomstige bevolking, terwijl het *LAT scenario* tot de hoogste schattingen leidt. Voor het inburgeringbeleid zijn in het bijzonder de resultaten voor de 1ste generatie relevant.

De tabel laat ondermeer zien dat de verwachting is dat, afhankelijk van ontwikkelingen in de economische en beleidscontext, de MOE-lander en Chinese gemeenschappen nog flink zullen toenemen. De Turkse en Marokkaanse gemeenschap zijn nu ongeveer even groot, maar als Turkije EU-lid (kolom hoogste) is de verwachting dat de Turkse gemeenschap op termijn aanzienlijk groter zal worden dan de Marokkaanse gemeenschap. De Surinaamse en de Antilliaanse gemeenschappen

zullen ongeveer gelijk blijven op de lange termijn of nog toenemen als een hoog economisch groeiscenario zich voltrekt.

Tabel 1. Samenvatting uitkomsten van korte en lange termijn schattingen voor de toekomstige omvang van allochtone gemeenschappen uit diverse herkomstgebieden (aantallen zijn duizendtallen).

	2009	2015		2025		2040	
	GBA	laagste	hoogste	laagste	hoogste	laagste	hoogste
1ste generatie							
MOE-landen	83	116	196	175	340	233	529
China	35	51	113	62	180	74	264
Turkije	195	189	258	185	308	168	368
Marokko	166	165	188	163	204	152	220
Suriname	185	171	194	154	195	116	183
Antillen	80	62	100	53	114	44	131
2de generatie							
MOE-landen	32	39	49	66	98	113	220
China	15	23	32	35	63	52	122
Turkije	182	205	228	227	291	248	381
Marokko	174	203	212	232	255	253	299
Suriname	153	168	173	180	195	185	221
Antillen	55	66	73	78	97	90	135
Totaal							
MOE-landen	115	155	245	241	438	346	749
China	50	74	145	97	243	126	386
Turkije	377	394	486	412	599	416	749
Marokko	340	368	400	395	459	405	519
Suriname	338	339	367	334	390	301	404
Antillen	135	128	173	131	211	134	266

Kwalitatieve resultaten

Uit de opgebouwde redeneringen over mogelijke ontwikkelingen in de acculturatie van allochtone herkomstgroepen zijn een aantal conclusies te trekken.

Een *eerste conclusie* is dat zowel in scenario's waarin de overheid een duidelijk migratie- en inburgeringbeleid voert als in scenario's zonder zulk beleid, spanningen tussen autochtonen en allochtonen, en tussen allochtonen onderling kunnen voorkomen. Echter, de mate waarin spanningen optreden kunnen uiteenlopen.

Bijvoorbeeld, in het *Expat scenario* is migratie- en inburgeringbeleid nagenoeg afwezig en de overheid en autochtone bevolking presenteren de eigen (Nederlandse) normen, waarden en gewoonten niet als 'rolmodel' voor allochtonen waardoor er geen gevoelde noodzaak is bij allochtonen om zich daar op termijn naar te richten. Het gevolg kan zijn dat groepen langs elkaar heen leven en niet investeren in de kwaliteit van samenleven en de omgang met elkaar. Afhankelijk van de culturele en religieuze mix in wijken en buurten kunnen allerlei bronnen van spanningen ontstaan. Dus niet alleen spanningen tussen autochtone en allochtonen, maar ook tussen allochtonen onderling.

De minste spanningen worden verwacht in het *LAT scenario* omdat de samenleving in dat scenario ervan uitgaat dat verschillende etnische groepen als weliswaar aparte, maar volwaardige groepen naast autochtonen leven. De autochtonen, via het beleid, oefenen geen noemenswaardige druk uit op migrantengemeenschappen met betrekking tot aanpassing aan de Nederlandse samenleving. Zij bieden wel allerlei faciliteiten aan (bijvoorbeeld taalcursussen en cursussen interculturele communicatie) om de migrantengemeenschap en autochtonen met elkaar in contact te brengen. De insteek is 'we zijn verschillend maar we willen met elkaar in voorspoed leven, daarom moeten we allereerst leren communiceren met elkaar'.

In het *Regie scenario* stelt de overheid heel duidelijk waarnaar allochtone groepen zich moeten richten, te weten: de normen, waarden en gewoonten van de autochtone Nederlanders. Er wordt een indringende assimilatie politiek gevoerd met als doel dat allochtonen zich zo snel mogelijk aanpassen en gedragen volgens Nederlandse normen, waarden en gewoonten (thuis en op straat). Dat betekent in het Regie scenario ook dat de overheid en autochtonen in wijken en buurten geen plaats gunnen aan cultuurvreemde normen, waarden en gewoonten, zoals Islamitische. Hierdoor ontstaan er juist spanningen omdat aan culturele en religieuze diversiteit een negatieve lading wordt gegeven en dat kan er bij allochtonen, vooral bij de 2de generatie, toe leiden dat een gevoel van culturele en cognitieve dissonantie ontstaat. Dat gevoel ontstaat als in de opvoeding enerzijds de waarden en normen van de etnische cultuur centraal staan en, voornamelijk buitenshuis, de waarden en normen van de autochtone bevolking worden benadrukt in het gedrag. Dat kan weer aanleiding zijn voor het ontstaan van een identiteitsprobleem, en, afhankelijk hoe dit zich ontwikkelt, leiden tot vervreemding van de eigen en van de autochtone cultuur. Het is niet onmogelijk dat dit gevoel van 'er-eigenlijk-niet-bij-horen' tot vormen van verzet en maatschappijondermijnend gedrag kan leiden. Het gevoel van 'er-bij-te-willen-horen' is bij leden van bepaalde herkomstgroepen erg belangrijk. Buitengesloten worden, bijvoorbeeld door de assimilatiepolitiek van autochtonen, kan bij sommige herkomstgroepen (vooral bij Chinezen, Turken, Marokkanen) zwaarder vallen dan bij andere groepen.

Zowel in het Expat als het Regie scenario, waarin economische en beleidscontexten zeer sterk verschillen, is het niet ondenkbaar dat allochtonen zich achter de oren zullen krabben bij de vraag "hoe fijn is het om Nederlander te zijn?"

Een *tweede conclusie* is dat met betrekking tot de inburgering van allochtonen uit MOE-landen goed onderscheid gemaakt moet worden tussen MOE-landers die hier al vele jaren wonen (Poolse bruiden, politieke vluchtelingen uit voormalige Oostbloklanden) en zij die pas na de EU-toetreding van hun herkomstland naar Nederland zijn gemigreerd, vaak met een korte verblijfsduur intentie. Het is heel goed mogelijk dat korte verblijfsduurintenties worden omgezet in permanente verblijfsduurintenties. Dat heeft implicaties voor de woningmarkt en voor de woonsegregatie. Voor zover MOE-landers in de vier grote steden wonen, wonen zij in wijken waar de huren het laagst zijn. Dat zijn meestal de wijken waar veel niet-westerse allochtonen wonen. Dat kan leiden tot spanningen vanwege de culturele verschillen en omdat er geen gemeenschappelijke taal gesproken wordt om spanningen en conflicten te bespreken en oplossingen te vinden. Een bijkomend probleem is dat MOE-landers zijn opgegroeid in hun land zonder enige ervaring met samenleven met niet-westerse en Islamitische minderheden.

Een *derde conclusie* bij het denken over de toekomst van multi-etnisch Nederland is dat het volgen en succesvol voltooien van een inburgeringscursus slechts betekent dat aan een, weliswaar belangrijke, *noodzakelijke voorwaarde* voor inburgering en integratie in de Nederlandse samenleving is voldaan. Echter, feitelijke inburgering en integratie kan pas plaats vinden als ook aan zekere *voldoende voorwaarden* is voldaan. Daartoe behoort zeker de acceptatiebereidheid onder autochtonen met betrekking tot aanwezige allochtonen en toekomstige migranten. Is die laag, zoals vandaag de dag het geval lijkt te zijn in brede lagen van de bevolking, dan zullen allochtonen nooit

een gevoel van 'ik-hoor-erbij' kunnen ontwikkelen. In dat geval is van een multi-etnische samenleving waarin niet alleen naast elkaar maar ook met elkaar wordt geleefd geen sprake.

Een *vierde conclusie* is dat conflicten tussen de moslimgemeenschap (vnl. Turken en Marokkanen) en de autochtone gemeenschap net zo goed kunnen ontstaan of voortduren in een context met hoge economische groei als in een context met lage economische groei. In een context van hoge economische groei wordt het leven voor velen weliswaar beter maar worden de verschillen tussen arm en rijk vaak ook groter. Als die groter wordende verschillen langs etnische en/of religieuze scheidslijnen gaan of blijven lopen dan kan dit tot maatschappelijke spanningen en onrust leiden. De Expat en LAT scenario's kunnen dus leiden tot een bestendiging van een situatie waarin allochtonen en autochtone naast, maar niet met elkaar leven. In een context van lage economische groei (de Appèl en Regie scenario's) kunnen spanningen tussen groepen ontstaan, voortduren of escaleren als bestaande verschillen tussen arm² en rijk parallel blijven lopen met etnische scheidslijnen of met het 'moslim - niet-moslim' zijn. Vooral de assimilatie politiek in het Regie scenario versterkt nog de spanningen tussen autochtonen en allochtonen als gevolg van het ontkennen van de waarde van het culturele erfgoed van allochtone groepen en dus van een deel van hun identiteit.

In de scenario's is de focus vooral op het ontdekken van mogelijke spanningsvelden geweest waardoor de interessante en verrijkende aspecten van multicultureel samenleven onderbelicht zijn gebleven, waarvan akte. Toch is die focus niet onterecht omdat het helpt om te kunnen anticiperen op mogelijke etnisch-gerelateerde problemen in de toekomst. Spanningen tussen etnische groepen, het ontstaan van afscheidingsbewegingen en vormen van terrorisme is immers iets van alle tijden en het komt overal ter wereld voor. Religie en politieke visie (of een combinatie van beide) zijn nagenoeg altijd drijvende, bindende of escalerende krachten. Door de tijd zijn de schaal en de wijze waarop conflicten tussen etnische groepen worden beslecht wel sterk veranderd. De geschiedenis laat dus zien dat, net als het geval is in een partnerrelatie en in gezinnen, harmonieus multi-etnisch samenleven verre van vanzelfsprekend is en dat er regelmatig hard 'gewerkt' moet worden om intermenselijke verhoudingen in goede banen te leiden. Het tijdig identificeren en bespreken van mogelijke knelpunten en bedenken van oplossingen is dan een noodzakelijke voorwaarde voor (multi-etnisch) samenleven.

---

² Het gaat in geval van Nederland om 'relatief arm' en misschien nog meer om *relatieve deprivatie*, 'de perceptie hebben dat me veel minder bezit of veel minder kansen krijgt dan de (autochtone) buurman of buurvrouw, terwijl men wel vergelijkbare aspiraties heeft als die buurman of buurvrouw'.

Uitgebreide samenvatting

1. Doelstelling (hoofdstuk 1 en 2)

- Bestaande lange termijn demografische scenario's geven weliswaar inzicht in immigratiestromen en veranderingen in de multi-etnische samenstelling van de bevolking, maar onderbelicht blijven veelal de effecten hiervan op de samenleving op terreinen als werk, onderwijs, normen en waarden, sociale cohesie en segregatie.
- Toen de planbureaus lange termijnscenario's hebben opgesteld voor de zogenaamde Welvaart en Leefomgeving (WLO) studie, was er nog maar in beperkte mate sprake van arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europese (MOE) landen. Dat is de afgelopen jaren echter veranderd na de toetreding tot de EU in 2004 van Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Hongarije in 2007 van Roemenië en Bulgarije. Het aantal arbeidsmigranten uit, vooral, Polen, Bulgarije en Roemenië is de laatste jaren sterk toegenomen.
- Het Ministerie van VROM-WWI heeft daarom aan het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) de opdracht gegeven om toekomstscenario's te ontwikkelen waarbij specifiek aandacht wordt geschonken aan de migratie en inburgeringsaspecten van zogenaamde MOE-landers, naast die van de traditionele immigrantengroepen (zoals Turken, Marokkanen en Antillianen³).
- De doelstelling van dit rapport is om scenario's te ontwikkelen die inzicht verschaffen in:
  1. Migratieaantallen en hun effect op de omvang van de verschillende migrantenpopulaties, zowel op de korte (tot 2015), met 2009 en 2015 als steekjaren, als op de lange termijn (2015-2040), met 2025 en 2040 als steekjaren.
  2. Effecten van migratie en andere trends op de multi-etnische samenleving. Aan de hand van scenario's wordt onderzocht wat de mogelijke effecten van migratie zijn op onder meer arbeidsparticipatie, segregatie en inburgering van de belangrijkste immigrantengroepen.
  3. Effecten van beleid op de multi-etnische samenleving. Bij de opzet van de scenario's wordt rekening gehouden met verschillende beleidsrichtingen, zowel wat betreft migratiebeleid als inburgeringbeleid. Tevens wordt rekening gehouden met verschillende soorten gedragsreacties van verschillende migrantengroepen met betrekking tot cultuuraanpassing en -behoud.

Naast de vier 'traditionele' grote groepen allochtonen zal er in bijzonder aandacht worden besteed aan MOE-landers en Chinezen.

2. Nieuwe scenario's (hoofdstuk 3)

- Scenario's beschrijven verschillende, maar reële en consistente toekomstbeelden. De scenario's die in dit rapport worden beschreven bouwen voort op de lange termijnscenario's die door de planbureaus zijn ontwikkeld voor de Welvaart en Leefomgeving (WLO) studie. Die vier scenario's zijn gebaseerd op twee dimensies van economische ontwikkeling: (1) de mate van internationale oriëntatie van economieën en (2) de mate waarin de overheid een rol speelt in de economie. De vier scenario's kregen de namen Strong Europe, Global Economy, Regional Communities, Transatlantic Markets.
- In dit rapport wordt uitgegaan van de twee meest contrasterende scenario's: *Global Economy (GE)* en *Regional Communities (RC)*. Global Economy gaat uit van een internationale oriëntatie en een grote rol voor de markt, Regional Communities gaat uit van een meer nationale oriëntatie en een sterke overheid. Deze twee scenario's beschrijven de boven- en ondergrens van de verwachte economische ontwikkeling. In GE is de economische groei beduidend hoger dan in RC.
- Binnen deze twee economische scenario's worden in dit rapport twee beleidsscenario's uitgewerkt, namelijk voor migratie- en inburgeringbeleid. Voor migratiebeleid wordt verondersteld dat dit kan variëren van het (relatief) vrij toelaten van immigranten tot een

---

³ Wanneer in dit rapport wordt gesproken over Antillianen wordt bedoeld op Antillianen en Arubanen.

restrictief toelatingsbeleid. Voor inburgeringbeleid wordt verondersteld dat dit passief of directief kan zijn. De combinatie van deze beleidsvarianten leidt tot vier mogelijke beleidsscenario's. In combinatie met de twee economische scenario's zou dat in theorie leiden tot acht scenario's.

- Om het geheel overzichtelijk te houden zijn er daarvan vier duidelijk contrasterende scenario's geselecteerd:
  - **Scenario A:** Global Economy met relatief open immigratiebeleid en passief inburgeringbeleid
  - **Scenario B:** Global Economy met selectief immigratiebeleid en faciliterend inburgeringbeleid.
  - **Scenario C:** Regional Communities met selectief immigratiebeleid en faciliterend inburgeringbeleid.
  - **Scenario D:** Regional Communities met restrictief immigratiebeleid en directief inburgeringbeleid.
- Het ene uiterste wordt gevormd door scenario A waarin internationale economische samenwerking centraal staat, waarin de privésector de belangrijkste speler is, waarbij internationale migratie belemmeringvrij kan plaatsvinden, en waar de overheid weinig of geen specifieke actie onderneemt om migranten in te burgeren. Het andere uiterste is scenario D, waarbij een nationale oriëntatie de boventoon voert, waarbij de overheid sterk sturend optreedt en waarbij er strenge regels worden toegepast op het terrein van de toelating, inburgering en remigratie.
- Aan deze scenario's is vervolgens nog derde dimensie toegevoegd, namelijk het gedrag van personen van allochtone herkomst ten aanzien van hun inburgering in de Nederlandse samenleving. Uitgangspunt vormt daarbij het acculturatiemodel van Berry, dat ervan uitgaat dat het acculturatieproces afhangt van twee krachten, namelijk het behoud van eigen culturele normen, waarden en gewoonten en het overnemen van de culturele normen, waarden en gewoonten van het land van vestiging. In combinatie leiden deze krachten tot vier verschillende vormen van acculturatiegedrag, ook wel acculturatiestijlen genoemd:
  - **Integratiestijl:** afhankelijk van de specifieke context van het dagelijks leven wordt het gedrag bepaald door de normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep dan wel door de normen, waarden en gewoonten van de autochtone gemeenschap.
  - **Separatiestijl:** leven volgens de normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep zonder dat het gedrag wordt geleid door belangrijke normen, waarden en gewoonten van de autochtone gemeenschap.
  - **Marginalisatiestijl:** verliezen van binding met de normen, waarden en gewoonten van zowel de eigen etnische groep als die van de autochtone gemeenschap.
  - **Assimilatiestijl:** Het dagelijks leven, ongeacht de context, wordt geleid door de normen, waarden en gewoonten van de autochtone gemeenschap. De normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep worden niet meer gehanteerd.
- In geval van *Assimilatiestijl* zullen migranten op terreinen als taalvaardigheid, kennis van de Nederlandse samenleving, Nederlandse normen en waarden, onderwijs- en arbeidsparticipatie overeenkomsten vertonen met wat men gemiddeld genomen onder de Nederlandse autochtone bevolking aantreft. In geval van *Integratiestijl* participeren migranten volledig in de samenleving en staan positief tegenover de multiculturele samenleving, ondanks dat sommige wensen en gewoonten afwijken. Ze zoeken steeds naar de gepaste houding en gepast gedrag in hun relaties met de autochtone bevolking. In geval van *Separatiestijl* laten migranten zich voornamelijk leiden door de normen, waarden en gewoonten van de etnische groep en veel minder of in het geheel niet door die van de autochtone groep. Aanpassingsgedrag vindt dus slechts in geringe mate plaats. In geval van *Marginalisatiestijl* participeren migranten niet echt in de samenleving. Zij zijn ontheemd in de zin dat ze vervreemd zijn van hun oorspronkelijke etnische groep en ze vinden ook geen aansluiting bij autochtone gemeenschap. Voor zover zij ervoor kiezen om deel uit te

maken van een sociale groep dan is dat een groep met een eigen subcultuur. Migratie en migranten zijn moeilijk te beïnvloeden met beleidsmaatregelen.

- Omdat alle vier acculturatiestijlen kunnen voorkomen in allochtone groepen die leven in een context volgens scenario's A t/m D zijn er $4 \times 4 = 16$ potentiële acculturatie scenario's mogelijk. Dat aantal is wederom om praktische en inhoudelijke redenen teruggebracht door slechts 1 acculturatiescenario per hoofdscenario A t/m D te selecteren. De keuze per hoofdscenario hebben we bepaald door na te gaan wat de *structureerende werking* van een bepaald hoofdscenario (A t/m D) zou kunnen zijn op het acculturatiegedrag. Dat wil zeggen welke acculturatiestijl onder allochtonen wordt in het bijzonder aangespoord door de economische en beleidscontext waarin allochtonen leven. Wij menen dat wij voor elke context een iets andere acculturatiestijl konden identificeren die in het bijzonder wordt aangespoord. Dat betekent dus niet dat andere acculturatiestijlen niet zouden kunnen voorkomen, in tegendeel. Dit heeft ertoe geleid dat aan de 3-dimensionale versies van de 2-dimensionale scenario's A t/m D een nieuwe naam werd gegeven. De naam weerspiegelt een bepaald aspect van de aard van de samenleving waarin wordt geleefd:

Scenario A → EXPAT scenario
Scenario B → LAT scenario
Scenario C → Appèl scenario
Scenario D → Regie scenario

- Op basis van de genoemde ingrediënten (1. economische ontwikkeling, 2. migratie- en inburgeringbeleid en 3. acculturatiegedrag) kunnen deze uiteindelijke vier scenario's als volgt worden beschreven:

- **Expatrie scenario**

Nederland kent een hoge economische groei. De vergrijzing van de beroepsbevolking en sectorale arbeidstekorten leiden tot een vraag naar arbeidsmigranten. In dit scenario opereert een sterk afgeslankte overheid die zich beperkt tot kerntaken. Een migratie- en integratiebeleid is nagenoeg afwezig. Verblijfsduur van nieuwkomers wordt bepaald door de migrant zelf. De autochtone bevolking heeft geen probleem met nieuwkomers. Er zijn weinig impulsen voor migranten om normen, waarden en gewoonten over te nemen van de autochtone bevolking. Nieuwkomers zullen in dit scenario in eerste instantie het eigen culturele erfgoed als referentiekader nemen, in het bijzonder wanneer de voorgenomen verblijfsduur in het gastland kort is (de migrant als "expat"). Veel nieuwkomers vertonen de separatiestijl. Omdat de tweede generatie opgroeit in de traditie van de eerste generatie zullen velen van hen vergelijkbaar acculturatiegedrag vertonen, maar andere acculturatiestijlen (w.o. integratiestijl en assimilatiestijl) kunnen natuurlijk ook voorkomen.

- **LAT scenario**

Ook dit scenario kent een hoge groei, maar overheidsbeleid bepaalt wie wel en wie niet toegang heeft tot Nederland. Er is een voorkeur voor migranten met een goede opleiding uit een EU-land. Er is een faciliterend inburgeringbeleid dat migranten uitnodigt kennis te nemen van de Nederlandse samenleving. Migrant worden door autochtonen als medeburgers tegemoet getreden, niet in de laatste plaats omdat zij nodig zijn in de groeiende economie. Veel migranten zien er voordeel in om goed binnen deze maatschappij te kunnen functioneren, waardoor een groeiend aantal zich dan ook vrijwillig de taal, normen, waarden en gewoonten aanleren. Men combineert cultuurbehoud met aanpassing.

- **Appèl scenario**

De economische groei staat op een laag pitje. De werkloosheid ligt op een relatief hoog niveau. Er is een omvangrijk overheidsapparaat met meer regelgeving, sturing en sanctiëring. Er is sprake van een selectief migratiebeleid dat strenger is dan in geval van

het LAT scenario. Er is een sterke voorkeur voor migranten uit EU-landen. In vergelijking met het LAT scenario wordt inburgering niet als een vrijblijvende zaak beschouwd maar wordt er actief beleid gevoerd om migranten aan te zetten tot inburgering. Inburgering is gericht op aanpassen aan de cultuur, waarden en gewoonten van Nederlanders en er is weinig aandacht voor het belang van eigen cultuurbehoud. De kans op isolement en marginalisatie is in dit scenario reëel.

o **Regie scenario**

De economische groei is evenals in het Appèl scenario laag, maar het migratiebeleid is restrictiever en het inburgeringsbeleid is directief van aard. De overheid voert een strakke regie met betrekking tot het vormgeven van de samenleving. Alleen bepaalde typen migranten worden toegelaten vanwege de behoefte aan bepaalde kennis en vaardigheden. Tijdelijke verblijfsvergunningen voor niet-EU migranten worden niet meer verlengd. Aan zowel tijdelijk als permanent verblijf van migranten (en gezinsleden) zijn strenge inburgeringseisen verbonden, ook aan migranten uit EU-landen worden bepaalde inburgeringseisen gesteld. De nationale gerichtheid van de overheid en de samenleving als geheel leidt er toe dat van migranten die worden toegelaten dat zij binnen afzienbare tijd volledig assimileren.

3. Migratie en de huidige multi-etnische samenleving (hoofdstuk 4)

- Op dit moment behoort ongeveer één op de vijf inwoners van Nederland tot westerse of niet-westerse allochtonen. Dit betreft 3,2 miljoen personen. De verwachting is dat in 2050 het percentage allochtonen zal liggen tussen de 29% en 35% afhankelijk van het gekozen scenario. Iets meer dan de helft van de allochtonen bestaat uit niet-westerse allochtonen.
- Sinds de toetreding van Polen tot de EU in 2004 is het aantal Polen in Nederland sterk toegenomen. In 1996 waren er ongeveer 25.000 geregistreerd terwijl dit dertien jaar later verdubbeld is naar ongeveer 69.000. Dit zijn de aantallen die in de GBA zijn geregistreerd. Het werkelijke aantal MOE-landers in Nederland is hoger, onder meer doordat een deel van de Poolse arbeidsmigranten maar voor een paar maanden in Nederland werken en dan weer terugkeren. Daarnaast zijn er MOE-landers uit Bulgarije en Roemenie die zonder tewerkstellingsvergunning (TWV) werken en wonen in Nederland. Een TWV is voor deze groep is nog tot 2012 nodig. Schattingen van het werkelijk aantal aanwezige MOE-landers (geregistreerde en niet-geregistreerde personen) in Nederland lopen op tot wel 167 duizend.
- Naast de sterke stijging van het aantal Poolse immigranten zien we ook een flink aantal dat zich laat uitschrijven. Bijvoorbeeld, in 2009 werden er ongeveer 14.000 immigranten uit Polen geregistreerd terwijl toch ook nog 5.000 Polen zich lieten uitschrijven uit het bevolkingsregister. De gemiddelde verblijfsduur van veel immigranten uit MOE-landen is nogal kort in vergelijking met immigranten uit andere groepen.
- Chinese allochtonen behoren tot een van de oudste immigrantengroepen in Nederland. Opvallend is dat de laatste jaren weer een toename van het aantal Chinese immigranten is waar te nemen. Bij mannelijke Chinese immigranten zijn arbeid en studie de belangrijkste immigratiemotieven zijn, terwijl bij vrouwen huwelijk en studie de belangrijkste zijn. Bij vrouwelijke Chinese immigranten zien we daarnaast in de laatste jaren een duidelijke toename van het arbeidsmotief.
- De omvang van de immigratie naar Nederland hangt sterk samen met de situatie op de arbeidsmarkt in Nederland. Sinds 1980 blijkt de immigratie steeds te stijgen als de werkloosheid terugloopt, terwijl een stijging van de werkloosheid steeds samengaat met een daling van de immigratie. Te verwachten valt dat als gevolg van de huidige toename van de werkloosheid de immigratie in 2010 een duidelijke daling zal laten zien. Maar de daling van de immigratie als gevolg van de economische crisis zal waarschijnlijk niet van blijvende aard zijn. Op de lange termijn is er sinds 1980 een geleidelijke stijging in de immigratie waar te nemen, waarbij elke piek in een periode van hoogconjunctuur weer hoger is dan de voorafgaande piek. Vanwege de

te verwachten krapte op de Nederlandse arbeidsmarkt is er geen reden om aan te nemen dat de immigratie in de toekomst zal dalen.

4. Toekomstige omvang van herkomstgroepen (hoofdstuk 5)

- In de WLO-studie van de planbureaus worden voor de scenario's Global Economy (GE) en Regional Communities (RC) veronderstellingen geformuleerd over de toekomstige omvang van verschillende grote groepen allochtonen, zoals Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen, maar niet van bijvoorbeeld MOE-landers en Chinezen. In dit rapport wordt voor de verschillende scenario's ook de toekomstige omvang van deze laatste groepen berekend. Er zijn berekeningen uitgevoerd voor de korte termijn (2015) en de lange termijn (2015-2040).
- Na het verschijnen van de WLO-studie heeft het CBS op basis van meer recente gegevens een nieuwe allochtonenprognoses gepubliceerd. De meest recente allochtonenprognose van het CBS ligt in de buurt van het lage RC-scenario. Gezien de op korte termijn te verwachten daling van de immigratie ligt het voor de hand te veronderstellen dat op de korte termijn de ontwikkeling van het aantal allochtonen in de buurt van het RC-scenario zal liggen. Op de langere termijn is een ontwikkeling in de richting van het GE-scenario ook weer denkbaar.
- In de WLO-scenario's vormen MOE-landers onderdeel van de groep 'Overig Europa'. Die categorie omvatte niet alleen de MOE-landen maar bijvoorbeeld ook de landen die deel uitmaakten van de voormalige Sovjet-Unie en het voormalige Joegoslavië. Voor de vier scenario's in dit rapport zijn veronderstellingen geformuleerd over het aandeel van de MOE-landers binnen de categorie 'Overig Europa'. Voor het Expat scenario wordt verondersteld dat het aandeel van MOE-landers in de groei van migranten uit 'Overig Europa' zich op het huidige niveau zal handhaven. In het LAT scenario wordt verondersteld dat het aandeel van MOE-landers zal toenemen, omdat het selectieve migratiebeleid aan het toelaten van arbeidsmigranten van buiten de EU beperkingen oplegt die niet gelden voor migranten uit EU-lidstaten. In de Appèl en Regie scenario's is als gevolg van de lagere economische groei de vraag naar arbeid lager, waardoor de aantallen immigranten uit MOE-landen en uit 'Overig Europa' op een lager niveau liggen. In het Regie scenario ligt het aandeel van MOE-landers in de migratie uit 'Overig Europa' lager dan in het Appèl scenario, omdat het toelatingsbeleid zeer restrictief is ten aanzien van niet-EU-migranten. In het Regie scenario worden tijdelijke verblijfsvergunningen van niet-EU-migranten niet verlengd, waardoor er per saldo uitstroom van niet-EU-migranten zal zijn.
- Voor de korte termijn wordt verwacht dat het in het GBA geregistreerde totaal aantal MOE-landers zal toenemen van 114 duizend in 2009 naar tussen 155 en 245 duizend in 2015, afhankelijk van het specifieke scenario. Op de langere termijn wordt de onzekerheid groter. In 2025 zal het aantal MOE-landers liggen tussen 240 duizend (in het Appèl scenario) en 438 duizend (in het LAT scenario). Voor 2040 is de onzekerheid nog groter. Het aantal MOE-landers ligt dan tussen 346 (Appèl scenario) en 749 duizend (LAT scenario).
- In de WLO-scenario's vormen migranten uit China onderdeel van de categorie Azië. In dit rapport zijn voor de vier scenario's veronderstellingen gemaakt over het aandeel van Chinezen in de groei van het aantal Aziaten in Nederland. De groei van het aantal migranten uit Azië is de laatste jaren teruggelopen als gevolg van de daling van het aantal asielzoekers uit landen als Irak en Afghanistan. De immigratie uit China is echter in recente jaren toegenomen. Dit betreft voor een belangrijk deel arbeidsmigranten en studenten. In het Expat scenario wordt verondersteld dat het aandeel van Chinezen niet sterk stijgt, omdat in dit scenario relatief veel asielzoekers worden toegelaten. In het LAT scenario worden minder asielzoekers en meer arbeidsmigranten verwacht, waardoor het aandeel van Chinezen zal toenemen. In de Appèl en Regie scenario's is de totale migratie lager. Omdat het migratiebeleid in het Regie scenario selectiever is wordt verondersteld dat het aandeel Chinezen in de migratie uit Azië hoger is dan in het Appèl scenario.
- In de periode tot 2015 wordt verwacht dat het aantal Chinezen in Nederland zal toenemen van 50 duizend in 2009 naar tussen 74 en 144 duizend in 2015. Voor 2025 varieert het aantal tussen

97 duizend in het Appèl scenario en 243 duizend in het LAT scenario. In 2040 varieert het aantal Chinezen tussen 126 duizend in het Appèl scenario en 386 duizend in het LAT scenario.

- Voor de vier grote groepen allochtonen, Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen worden in de vier scenario's de aantallen uit de WLO-scenario's overgenomen. Dit betekent dat wordt verwacht dat het aantal totale allochtonen van deze vier herkomstgroepen zal toenemen van 1,19 miljoen in 2009 naar een aantal dat ligt tussen de 1,23 en 1,43 miljoen in 2015, afhankelijk van het scenario. Voor de langere termijn wordt een groei verwacht naar tussen 1,27 en 1,66 miljoen in 2025 en tussen 1,25 en 1,94 miljoen in 2040.

5. Korte en lange termijn scenario's voor herkomstgroepen (hoofdstuk 6)

5.1 Korte termijn scenario (tot 2015)

MOE-landers

- De groep MOE-landers is divers. Een eerste groep (oudkomers) bestaat uit MOE-landers die reeds lang in Nederland wonen en die hier zijn gekomen als huwelijksmigrant (bijvoorbeeld Poolse bruiden) of als vluchteling uit voormalige Oostbloklanden. Een tweede groep zijn recente immigranten uit MOE-landen, voornamelijk uit Polen. Die kunnen worden opgesplitst in personen die hier al wat langer verblijven (dat wil zeggen langer dan twee jaar) of een lange verblijfsduurintentie hebben en personen die slechts een kort verblijf voor ogen hebben om snel geld te verdienen en dan weer terug te keren naar het herkomstland. Voor zover men slechts enkele maanden in Nederland verblijft, ontbreekt men in de GBA registers en statistieken.
- Meer dan de helft van de migranten uit Oost-Europa woont in het westen van het land en is daar dus relatief sterker vertegenwoordigd dan autochtonen (44%) maar veel minder sterk dan de niet-westerse allochtonen (67%). Toch is er een relatief sterke concentratie (voornamelijk Polen) in de vier grote steden en dan vooral in Amsterdam en Den Haag. Binnen de grote steden wonen veel recent gearriveerde MOE-landers in achterstandswijken. Buiten de stedelijke gebieden wonen veelal MOE-landers met een korte verblijfsintentie (vaak uitzendkrachten), dichtbij of op de plaats waar ze werken, zoals de Bollenstreek en het Westland.
- MOE-landers, vooral de al lang verblijvende, zijn relatief vaak hoog opgeleid. Het onderwijsniveau van de recente immigranten uit MOE-landen ligt lager. De arbeidsmarktpositie van de relatief hoog opgeleide al lang verblijvende MOE-landers blijkt kwetsbaar te zijn, er is sprake van een relatief hoge werkloosheid in vergelijking met autochtonen. Mogelijke oorzaken zijn onvoldoende taalbeheersing, leeftijd, kort arbeidsverleden en het hebben van diploma's die nog niet erkend zijn.
- Anders dan bij de Turkse en Marokkaanse gemeenschap bestaat er geen traditie van hechte gemeenschappen van MOE-landers. Bij oudkomers komen ook veel gemengde huwelijken met autochtonen voor. Er zijn zowel kenmerkende verschillen met de autochtonen (religieuzer, minder risicomijdend, minder planmatig, vindingrijker in lastige situaties) als overeenkomsten (soort geloof, normen en waarden, ondernemend, open staan voor gemengd huwen en samenwonen).
- Integratieproblemen zijn er voornamelijk onder MOE-landers met een relatief korte verblijfsduur. Velen die slechts voor een paar maanden naar Nederland komen zijn sterk op de eigen groep gericht. Driekwart van de MOE-landers spreekt geen of matig Nederlands en de meerderheid communiceert niet of nauwelijks met buurtgenoten.
- Volgens alle scenario's zal het aantal MOE-landers de komende jaren flink toenemen. Ervan uitgaande dat op korte termijn MOE-landers nog geen inburgeringsverplichting zal worden opgelegd, zullen veel van de waargenomen problemen met betrekking tot MOE-landers met een korte verblijfsintentie voortduren. Veel nieuwkomers zullen gaan wonen in achterstandswijken waar huren relatief laag zijn of bij boer of tuinder in een caravan. In de traditionele wijken

concurreren ze met niet-westerse allochtonen om de schaarse goedkope woonruimte. Dit kan leiden tot oplopende spanningen vanwege het feit dat nieuwkomers vanwege taalbarrières niet goed met niet-westerse allochtonen (en autochtonen) kunnen communiceren en omdat MOE-landers niet gewend zijn om met het cultuurverschil met niet-westerse immigranten om te gaan.

Chinezen

- In tegenstelling tot de traditionele herkomstgroepen wonen Chinese allochtonen meer gespreid over Nederland. Wel wonen ze in vergelijking met autochtonen vaker in een van de vier grote steden, maar niet zo vaak in wijken met hoge percentages niet-westerse allochtonen. Kenmerkend voor Chinese allochtonen is dat ze een veelal gesloten gemeenschap vormen. Chinese allochtonen zijn vaak werkzaam als zelfstandig ondernemer. De arbeidsparticipatie is hoog. Het onderwijsniveau van de eerste generatie is aanzienlijk lager dan dat van de tweede generatie. De tweede generatie Chinese allochtonen presteren zeer goed in het onderwijs. De groei van die tweede generatie Chinezen zal in de toekomst beperkt blijven omdat het gemiddeld kindertal onder Chinese vrouwen laag is. De tweede generatie identificeert zich zowel met de Chinese afkomst als met de Nederlandse cultuur.
- Volgens alle scenario's zal op de korte termijn het aantal Chinezen toenemen. De niet zo positieve beeldvorming van allochtonen bij autochtonen zou ook gevolgen kunnen hebben voor Chinezen. Het gesloten karakter van de Chinese gemeenschap kan aan de orde worden gesteld als het over integratie van allochtonen gaat. Dit zal zwaar vallen onder de tweede generatie die juist probeert zo optimaal mogelijk te integreren.

Turken en Marokkanen

- De eerste generatie immigranten namen een cultureel erfgoed mee, gebaseerd op de Islam, dat wat betreft normen, waarden en leefregels op een aantal punten sterk afwijkt van dat van de meeste autochtone Nederlanders en westerse migranten. Binnen de vier grote steden woont de meerderheid van beide allochtone groepen in wijken waar de meerderheid van de bevolking van niet-westerse afkomst is. De concentratie van deze herkomstgroepen is in de afgelopen tien jaar eigenlijk alleen maar toegenomen waardoor de ontmoetingskansen met autochtonen verder zijn afgenomen. Dat komt ondermeer door het wegtrekken van autochtonen uit buurten met een hoge concentratie aan niet-westers allochtonen. Dit draagt niet bij aan het verbeteren van onderlinge relaties, begrip en verdraagzaamheid. De Turkse gemeenschap identificeert zich minder dan de Marokkaanse gemeenschap met de Nederlandse identiteit.
- Het opleidingsniveau van de Turkse en Marokkaanse eerste generatie is over het algemeen erg laag, vooral onder vrouwen. De kennis van de Nederlandse taal is bij veel vaders en moeders afwezig of zeer gebrekkig en dan wordt de kans op een taal- en onderwijsachterstand voor de tweede generatie groter. De arbeidsdeelname van 1ste generatie vrouwen was en is laag en de 1ste generatie werkzame vaders werken meestal in laaggeschoolde beroepen met een laag inkomen. De 2de generatie groeit daardoor op in de laagste inkomensklassen in oude wijken. Hoewel de deelname aan de hogere vormen van onderwijs onder migrantengroepen toeneemt, beschikt nog niet de helft van de jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse afkomst over een startkwalificatie. Vooruitgang in het onderwijs is sterker bij de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie dan bij de Turkse Nederlanders. Personen van Turkse herkomst onderhouden ook het minst contact met autochtonen. Nederland wordt niet als gastvrij land ervaren.
- Op de arbeidsmarkt onderscheiden Turkse Nederlanders zich niet in ongunstige zin van andere niet-westerse groepen. De werkloosheid onder hen is hoger dan onder autochtonen, maar lager dan onder de andere grote niet-westerse groepen. Veel Turkse allochtonen zijn als zelfstandige ondernemer begonnen met steun vanuit de eigen gemeenschap. De netto arbeidsparticipatie onder Marokkaanse allochtonen is lager dan onder Turkse allochtonen en zij zijn vaker afhankelijk van een bijstandsuitkering.

- Op de korte termijn (tot 2015) zal de omvang van de eerste generatie Turken en Marokkanen niet veel veranderen. Er komen weinig nieuwe migranten bij. De tweede generatie zal echter flink toenemen en wel van 356 duizend in 2009 naar tussen de 408 en 440 duizend in 2015. Voor de korte termijn zijn de verwachtingen over de acculturatie van deze groepen zijn wij niet erg optimistisch. De gebeurtenissen in de wereld zoals de oorlogen in Irak en Afghanistan, de angst voor aanslagen van moslimfundamentalisten, de conflicten die tussen bepaalde allochtone groepen de kop op staken, het veelal polariserende karakter in het politieke debat over de acculturatie van de moslimgemeenschap in Nederland dragen niet bij aan het nader tot elkaar komen en het intercultureel contact.

Surinamers en Antillianen

- Allochtonen van Surinaamse afkomst nemen op veel terreinen van de niet-westerse groepen de beste positie in. De arbeidsparticipatie is relatief hoog, vooral van Surinaamse vrouwen die even vaak als autochtone vrouwen werk hebben en zelfs vaker economisch zelfstandig zijn. Taalproblemen zijn er nauwelijks. Maar op veel gebieden hebben Surinaamse Nederlanders een achterstand op autochtone Nederlanders: hogere werkloosheid, grotere uitkeringsafhankelijkheid en achterstanden in het onderwijs. In het basisonderwijs zijn bijvoorbeeld de prestaties van leerlingen van Turkse en Marokkaanse afkomst beter dan die van Surinaams Nederlandse leerlingen. In de afgelopen jaren is een proces van suburbanisatie op gang gekomen bij deze groep. Veel economisch succesvolle Surinamers verhuisden in de afgelopen jaren naar de randgemeenten, vooral vanuit Amsterdam naar Almere.
- De Antilliaans-Nederlandse groep kent twee gezichten. Degenen die al lang in Nederland wonen en de kinderen van deze migranten, doen het op verschillende terreinen goed. Echter problematischer is de positie van recente migranten uit de Antillen (voornamelijk afkomstig uit Curaçao). Onder de recente immigranten heerst een hoge werkloosheid met veel uitkeringsafhankelijkheid, is het aandeel tienermoeders en alleenstaande moeders hoog en er is er sprake van een oververtegenwoordiging in de criminaliteit. Schoolprestaties zijn matig en er is nauwelijks vooruitgang. Het beeld van de Antilliaans-Nederlandse groep is steeds meer in het teken van achterstand komen te staan.

5.2 Lange termijn scenario's (2015-2040)

MOE-landers

- *Expat scenario*

Lang verblijvende MOE-landers zullen veel energie steken in het leren van de taal te leren en zich aanpassen aan de Nederlandse samenleving. Vanaf 2015 zullen de MOE-landers, net als Italianen en Spanjaarden eerder, geleidelijk aan vertrouwde EU-burgers worden. Er zijn geen oplopende spanningen tussen lang verblijvende MOE-landers en autochtonen te verwachten. De situatie is anders voor MOE-landers met een korte verblijfsintentie. Zij integreren minder en wonen meestal bij elkaar. In dit scenario zonder veel overheidsbemoeienis zullen zij een tendens tot de separatiestijl. Immers, de binding met Nederlanders en de gevoelde noodzaak tot integratie is bij dit soort immigranten gering (de migrant als 'ex-pat'). Dit kan leiden tot spanningen met autochtonen en, vooral, met de traditionele allochtone groepen (Turken, Marokkanen). Immers, veel van deze tijdelijke immigranten wonen in wijken met hoge concentraties niet-westerse allochtonen waarmee een grote culture afstand bestaat. De tweede generatie MOE-landers van de toekomst zal vaker opgroeien in milieus die vergelijkbaar zijn met die waarin autochtone kinderen opgroeien. Niet in de laatste plaats omdat veel MOE-landers een autochtone partner huwen of ermee samenleven. Dat betekent dat zij net zoals veel andere (succesvolle) allochtonen, vaker zullen opgroeien in randgemeenten in plaats van de achterstandswijken in de grote steden.

- *LAT scenario*

Dit scenario kent het hoogste aantal MOE-landers. Omdat in dit scenario het migratiebeleid selectief is, met voorkeur voor EU arbeidsmigranten, en omdat de overheid inburgeringfaciliteiten creëert (voornamelijk taalcursussen en voorlichting over hoe de Nederlandse samenleving functioneert), is de verwachting dat dit tegemoet komt aan de algemene instelling van MOE-landers dat men graag de taal wil leren en wil kunnen functioneren in de samenleving om actief op de arbeidsmarkt te kunnen opereren. Meer nog dan in het Expat scenario valt te verwachten dat een groter aandeel voor een integratiestijl zal kiezen. Omdat MOE-landers uit EU lidstaten komen, zullen zij in het LAT scenario vaker arbeidsplaatsen innemen die in het Expat scenario door arbeidsmigranten uit landen buiten de EU worden ingenomen, bijvoorbeeld in de zorgsector. De arbeidsparticipatie van MOE-landers zal ook in dit scenario hoog zijn.

- *Appèl scenario*

In dit lage groeiscenario zijn de verwachte aantallen immigranten uit MOE-landen het laagst van de vier scenario's. Ondanks de lage economische groei en een overheid die veel meer regulerend optreedt en eisen stelt met betrekking tot verblijfsduur en inburgering, valt niet te verwachten dat veel MOE-landers in de toekomst zullen marginaliseren. Immers, zij hebben ten opzichte van immigranten uit niet-EU landen toch nog altijd een duidelijke voorkeurspositie en dat kan voordelig zijn met betrekking tot toegang tot banen. Vanwege de beperkte geneigdheid van de overheid om aan immigranten uit EU lidstaten inburgeringseisen te stellen, zal een flink deel van de MOE-landers met korte verblijfsintentie zich niet verdiepen in de Nederlandse taal. In zulke gevallen kan de werkloze MOE-lander gauw aan lager wal geraken en het contact met de Nederlandse samenleving en met leden van de eigen herkomstgroep verliezen. Marginalisatie vindt dan alsnog plaats. In dit lage groeiscenario zal de suburbanisatietrend onder MOE-landers minder sterk zijn dan in de Expat en LAT scenario's, omdat mensen minder snel verhuizen als de economie op een laag pitje draait. Het gevolg is dat de ruimtelijke concentratie van MOE-landers in de wijken met goedkope huren zal toenemen en dat ze zullen concurreren met andere allochtone groepen. Dit zou ertoe kunnen leiden dat in dit scenario de spanningen tussen allochtone groepen in wijken met goedkope huren, vaak de achterstandswijken in de grote steden, kunnen gaan oplopen.

- *Regie scenario*

Het verwachte aantal immigranten uit MOE-landen is wat hoger dan in het Appèl scenario vanwege het feit dat een restrictiever migratiebeleid wordt gevolgd met een nog sterkere voorkeur voor arbeidsmigranten uit de EU. In dit scenario is een overheid actief die zeer sterk regulerend optreedt ook met betrekking tot inburgering. De autochtone bevolking verwacht dat alle immigranten assimileren. Te verwachten is dat MOE-landers, gezien hun voorkeurspositie als EU-lid en pragmatische houding zich veel makkelijker schikken in deze context dan de traditionele niet-westerse herkomstgroepen. Juist vanwege deze houding verwachten we dat spanningen tussen MOE-landers en andere (niet-westerse) allochtone groepen in dit scenario sterk zullen oplopen. Het huidige integratiebeleid zal in die periode dus (moeten) worden aangepast om in te spelen om de oplopende spanningen tussen allochtone herkomstgroepen te beheersen en, uiteindelijk, weg te nemen.

Chinezen

- *Expat scenario*

In dit hoge groei scenario, is de verwachting dat de migratie uit China flink zal toenemen, ondermeer omdat bedrijven de werving van kenniswerkers zullen opvoeren. Gezien de grote mate van oriëntatie op de eigen groep valt te verwachten dat veel nieuwkomers deel gaan uitmaken van de hechte en, voor andere groepen, gesloten gemeenschap. In het Expat scenario gaan we uit van een groter aandeel hoogopgeleide kennismigranten onder de immigranten uit China. Te verwachten is dat deze groep in de periode 2025-2040 een nieuw en ander sociaal

kader zal ontwikkelen, naast de bestaande Chinese gemeenschap. In het Expat scenario zullen eerste generatie Chinese nieuwkomers neigen tot een separatistische acculturatiestijl. Maar dit zal niet gelden voor de tweede generatie omdat het intercultureel contact van de tweede generatie met de autochtone bevolking veel frequenter is. De arbeidsparticipatie onder de Chinese bevolkingsgroep is hoog. De sterke identificatie van de 2de generatie met Nederland is mede het gevolg van de traditionele houding binnen de Chinese gemeenschap van 'erbij-willenhoren'. Echter de keerzijde is dat dit wat ongunstig uit kan pakken met betrekking tot het aanpassing- en acceptatieproces met andere allochtone groepen in Nederland. Het gebrek aan intercultureel contact met andere groepen allochtonen wordt versterkt omdat een flink deel van de Chinese gemeenschap weliswaar in de grote steden woont maar veelal niet in wijken met een hoge concentratie aan (niet-westerse) allochtonen.

- *LAT scenario*

De veronderstelling in dit scenario is dat, meer dan in het Expat scenario, de arbeidsmigratie uit China zal toenemen. Omdat er een selectief immigratie beleid is zal het aandeel kenniswerkers groter zijn. De overheid faciliteert inburgering door middel van taalcursussen en informatieve programma's voor nieuwkomers. De verwachting is dat hoogopgeleide migranten met een lange verblijfsduurintentie relatief snel gebruik zullen maken van deze voorzieningen, vooral als er veelal met Nederlandstalige collega's wordt gewerkt. Dat geldt minder voor lager opgeleide immigranten waarvan een groter aandeel werk vindt binnen de Chinese gemeenschap in Nederland. Onder meer vanwege de zogenaamde 'peer pressure', zullen meer eerste generatie Chinezen moeite doen om zich aan te passen aan de Nederlandse taal en cultuur. Omdat we verwachten dat het aandeel immigranten uit China met een hoge opleiding zal toenemen is de verwachting ook dat zij in buurten en wijken gaan wonen waar relatief weinig andere allochtone groepen wonen. Het intercultureel contact zal dan beperkt blijven tot contact met autochtonen en allochtonen op de werkvloer. Het is niet ondenkbaar dat in het LAT scenario toch spanningen met andere allochtone groepen, die minder de neiging hebben om te integreren in de Nederlandse samenleving. Immers, goed geïntegreerde allochtonen hebben geen belang bij de aanwezigheid van slecht geïntegreerde allochtonen omdat dit indirect schadelijk is voor hun contact en met en hun acceptatie door autochtonen.

- *Appèl scenario*

In dit lage groeiscenario komen er aanzienlijk minder immigranten uit China. In tegenstelling tot MOE-landers zullen aan Chinezen die willen immigreren, zijnde niet-EU inwoners, makkelijker eisen kunnen worden gesteld bij toelating. Marginalisatie zal wel eens voor kunnen komen maar zal een zeldzaam verschijnsel zijn onder Chinese allochtonen. Dit heeft niet in de laatste plaats te maken met het vermogen en flexibiliteit van de Chinese gemeenschap in Nederland om als collectiviteit door tijden met economische problemen te manoeuvreren. Inburgeren wordt niet geïnterpreteerd als het opgeven van de eigen Chinese identiteit, slechts om op een efficiënte en effectieve manier in de Nederlandse samenleving te kunnen functioneren. Een hogere werkloosheid in Nederland zal niet noodzakelijkerwijs leiden tot geringere arbeidsparticipatie en hoge werkloosheid in de Chinese gemeenschap.

- *Regie scenario*

In dit scenario worden alleen hooggeschoolde kenniswerkers uit China toegelaten. In geval van kort verblijvende expats valt te verwachten dat zij slechts een inburgeringscursus op maat zullen volgen. Van lang verblijvende hoogopgeleide immigranten is niet te verwachten dat zij zullen assimileren in de zin dat zij hun Chinese culturele erfgoed zullen inruilen voor het Nederlandse, dat past niet bij de sterke culturele Chinese traditie. Wel valt te verwachten dat dit zou kunnen plaatsvinden bij een deel van de tweede generatie Chinezen en dat de voortvarende wijze waarop de overheid probeert om allochtone groepen te dwingen om te assimileren per saldo een averechts effect zou kunnen hebben. De ontkenning van het recht op behoud van het eigen culturele erfgoed leidt er vooral bij de 2de generatie Chinezen toe dat die zich, niet in de laatste plaats vanwege niet weg poetsen uiterlijke kenmerken, sterker bewust zou gaan worden van hun

Chinese herkomst en de sterke identificatie met de Nederlandse cultuur aanzienlijk naar beneden bijstellen in ruil voor een fanatieke versterking van de al aanwezige identificatie met de Chinese groepsidentiteit.

Turken en Marokkanen

- *Expat scenario*

Ondanks de toetreding van Turkije tot de EU valt maar een beperkte stijging van het aantal migranten uit Turkije te verwachten omdat de economie vooral om hooggeschoolde arbeid vraagt en omdat de toegang tot een uitgekleed sociaal voorzieningenstelsel in dit scenario nagenoeg afwezig is voor nieuwkomers. Bovendien valt te verwachten dat het EU-lidmaatschap stimulerend is voor de economische groei in Turkije zelf wat de arbeidsmigratie naar West Europa en Nederland zal beperken. De aard van de samenleving in het Expat scenario is dat er voor de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in principe geen aanleiding is om de oriëntatie op de Nederlandse identiteit en gemeenschap te vergroten. Weliswaar is er ook in Turkije sprake van een moderniseringsontwikkeling, maar te verwachten valt niet dat die moderniseringsontwikkeling veel verandering zal brengen in het huidige gesloten karakter van de Turkse gemeenschap. Hetzelfde geldt min of meer voor de Marokkaanse gemeenschap, met die uitzondering dat de economische ontwikkeling in Marokko vermoedelijk lager zal zijn dan in Turkije. De oriëntatie van deze allochtone groepen op de eigen groep leidt er in dit scenario toe dat de segregatie in de huidige buurten met hoge concentratie Turken en Marokkanen nog verder zal toenemen (mede omdat de 1ste generatie nieuwkomers gaat wonen in wijken waar al veel Turkse en Marokkaanse allochtonen wonen). Vanwege de groeiende welvaart zullen veel Turken en Marokkanen, vooral de tweede generatie vanuit de achterstandswijken in de grote steden verhuizen naar randgemeenten. Maar dit kan wel leiden tot de vorming van buurten met hoge concentraties Turkse en Marokkaanse allochtonen op deze nieuwe woonbestemmingen. De arbeidsparticipatiecijfers zullen hoger liggen dan nu het geval is omdat in dit scenario verondersteld wordt dat er maar een mager financieel vangnet is voor werklozen. Te verwachten valt dat de arbeidsparticipatiecijfers bij de 2de generatie Marokkanen hoger zullen liggen dan bij de 2de generatie Turken, omdat de eersten het in het onderwijs beter doen en vaker doorstromen naar banen voor hoger opgeleiden. Daar staat wel tegenover dat ondernemerschap in de Turkse gemeenschap veelvuldig voorkomt. Het Expat scenario biedt ruim baan voor ondernemerschap.

- *LAT scenario*

De overheid geeft in dit scenario wel aan via faciliterend beleid dat inburgering een goede zaak zou zijn voor allochtonen. Echter de oriëntatie op de eigen groep leidt ertoe dat Turkse en Marokkaanse allochtonen in dit scenario minder vaak dan andere allochtone groepen gebruik zullen maken van deze faciliteiten. Dit kan in het LAT scenario een bron zijn voor spanningen tussen allochtone groepen onderling, immers sommige allochtone groepen geven aan dat zij zich wel willen verbinden met de Nederlandse samenleving en identiteit, terwijl anderen dit niet willen. Te verwachten valt dat dit uiteindelijk ook zal leiden tot een lagere acceptatiebereidheid bij autochtonen met betrekking tot Turkse en Marokkaanse allochtonen.

- *Appèl scenario*

In dit lage groei scenario wordt verondersteld dat Turkije geen EU lid wordt. Daarnaast opereert de overheid actiever op het terrein van de toelating en inburgering van immigranten afkomstig uit landen buiten de EU. Vanwege de beperkte toegang tot Nederland en het beleid om tijdelijke verblijfsvergunningen niet te verlengen, zullen de Turkse en Marokkaanse 1ste generatie vaker dan in de Expat en LAT scenario's deelnemen aan de aangeboden inburgeringscursussen. Omdat 1ste generatie nieuwkomers voornamelijk zullen gaan wonen in bestaande achterstandswijken met hoge concentraties aan niet-westerse allochtonen zal het intercultureel contact met autochtonen beperkt blijven. Voor de subgroep met een beperkte Nederlandse taalbeheersing en kennis van de Nederlandse samenleving die geen aansluiting of hulp vindt bij werkloosheid in

de eigen gemeenschap, zijn de enig overblijvende opties remigratie of sociaal isolement in Nederland. Vanwege de toch al niet enthousiaste instelling van veel leden van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap om, vooral, op sociaal-cultureel vlak, in te burgeren, kan dit leiden tot marginalisatie en tot (verdere) daling van de acceptatiebereidheid bij autochtonen. De frustraties bij deze mensen in deze subgroep als gevolg van sociale en economische exclusie kunnen dan hoog oplopen en aanleiden geven tot afwending van de Nederlandse samenleving en spanningen met andere allochtone groepen in de wijken en buurten veroorzaken waarin men woont, vooral met allochtone groepen die minder moeite hebben om te leven volgens de normen, waarden en gewoonten van de autochtone bevolking.

- *Regie scenario*

In dit scenario conflicteren in het dagelijks leven de toepassing van Turkse en Marokkaanse normen, waarden en gewoonten met die van de autochtone bevolking. Het op assimilatie gericht overheidsbeleid kweekt een gevoel bij allochtonen groepen van “je-hoort-er-niet-echt-bij” als je niet wilt leven volgens de normen waarden en gewoonten van ons autochtonen. Voor een deel van de Turkse en Marokkaanse herkomstgroep kan dit tot een averechtse reactie leiden, waardoor men juist de Turkse, Marokkaanse of Islamitische identiteit zich sterker kan gaan ontwikkelen.

Surinamers en Antillianen

- *Expat scenario*

In dit hoge economische groei scenario is de verwachte toestroom van Surinamers gering, terwijl de toestroom van Antillianen (die de Nederlandse nationaliteit hebben) flink hoger zal zijn. Omdat er geen selectie aan de poort is en omdat de overheid geen aanpassing eist van nieuwkomers valt te verwachten dat criminaliteitscijfers onverminderd hoog zullen blijven. In het Expat scenario is er alleen een uitgedeelde systeem van financiële bijstand. Dit betekent dat de acceptatiebereidheid van autochtonen en van andere allochtone groepen ten aanzien van Antillianen zeker zal afnemen en spanningen in de samenleving zullen toenemen. Vanwege het ontbreken van een ruimtelijk spreidingsbeleid in het Expat scenario valt te verwachten dat nieuwkomers uit Suriname en de Antillen instromen in buurten waar al een grote concentratie van Antillianen en Surinamers wonen. Er is dus sprake van ruimtelijke separatiestijl in plaats van sociaal-culturele separatiestijl zoals bij Turken, Marokkanen.

- *LAT scenario*

Te verwachten valt dat de beperkte rol van de overheid in dit scenario niet over voldoende slagkracht zal beschikken om de hoge criminaliteit en de eventuele vrijwillige werkloosheid terug te dringen. Het is voor sommige groepen in de samenleving namelijk niet automatisch zo dat een toename van het aantal beschikbare banen leidt tot arbeidsparticipatie. Immers de keus kan ook gemaakt worden om inkomen uit voornamelijk criminele activiteiten te verkrijgen.

- *Appèl scenario*

Omdat de overheid in het lage groei het Appèl scenario een selectief immigratiebeleid en een actief retourbeleid voert, kan het migratiebeleid worden ingezet om criminaliteit onder Antillianen beter te kunnen beheersen. Immers, overlast bezorgende Antillianen kunnen makkelijker worden teruggestuurd naar het gebied van herkomst. Te verwachten is dat de arbeidsparticipatie onder Antillianen en Surinamers wat zal toenemen. Reden is dat we verwachten dat het migratiebeleid zal worden uitgebreid waardoor personen die hier slechts vanwege toegang tot financiële bijstand komen, de zogenaamde free-riders, kunnen worden teruggestuurd naar de plaats van herkomst.

- *Regie scenario*

Te verwachten valt dat het restrictieve immigratiebeleid in dit lage economische groei scenario ertoe zal leiden dat de kans op werkloosheid bij Antilliaanse immigranten terugloopt en dat bij criminaliteit repatriatie volgt. Legale toegang en verblijf zal dan in de toekomst voor recidivisten nagenoeg onmogelijk worden gemaakt. In dit scenario valt ook te verwachten dat de overheid

erop toeziet dat ruimtelijke segregatie wordt aangepakt, bijvoorbeeld door te interveniëren in de woningmarkt. Er wordt beleid gevoerd dat erop gericht is om te voorkomen dat suburbanisatie betekent dat er in randgemeenten nieuwe concentraties van allochtone groepen ontstaan.

6. Discussie (hoofdstuk 7)

- In het Expat scenario is het immigratiebeleid het meest vrij en in het Regie scenario het meest restrictief. Dit betekent echter niet dat de omvang van alle herkomstgroepen in het Expat scenario het hoogst is en in het Regie scenario het laagst. Omdat in het LAT scenario het migratiebeleid selectiever is dan in het Expat scenario komen er wel in het LAT scenario wel minder migranten die niet aan de criteria voldoen, maar omdat groeiende economie en de vergrijzende beroepsbevolking tot krapte op de arbeidsmarkt leidt is er meer vraag naar immigranten die wel aan de criteria voldoen. Dit betekent dat te verwachten valt dat in het LAT scenario het aantal MOE-landers hoger is dan in het Expat scenario, omdat ze een deel van de vacatures kunnen bezetten die in het Expat scenario door immigranten van buiten de EU kunnen worden vervuld. Er is dus sprake van een substitutie-effect. Om dezelfde reden is het aantal MOE-landers in het Appèl scenario groter dan in het Regie scenario.
- Omdat de krapte op de arbeidsmarkt als gevolg van de vergrijzing een structureel karakter heeft, valt te verwachten dat het aantal MOE-landers dat langdurig in Nederland zal verblijven zal toenemen. Dit zorgt voor extra druk op de woningmarkt. Niettemin zal een substantieel deel van de MOE-landers na enige tijd terugkeren naar het land van herkomst, waarna er weer nieuwe migranten komen. Er zullen dus altijd relatief veel nieuwkomers uit MOE-landen zijn. Veel nieuwkomers vestigen zich in wijken waar huren het laagst zijn en waar een groot deel van de bevolking van niet-westerse herkomst is. Het risico op botsingen met andere allochtone groepen in wijken en buurten, is reëel omdat de Nederlandse taalbeheersing van recente migranten uit MOE-landen over het algemeen gering is waardoor er niet goed met de niet-westerse medebewoners (en autochtonen) in wijken kan worden gecommuniceerd. Bovendien zijn veel MOE-landers van huis uit niet of nauwelijks bekend zijn met wat het is om in een gemeenschap (wijk) te leven met mensen uit een niet-westerse (Islamitische) cultuur (Turken, Marokkanen). Bij het inburgeringsbeleid met betrekking tot MOE-landers is het dus niet alleen van belang om het contact met autochtonen te verbeteren door hen op verschillende fronten kennis van de Nederlandse taal bij te brengen (bijvoorbeeld via taalcursussen op de werkplek) maar moet er ook aandacht worden geschonken aan mogelijke bronnen van spanningen *tussen* allochtone groepen onderling in wijken en buurten vanwege de grote culturele verschillen.
- Naast de nieuwkomers uit MOE-landen moet er ook aandacht zijn voor de oudkomers. Dit is de groep waarin we veel van de Poolse bruiden aantreffen en voormalige vluchtelingen uit Oostbloklanden. Zij zijn, in tegenstelling tot de recente migranten, over het algemeen redelijk goed geïntegreerd, ze zijn vaak hoog opgeleid, maar toch relatief vaak werkloos. Een van de oorzaken is het feit dat diploma's behaald in voormalige Oostbloklanden maar beperkt bruikbaar zijn in Nederland. Wat ook meespeelt, is dat sommigen nog wel beperkingen hebben met de beheersing van de Nederlandse taal.
- Bij het inburgeringsbeleid is vooral aandacht voor de noodzakelijke voorwaarden voor integratie. Daarbij gaat het om al die zaken (zoals taalcursussen, duale trajecten) die gericht zijn om allochtonen handvatten aan te reiken waarmee zij zich gemakkelijker kunnen invoegen in de Nederlandse samenleving en op de arbeidsmarkt. Maar het is van belang om ook voldoende aandacht te besteden aan de voldoende voorwaarden voor integratie. Daarmee wordt bedoeld op de activiteiten die erop gericht zijn om mensen te motiveren een bepaalde actie te ondernemen. De aanwezigheid van faciliteiten (en eventuele dwangmaatregelen om er gebruik van te maken) is zeker geen garantie dat er op een goede manier gebruik van wordt gemaakt. Waarom is het zo fijn om Nederlander te zijn, om erbij te horen, en hier te mogen wonen?

Waarom zou je de taal zo snel mogelijk willen leren? Dit aspect van de motivatie en ontwikkelingen van een positieve houding bij allochtonen ten opzichte van de Nederlandse samenleving wordt aardig op de proef gesteld door de toonzetting van debatten over de integratie van Nederlandse moslims. Veel allochtonen zullen zich achter de oren zullen krabben om de vraag 'Hoe fijn is het om Nederlander te zijn' naar tevredenheid te kunnen beantwoorden.

- Een belangrijke factor in de discussie over de integratie van Turkse en Marokkaanse allochtonen is de rol van de Islam. Feit is dat de Islam en de daaraan verbonden leefregels door veel Turken en Marokkanen fundamenteel is voor hun identiteit, voor de omgang in het dagelijkse met mensen, en met elkaar in de privé sfeer. Maar een sterke verbondenheid met de Islam sluit niet uit dat mensen zich ook (sterk) verbonden kunnen voelen met het niet-moslim land waarin zij wonen. Als bij een lage economische groei de gevolgen onevenredig op de schouders van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap terechtkomen, dan kunnen sociaaleconomische tegenstellingen al snel vertaald worden naar religieuze tegenstellingen. Religieus geïnspireerde spanningen kunnen naar verwachting het hoogst oplopen in het Regie scenario, omdat het veronderstelde assimilatiebeleid geen ruimte biedt aan gedrag dat is geïnspireerd door Islamitische normen, waarden en gewoonten. Maar ook in het Expat scenario, waar de overheid nagenoeg afwezig is, bestaat het risico dat spanningen hoog kunnen oplopen. In het LAT scenario is er minder risico op spanningen omdat de overheid in dit scenario de Nederlandse cultuur, normen, waarden en gewoonten presenteert als referentiekader, norm of model voor allochtone groepen. Het wordt in dit scenario duidelijk wat in Nederland wel en wat congruent is met de cultuur van de autochtonen. De overheid investeert daarbij in allerlei inburgeringsfaciliteiten. De nationale identiteit bestaat naast en niet in plaats van de eigen etnische identiteit. Een grote groep allochtonen zal hiervan gebruik maken omdat het investeren in een goede communicatie met anderen economische voordelen heeft. In het Appèl scenario zal een deel van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap marginaliseren. Dit kan er bij bepaalde leden van marginaliserende groepen toe leiden dat naar een nieuwe identiteit wordt gezocht, bijvoorbeeld door verbinding te zoeken met moslimfundamentalistische groepen in het buitenland. De spanningen met andere allochtone groepen in de wijken en buurten waar men woont, kunnen dan ook oplopen. Toch valt te verwachten dat er, ondanks dat er marginaliserende krachten zijn in dit scenario, bij de meerderheid van de bevolking minder spanningen gevoeld zullen worden die terug te voeren zijn op verschillen in religie. De reden is dat de rol van de kerk en de moskee in tijden waarin het sociaal en financieel minder gaat een belangrijke rol vervult in de ondersteuning van mensen en bij de zingeving aan het bestaan. Dit scenario, in tegenstelling tot het Regie scenario, laat toe dat er verschillende religies naast elkaar bestaan zolang religiegeïnspireerde leefregels maar congruent zijn met de principes en regels van de Nederlandse rechtsorde.
- Autochtonen zijn geen specifieke doelgroep in het integratiebeleid. Het integratiebeleid gaat ervan uit dat de autochtone bevolking respect moet tonen voor het culturele erfgoed van allochtonen en dat racisme en discriminatie moeten worden bestreden. Dan ligt het voor de hand ervoor te zorgen dat alle groepen, inclusief de autochtone bevolking, kennis over en gevoel van respect voor andere culturen wordt bijgebracht. Nederlandse diplomaten worden op een degelijke manier voorbereid op het terrein van de interculturele communicatie om in andere culturen de Nederlandse belangen zo goed mogelijk te kunnen behartigen. Echter de autochtoon die als laatste der Mohikanen nog woont in een zwarte achterstandswijk weet nog steeds niet goed waarom het misschien toch eigenlijk wel belangrijk, interessant en prettig zou kunnen zijn om op de koffie bij de Turkse of Marokkaanse buurman te gaan, en op welke manier dat contact het best tot stand gebracht zou kunnen worden.
- Op de lange termijn valt te verwachten dat inburgeren een stuk makkelijker zal worden dan vandaag de dag het geval is. Al was het maar omdat het aanbod en de kwaliteit van inburgeringscursussen, als gevolg van opgebouwde kennis en ervaring met het thema, verbeterd zal zijn. Ook zal het opleidingsniveau van toekomstige immigranten op een hoger niveau liggen. Voor ongeschoolde immigranten die niet hebben leren leren, kan het aanleren van een nieuwe taal op latere leeftijd een brug te ver zijn. Als er dan geen reële mogelijkheid is om terug te keren

naar het herkomstland dan zullen deze migranten de nieuwe outcasts en armen van de toekomstige samenleving worden. Dit gevaar bestaat vooral in de de Expat en LAT scenario's waarin de overheid geen of nauwelijks beperkingen oplegt aan de toegang tot Nederland en zich relatief passief opstelt ten aanzien van inburgering. Maar ook in de Appèl en Regie scenario's met een lage economische groei is dit mogelijk omdat het aantal illegale immigranten kan toenemen. Illegalen hebben geen toegang tot inburgeringfaciliteiten en zullen een geïsoleerd bestaan leiden.

- Technologische vooruitgang kan leiden tot hulpmiddelen voor mensen die minder aanleg hebben om zich een taal meester te maken. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan hulpmiddelen voor dagelijkse communicatie zoals het inspreken van tekst in een mobiele telefoon en het min of meer direct kunnen beluisteren van het vertaalde resultaat uit de telefoonluidspreker. Omdat de verspreiding van PC's en gebruik van internet in de wereld verder zal toenemen, zal het steeds beter mogelijk worden voor potentiële migranten om door middel van 'long-distance learning' methoden al voor vertrek taallessen te krijgen. Dat zal trouwens een barrière weg kunnen nemen voor die hoogopgeleide migranten die in principe wel interesse hebben om in Nederland te komen werken en leven maar uiteindelijk toch kiezen voor Engelstalige bestemmingslanden. De snelheid waarmee deze ontwikkelingen beschikbaar en toegankelijk zullen zijn in brede lagen van de bevolking in herkomst- en bestemmingslanden zal ondermeer afhangen van de economische groei. In de hoge economische groei context van de Expat en LAT scenario's zal het veel sneller beschikbaar zijn dan in de context van de Appèl en Regie scenario's.
- In het licht van de besproken mogelijke toekomstige ontwikkelingen doet zich de vraag voor of nieuwe aandachtspunten voor het migratie- en inburgeringbeleid moeten worden overwogen. Hierbij kan worden gedacht aan:
  - Migratiebeleid en inburgeringbeleid kunnen tegengestelde gevolgen hebben. Een migratiebeleid dat gericht is op terugkeer van immigranten na een tijdelijk verblijf is niet bevorderlijk voor de motivatie van migranten om in te burgeren. Maar een succesvol inburgeringbeleid verlaagt de motivatie van migranten om weer uit ons land te vertrekken. Daarom is een samenhangend migratie- en inburgeringbeleid dat rekening houdt met de wederzijdse gevolgen van belang. Dit kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd door beide vormen van beleid onder verantwoordelijkheid van dezelfde minister te brengen.
  - Omdat niet alleen Nederland, maar ook alle andere Europese landen vergrijzen, ontstaat er overall krapte op de arbeidsmarkt. Dit kan tot concurrentie tussen EU-landen leiden. Daarom dienen er in EU-verband afspraken te worden gemaakt met andere EU-landen over de werving van arbeidsmigranten.
  - Werkgevers hebben belang bij de werving van arbeidsmigranten als er krapte is op de arbeidsmarkt, maar de overheid draagt kosten voor inburgering, en is verantwoordelijk voor remigratie als migranten werkloos worden. Daarom ligt het voor de hand om werkgevers via een heffing per immigrant te laten bijdragen aan kosten van inburgering, sociale voorzieningen in het geval van werkloosheid of arbeidsongeschiktheid, en remigratie.
  - Om spanningen tussen allochtonen en autochtonen en spanningen *tussen* allochtonen groepen onderling te voorkomen, is het van belang dat het inburgeringbeleid handvatten aanreikt aan migranten hoe Nederlandse normen, waarden en gewoonten gecombineerd kunnen worden met die van de eigen etnische groep. Omdat er in Nederland wordt gewoond en geleefd is het belangrijk het beleid er ook op gericht is om bij allochtonen een gevoel te kweken dat het "fijn is om Nederlander te zijn"⁴.

---

⁴ Dat kan er op termijn toe bijdragen dat ook bij allochtonen van Marokkaanse of Turkse afkomst de aspiratie tot ontwikkeling komt om een elfsteden tocht te voltooien. Zulke ontwikkelingen kunnen ook de acceptatiebereidheid onder autochtonen positief beïnvloeden en wel op een dusdanige manier dat steeds meer autochtonen voordelen zien om lichaam en geest eens te reinigen door aan de Ramadan mee te doen.

- Ook arbeidsmigranten die tijdelijk in Nederland verblijven en afkomstig zijn uit EU-landen, zoals MOE-landers, worden verplicht om met succes een inburgeringcursus te volgen (=diploma). Autochtonen in wijken met veel migranten zouden kunnen worden begeleid in het omgaan met mensen uit andere culturen, ten einde de kwaliteit van multicultureel samenleven te verbeteren.
- Teneinde de motivatie om aan inburgeringcursussen deel te nemen en de effectiviteit te vergroten kan aan het behalen van een inburgeringdiploma een vorm van beloning worden gekoppeld, bijvoorbeeld een arbeidsstageplaats.
- Teneinde remigratie van tijdelijke migranten te stimuleren kan het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking beleid ontwikkelen om migranten die remigreren te helpen integreren in hun land van herkomst.

1. Inleiding

Bestaande lange termijn demografische scenario's geven weliswaar inzicht in immigratiestromen en veranderingen in de multi-etnische samenstelling van de bevolking, maar onderbelicht blijven veelal de *effecten* hiervan op de samenleving zoals structurele (werk, onderwijs) en sociaal-culturele (normen, waarden, gewoonten) acculturatie.

Toen de lange termijnsenario's werden opgesteld was er nog maar in beperkte mate sprake van arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europese (MOE) landen. Dat is de afgelopen jaren echter veranderd na de EU toetreding in 2004 van *Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Hongarije, (en Cyprus en Malta)*, en, in 2007, van *Roemenië en Bulgarije*. Het aantal arbeidsmigranten uit, vooral, Polen, Bulgarije en Roemenië is de laatste jaren sterk toegenomen. In de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) stonden begin 2007 al bijna 90.000 Polen, Hongaren, Tsjechen, Slowaken, Roemenen en Bulgaren geregistreerd, waarvan 51.000 Polen. Ongeveer 17.000 Polen zijn 2-de generatie Polen, dat wil zeggen personen die in Nederland geboren zijn waarvan een of beide ouders in Polen geboren is/zijn. Deze aantallen zijn minimum aantallen. Als schattingen van niet-geregistreerde Polen worden meegenomen dan zou de Poolse immigrantengemeenschap in 2008 uit 150.000 personen bestaan, volgens recent onderzoek van FORUM (Korf, *et al.*, 2009).

Gezien de verwachte toekomstige krapte op de arbeidsmarkt in Nederland als gevolg van de vergrijzing, kan worden aangenomen dat de arbeidsmigratie uit MOE-landen een blijvend verschijnsel zal zijn. De feitelijke ontwikkeling van het aantal immigranten en retourmigranten uit de MOE-landen wordt voornamelijk bepaald door vraag en aanbodfactoren in Nederland (en andere EU landen) en de aard van tewerkstellingsvergunningen in EU landen.

Het Ministerie van VROM-WWI heeft daarom besloten om een project van toekomstscenario's op te zetten waarbij specifiek aandacht wordt geschonken aan de migratie en inburgeringaspecten van MOE-landers, naast die van de traditionele immigrantengroepen (bijvoorbeeld Turken, Marokkanen, Antillianen en de tweede generatie). Binnen dit project wordt beoogd zowel een set van scenario's met een prognostisch karakter te ontwikkelen als een set met een meer speculatief karakter (z.g. 'what-if' scenario's).

Dit deelproject heeft betrekking op het ontwikkelen van en rapporteren over scenario's met een *prognostisch* karakter en dit wordt hieronder nader uitgewerkt.

2. Doelstelling

De doelstelling van dit rapport is om scenario's te ontwikkelen die inzicht verschaffen in:

4. *Migratieaantallen, stromen en samenstelling* (immigratie en emigratie) en effect op de omvang van de verschillende migrantenpopulaties naar herkomstland en etniciteit (met MOE-landers als aparte categorie), naar type (bijvoorbeeld asiel, arbeid, gezinshereniging, 1ste en 2de generatie), en naar verblijfsduur. Twee referentie perioden worden onderscheiden, de periode tot 2015 en de periode 2015-2040. Als steekjaren kozen wij, 2009, 2015, 2025 en 2040.
5. *Effecten van migratie en andere trends op de multi-etnische samenleving*. Aan de hand van scenario's wordt onderzocht wat de mogelijke effecten van migratie en andere maatschappelijke trends op structurele (arbeidsparticipatie, onderwijs) en sociaal-culturele (normen, gewoonten) inburgering van de belangrijkste immigranten groepen (met MOE-landers als aparte categorie) zijn. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan de effecten van veranderingen in aanbod en vraag op de arbeidsmarkt op immigratie en inburgering van zowel migranten uit MOE-landen als

migranten uit andere landen, zoals India en China. Daarbij wordt een relatie gelegd tussen inburgering en retourmigratie.

6. *Effecten van (veranderend) beleid op de multi-etnische samenleving.* Bij de opzet van de scenario's wordt rekening gehouden met verschillende beleidsrichtingen, zowel wat betreft migratiebeleid als wat betreft inburgeringbeleid. Tevens wordt rekening gehouden met verschillende soorten gedragsreacties van verschillende migrantengroepen met betrekking tot cultuuraanpassing en -behoud. Het migratiebeleid wordt verondersteld te kunnen variëren tussen min of meer vrije toegang, selectieve toegang, en restrictieve toegang. Het inburgeringbeleid wordt verondersteld te kunnen variëren tussen passief, faciliterend en directief. Elke combinatie van type migratie- en inburgeringbeleid heeft een specifiek effect op het keuzegedrag van migranten ten aanzien van acculturatie, waarbij verblijfsduur van de migrant een belangrijke interveniërende variabele is. Zo kan, enerzijds, een directief migratiebeleid gericht op een tijdelijk verblijf in Nederland en terugkeer naar het land van herkomst een negatief effect hebben op de mate waarin de migrant bereid is om in te burgeren, terwijl, anderzijds, een directief inburgeringbeleid er juist toe kan leiden dat een groot deel van de migranten, na inburgering, juist besluit te blijven. Echter, effecten van beleid zijn veelal afhankelijk van andere maatschappelijke trends, zoals de algemene economische ontwikkeling, en van de mate waarin migranten zich willen aanpassen aan de Nederlandse normen, waarden en gewoonten.

3. Conceptualisering en uitwerking

3.1 Een model van geneste scenario's

Scenario's beschrijven verschillende, maar reële en consistente toekomstbeelden. Dit kunnen beelden zijn die verschillende economische en demografische ontwikkelingen op de lange termijn beschrijven en kwantificeren. Elk scenario heeft een reële kans om tot verwerkelijking te komen. Scenario's zijn dus *niet* gericht op het voorspellen van de meest waarschijnlijke toekomst.

De ontwikkeling van het model van geneste scenario's voor dit project is geïnspireerd door en bouwt voort op het conceptueel model dat door de Nederlandse planbureaus is ontwikkeld ter onderbouwing van het macro-economisch rekenmodel voor de z.g. Welvaart en Leefomgeving (WLO) scenario studies (CPB *et al.*, 2006). Het conceptueel model is gebaseerd op een typologie van vier scenario's voor economische ontwikkeling, die worden verkregen door twee, in principe onafhankelijke, hoofdonzekerheden van economische ontwikkeling in de wereld te combineren, te weten: (1) mate van internationale oriëntatie van economieën (Internationale Economische Samenwerking vis-à-vis Economisch Nationalisme), (2) mate waarin de overheid een rol speelt in de economie en samenleving (Overheid in de hoofdrol vis-à-vis privé sector in de hoofdrol). De vier scenario's kregen namen: Strong Europe, Global Economy, Regional Communities, Transatlantic Markets. Om de complexiteit van het op te bouwen model van geneste scenario's in de hand te houden is ervoor gekozen om meteen al het model in te perken door slechts twee *contrasterende* economische scenario's te selecteren. We kozen het Global Economy (GE) en Regional Communities (RC) omdat zij enerzijds de boven en ondergrens van verwachte economische ontwikkeling uitbeelden, en, anderzijds, de meest contrasterende verwachtingen veronderstellen over internationale migratie. Tabel 3.1 illustreert de veronderstelde ontwikkeling van een aantal kernvariabelen in het conceptueel model voor de WLO scenario's.

Tabel 3.1: Verwachte ontwikkeling in economische en demografische kernvariabelen.

	Global Economy	Strong Europe	Transatlantic Markets	Regional Communities
Economie				
Rol en kosten overheidsapparaat	Gering	Groot	Gering	Groot
Marktwerking in publieke en econ. sectoren	Hoog	Laag	Hoog	Laag
Verwachte groei BNP	Groot	Stabiele groei	Gemiddeld	Laag
Toename inkomensgroei	Groot	Gemiddeld	Groot	Laag
Toename inkomensverschillen	Groot	Gemiddeld	Groot	Laag
Demografie				
Bevolkingsgroei en samenstelling	dalend, vergrijzing	dalend, vergrijzing	dalend, vergrijzing	dalend, vergrijzing
Sterfte (levensverwachting)	Hoog	Hoog	Gemiddeld	Laag
Vruchtbaarheid (Gemidd. Kindertal)	Hoog	Hoog	Gemiddeld	Laag
Netto migratie EU met rest van de wereld	Hoog pos.	Hoog pos.	Gemiddeld	Laag pos.
Netto Interne EU migratie	Hoog positief, grote migratie stromen, Turkije toetreding EU	Hoog positief, grote migratie stromen, Turkije toetreding EU	Hogere migratie stromen, vnl. vanwege toename inkomensverschillen in wereld, geen EU uitbreiding	Laag pos., restrictief immigratie beleid, geringe migratie, geen EU uitbreiding

Binnen de economische scenario's Global Economy en Regional Communities is vervolgens een typologie voor scenario's van migratie- en inburgeringbeleid ingebouwd. Net als bij de onderliggende assumptie van het CPB model, wordt er vanuit gegaan dat migratiebeleid zich, in principe, onafhankelijk kan bewegen ten opzichte van het inburgeringbeleid. Dit leidt dus tot twee verschillende scenario's voor economische ontwikkeling met vier potentiële scenario's van migratie en inburgeringbeleid. Echter, ook binnen de toegevoegde beleidsdimensie kozen wij weer contrasterende scenario's waardoor het totaal aantal van zestien (4 x 4) gecombineerde economische- en migratie-inburgering beleidsscenario's tot slechts vier beperkt kon worden. Dit wordt in figuur 3.1 samengevat (scenario's A, B, C en D), gebaseerd op de gedetailleerde scenariokenmerken in Annex 1. Een beredeneerde keuze van voornoemde contrasterende scenario's kan worden gemaakt door er voor te zorgen dat, binnen de hoofdassen van de twee economische hoofdscenario's, de as van het migratie beleid kan variëren tussen 'vrije toegang', 'selectieve toelating' en 'restrictieve toegang', en, de as van het inburgeringbeleid kan variëren tussen 'passief', 'faciliterend' en 'directief' (zie figuur 3.1). Op deze wijze ontstaat als het ware een continuüm van scenario's met aan het ene uiterste een toekomstbeeld (Scenario A) waarbij internationale economische samenwerking centraal staat, waarin de privé sector de belangrijkste speler is, waarbij internationale migratie belemmeringvrij kan plaatsvinden, en waar de overheid weinig of geen specifieke actie onderneemt om migranten in te burgeren. Het andere uiterste van het continuüm bestaat uit een toekomstbeeld (Scenario D), waarbij economisch handelen zich voornamelijk afspeelt binnen handelsblokken en een nationale oriëntatie de boventoon voert, waarbij de overheid sterk sturend, controlerend, en sanctionerend optreedt op het terrein van de economie, en waarbij er strenge regels worden toegepast op het terrein van de toelating, inburgering en remigratie. De toekomstbeelden van scenario B en C liggen tussen deze twee uitersten. Door toevoeging van de migratie- en inburgeringbeleid dimensie wordt dus een verbinding gelegd tussen mogelijke economische ontwikkelingstracés en mogelijke beleidstracés van de overheid ten aanzien van migratie- en inburgering. In onderstaande tabel 3.2 wordt de identificatie en selectie van contrasterende scenario's op een meer visuele wijze samengevat.

Tabel 3.2 Identificatie en selectie van contrasterende scenario's voor economische ontwikkeling, migratie- en inburgeringbeleid

		Inburgeringbeleid		
		<i>Directief</i>	<i>Faciliterend</i>	<i>Passief</i>
Migratie beleid	<i>Vrije Toegang</i>		AA	A
	<i>Selectief</i>	CC	B C	BB
	<i>Restrictief</i>	D	DD	

Echter, wat in het twee dimensionale model van figuur 3.1 ontbreekt is een (modelmatige) verbinding met het keuzegedrag van immigranten en personen van allochtone herkomst ten aanzien van hun inburgering in de Nederlandse samenleving. Deze personen hebben namelijk direct te maken met de inhoud, vormgeving en uitvoering van migratie- en inburgeringbeleid en het is aannemelijk om te veronderstellen dat de aard en mate van hun inburgeringbereidheid wordt beïnvloed door kenmerken van de economische context en van bestaand migratie- en inburgeringbeleid.

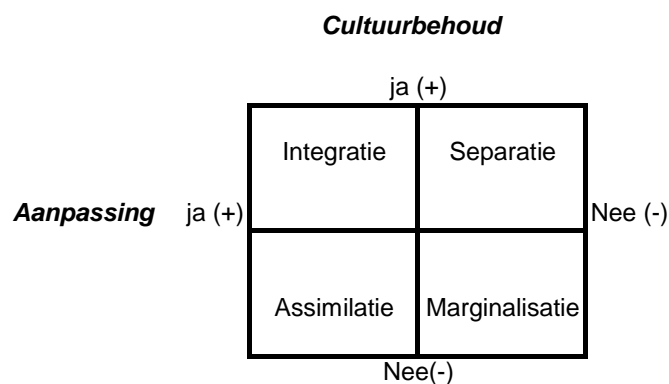
Het acculturatiemodel van Berry (Berry, 1997; Berry en Sam, 1997) reikt een handvat aan om een verbinding te leggen tussen processen op macro en micro niveau. Dit acculturatie model is gebaseerd op de opvatting dat er twee, in principe onafhankelijke, krachten spelen in het acculturatieproces. Die krachten zijn 'behoud van eigen culturele normen, waarden en gewoonten' en 'adoptie van culturele normen, waarden en gewoonten' van het land van bestemming (Nederland). Afhankelijk

van de context (waaronder de aard van immigratie, inburgering- en remigratiebeleid), persoonlijke aspiraties en ‘peer-pressure’, wordt door allochtonen een evenwicht gezocht tussen ‘eigen cultuurbehoud’ en ‘aanpassing aan gastcultuur’. We zouden dat evenwicht als een ‘labiel’ evenwicht willen bestempelen. Immers, afhankelijk van *veranderingen* in de kenmerken van de context waarin men leeft en van *veranderingen* in relevante kenmerken van de persoonlijke levenssfeer kunnen de mate waarin men bepaalde normen, waarden en gewoonten van de eigen cultuur wenst te behouden en de mate waarin men normen, waarden en gewoonten van de gastcultuur wenst over te nemen, verschuiven. Acculturatie is immers een dynamisch proces. Op enig moment in ruimte en tijd kunnen personen en groepen in een bepaald land, stad, wijk of buurt in de volgende gedragscategorieën worden geclassificeerd: Separatiestijl, Integratiestijl, Marginalisatiestijl, Assimilatiestijl (zie figuur 3.2). Dit levensloopperspectief op acculturatie betekent dat personen en groepen als gevolg van voornoemde veranderingen kunnen migreren tussen deze vier categorieën⁵.

Personen in Berry’s *integratiestijl*kwadrant vinden belangrijk dat zowel het culturele erfgoed van de immigrantengroep behouden blijft, maar vinden ook dat het dagelijks gedrag moet worden geïnspireerd door de culturele normen, waarden en gewoonten van de autochtonen. Personen in het *marginalisatiestijl*kwadrant hebben de binding met leden van de eigen etnische groep in het gastland verloren en met de normen, waarden en gewoonten van die groep daar. Zij voelen tevens geen binding (meer) met de normen, waarden en gewoonten van het gastland. Op een vergelijkbare manier kan de interpretatie van de categorieën “*Separatiestijl*” en “*Assimilatiestijl*” worden beschreven. Een ‘geïntegreerde’ migrant in de context van dit model is dus iemand die gedrag laat inspireren door zowel het eigen culturele erfgoed als door de normen, waarden en gewoonten in het gastland.

Figuur 3.2 Acculturatie model van Berry (1997a, 1997b)

Diverse studies (Bourhis *et al.*, 1997; Van Oudenhoven *et al.*, 1998) geven echter aan dat het zoeken naar een balans tussen cultuurbehoud en aanpassing wordt beïnvloed door de opvattingen van autochtonen met betrekking tot de inpassing van allochtonen in “hun” samenleving. We mogen aannemen dat deze “acceptatiebereidheid” onder autochtonen groter wordt naarmate allochtonen blijf geven meer te investeren in aanpassen. Vanuit het perspectief van de autochtone bevolking wordt het verschijnsel marginalisatie als meest onwenselijk beschouwd omdat gemarginaliseerde

⁵ In het kader van het gebruik van dit model voor scenario-ontwikkeling zien wij af van verdere diepgang zoals discussie over de kans om tussen verschillende acculturatiecategorieën te migreren en de factoren die daarmee verband houden. Wij laten het bij de constatering dat personen op termijn een andere acculturatiestrategie kunnen gaan volgen en waarbij kansen op migratie tussen categorieën door contextuele en persoonlijke factoren zullen verschillen gedurende de levensloop. Dat betekent dat de procentuele verdeling van een bevolking over deze vier klassen zal veranderen naarmate de tijd verstrijkt en dat de categorieën in principe bevolkt kunnen worden door steeds verschillende personen. Juist vanwege de eenvoud en inherente dynamiek van dit acculturatiemodel wordt het in deze studie ingezet om redeneringen op te bouwen over de effecten van migratie en –inburgeringbeleid op de allochtone bevolking.

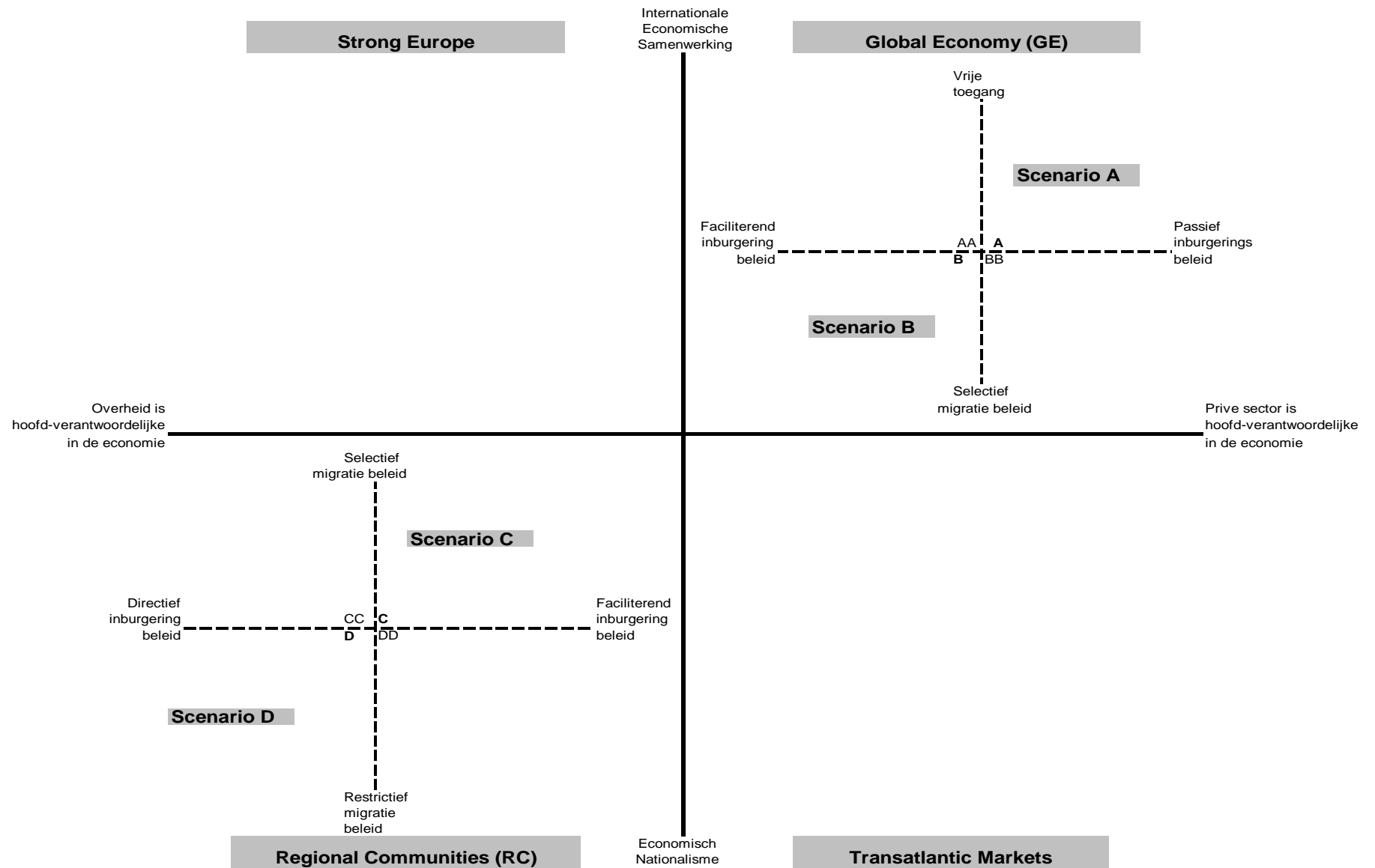
personen geen binding (meer) voelen, zich niet (meer) identificeren, met de eigen etnische groep in het gastland, maar ook niet met de autochtone (of andere allochtone) groepen in het gastland. Gemarginaliseerde personen zijn moeilijk bereikbaar en beïnvloedbaar door bestuursstructuren in het gastland.

De toegevoegde waarde van het acculturatiemodel is dat het een interpretatie- en classificatiekader biedt voor allochtonen met betrekking tot de mate en wijze waarop allochtonen hun maatschappelijk gedrag laten inspireren door de normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep en die van 'Nederlanders'. Hierdoor kan het acculturatiemodel gebruikt worden voor scenario's voor de mate waarin allochtone groepen inburgeren in de Nederlandse samenleving. De concepten acculturatie en inburgeren wordt in deze studie breder ingezet dan in de oorspronkelijke literatuur (bijv. Berry, 1997a; 1997b). Ze omvatten dus naast de normen, waarden en gewoonten aspecten ook de aspecten Nederlandse taalvaardigheid en kennis van de Nederlandse samenleving.

Dus, allochtonen in het *Assimilatiestijl kwadrant* zullen met betrekking tot inburgeringkenmerken als taalvaardigheid, kennis van de Nederlandse samenleving, gedrag volgens Nederlandse normen en waarden, onderwijs- en arbeidsparticipatie, en uitingen van betrokkenheid en gepercipieerde verantwoordelijkheid ten aanzien van de Nederlandse samenleving overeenkomsten vertonen met wat men gemiddeld genomen onder de Nederlandse autochtone bevolking aantreft. Allochtonen in het *Integratiestijl kwadrant* participeren op vergelijkbare wijze in de samenleving maar laten zich, afhankelijk van de gedragscontext, leiden door etnische groep normen en gewoonten of door de normen en gewoonten van de autochtone bevolking. Het zijn dus personen die uit vrije wil zoeken naar de gepaste houding en gepast gedrag in een specifieke handelingscontext. Ondanks dat sommige wensen en gewoonten afwijken, participeren (arbeid, onderwijs, belangengroepen) deze personen volledig in alle aspecten van de samenleving en staan positief tegenover de multiculturele samenleving en onderschrijven het belang van goede interculturele communicatie over en weer. Gemengd huwen wordt bijvoorbeeld niet uitgesloten. Allochtonen in het *Separatie kwadrant* echter laten zich voornamelijk leiden door de normen, waarden en gewoonten van de etnische groep en veel minder of in het geheel niet door die van de autochtone groep. Ongeacht de handelingscontext in Nederland laten deze personen zich in houding en gedrag merendeels leiden door normen, waarden en gewoonten van de etnische groep. Aanpassingsgedrag vindt dus slechts in geringe mate plaats terwijl etnische groep conformerend gedrag de regel is. Dit leidt ertoe dat participatie in onderwijs en arbeid afhankelijk is van in hoeverre het Nederlandse systeem aansluit bij de wensen en aspiraties binnen de eigen etnische groep. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat groepsleden slechts mogen participeren in bepaalde beroepen of arbeid indien aan bepaalde etnische groep voorwaarden kan worden voldaan met betrekking tot kleding en gebed. Het perspectief van allochtonen in dit kwadrant is dus steeds dat er een buitenwereld bestaat die steeds getoetst en gewogen wordt aan de eigen culturele normen, waarden en gewoonten. Omgang tussen leden van verschillende etnische groepen is slechts om pragmatische redenen toegestaan maar gemengd huwen wordt bijvoorbeeld sterk ontmoedigd. Allochtonen in het *Marginalisatiestijl kwadrant* participeren niet echt in de samenleving. Zij zijn ontheemd in de zin dat ze vervreemd zijn van hun oorspronkelijke etnische groep en ze vinden ook geen aansluiting bij autochtone Nederlanders. Voor zover zij ervoor kiezen om deel uit te maken van een sociale groep dan is dat een groep met een eigen subcultuur. Deze mensen zijn in de regel moeilijk te identificeren, te benaderen en te beïnvloeden door beleidsmaatregelen. Het kunnen mensen zijn die tussen wal en schip zijn geraakt na immigratie. Zij zijn het minst ingeburgerd in termen van bovengenoemde inburgeringkenmerken.

Het model zoals gepresenteerd in figuur 3.1 is daarom uitgebreid met een acculturatie dimensie en dat wordt in beeld gebracht in figuur 3.3. Het geneste model is daarmee voltooid en uitgebreid tot een model met 3 dimensies: (1) aard van de economische ontwikkeling en de rol van de overheid; (2) aard van het migratie- en immigratie beleid; (3) aard van het acculturatiegedrag en daaraan verbonden inburgeringgedrag van allochtonen.

Figuur 3.1 Geneste scenario's. Integratie van scenario's voor economische ontwikkeling en scenario's voor migratie en inburgeringbeleid

In het kader van de ontwikkeling van het model veronderstellen we dat de invloed van de opvattingen van het autochtone deel van de bevolking, weliswaar met enige vertraging, is verdisconteerd in bestaand migratie- en inburgeringbeleid. Het model veronderstelt ook dat er sprake is van een zekere “culturele afstand” tussen allochtonen en de autochtone bevolking.

In elk van de vier oorspronkelijke economische, migratie- en inburgeringbeleid contexten (scenario's A t/m D in figuur 3.1) kunnen *alle vier* acculturatiestijlen voorkomen, waardoor het geneste model in principe 4 X 4=16 verschillende acculturatie scenario's kan opleveren. Empirisch onderzoek in diverse landen laat zien dat allochtonen veelal de voorkeur voor de integratiestijl vertonen en dat van een kleine groep kan worden gezegd dat zij marginalisatiekenmerken vertonen (bijv. Arends-Tóth en Van de Vijver, 2002; Berry *et al.* 2006). Bijvoorbeeld, de resultaten van een recent onderzoek onder 2de generatie allochtonen in verschillende Europese steden laat zien dat Turkse respondenten in de leeftijd van 18-35 jaar (n=500) met betrekking tot hun voorkeur voor een bepaalde acculturatiestijl als volgt classificeerden: integratiestijl 57,1%, assimilatiestijl 4,4%, separatiestijl 36,4%, marginalisatiestijl 2,1%. Een vergelijkbare groep respondenten in Parijs classificeerden als volgt: integratiestijl 70,9%, assimilatiestijl 14,2%, separatiestijl 11,0%, marginalisatiestijl 3,9% (Groenewold, 2009).

Zoals eerder opgemerkt is het werken met een groot aantal scenario's niet praktisch. We hebben besloten om ons daarom te beperken tot 1 acculturatie scenario voor elk van de vier economische- en beleidsscenario's. De keuze van het acculturatie scenario hebben we laten afhangen van onze inschatting met betrekking tot de *structurerende werking*⁶ die van een bepaalde economische context en migratie- en inburgeringbeleid context uit zou kunnen uitgaan op het acculturatiegedrag van nieuwkomers, en van allochtonen in het algemeen. Hieronder gaan wij hierop nader in. In figuur 3.3 hebben wij de acculturatiestijl gemarkeerd waarvan wij denken dat die, meer dan in de andere economische- en beleidscontexten, tot ontwikkeling zou kunnen komen. De toevoeging van deze acculturatiedimensie heeft ertoe geleid dat wij de naamgeving van de 2-dimensionale scenario's A t/m D hebben aangepast wegens toevoeging van een derde dimensie. Wij lichten dit hieronder nader toe.

Scenario A → EXPAT scenario
Scenario B → LAT scenario
Scenario C → Appèl scenario
Scenario D → Regie scenario

Expat scenario (Scenario A)

De meeste landen laten een hoge economische groei zien, maar er blijven verschillen bestaan in niveau en tempo van economische ontwikkeling en welvaart. De uitbreiding van de EU in 2004 met MOE-landen is succesvol en krijgt na 2015 navolging door toetreding van Turkije. De vergrijzing van de beroepsbevolking en sectorale arbeidstekorten zijn pullfactoren voor potentiële arbeidsmigranten. In dit scenario opereert een sterk afgeslankte overheid die zich beperkt tot kerntaken (bijvoorbeeld veiligheid en algemene nutsvoorzieningen). Een migratie en integratiebeleid is nagenoeg afwezig. Asielmigranten worden opgevangen en hebben na het verkrijgen van een verblijfsvergunning toegang tot de arbeidsmarkt. Verblijfsduur van nieuwkomers wordt volledig bepaald door de migrant. De autochtone bevolking heeft geen probleem met nieuwkomers en dat uit zich in het min of meer vrije toegangsbeleid en het afwezig zijn van een inburgeringbeleid. In deze context zijn er weinig impulsen voor migranten om normen, waarden en gewoonten over te nemen van de autochtone bevolking. Hoewel in principe alle acculturatiegedragingen mogelijk zijn verwachten wij dat nieuwkomers in dit scenario het eigen culturele erfgoed als uitgangspunt en

⁶ Term geïntroduceerd door Gerhard Mackenroth in zijn klassieker “Bevölkerungslehre, Theorie, Soziologie und Statistik der Bevölkerung“ (1953).

referentie kader voor gedrag zullen kiezen, in het bijzonder wanneer de voorgenomen verblijfsduur in het gastland kort is (de migrant als “expat”). De acculturatiestijl die het meest waarschijnlijk is voor nieuwkomers en voor allochtonen in het algemeen is “*Separatiestijl*”. Omdat de tweede generatie opgroeit in de traditie van de eerste generatie, zullen velen een vergelijkbare acculturatiestijl kiezen. Toch mag ook voor deze groep worden verwacht dat latere generaties meer en meer integratiegedrag zullen gaan vertonen. Dat laatste is ondermeer afhankelijk van de mate waarin de cultuur van de autochtone bevolking als positief rolmodel functioneert in de samenleving.

LAT scenario (Scenario B)

De economische context is dezelfde als voor het Expat scenario, echter er bestaat overheidsbeleid met betrekking tot wie wel en wie niet toegang heeft tot Nederland. In zekere zin is er een voorkeur voor migranten met bepaalde kenmerken (bijvoorbeeld: hoogopgeleid, EU-herkomstland). Asiel migranten worden nog steeds toegelaten en krijgen als zij eenmaal een verblijfsvergunning hebben toegang tot de arbeidsmarkt. Er is een faciliterend inburgeringbeleid dat allochtonen uitnodigt kennis te nemen van de Nederlandse samenleving. Er worden faciliteiten gecreëerd om geïnteresseerde allochtonen van informatie te voorzien over hoe de Nederlandse samenleving in elkaar steekt, wat de omgangscultuur is en er wordt voorzien in locaties waar tegen kostprijs een Nederlandse taal cursus kan worden gevolgd. In deze context worden allochtonen door autochtonen als medeburgers tegemoet getreden niet in de laatste plaats omdat zij nodig zijn in de groeiende economie. Voor allochtonen bestaan er tevens goede mogelijkheden om zich op te werken binnen de maatschappij. In deze context is het aannemelijk te verwachten dat veel allochtonen er voordeel in zien om goed binnen deze maatschappij te kunnen functioneren, waardoor een groeiend aantal zich dan ook vrijwillig de taal, normen, waarden en gewoonten aanleren. De ontvangende bevolking faciliteert dus inburgering en oefent geen druk uit op nieuwkomers om sociaal en cultureel erfgoed op te geven maar geeft wel met de aangeboden inburgeringfaciliteiten aan dat allochtonen op dezelfde wijze in de samenleving kunnen leven en werken als autochtonen. We verwachten dat in dit scenario van economische groei, selectief migratiebeleid en faciliterend⁷ inburgeringbeleid, de migrant, meer dan in het Expat scenario, voordelen ziet om kennis over het samenleven met autochtonen te vergaren en, afhankelijk van de specifieke situatie, zich aan te passen aan bepaalde gedragsnormen, -waarden en gewoonten van autochtonen. Ook in dit scenario zijn in principe alle acculturatiegedragsvormen mogelijk maar, meer dan in het Expat scenario, is de verwachting dat een relatief groter aandeel allochtonen zal kiezen voor een combinatie van hoge mate van cultuurbehoud en hoge mate van aanpassing (=integratie). In dit scenario is het wel zo dat autochtonen en allochtonen separaat van elkaar blijven leven, maar ze hebben wel ‘verbinding gelegd’. Allochtonen gaan geleidelijk aan hun identiteit ontleen aan beide culturen.

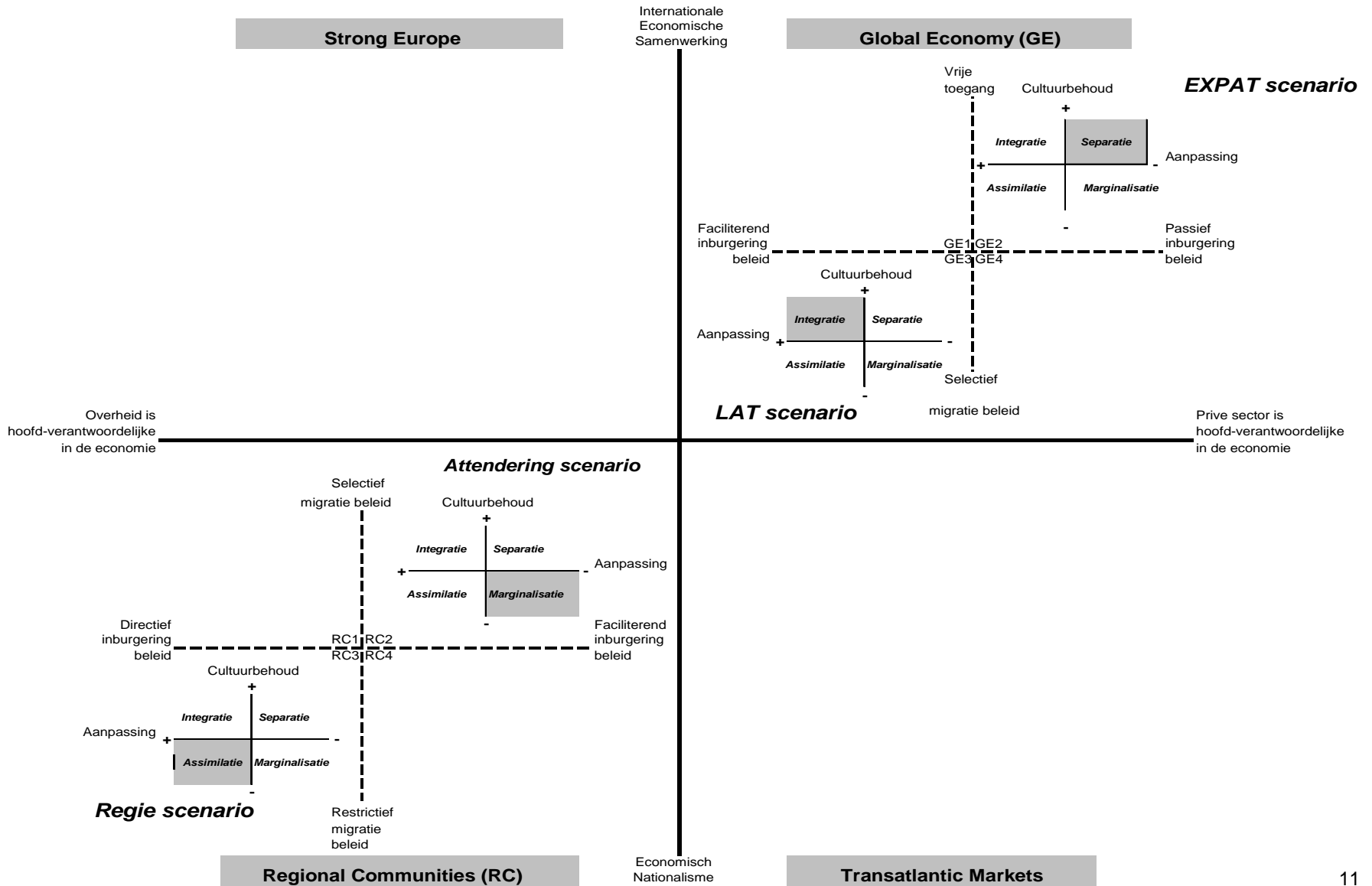
Appèl scenario (Scenario C)

Kenmerkend voor het Appèl scenario en het Regie scenario (zie hieronder) is dat economische groei relatief laag is. De ontwikkeling verloopt volgens het Regional Communities scenario. De werkloosheid ligt op een veel hoger niveau dan in de context van de Expat en LAT scenario’s, en de positie van arbeidsmigranten is ook veel kwetsbaarder. In zowel het Appèl scenario en als het Regie scenario is een omvangrijk en machtig overheidsapparaat actief met meer regelgeving, sturing en sanctivering. In het Appèl scenario, in tegenstelling met het Regie scenario, vindt een mildere vorm van migratie- en inburgeringbeleid plaats. Er is sprake van een selectief migratiebeleid dat strenger is dan het geval is in de context van het LAT scenario. Er is bijvoorbeeld een sterke voorkeur voor migranten uit EU-landen en, in tegenstelling tot migranten uit niet-EU landen, is lang verblijf voor EU-migranten relatief gemakkelijk, vooral indien migranten blijf geven goed in te burgeren.

---

⁷ De overheid beperkt zich voornamelijk tot het verstrekken van voorlichting en informatie over multicultureel samenleven en biedt tegen kostprijs taal cursussen Nederlands aan.

Figuur 3.3 Geneste scenario's. Integratie van scenario's voor economische ontwikkeling, scenario's voor migratie en inburgeringbeleid, en scenario's voor acculturatie.

In het Appèl scenario (en Regie scenario) worden asielzoekers, anders dan bij de vorige twee scenario's, wel toegelaten maar de kans op permanent verblijf en toegang tot de arbeidsmarkt is slechts bij uitzondering mogelijk. Met betrekking tot inburgeringbeleid verschaft de overheid aan allochtonen de instrumenten (cursussen, etc.) om in te kunnen burgeren en, meer dan in het LAT scenario, doet de overheid (inclusief gemeenten), werkgevers, de media via allerlei kanalen een *appèl* op allochtonen om zo snel mogelijk in te burgeren. Inburgering is dus veel minder vrijblijvend dan bij de vorige twee scenario's maar nog niet zo dwingend als in het volgende scenario (Regie scenario). Inburgeringbeleid is in dit scenario ook veel meer gericht op 'aanpassen' aan de Nederlandse normen, waarden en gewoonten. De Nederlandse culturele waarden en gewoonten worden als rolmodel en toetssteen voor inburgering gepresenteerd. Cultuurbehoud en etnische identiteit wordt wel gerespecteerd, maar dat figureert in het uitdragen van het beleid echter op de achtergrond. Wij denken dat de kans op isolement, sociale exclusie en marginalisatie in dit scenario groter is dan in de vorige twee scenario's, niet in de laatste plaats omdat de werkloosheid in de Regional Communities context (zie tabel 3.1) veel hoger is, vooral onder allochtonen. Ook is remigratie niet echt een optie is voor veel allochtonen omdat de bestaansmiddelen in herkomstlanden vaak nog beperkter zijn dan in Nederland. We denken dat in dit scenario dat, in vergelijking met de andere scenario's, een relatief grotere groep allochtonen tussen de wal en het schip zullen belanden (werkloosheid, minder contacten met leden van eigen groep en met autochtonen) en dat dit kan leiden tot sociale exclusie en een identiteitscrisis. We stellen voorop dat ook in dit scenario geldt dat alle vier acculturatiestijlen onder allochtonen kunnen en zullen voorkomen, maar we denken wel dat in dit scenario een grotere kans op marginalisatiestijl bestaat vanwege verlies van binding met de eigen etnische groep en met autochtonen.

Regie scenario (Scenario D)

De economische context in het Regie scenario is dezelfde als in het Appèl scenario, maar het migratiebeleid is restrictief in plaats van selectief terwijl het inburgeringbeleid niet langer stimulerend is maar directief. Alleen bepaalde typen migranten worden toegelaten, bijvoorbeeld vanwege de behoefte aan bepaalde kennis en vaardigheden die schaars zijn geworden in Nederland. Voor asielzoekers is de deur niet gesloten, maar slechts bij hoge uitzondering krijgen zij een tijdelijke verblijfsvergunning. Indien de veiligheid in het herkomstland beter is vervalft de tijdelijke verblijfsvergunning en moeten ze terugkeren. Het overheidsbeleid is erop gericht om voorkeur te geven aan arbeidsmigranten uit EU-landen en de tijdelijke verblijfsvergunningen voor niet-EU migranten slechts bij uitzondering te verlengen. Doel in dit scenario is om EU-migranten zoveel mogelijk posities van migranten uit niet-EU landen te laten opvullen door migranten uit EU-landen. Aan zowel tijdelijk als permanent verblijf van allochtonen (en gezinsleden) zijn strenge inburgeringeisen verbonden, ook aan allochtonen uit EU landen worden bepaalde inburgeringeisen gesteld. De nationale gerichtheid van de overheid in het Regie scenario leidt er toe dat van migranten die eenmaal na strenge "selectie aan de poort" zijn toegelaten, wordt verwacht, dat zij onderschrijven dat hun doelstelling is dat het gedrag op afzienbare termijn zal zijn volgens normen, waarden en gewoonten van autochtonen. In dit scenario wordt het eigen culturele erfgoed geleidelijk aan verlaten en vervangen voor het Nederlandse. De verwachting van de overheid (en de autochtone bevolking) is dat allochtonen in het dagelijks leven de aanpassing aan de Nederlandse normen, waarden en gewoonten ook daadwerkelijk uitdragen. Naast de gangbare inburgeringeisen met betrekking tot taal en kennis van de samenleving worden in dit scenario allochtonen ook aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor en bijdrage aan de kwaliteit van hun leefomgeving. Het beleid stelt in dit scenario dat allochtonen die niet willen assimileren moeten remigreren.

Bovenstaande scenario's voor de acculturatie van allochtonen en de acceptatiebereidheid van autochtonen komen in hoofdstuk 6 aan de orde nadat er, op basis van de scenario's A t/m D (figuur 3.1) schattingen gemaakt zijn voor de omvang van diverse allochtone herkomstgroepen voor de korte en lange termijn.

3.2 Data

Om de scenario's mogelijk te maken werden twee soorten gegevens verzameld en geanalyseerd:

(a) Kwantitatieve gegevens

Kwantitatieve sociaaleconomische, demografische en sociaal-culturele gegevens met betrekking tot de bevolking naar herkomstland/ethniciteit. Vanuit diverse primaire en secundaire bronnen werden gegevens betrokken voor deze studie. Het ging daarbij ondermeer om gegevens als leeftijd- en geslachtverdelingen naar herkomstland/ethniciteit, arbeid- en onderwijsparticipatiegegevens van allochtonen en verblijfsduur. Waar relevant werd onderscheid gemaakt naar 1ste en 2de generatie allochtonen.

(b) Kwalitatieve gegevens

Onderdeel van projectstrategie en -werkplan was een workshop waarin visies van experts op de toekomst van de multi-etnische samenleving en immigratie worden geregistreerd. Met behulp van een lijst met discussie onderwerpen (annex 2) over de toekomst van migratie, inburgering en beleid werden percepties en inzichten geregistreerd van workshopdeelnemers, met speciale aandacht voor migranten afkomstig uit de nieuwe EU-lidstaten, de MOE-landen. Workshopdeelnemers waren vertegenwoordigers van de volgende hoofdgroepen: (a) beleidsmakers op terrein van inburgering (rijksoverheid, gemeenten), (b) vertegenwoordigers van maatschappelijk middenveld die zich met de migranten problematiek bezig houden, en (c) wetenschappers die vanuit verschillende invalshoeken de processen migratie en inburgering in Nederland bestuderen. De visies die tijdens de workshop naar voren kwamen (Annex 2) waren bron van inspiratie en kennis om richting te geven aan de kwalitatieve uitwerking van de scenario's in hoofdstuk 6 en inhoud van het discussiehoofdstuk (hoofdstuk 7). In Annex 2 (Verslag) is een gedetailleerd verslag opgenomen van deze workshop discussie.

3.3 Methode

De beschreven toekomstscenario's en ontwikkelde veronderstellingen in dit rapport werden geoperationaliseerd met behulp van verzamelde, geanalyseerde en geprojecteerde gegevens. Voor de onderbouwing (hoofdstuk 4), het doorrekenen (hoofdstuk 5) en ten behoeve van de meer kwalitatieve uitwerking van de scenario's in hoofdstuk 6 is gebruik gemaakt van: (1) WLO (Welvaart en Leefomgeving) scenario's zoals die in 2002 zijn ontwikkeld door de planbureaus (CPB et al., 2006; De Jong en Hilderink, 2004); (2) de CBS Allochtonen prognose 2002-2050 en CBS Allochtonen prognose 2008-2050; (3) CBS Statline online database met economische, sociale en demografische indicatoren. Met betrekking tot het gebruik van de WLO scenario's hebben wij onderzocht of de WLO demografische vooruitberekeningen (2002-2050), gebaseerd op de CBS allochtonen prognose van 2002, nog wel bruikbaar waren door ze te spiegelen aan de uitkomsten van de meest recente CBS allochtonen prognose voor diverse herkomstgroepen (2008-2050). Voor twee herkomstgroepen (MOE-landers en Chinezen) is gebruik gemaakt van een multi-dimensionaal verdeelmodel en van de cohort-survival methode. Dit wordt in 5.2 nader toegelicht. Voor de overige herkomstgroepen (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse) is gebruik gemaakt van de WLO basisgegevens voor bevolkingsprognoses waarover wij konden beschikken. Vanuit methodologisch perspectief zou het beter zijn om voor dit soort scenarioberekeningen gebruik te maken van een zogenaamd multi-state rekenmodel zoals het LIPRO-model, ontwikkeld door NIDI voor aanverwante doeleinden. Echter, dat type rekenmodel vereist een grote hoeveelheid gedetailleerde data om, voor iedere herkomstgroep, transitiekansen tussen verschillende sociaal-economisch en demografische klassen te kunnen berekenen, zoals in- en uitstroomkansen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, onderscheiden naar herkomstland, eerste en tweede generatie en verblijfsduur. Vanaf het begin van dit project was duidelijk dat het niet mogelijk zou zijn om binnen de termijn van dit deelproject dergelijke data beschikbaar te maken.

4. Migratie en de multi-etnische samenleving: Stand, stromen en kenmerken

In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van enkele belangrijke allochtone hoofdgroepen met speciale aandacht voor de groep afkomstig uit de nieuwe EU lidstaten (MOE-landen). Het zwaartepunt ligt op immigratie en algemene kenmerken van immigranten omdat deze relevant zijn voor het migratie- en inburgeringsbeleid. In het tweede deel wordt nader ingegaan op kenmerken van immigranten uit MOE-landen ter ondersteuning van het ontwikkelen van scenario's voor MOE-landers in hoofdstuk 5 en 5. Gegevens zijn betrokken uit de CBS Statline database in de periode september-december 2009.

4.1 Allochtone hoofdgroepen

Volgens de GBA (Gemeentelijke Basisadministratie) behoren in 2008 bijna 20 % van de 16.4 miljoen inwoners van Nederland tot een bepaalde herkomstgroep⁸ (3.2 miljoen), en bijna 11 % tot een niet-westerse herkomstgroep⁹ (1.8 miljoen). De verwachting is dat in 2050 het percentage allochtonen zal liggen tussen de 29% en 35%, afhankelijk welk toekomstscenario zich voltrekt (respectievelijk, Regional Communities of Global Economy scenario) (de Jong, 2008). Tabel 4.1 laat zien dat in de periode 1996-2008 het totaal aantal allochtonen toenam met ongeveer 700.000 personen. De toename was het grootst bij niet-westerse allochtonen. (Netto) migratie uit niet-westerse landen, zoals uit Irak, Afghanistan, Somalië (vnl. asielzoekers), Turkije (vnl. gezinsherenigers), en China en India (vnl. studie en arbeid), is in de afgelopen 13 jaren toegenomen waardoor het aandeel allochtonen uit niet-westerse samenlevingen toenam van 47 % naar 55 %.

Tabel 4.1. Stand van de bevolking naar generatie en herkomstgroepering in 1996, 2003, en 2008 (aantallen en percentages).

		1996	2003	2008	1996	2003	2008
Totale bevolking	Totale bevolking	15.493.889	16.192.572	16.405.399			
	Autochtoon	12.995.174	13.153.814	13.189.983	83,9	81,2	80,4
	Allochtoon	2.498.715	3.038.758	3.215.416	16,1	18,8	19,6
	Allochtonen (westers)	1.327.602	1.416.156	1.449.686	53,1	46,6	45,1
	Allochtonen (niet-westers)	1.171.113	1.622.602	1.765.730	46,9	53,4	54,9
	Allochtonen (niet-westers) % in Tot. Bev.				7,6	10,0	10,8
	Allochtonen (niet-westers), waarvan:						
	Marokko	225.088	295.332	335.127	19,2	18,2	19,0
	Nederlandse Antillen + Aruba	86.824	129.312	131.841	7,4	8,0	7,5
	Suriname	280.615	320.658	335.799	24,0	19,8	19,0
Turkije	271.514	341.400	372.714	23,2	21,0	21,1	
Overig niet-westers	307.072	535.900	590.249	26,2	33,0	33,4	
1-ste gen. Allochtonen	Totaal	1.284.106	1.585.927	1.619.314			
	Westers	522.554	581.361	602.130	40,7	36,7	37,2
	Niet-westers	761.552	1.004.566	1.017.184	59,3	63,3	62,8
	Niet-westers, waarvan:						
	Marokko	140.572	163.280	167.063	18,5	16,3	16,4
	Nederlandse Antillen + Aruba	55.808	84.395	78.968	7,3	8,4	7,8
	Suriname	179.266	187.279	185.284	23,5	18,6	18,2
Turkije	167.248	190.219	194.556	22,0	18,9	19,1	
Overig niet-westers	218.658	379.393	391.313	28,7	37,8	38,5	
2-de gen. Allochtonen	Totaal	1.214.609	1.452.831	1.596.102			
	Westers	805.048	834.795	847.556	66,3	57,5	53,1
	Niet-westers	409.561	618.036	748.546	33,7	42,5	46,9
	Niet-westers, waarvan:						
	Marokko	84.516	132.052	168.064	20,6	21,4	22,5
Nederlandse Antillen + Aruba	31.016	44.917	52.873	7,6	7,3	7,1	
Suriname	101.349	133.379	150.515	24,7	21,6	20,1	
Turkije	104.266	151.181	178.158	25,5	24,5	23,8	
Overig niet-westers	88.414	156.507	198.936	21,6	25,3	26,6	
Bron: CBS statline							

⁸ Herkomstgroep: kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders of van zichzelf

⁹ Westerse herkomstlanden: alle landen in Europa (maar zonder Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië (met inbegrip van het voormalig Nederlands Indië). Niet-westerse herkomstlanden: Turkije, landen in Afrika, Latijns Amerika en Azië (met uitzondering van Japan en Indonesië).

Als we alleen naar de cijfers voor de 1-ste generatie allochtonen kijken, dan is het aandeel niet-westerse allochtonen gegroeid van 59 naar 62 %. In 1996 behoorden 75 % van de niet-westerse allochtonen tot de vier grootste herkomstgroepen: Turken, Marokkanen, Surinamers of de Antillianen. Tussen 1996 en 2008 is echter het aantal immigranten uit andere niet-westerse landen sterk toegenomen waardoor in 2008 het aandeel van deze groepen in het totaal van de niet-westerse allochtonen daalde naar 66 %. Het resterende deel van de niet-westerse allochtonen zijn afkomstig uit 162 andere niet-westerse landen. Westerse allochtonen zijn uit 52 landen afkomstig. De Nederlandse samenleving is in de afgelopen 30 jaar dus inderdaad tot een multi-etnische samenleving getransformeerd.

In vergelijking met westerse allochtonen zijn niet-westerse allochtonen vaker 1-ste generatie allochtonen, en dit is belangrijk in verband met het bepalen van de capaciteit van inburgeringsprogramma's. De stijging van 1-ste generatie allochtonen was vooral sterk in de periode tot aan 2003 toen het aantal groeide van ongeveer 760.000 in 1996 naar 1.017.184 in 2003. Tussen 2003 en 2008 kwamen er nog bijna 13.000 niet-westerse 1-ste generatie allochtonen bij.

Hoewel kinderen van immigranten, de 2-de generatie, veelal via het reguliere onderwijssysteem inburgeren, zijn hun aantallen van belang omdat velen opgroeien in sociaaleconomisch opzicht 'zwakke' gezinnen waardoor er een grotere kans bestaat op een onderwijsachterstand en/of -uitval met negatieve gevolgen voor arbeidsmarktparticipatie en voor loopbaanmogelijkheden. Dat is ongewenst gezien de toekomstige behoefte van de vergrijzende arbeidsmarkt aan mensen met minimaal een startkwalificatie¹⁰ en, bij voorkeur, een hoger opleidingsniveau. Tabel 4.1 laat zien dat in de afgelopen 13 jaar het aantal tweede generatie allochtonen is gegroeid van 1.2 miljoen naar 1.6 miljoen. Het aantal tweedegeneratie allochtonen afkomstig uit niet-westerse landen verdubbelde bijna in diezelfde periode van ongeveer 410 duizend naar 750 duizend. Drie van de vier tweedegeneratie allochtonen zijn van Turkse (24%), Marokkaanse (22%), Surinaamse (20%) of Antilliaanse (7%) afkomst. De sterke groei van de tweede generatie komt tot uitdrukking in een daling van de verhouding tussen 1ste en 2de generatie niet-westerse allochtonen. Deze daalde van 1,9 naar 1,4 tussen 1996 en 2008. In tegenstelling tot niet-westerse allochtonen is de verhouding tussen de 1ste en 2de generatie westerse allochtonen veel lager (dus relatief veel 2de generatie allochtonen in verhouding tot 1ste generatie allochtonen) en vrij stabiel in de tijd (0,6 in 1996, 0,7 in 2008).

In tabel 4.2 worden de belangrijkste herkomstgroepen vermeld naar rangorde van omvang van de groep. De allochtonen in de Top-15 herkomstlanden representeren in 1996 ongeveer 83 % van alle allochtonen, en in 2008, 76 %. Allochtonen met Indonesië en Duitsland als herkomstland zijn in beide peiljaren steeds de grootste groep allochtonen. De tabel laat ook zien er veel nieuwe landen de afgelopen 13 jaar tot de TOP-15 zijn toetgetreden. Echter, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse allochtonen zijn zowel in 1996 als 2009 de grootste niet-westerse groepen. De aantallen uit deze groepen zijn wat sterker gegroeid dan die van andere groepen waardoor hun relatieve betekenis in het totaal aantal allochtonen is toegenomen van 34,6% in 1996 naar 36,3 % in 2009. Te zien is ook de sterke opkomst van nieuwe herkomstgroepen, zoals Poolse en Chinese¹¹. Opmerkelijk is de groei van het aantal Poolse allochtonen, een reflectie van de toegenomen arbeidsmigratie na EU toetreding in 2004 vanuit Polen naar andere EU-landen. In 1996 waren er ongeveer 25.000 geregistreerd terwijl dit dertien jaar later verdubbeld is naar ongeveer 69.000. Recent onderzoek waarbij loongegevens van werknemers aan bevolkingsgegevens werden gekoppeld toont aan dat GBA aantallen een duidelijke onderschatting zijn van het werkelijk aantal MOE-landers in Nederland. Deze getallen zijn gebaseerd op personen die geregistreerd zijn in het GBA. Maar veel migranten uit

¹⁰ Het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren, of door te stromen naar vervolgonderwijs (hoger onderwijs). Het niveau hiervan is vastgesteld op een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding of mbo-niveau 2 (dat wil zeggen niveau 2 van de kwalificatiestructuur, zoals vastgelegd in de Wet educatie en beroepsopleiding) (bron: CBS).

¹¹ Excl. Hongkong

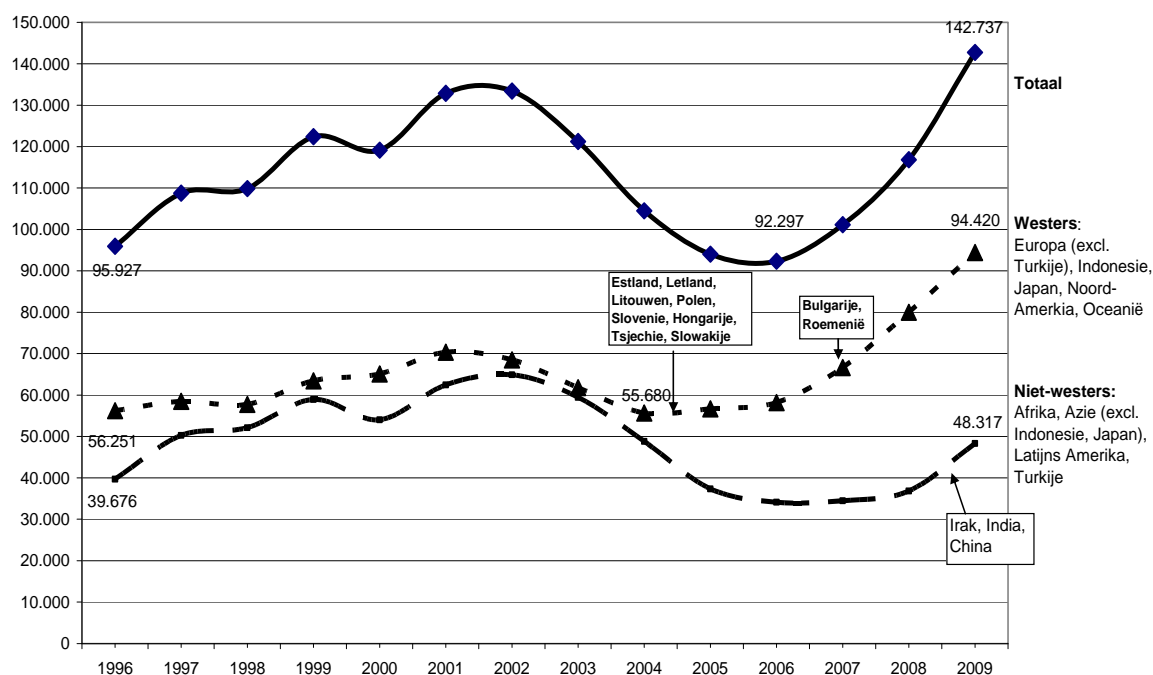
MOE-landen, zoals rechtmatig verblijvende seizoenswerkers die maar voor een paar maanden in Nederland werken en dan weer terugkeren, worden niet geregistreerd in het GBA (alleen indien verblijf langer is dan 4 maanden, gemeten over een periode van 6 maanden). Daarnaast zijn er MOE-landers uit Bulgarije en Roemenie die zonder tewerkstellingsvergunning (TWV) werken en wonen in Nederland. Een TWV is voor deze groep is nog tot 2012 nodig. Schattingen van MOE-landers lopen op tot wel 166.700 personen (de Boom *et al.*, 2008; Korf, 2009; Weltevrede *et al.*, 2009)

Tabel 4.2 Top-15 landen van herkomst van allochtonen in 1996 en 2009.

Top-15 herkomstlanden/regio's van allochtonen (1996)			Top-15 herkomstlanden/regio's van allochtonen (2009)		
	Aantal	Percentage		Aantal	Percentage
Totaal Bevolking	15.493.889	100,0	Totaal Bevolking	16.485.787	100,0
Totaal Allochtonen	2.498.715	16,1	Totaal Allochtonen	3.287.706	19,9
Totaal Allochtonen TOP-15	2.077.227	13,4	Totaal Allochtonen TOP-15	2.512.664	15,2
1 Indonesië	411.622	2,7	1 Indonesië	384.497	2,3
2 Duitsland	411.504	2,7	2 Duitsland	379.559	2,3
3 Suriname	280.615	1,8	3 Turkije	378.330	2,3
4 Turkije	271.514	1,8	4 Marokko	341.528	2,1
5 Marokko	225.088	1,5	5 Suriname	338.678	2,1
6 België	111.228	0,7	6 Nederlandse Antillen en Aruba	134.774	0,8
7 Nederlandse Antillen en Aruba	86.824	0,6	7 België	112.600	0,7
8 Verenigd Koninkrijk	65.663	0,4	8 Verenigd Koninkrijk	77.550	0,5
9 Ex-Joegoslavië	55.887	0,4	9 Ex-Joegoslavië	76.269	0,5
10 Italië	31.484	0,2	10 Polen	68.844	0,4
11 Spanje	28.421	0,2	11 China	50.377	0,3
12 Frankrijk	26.051	0,2	12 Irak	49.202	0,3
13 Polen	25.125	0,2	13 Voormalige Soviet Unie	44.392	0,3
14 China	23.471	0,2	14 Italië	38.355	0,2
15 Verenigde Staten van Amerika	22.730	0,1	15 Afghanistan	37.709	0,2

De bestaande situatie komt tot stand als gevolg van veranderingen in immigratie en emigratie. Met betrekking tot de immigratie worden recente ontwikkelingen geïllustreerd in figuur 4.1.

Figuur 4.1: Ontwikkeling immigratie 1996-2008, westerse en niet-westerse allochtonen (aantal personen).

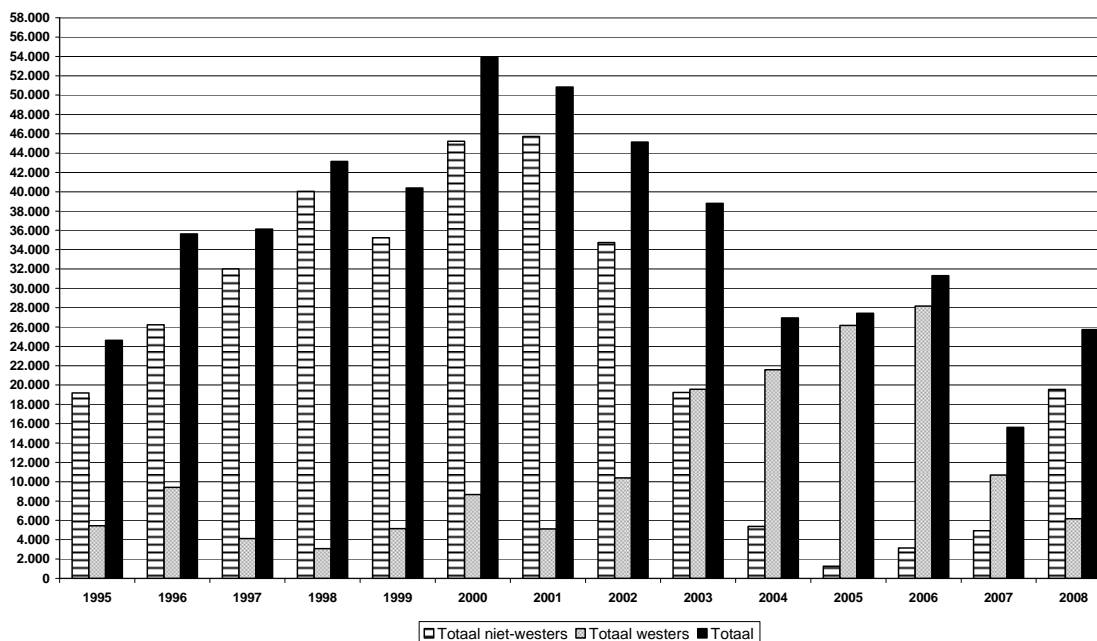

Een vergelijkbare toename is onder allochtonen van Chinese herkomst waar te nemen. De opname van vluchtelingen uit de Balkan, Zuid- en West Azië, verklaren de flinke aantallen allochtonen met Ex-Joegoslavië, Irak, en Afghanistan als herkomstland.

Ten opzichte van 1996 ligt het niveau van de immigratie in 2008 bijna 50 % hoger, en ten opzichte van 2006 zelfs 55 %. De daling van de immigratie (en stijging van de emigratie) tussen 2001 en 2006 is een gevolg van, enerzijds, de economische crisis 2001-2003 (de dot-com crisis), en, anderzijds, de daling van de opname van het aantal asielzoekers. In deze periode liep de immigratie uit westerse landen, m.n. uit het Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Duitsland, sterk terug terwijl (re-)emigratie naar die landen toenam. Daarnaast daalde de opname van asielzoekers uit Somalië, Irak, Afghanistan en was er een stijging te zien in de remigratie naar die landen.

Het effect van recente ontwikkelingen in immigratie en emigratie op de omvang en samenstelling van de multi-etnische samenleving anno 2009, zoals weergegeven in tabel 4.1 en 4.2, kan worden samengevat in figuur 4.2¹². De gemiddelde jaarlijkse groei van de bevolking als gevolg van internationale migratie is ongeveer 35.000 personen, waarvan ongeveer 24.000 afkomstig zijn uit niet-westerse landen en 11.000 uit westerse landen. In het piekjaar 2000 was het migratiesaldo 50.000. Te zien is ook dat van 1995 tot 2003 het saldo voor het grootste deel werd bepaald door migranten uit niet-westerse landen. Van 2003 tot 2008 was de immigratie uit westerse landen (m.n. uit de nieuwe EU lidstaten) de bepalende factor in de groei van de Nederlandse bevolking als gevolg van internationale migratie. Sinds 2008 is de groei en het aandeel van niet-westerse immigranten weer toegenomen.

Figuur 4.2. Netto migratie (immigratie-emigratie) naar herkomstregio, 1995-2009, aantal personen.

Vooraf de immigratie is van belang voor zaken als inburgering van allochtonen op de arbeidsmarkt en maatschappelijke inburgering (taalvaardigheid en kennis van de samenleving). In tabel 4.3 is de Top-15 geboortelanden/regio's van immigranten samengesteld voor de jaren 1996 en 2008. De grootste groep immigranten zijn elk jaar weer de uit het buitenland terugkerende Nederlanders. Duitsers en Engelsen zijn de belangrijkste immigranten groepen uit westerse landen. Sinds de EU-toetreding van

¹² Inclusief administratieve correcties

Polen in 2004 en Bulgarije en Roemenie in 2007 is de betekenis van die landen als herkomstgebied van immigranten belangrijk geworden.

Tabel 4.3: Top-15 geboortelanden en regio's van immigranten.

Top-15 geboortelanden/regio's immigranten (1996)			Top-15 geboortelanden/regio's immigranten (2009)		
	Aantal	Percentage		Aantal	Percentage
Totaal immigratie	108.749	100	Totaal geboorteland	142.737	100
Totaal top 15	75.208	69,2	Totaal top 15	93.239	85,7
1 Nederland	22.566	20,8	1 Nederland	26.790	24,6
2 Turkije	6.209	5,7	2 Polen	14.061	12,9
3 Duitsland	5.626	5,2	3 Duitsland	8.471	7,8
4 Irak	4.673	4,3	4 Bulgarije	5.144	4,7
5 Marokko	4.528	4,2	5 China	4.747	4,4
6 Verenigd Koninkrijk	4.439	4,1	6 Verenigd Koninkrijk	4.318	4,0
7 Nederlandse Antillen + Aruba	3.845	3,5	7 Irak	4.098	3,8
8 Suriname	3.643	3,3	8 Turkije	4.020	3,7
9 Somalië	3.478	3,2	9 Nederlandse Antillen + Aruba	3.846	3,5
10 Ex-Joegoslavië	3.463	3,2	10 Verenigde Staten van Amerika	3.747	3,4
11 Verenigde Staten van Amerika	3.132	2,9	11 India	3.558	3,3
12 Afghanistan	2.848	2,6	12 Frankrijk	2.835	2,6
13 Iran	2.818	2,6	13 Voormalige Sovjet-Unie	2.615	2,4
14 Voormalige Sovjet-Unie	2.025	1,9	14 Somalië	2.514	2,3
15 België	1.915	1,8	15 Roemenie	2.475	2,3

Naast de sterke stijging van het aantal Poolse immigranten zien we ook een grote aantallen dat zich laat uitschrijven. Bijvoorbeeld, in 2009 werden er ongeveer 14.000 immigranten uit Polen geregistreerd terwijl toch ook nog 5.000 Polen zich lieten uitschrijven uit het bevolkingsregister. Het blijkt ook dat de gemiddelde verblijfsduur van veel immigranten uit MOE-landen nogal kort is in vergelijking met immigranten uit andere groepen. Op deze aspecten van MOE-landers wordt in de volgende paragraaf nader ingegaan.

Chinese allochtonen behoren tot een van de oudste immigrantengroepen in Nederland. Opvallend is dat de laatste jaren weer een toename van het aantal Chinese immigranten is waar te nemen. Aanvankelijk steeg die jaarlijkse immigratie van 1500 in 1996 tot ongeveer 4.000 in het piekjaar 2003 om na een lichte daling tussen 2003 en 2008 weer toe te nemen tot ruim 4.700 in 2009. In 2009 (re)migreerden 1.800 Chinezen. Uit CBS gegevens over migratiemotieven van geregistreerde immigranten blijkt dat bij mannelijke Chinese immigranten arbeid en studie de belangrijkste migratiemotieven zijn, terwijl bij vrouwen gezinsgerelateerde motieven (incl. huwelijk) en studie de belangrijkste zijn. Bij vrouwelijke Chinese immigranten zien we daarnaast in de laatste jaren een duidelijke toename van het arbeidsmotief.

Ook van de hoofdgroepen allochtonen worden gegevens verzameld met betrekking tot de redenen van immigratie, zowel voor vrouwelijke als voor mannelijke immigranten. Met betrekking tot de Turkse gemeenschap is te zien dat de omvang van de immigratie in de laatste jaren aanzienlijk is geslonken. Zo kwamen er in 2004 nog ruim 3.700 Turkse mannen naar Nederland (tegenover ongeveer 2.650 Turkse vrouwen), in 2007 waren dat nog maar 1.350 mannen en 1.000 vrouwen. Bij zowel mannelijke als vrouwelijke immigranten waren gezinsgerelateerde motieven redenen van immigratie, maar bij ongeveer 20 procent van de mannen was dat ook om redenen van arbeid. Eenzelfde ontwikkeling is onder immigranten uit Marokko waar te nemen: sterk teruglopende aantallen (in 2007 nog maar 650 mannelijke en 650 vrouwelijke immigranten uit Marokko) waarbij voor de meesten (80 procent) gold dat gezinsgerelateerde motieven redenen van immigratie waren. Ook de aantallen immigranten uit Suriname zijn de laatste jaren sterk afgenomen. In 2003 kwamen nog zo'n 2.400 Surinamers naar Nederland, met vrouwen in de meerderheid, maar dat waren er in 2007 nog maar 1.100. Ook hier geldt dat gezinsvorming of –hereniging bij meer dan 80 % van de immigranten het hoofdmotief van immigratie is. In tegenstelling tot ontwikkelingen in migratiemotieven bij vrouwelijke immigranten

uit China zien we geen belangrijke verschuivingen plaatsvinden in de immigratiemotieven van vrouwen uit Turkije, Marokko, en Suriname¹³.

4.2. MOE-landers

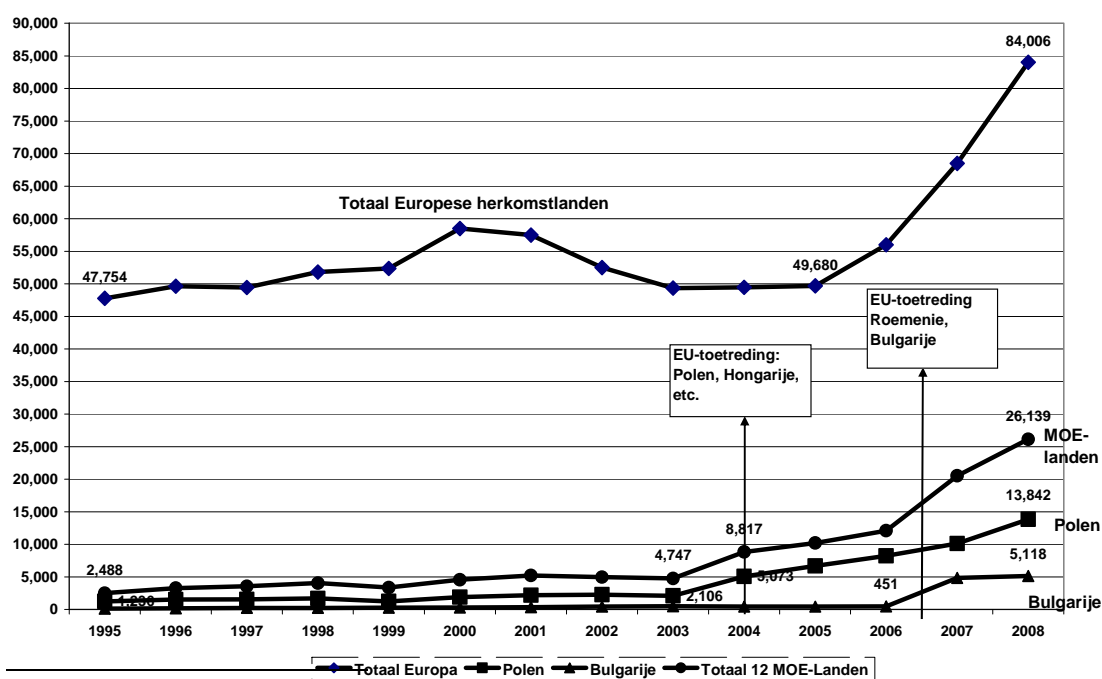
Ongeveer 20 % van de EU bevolking woonde in 2009 in de z.g. MOE-landen. Uit tabel 4.4 valt af te leiden dat ongeveer de helft van de MOE-landers in Polen of Roemenie wonen. Deze bevolkingsaantallen zijn van belang voor het schatten van de omvang van de potentiële migratie uit deze landen naar andere landen, zoals, Nederland.

Tabel 4.4. Bevolkingsomvang van MOE-landen (bron: Eurostat, New Chronos Database 2009)

Bevolking 2009 (miljoenen)	
Poland	38.1
Romania	21.5
Czech Republic	10.5
Hungary	10.0
Bulgaria	7.6
Slovakia	5.4
Lithuania	3.3
Latvia	2.3
Slovenia	2.0
Estonia	1.3
Totaal	102.1
EU27	499.7

Figuur 4.3. laat zien dat de stroom immigranten die een Europees land als geboorteland hebben flink is toegenomen in de afgelopen jaren.

Figuur 4.3. Aantal immigranten per jaar met een Europees land als geboorte land, 1995-2008

¹³ Migratiemotieven zijn niet bekend voor Antilianen en Arubanen, omdat ze de Nederlandse nationaliteit hebben en geen verblijfsvergunning hoeven aan te vragen.

Die toename wordt voor een belangrijk deel verklaard door de toename van het aantal immigranten uit MOE-landen en in het bijzonder uit Polen, Bulgarije en Roemenie, vooral na de EU-toetreding van deze landen. Na het constateren van een sterke toename van immigratie uit MOE-landen rijst de vraag in hoeverre Nederland als een aantrekkelijk land van bestemming wordt gezien door emigranten uit deze landen. Aan de hand van jaarlijkse schattingen dat het MIMOSA¹⁴ project maakt met betrekking tot migratiestromen tussen EU-landen onderling en met de 'buitenwereld' kan hierover wel iets gezegd worden.

Tabel 4.5 laat voor twee, voor immigratie belangrijke, MOE-landen zien in hoeverre Nederland als bestemmingsland belangrijk is. Zoals blijkt was Nederland maar van zeer beperkte betekenis in de periode 2002-2006 (zelfs na EU toetreding van Polen in 2004) en dat dit niet is wat men verwacht na het lezen van tabel 4.3 en figuur 4.3. Voor Poolse en Bulgaarse emigranten zijn Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Spanje duidelijk de favoriete bestemmingslanden. Een niet onbelangrijk deel van de emigranten uit deze landen, met bij Bulgaren, verkiest een land buiten Europa als bestemming.

Tabel 4.5. Procentuele verdeling van emigranten uit Polen en Bulgarije naar land of regio van bestemming. Noot: totalen kunnen iets afwijken vanwege afronding van te sommeren getallen, UK=Verenigd Koninkrijk.

	Poolse emigranten					Bulgaarse emigranten				
	2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006
Oostenrijk	2,6	2,4	4,0	2,7	1,9	2,9	2,8	2,8	2,3	2,0
Tjechie	3,8	2,9	1,9	1,3	1,1	6,5	4,6	3,9	4,8	4,5
Duitsland	60,9	57,6	57,6	48,8	41,7	16,0	15,5	14,2	11,3	9,7
Spanje	2,9	2,6	3,3	2,6	3,8	23,8	21,6	28,8	22,5	24,3
Frankrijk	1,3	1,0	1,5	1,3	1,7	1,8	1,4	2,2	2,4	2,8
Ierland	0,0	0,1	0,4	1,8	6,9	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Italie	4,1	8,9	1,5	1,8	2,7	4,4	13,1	2,9	3,3	3,7
Nederland	1,8	1,5	2,8	2,5	2,4	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7
Zweden	1,0	0,9	1,5	1,4	1,9	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
UK	0,9	1,2	2,8	13,5	16,8	3,7	2,8	2,5	2,9	4,4
Rest wereld	20,7	21,0	22,7	22,2	19,2	40,0	37,2	41,7	49,6	47,5
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	119.822	133.728	171.840	249.924	347.924	59.907	63.392	57.944	61.442	69.811

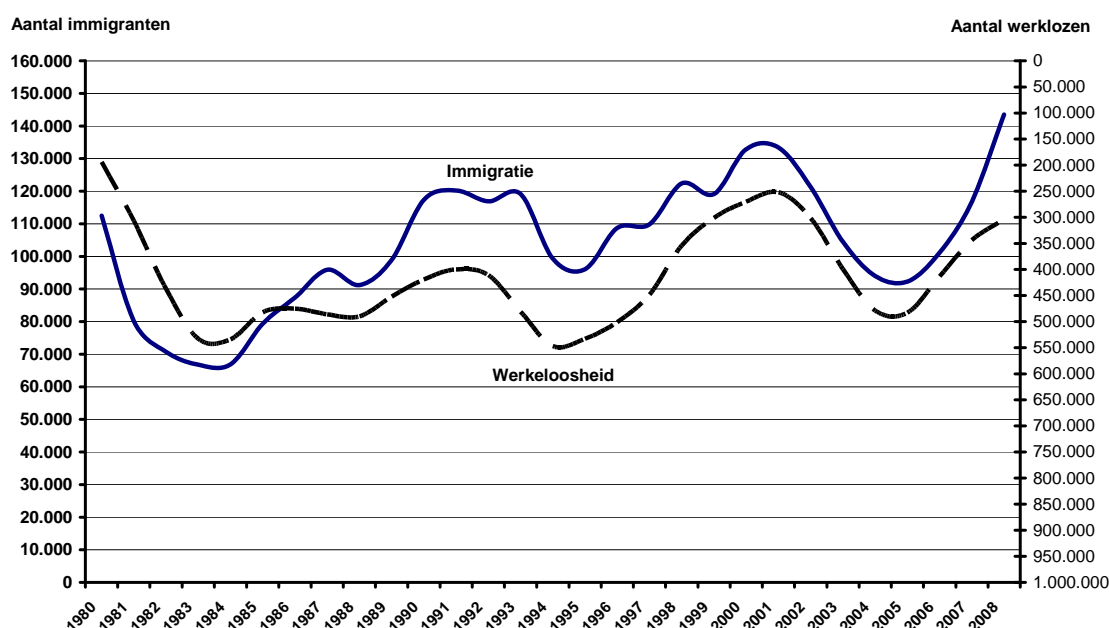
De volgende vraag is hoe het komt dat een sterk groeiend aantal (zie tabel 4.5) MOE-landers, vooral Polen, de laatste jaren emigreren naar het buitenland, zoals naar Nederland?

Indien er geen redenen zijn om wegens levensgevaar te vluchten, migreren mensen om emotionele redenen (huwelijk, gezin), om rationale redenen (werk, beter inkomen, onderwijs, hogere welvaart en welzijn) of een combinatie van beide. Onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat per capita inkomensverschillen (of Bruto Binnenlands Product) en verschillen in werkloosheidscijfers belangrijke factoren zijn die de omvang, samenstelling en richting van arbeidsmigratiestromen tussen (EU) landen verklaren (zie bijvoorbeeld Jennissen, 2004). Dit geldt voor arbeidsmigratie van zowel laag- als hooggeschoolden.

¹⁴ Modelling Migration and Migrant Populations (MIMOSA), zie: <http://www.nidi.knaw.nl/nl/projects/230211/>, en Raymer (2009)

Een recente analyse van de relatie tussen immigratie en werkloosheidscijfers in Nederland ondersteunt bovenstaande bevindingen. Sinds 1980 blijkt de immigratie namelijk steeds te stijgen als de werkloosheid terugloopt, terwijl een stijging van de werkloosheid steeds samengaat met een daling van de immigratie. Figuur 4.4 brengt deze z.g. inverse relatie tussen immigratie- en werkloosheidscijfers in beeld. Als de werkloosheid stijgt (dat wil zeggen de onderste lijn, met rechter as als referentie, daalt) neemt de immigratie af (dat wil zeggen de bovenste lijn, met de linker as als referentie, daalt). Met betrekking tot de huidige situatie in 2009 wordt waargenomen dat de werkloosheid pas in de loop van het jaar flink is gaan toenemen waardoor het effect van de economische crisis op de omvang van de immigratie in 2009 waarschijnlijk nog beperkt zal zijn. De verwachting is echter dat in 2010 de immigratie een duidelijke daling zal laten zien. Figuur 4.4. laat ook zien dat een daling van de immigratie als gevolg van een economische crisis niet van blijvend aard is. Op de lange termijn is weer een geleidelijke stijging waar te nemen waarbij elke piek weer hoger is dan de voorafgaande piek. Vanuit dit perspectief bezien is het onwaarschijnlijk dat de zeer sterke toename van het aantal immigranten uit MOE-landen na EU-toetreding zal worden gecontinueerd in de komende jaren (De Beer, 2009)

Figuur 4.4. De inverse relatie tussen immigratie- en werkloosheidscijfers, Nederland, 1980-2008.

Arbeid (en dus inkomen) is dus een belangrijk motief voor migratie. Wordt dit ook bevestigd door de redenen die migranten opgeven bij immigratie en registratie in Nederland? En zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen met betrekking tot migratiemotieven? Voor migranten uit niet-EU landen is immigratie in Nederland om redenen van arbeid maar zeer beperkt mogelijk, terwijl asiel, gezinsvorming en –hereniging, en studie betere redenen voor kansvolle immigratie. Vrouwen, vooral uit niet-EU landen kunnen, hebben wat meer opties om te immigreren, want als het eigenlijke motief arbeid is (bijvoorbeeld zorg voor familie in herkomstland) dan kan men via het motief gezinsvorming immigreren (bijvoorbeeld via huwelijk met een Nederlandse partner). Met betrekking tot arbeidsmigratie zijn vrouwen veelal niet de frontrunners oftewel ‘early adopters’ als het gaat om kansen op arbeidsmigratie naar andere (EU) landen te benutten. Dat zijn veelal de mannen. Vrouwen volgen, afhankelijk van de rol die vrouwen spelen op de arbeidsmarkt in het herkomstland.

Dit verschil tussen mannen en vrouwen wordt hieronder nader uitgewerkt omdat het belangrijk voor de scenarioveronderstellingen in hoofdstuk 5, vooral voor scenario’s voor MOE-landers. We gaan

daarom nader in op de kenmerken van drie belangrijke “stijgers” in de top-15 van herkomstlanden van immigranten: Polen, Bulgarije, Roemenie. Het jaar 1995 is als referentiepunt genomen om de veranderingen in recente jaren, vooral met betrekking tot de toetreding van MOE-landen, enigszins in perspectief te plaatsen. Zoals uit tabel 4.7 blijkt is sinds 1995 het aantal immigranten uit deze landen aanzienlijk toegenomen. Het moment van EU toetreding heeft een belangrijk effect gehad op de groei van het aantal immigranten uit die landen. In de periode na EU-toetreding van Polen (1-5-2004) is het jaarlijks aantal immigranten uit Polen verviervoudigd. Bulgarije en Roemenie traden op 1-1-2007 toe en in het eerste jaar van toetreding vertienvoudigde het aantal Bulgaarse immigranten ten opzichte van 2006 en verdrievoudigde het aantal Roemeense immigranten. In het laatste peiljaar (2007) waarvoor gegevens over migratiemotieven van immigranten gepubliceerd zijn, immigrerden ruim 10.000 Polen, 4.800 Bulgaren, en 2.300 Roemenen in Nederland.

Sinds de toetreding van de eerste 10 MOE-landen is de gemiddelde jaarlijkse groei¹⁵ onder mannelijke immigranten uit Polen (32 %), Bulgarije (103 %), Roemenië (44 %) veel hoger dan van vrouwen, respectievelijk, 15 %, 66 %, 39 %. Dit is volgens verwachting omdat, zoals eerder opgemerkt, mannen meestal het eerst het initiatief nemen als er gemigreerd wordt om reden van arbeid en inkomen. Recent onderzoek (Korf, 2009; Weltevrede *et al.*, 2009)

De EU-toetreding heeft ertoe geleid dat de geslachtsverhouding onder immigranten uit deze landen de laatste jaren wat veranderd is in het voordeel van mannen. In het verleden kwamen er aanzienlijk meer vrouwelijke MOE-landers naar Nederland dan mannen en dat wordt in tabel 4.6 aangetoond.

Tabel 4.6: Geslachtsverhouding¹⁶ onder immigranten uit MOE-landen, 1995-2007 (dat wil zeggen het aantal mannelijke immigranten per 100 vrouwelijke immigranten)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Polen	42	44	41	41	59	65	68	58	59	75	108	125	126
Bulgaren	85	53	64	40	62	53	50	46	51	35	40	52	103
Roemenen	95	58	55	63	59	62	70	56	46	53	44	93	62

De geslachtsverhouding lag tot 2004 bij Poolse immigranten nog in het voordeel van de vrouwen (75 mannen per 100 vrouwelijke immigranten). Na EU toetreding op 1 mei 2004 zien we een snelle toename van mannelijke Poolse immigranten, en, zoals uit tabel 4.7 blijkt, met arbeidsmigratie als hoofdmotief. In 2005 is de geslachtsverhouding onder Poolse immigranten al op een nagenoeg gelijk niveau en in 2006 kwam dit al ruim in het voordeel van de mannen (125). Recent onderzoek onder MOE-landers in het algemeen en migranten uit Polen in het bijzonder (Boom *et al.*, 2008; Weltevrede *et al.*, 2009, Korf, 2009; ABU, 2009) worden vergelijkbare¹⁷ geslachtsverhoudingen voor 2008 gevonden. Echter, er is mogelijk sprake van een afvlakking in de stijging in 2007, want er komen sinds 2004 ook steeds meer vrouwelijke immigranten die niet om reden van huwelijk komen maar om reden van werk. In 2003 was arbeid nog slechts het motief van 1 op de 5 vrouwelijke Poolse immigranten maar in 2007 was dat al het motief van 1 op de 2 vrouwelijke immigranten geworden. Van een vergelijkbare ontwikkeling is sprake bij Roemeense en Bulgaarse vrouwelijke immigranten.

¹⁵ $(\ln(\text{aantal immigranten 2007} : \text{aantal immigranten 2004}))/3$. Zie tabel 4.7 voor de aantallen (N).

¹⁶ Op basis van de aantallen (N) in tabel 4.7. De getallen kunnen eenvoudig in een percentage omgezet worden. Voorbeeld: de geslachtsverhouding in 2007 onder Poolse immigranten is 126. Het **percentage** mannen onder immigranten is dan $126/(100+126)=0,557$, oftewel 55,7%.

¹⁷ Bijvoorbeeld. Weltevrede (et al. 2009), in een quotasteekproef van 746 respondenten onder arbeidsmigrantten uit MOE-landen, vond dat 57% man was en 43% vrouw, en dat impliceert dus een geslachtsverhouding van $(0,57/0,43) \times 100 = 133$. In geval van een representatieve steekproef betekent een steekproefomvang van 746 respondent dat de foutmarge $1,96\sqrt{((0,57 \times 0,43)/746)}$, oftewel, 3,6% is. De interpretatie is dan dat met 95% zekerheid gezegd kan worden dat de werkelijke waarde ligt tussen de 53,4% en 60,6% mannen, oftewel een geslachtsverhouding tussen de 115 en 154. De foutmarge wordt dus voor het belangrijkste deel bepaald door de omvang van de steekproef.

De gegevens in tabel 4.7 laten zien dat het arbeidsmotief steeds belangrijker wordt bij vrouwen uit MOE-landen met als gevolg dat, wanneer de kansen op werk toenemen, bijvoorbeeld in de verpleging- en zorgsector vanwege vergrijzingerelateerde vraag naar arbeid, we ook verwachten dat de geslachtsverhouding op termijn mogelijk weer in het voordeel van de vrouwen omslaat.

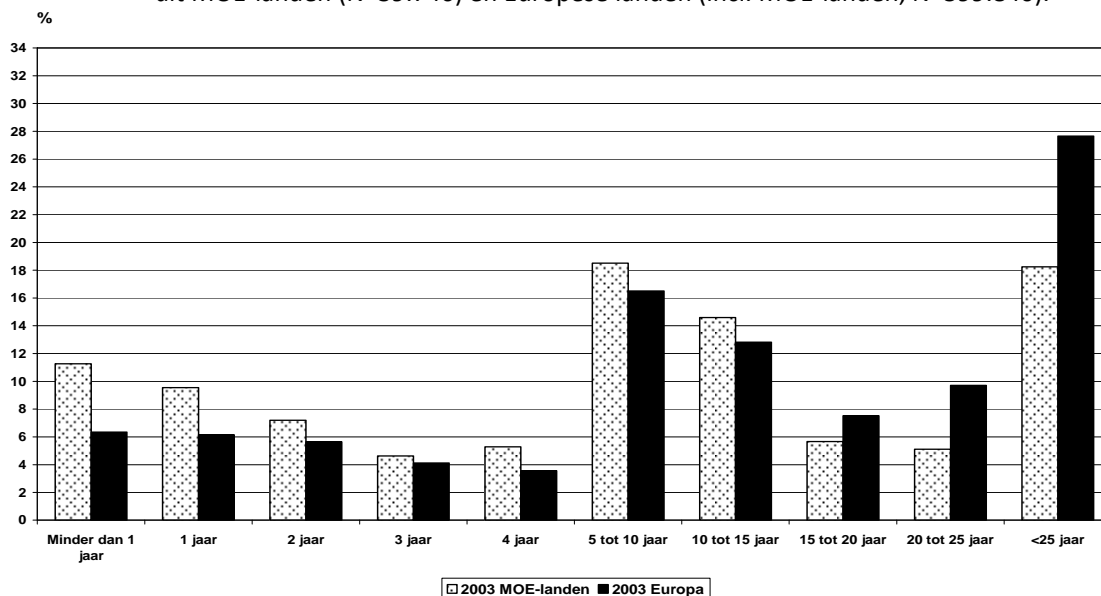
Tabel 4.7. Procentuele verdeling van immigratiemotieven van migranten uit Polen, Bulgarije, Roemenië en China, naar geslacht, voor de jaren 1995, 2003-2007. Noot: totalen kunnen iets afwijken vanwege afronding van te sommeren getallen.

Polen		1995	2003	2004	2005	2006	2007
mannen	arbeid	19	60	61	69	73	77
	asiel	1	1	0	0	0	0
	gezinsmigratie	60	22	23	20	12	17
	studie	9	12	7	5	2	2
	au pair/stage	1	2	1	0	0	0
	Overige motieven	11	2	9	6	13	4
	Totaal	100	100	100	100	100	100
	N	357	801	2.183	3.467	4.606	5.675
vrouwen	arbeid	2	21	23	30	31	48
	asiel	2	0	0	0	0	0
	gezinsmigratie	93	56	41	37	45	32
	studie	1	14	11	11	8	5
	au pair/stage	0	7	5	3	3	4
	Overige motieven	2	2	20	18	13	11
	Totaal	100	100	100	100	100	100
	N	846	1.360	2.914	3.214	3.692	4.500
Bulgaren		1995	2003	2004	2005	2006	2007
mannen	arbeid	11	24	19	18	29	77
	asiel	32	0	1	0	0	0
	gezinsmigratie	45	31	30	21	10	13
	studie	13	32	45	55	58	7
	au pair/stage	0	11	2	3	0	0
	Overige motieven	0	2	4	3	3	2
	Totaal	100	100	100	100	100	100
	N	47	167	112	119	157	2451
vrouwen	arbeid	9	11	13	15	21	52
	asiel	18	0	0	0	0	0
	gezinsmigratie	67	61	45	42	33	28
	studie	5	16	27	34	42	9
	au pair/stage	0	7	8	3	2	1
	Overige motieven	0	5	7	6	3	10
	Totaal	100	100	100	99	100	100
	N	55	326	320	299	301	2381
Roemenen		1995	2003	2004	2005	2006	2007
mannen	arbeid	18	37	49	42	58	61
	asiel	18	4	0	2	2	0
	gezinsmigratie	48	37	22	29	15	24
	studie	0	16	23	20	11	7
	au pair/stage	0	5	5	3	13	1
	Overige motieven	16	1	1	4	1	7
	Totaal	100	99	100	99	100	100
	N	147	224	241	168	366	914
vrouwen	arbeid	4	12	11	19	25	35
	asiel	4	1	0	0	0	0
	gezinsmigratie	84	66	56	48	48	34
	studie	2	10	18	21	17	9
	au pair/stage	1	6	8	9	6	2
	Overige motieven	5	4	7	4	4	20
	Totaal	100	100	100	100	100	100
	N	154	487	457	385	392	1466

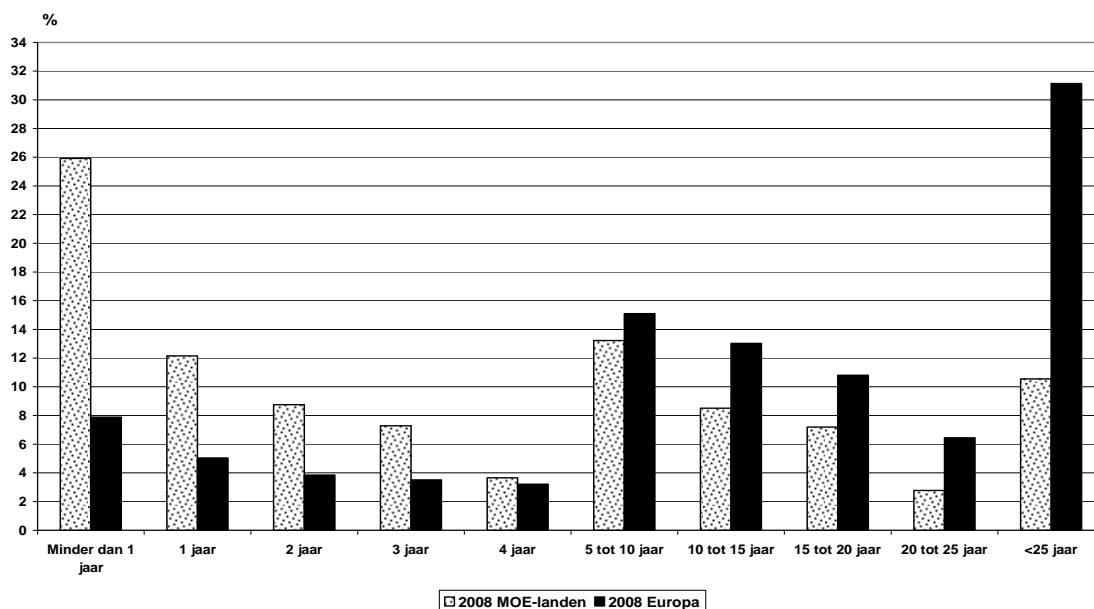
Eenmaal geïmmigreerd in Nederland, hoe lang verblijven deze (1ste generatie) MOE-landers al in Nederland. Dit is relevant in verband met zaken als inburgering. Hoe korter het verblijf sinds immigratie des te groter de kans dat een migrant niet ingeburgerd is volgens de criteria zoals vastgelegd in het Deltaplan Inburgering.

In de onderstaande figuren is te zien dat sinds 2003, mede als gevolg van recentelijk grote toestroom aan immigranten uit MOE-landen, de gemiddelde verblijfsduur¹⁸ van een groot deel van migranten uit MOE-landen relatief kort is, zeker in vergelijking met 1ste generatie allochtonen afkomstig uit Europese landen als geheel.

Figuur 4.5.a. Procentuele verdeling gemiddelde verblijfsduur (2003) van 1ste generatie allochtonen uit MOE-landen (N=39.746) en Europese landen (incl. MOE-landen, N=599.840).

Figuur 4.5.b. Procentuele verdeling gemiddelde verblijfsduur (2008) van 1ste generatie allochtonen uit MOE-landen (N=73.605) en uit Europese landen (incl. MOE-landen, N=646.528).

Zo was in 2003 de gemiddelde verblijfsduur van 11,3 % van de migranten uit MOE-landen korter dan 1 jaar (oftewel 11,3% van 39.746= 4.475 personen), maar in 2008 is dit reeds opgelopen tot ongeveer 25% (dat wil zeggen 25,9% van 73.605= 19.074 personen). Grafiek 4.5.b laat ook zien dat het

¹⁸ Verblijfsduur is het aantal hele jaren dat is verstreken tussen het moment van waarneming en de datum van laatste vestiging

percentage MOE-landers in 2008 dat minder dan 2 jaar in Nederland staat ingeschreven ongeveer 38 % is (dat wil zeggen 25.9 % + 12.2 %= 38,1 % van 73.605= 28.017 personen). Hierbij moet nog worden aangetekend dat de categorie 'minder dan 1 jaar', zoals die door het CBS wordt gehanteerd, voornamelijk betrekking zal hebben op personen die een verblijfsduur van 6 tot en met 11 maanden hebben omdat rechtmatig in Nederland verblijvende immigranten pas in de GBA worden opgenomen als zij gedurende een halfjaar minstens twee derde van de tijd in Nederland verbleven¹⁹. Dit betekent dat veel van de tijdelijke arbeidsmigranten die als seizoenswerkers voor een paar maanden in land en tuinbouw streken (bijvoorbeeld in Westland, Bollenstreek) werken buiten de GBA registratie en statistieken vallen. De categorie 'minder dan 1 jaar' in grafiek 4.5.b. onderschat dus de feitelijke betekenis van 'kort verblijf' onder MOE-landers (en andere migranten). Met ander woorden, er bestaat een zekere kloof tussen geregistreerde en sociale werkelijkheid met betrekking tot migratie uit MOE-landen.

Verblijfsduur van MOE-landers is ook onderdeel van een paar recente studies over MOE-landers. Op basis van een kleinschalig onderzoek onder 206 van de ruim 40.000 Poolse uitzendkrachten in 2008, concludeert de Algemene Bond van Uitzendondernemingen (ABU) dat Poolse immigranten niet komen om te blijven. Het blijkt namelijk dat 20 procent van de respondenten 12 weken of minder in Nederland verbleven, 30 procent tussen de 13 en 26 weken en nog eens een kwart tussen de 27 en 52 weken. Volgens de ABU is de gemiddelde Poolse uitzendkracht een seizoensarbeider die na enkele maanden weer naar huis gaat. De ABU verbindt hieraan tevens de beleidsaanbeveling dat het aanbieden van uitgebreide taalcursussen of integratietrajecten voor deze groep geen zin heeft (ABU, 2009). Dit betreft onderzoek onder een specifieke deelpopulatie van uitzendkrachten.

Er is ook onderzoek gedaan onder de doorsnee populatie van MOE-landers. Weltevrede (2009) schetst op basis van interviews met 746 allochtonen uit MOE-landen een genuanceerder beeld met meer onzekerheden met betrekking tot terugkeer en de implicaties ervan. Er wordt gewezen op het circulaire karakter van de migratie: migranten verblijven voor een korte periode en keren dan weer terug naar het herkomstland. Na verloop van tijd komen dezelfde migranten weer terug voor een nieuw kort verblijf, met een grotere kans dat men wil blijven. MOE-landers die de intentie hebben kort in Nederland te verblijven komen hier om binnen korte tijd veel te werken en om zoveel mogelijk geld te sparen wat zij vervolgens mee terug nemen naar het land van herkomst. Gevraagd naar de verblijfsduurintentie geeft ongeveer een derde aan hier korter dan 2 jaar te verblijven, een derde weet het nog niet, en een derde kiest voor langduriger verblijf (2 tot 10 jaar, of tot aan de pensioengerechtigde leeftijd). Toch wonen de helft van deze migranten al wel samen met een partner en ongeveer 60% van deze groep heeft geen kinderen. In geval immigranten kinderen hebben dan laten zij hun kinderen pas overkomen nadat men al wat langer in Nederland woont. Kort verblijvende MOE-landers wonen meestal samen in tijdelijke verblijven (kamers, caravans, etc.) en de wooneisen die men stelt zijn laag. Naarmate men langer verblijft, veranderen die woonwensen en wooncarrière. Bijvoorbeeld, bijna tweederde van de migranten met middellange termijn verblijf woont al in een zelfstandig woonruimte in vergelijking met een derde van de kort verblijvende migranten. In geval van Polen speelt nog mee dat zij erg gehecht zijn aan het leven en de familiebanden in Polen: zij zijn met het hoofd hier maar met het hart in Polen. Hoewel veel migranten uit MOE-landen voornemens zijn naar het herkomstland terug te keren geven een groeiend aantal jongere arbeidsmigranten, hoger opgeleiden en vakmensen aan hier langer te willen blijven.

---

¹⁹ Voor de volledigheid: emigranten dienen zich uit te schrijven als de verwachte verblijfsduur in het buitenland ten minste acht maanden bedraagt.

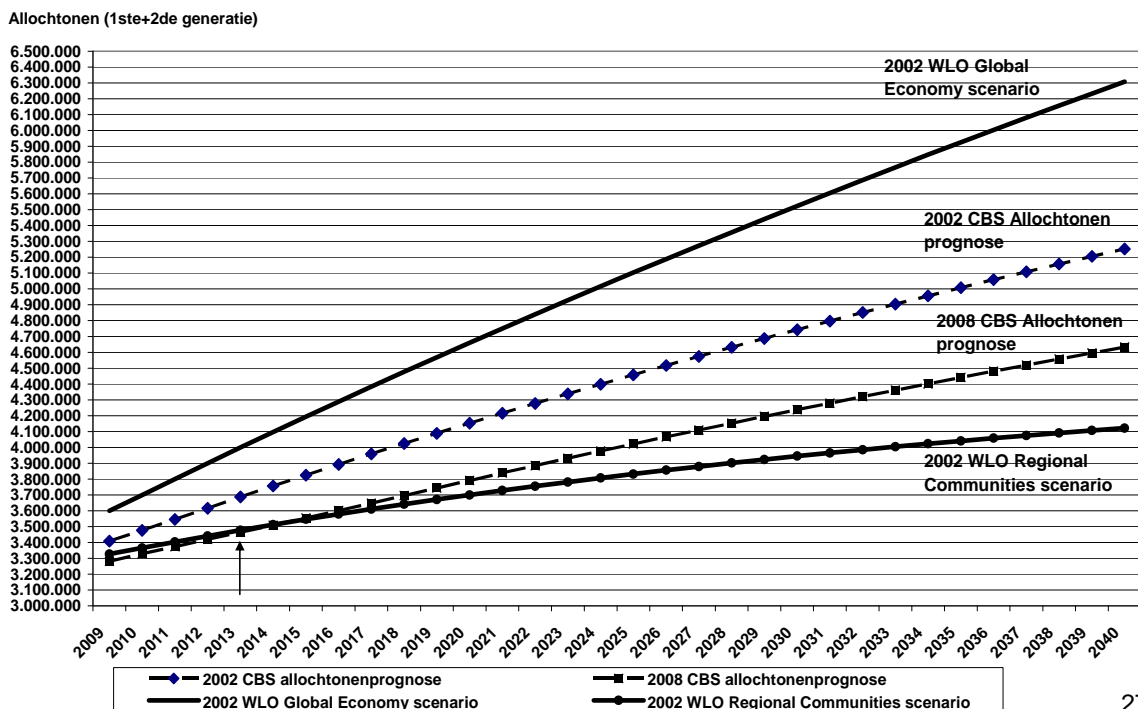
5. Scenario's voor ontwikkelingen in de omvang van herkomstgroepen

5.1 Inleiding

Wij hebben gebruik gemaakt van de basisgegevens en uitkomsten die de planbureaus hebben gebruikt om de WLO scenario's 2002-2050 te maken (zie bijvoorbeeld: De Jong en Hilderink, 2004). Met behulp van een zogenaamd verdeelmodel zijn uit deze scenario's meer gedetailleerde uitkomsten afgeleid over verschillende groepen migranten. Bovendien is een dergelijk model gebruikt om op basis van twee van de WLO-scenario's (namelijk Global Economy en Regional Communities) vier scenario's af te leiden die rekening houden met verschillende soorten migratie- en inburgeringsbeleid. Wanneer gesproken over de korte termijn bedoelen wij de periode tot ongeveer 2015. De lange termijn heeft betrekking op de periode na 2015. Hoewel er voor alle jaren in de periode 2009-2040 schattingen zijn gemaakt rapporteren wij slechts over twee steekjaren, 2025 en 2040. In Annex 5 presenteren wij gedetailleerde uitkomsten naar leeftijd en geslacht. WLO scenario's zijn gebaseerd op de CBS allochtonenprognose van 2002. Het risico bestaat dat, voor zover er belangrijke wijzigingen in recente jaren hebben plaats gevonden in de ontwikkeling van de omvang en samenstelling van migratiestromen, de bandbreedte van de WLO scenario's niet meer voldoet. De meest recente demografische ontwikkelingen zijn meegenomen in de laatste CBS allochtonenprognose. Daarom is het nuttig om na te gaan of deze prognose binnen de bandbreedte valt zoals bepaald door uitkomsten van de Global Economy en Regional Communities scenario's. Figuur 5.1 laat zien dat de meest recente allochtonenprognose van 2008 lager uitvalt (4,6 miljoen in 2040) dan die van 2002 (5,3 miljoen in 2040). Dat is niet verwonderlijk gezien de daling in de periode 2001-2005 van het aantal immigranten en het saldo van de internationale migratie (Figuur 4.1 en 4.2 in hoofdstuk 4).

Figuur 5.1 laat zien dat de meest recente CBS allochtonenprognose (alle herkomstgroepen) na 2013 binnen de bandbreedte van de WLO scenario's valt. Per herkomstgroep zijn er wat verschillen. Bijvoorbeeld, voor Turken ligt de prognose in de buurt van aantallen zoals voorspeld door het WLO Regional Communities scenario. Voor Surinamers en Antillianen echter ligt de prognose in de buurt van aantallen zoals voorspeld in het Global Economy scenario. De prognose voor Marokkanen komt overeen met aantallen die ongeveer halverwege de bandbreedte van beide WLO scenario's liggen.

Figuur 5.1 De 2002 en 2008 allochtonenprognoses en de WLO scenario's

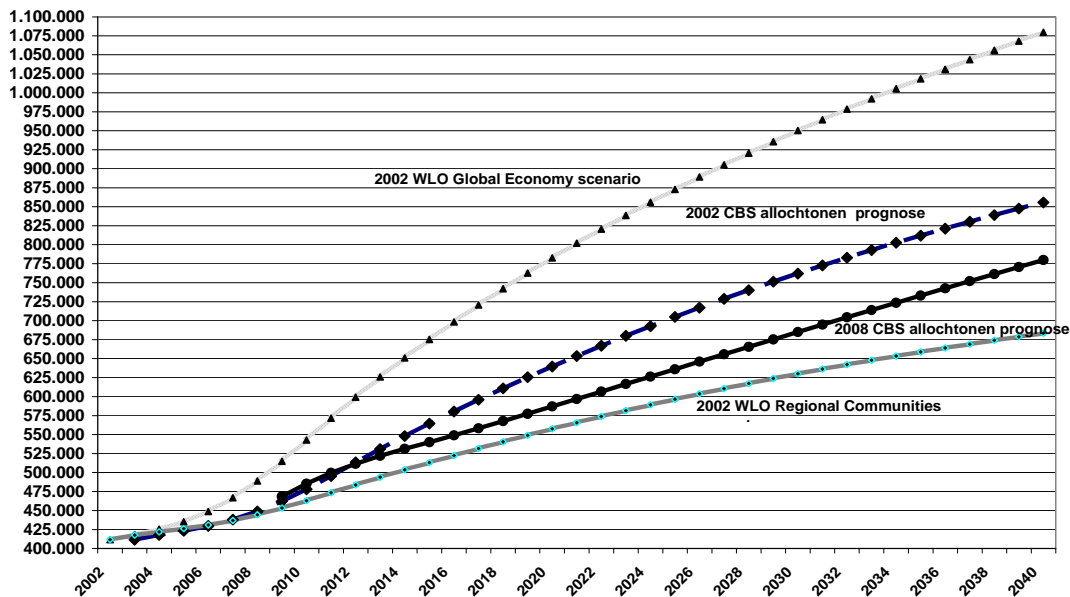

5.2 Herkomst MOE-landen

De 2002 allochtonenprognose en de WLO scenario's leveren geen schattingen op voor MOE-landers. In 2002 behoorde deze groep migranten namelijk tot de categorie Overig Europa. Migranten afkomstig uit Europese landen werden in 2002 geclassificeerd in de volgende twee hoofdgroepen: (1) migranten afkomstig uit de EER (Europese Economische Ruimte) en dat zijn de EU15 landen plus Noorwegen, IJsland Liechtenstein, en (2) migranten uit Overig Europa. Deze laatste categorie omvat dus de 12 MOE-landen die na 2004 EU-lid zijn geworden en de rest van de Europese landen (bijvoorbeeld Rusland, Oekraïne, het voormalige Joegoslavië). Het doel in deze paragraaf is om uit de 2002 WLO scenario's die voor de hoofdgroep Overig Europa zijn gemaakt, scenario's voor MOE-landers af te leiden. We doen dit door gebruik te maken van historische data over aantallen en ontwikkelingen in het geregistreerde aantal MOE-landers, en van de basisgegevens die in het verleden zijn gebruikt om de WLO scenario's te berekenen.

Allereerst is, analoog aan figuur 5.1, onderzocht voor de groep migranten afkomstig uit Europese herkomstlanden of de 2002 WLO schattingen voor Europa²⁰ nog plausibel genoeg zijn om er scenario's voor MOE-landers uit af te leiden. Zoals figuren 5.2.a en 5.2.b laten zien is dat inderdaad het geval. Beide grafieken laten zien dat, voor zowel de 1ste als 2de generatie, de feitelijke ontwikkeling van aantallen Europese migranten in de periode 2002-2008 zich bevindt binnen de WLO bandbreedte en dat is dus ondersteuning voor de demografische assumpties van de WLO scenario's.

Figuur 5.2.a. Bandbreedte van de 2002 WLO scenario's voor 1-ste allochtonen uit Europese herkomstlanden, en de 2002 en 2008 allochtonenprognose.

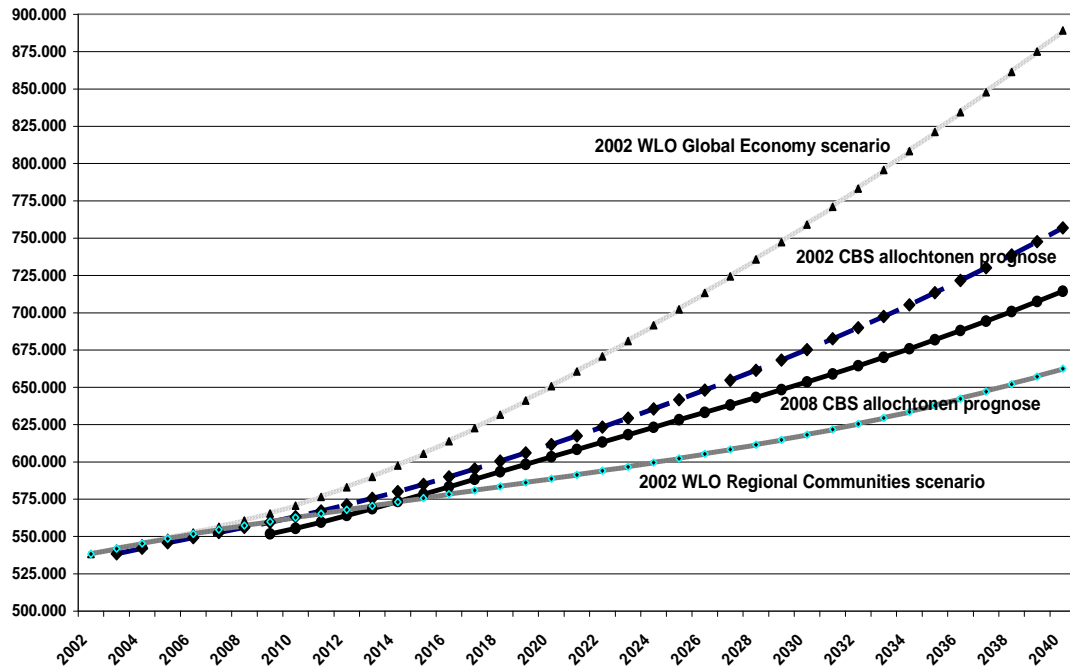

De 2008 allochtonenprognoses voor zowel de 1ste als de 2de generatie vallen binnen de bandbreedte van het Global Economy and Regional Community scenario. De 2002 WLO scenario's kunnen dus gebruikt kunnen worden om scenario's voor allochtonen uit MOE-landen af te leiden. We beginnen met het afleiden van schattingen voor de 1ste generatie.

²⁰ Voor Europa als geheel, omdat de WLO en CBS classificatie van Europese landen in 2002 en 2008 verschillen als gevolg van de uitbreiding van de EU met de 12 MOE-landen in 2004 en 2007.

Figuur 5.2.b Bandbreedte van de 2002 WLO scenario's voor 2de generatie allochtonen uit Europese herkomstlanden, en de 2002 en 2008 CBS allochtonenprognose

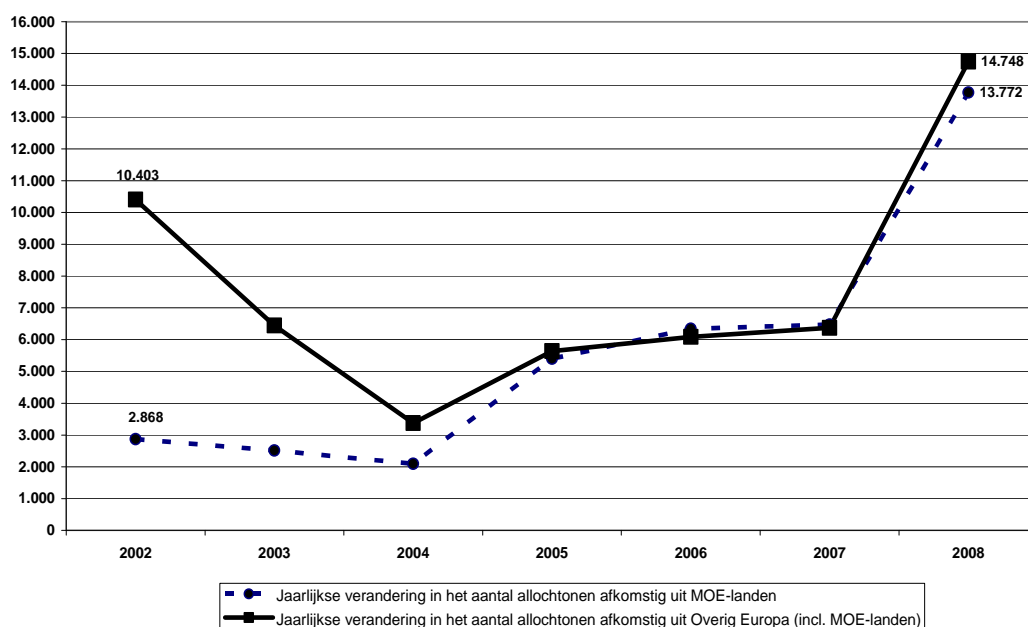
Er is gekeken naar twee ontwikkelingen: (1) *waargenomen* veranderingen tussen 2002 en 2008 in , enerzijds, het aantal 1ste generatie allochtonen uit MOE-landen, en, anderzijds, het aantal 1ste generatie allochtonen uit Overig Europa, (2) de *voorspelde* aantallen migranten uit Overig Europa voor de periode 2002-2040 in de WLO scenario's Global Economy en Regional Communities.

Vergelijking van de eerst genoemde veranderingen is nodig omdat de geschatte aantallen migranten in de WLO scenario's voor elk jaar in de periode 2002-2040 alleen zijn gemaakt voor migranten uit de regio Overig Europa als geheel, dus inclusief MOE landen. Door de ontwikkeling in de geobserveerde aantallen van beide groepen in de afgelopen jaren te vergelijken op basis van CBS registratiegegevens kan de verhouding in de groei van het aantal MOE-landers vis-à-vis migranten uit Overig Europa berekend en in beeld worden gebracht. In 2002 stonden er 37.774 1ste generatie allochtonen uit MOE-landen ingeschreven terwijl het aantal voor Overig Europa als geheel 124.447 was. De meest recente CBS gegevens voor 2008 laten zien dat deze aantallen zijn opgelopen tot, respectievelijk, 74.371 en 167.109 personen. Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse groei van, respectievelijk, 11,9 % en 4,9 %. De groep MOE-landers groeide dus veel sterker dan de groep Overig Europa als geheel.

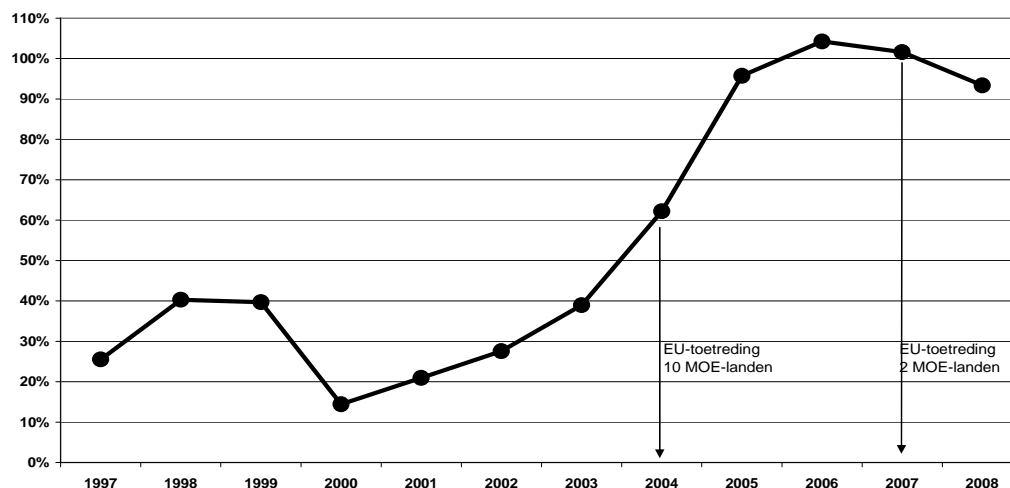
Figuur 5.3 laat zien dat de groei van het aantal 1ste generatie allochtonen uit Overig Europa na 2004 (het jaar van toetreding tot de EU van 10 landen) nagenoeg volledig voor rekening komt van MOE-landers. Tussen 2007 en 2008 groeit de groep Overig Europa met 14.748 personen, en de groep MOE-landers met 13.772.

Tussen 2005 en 2006 doet zich zelfs de bijzondere situatie voor dat de groei van het aantal 1ste generatie allochtonen uit MOE-landen groter was dan de groei van de groep Overig Europa. Dat komt omdat het aantal migranten uit niet-MOE-landen is afgenomen. Op basis van jaarlijkse gegevens over de groei van beide groepen kan een jaarlijkse groeiverhouding worden berekend. Het verloop in de tijd van deze groeiverhouding worden in onderstaande figuur uitgebeeld.

Figuur 5.3: Groei van het aantal 1ste generatie allochtonen uit MOE-landen en uit Overig Europa (inclusief MOE-landen)

Figuur 5.4 Verhouding tussen de groei van aantallen migranten afkomstig uit MOE-landen en de groei van migranten uit Overig Europa als geheel.

Op basis van de geconstateerde ontwikkeling van de groeiverhouding in het verleden zijn voor de vier scenario's veronderstellingen gemaakt over hoe het groeipad van MOE-landers ten opzichte van dat van de groep Overig Europa eruit zou kunnen zien in de toekomst.

Voor het Expat scenario wordt verondersteld dat de groeiverhouding in elk jaar in de periode 2009-2040 op hetzelfde niveau zal blijven, en wel op het niveau van een groeiverhouding van 80%. In figuur 5.4 is te zien dat dit ongeveer het gemiddelde is van de geobserveerde jaarlijkse groeiverhoudingen in de periode de 2002-2006. Het argument voor deze aanname is dat in het Expat scenario geen selectie van migranten "aan de poort" plaatsvindt. Er is dan geen reden om te

veronderstellen dat het (gemiddeld) aandeel van MOE-landers in de groei van migranten uit Overig Europa, op termijn anders zou zijn. Voor het LAT scenario wordt verondersteld dat de *groei* van het aantal migranten uit de groep Overig Europa voor de volle 100% voor rekening komt van immigranten uit MOE landen. *De facto* betekent dit dat het *aandeel* MOE-landers in de groep migranten uit Overig Europa gaat groeien in de periode 2009-2040. Dit is consistent met wat er in het LAT scenario wordt verondersteld met betrekking tot het toepassen van een *selectief migratiebeleid* waarbij er aan het toelaten van arbeidsmigranten van buiten de EU beperkingen gelden die niet gelden voor migranten uit EU-lidstaten. In zowel de Expat en LAT scenario's is de vraag naar arbeid hoog en de groeiende economie heeft vanwege de vergrijzing een stimulerend effect op de vraag naar arbeidskrachten uit het buitenland. Gegeven de beperkingen die in het LAT scenario gelden voor arbeidskrachten van buiten de EU wordt verondersteld dat MOE-landers arbeidsplaatsen gaan innemen die in het Expat scenario door arbeidsmigranten worden ingenomen die uit niet-EU landen van Europa afkomstig zijn (bijv. Ukraine, Rusland). We veronderstellen dus dat er een 'substitutie-effect' zal optreden waardoor relatief meer immigranten uit MOE-landen naar Nederland komen in vergelijking met immigranten uit Overig Europa dan het geval is in het Expat scenario.

In het Regional Communities scenario is als gevolg van een veronderstelde lagere economische groei ook de vraag naar arbeid lager, waardoor de aantallen immigranten uit MOE-landen en uit Overig Europa in de Appèl en Regie scenario's op een lager niveau zullen komen te liggen dan in de vorige twee scenario's. Omdat de arbeidsvraag geringer is deze economische context verwachten we dat de aantrekkingskracht van Nederland als bestemmingsland voor MOE-landers minder aantrekkelijk waardoor het substitutie effect dat optreedt in het LAT-scenario kleiner zal zijn. Ondanks de voordelen van EU-lidmaatschap verwachten we dus dat het *procentuele aandeel* van MOE-landers *in de groei* van migranten uit Overig Europa wat lager zal zijn in vergelijking met de situatie in het LAT scenario. In dit Appèl scenario veronderstellen we daarom dat *de verhouding* in de groei van het aantal migranten uit MOE-landers ten opzichte van de groei van het aantal migranten uit Overig Europa op een wat hoger niveau (90%) zal liggen dan in de uitgangssituatie van het Expat scenario (80%) maar wat lager dan het geval is in het LAT scenario (100%). In het Regie scenario wordt echter een zeer restrictief migratiebeleid gevoerd en we verwachten dat dit er toe zal leiden dat er een sterke voorkeur zal zijn voor MOE-landers. We verwachten dan dat immigranten afkomstig uit andere landen van Overig Europa zelfs vertrekken uit Nederland en dat de opengevallen arbeidsplaatsen opgevuld worden door MOE-landers. Dit proces kan tot uiting gebracht worden door de groeiverhouding op meer de 100% te stellen, bijvoorbeeld op 110%. Het substitutie-effect waarvan in het LAT scenario sprake was, en in wat mindere mate in het Appèl scenario, zal in het Regie scenario dus nog sterkere mate optreden. Op basis van deze vier scenario's voor MOE-landers kunnen nu schattingen van 1ste generatie MOE-landers voor de periode 2009-2040 worden afgeleid uit de schattingen die in de WLO scenario's zijn gemaakt voor 1ste generatie allochtonen uit Overig Europa. De resultaten zijn weergegeven in de onderstaande grafieken en zijn samengevat in tabel 5.1.

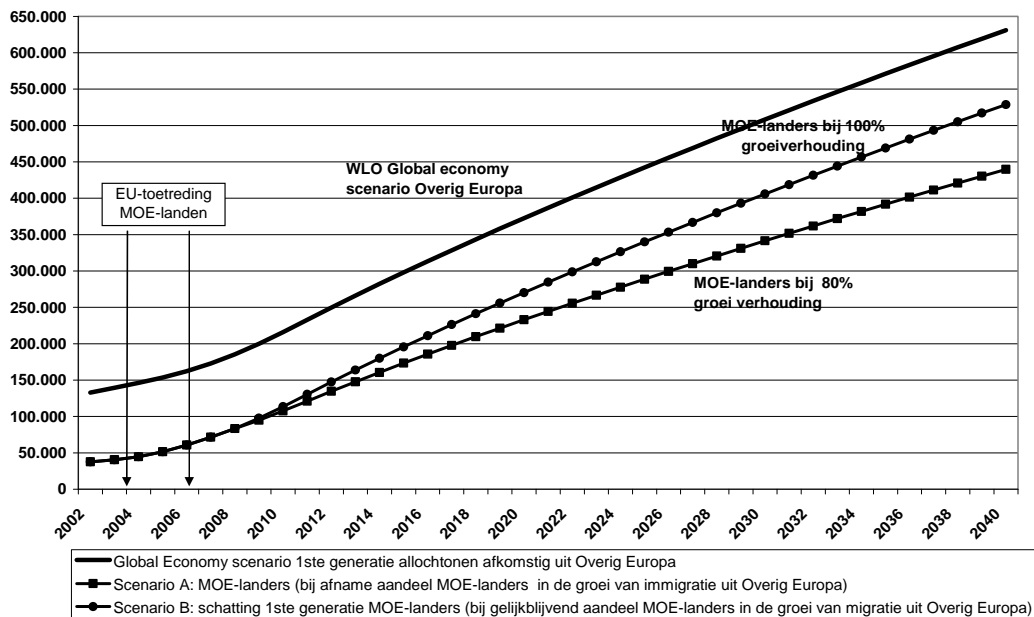
Het op dezelfde wijze afleiden van schattingen voor de 2de generatie MOE-landers uit WLO schattingen voor de 2de generatie Overig Europa is niet mogelijk. Dit komt omdat in de vier scenario's de verhouding tussen het aantal 1ste generatie vrouwen in de reproductieve leeftijd uit MOE-landen en vergelijkbare vrouwen uit Overig Europa in elk prognosejaar in de periode 2002-2040 niet precies even groot is. Dit heeft consequenties met betrekking tot het afleiden van geboorten onder vrouwen uit MOE-landen uit geboorten onder vrouwen uit Overig Europa (incl. MOE-landen). Samengevat²¹ komt het er op neer dat we gestart zijn om voor het *basisjaar 2002* een leeftijdsverdeling (vijfjaar leeftijdsgroepen, apart voor mannen en vrouwen) van 2de generatie MOE-landers af te leiden uit de

---

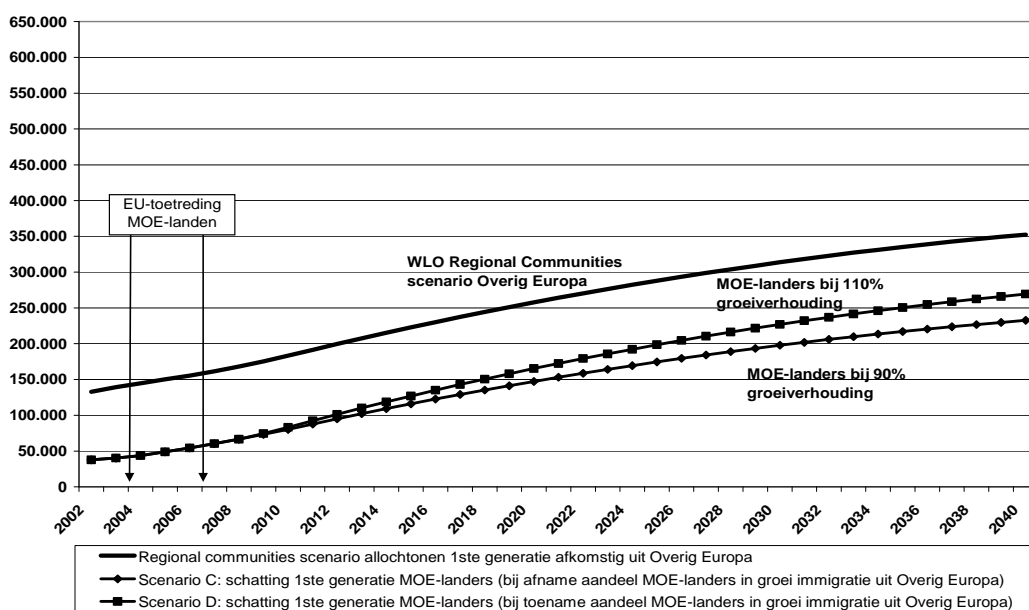
²¹ Op technische details wordt niet ingegaan. De gebruikte cohort-survival methode is een standaard benadering die gevolgd kan worden indien niet een volledige cohort-component methode kan worden gebruikt, zoals bij het maken van de WLO scenario's 2002-2050.

2de generatie Overig Europa. Voor de 2de generatie MOE-landers in de Expat en LAT scenario's stond de leeftijd- en geslachtverdeling van de 2de generatie in het Global Economy scenario voor Overig Europa model. Voor de de Appèl en Regie scenario's was dat de leeftijd- en geslachtverdeling in het Regional Communities scenario voor Overig Europa. Daarnaast is verondersteld dat voor het basisjaar 2002 de verhouding tussen het aantal 1ste en 2de generatie allochtonen uit MOE-landen dezelfde is als bij migranten uit overig Europa in de Global Economy en Regional Communities scenario's.

Figuur 5.5.a: WLO Global Economy scenario voor Overig Europa en de Expat en LAT scenario's voor 1ste generatie MOE-landers

Figuur 5.5.b: WLO Regional Communities scenario voor Overig Europa en de Appèl en Regie scenario's voor 1ste generatie MOE-landers

Nadat voor elk scenario een leeftijd- en geslachtverdeling voor het basisjaar 2002 berekend was is een cohort-survival methode gebruikt om deze leeftijd- en geslachtverdelingen naar de toekomst te projecteren, voor elk jaar in de periode 2002-2040. Daarbij is verondersteld dat de leeftijd- en geslachtspecifieke overlevingskansen die gebruikt zijn om de 2de generatie Overig Europa te projecteren in WLO scenario's gebruikt kunnen worden als overlevingskansen voor 2de generatie MOE-landers. In tabellen 5.1 en 5.2 zijn de resultaten van de berekeningen met betrekking tot de verwachte aantal 1ste en 2de generatie allochtonen uit MOE-landen samengevat. In Annex 5 worden gedetailleerde uitkomsten gepresenteerd.

Tabel 5.1: Waargenomen en scenario schattingen van allochtonen afkomstig uit MOE-landen (x 1000). Noot: totalen kunnen iets afwijken vanwege afronding van te sommeren getallen.

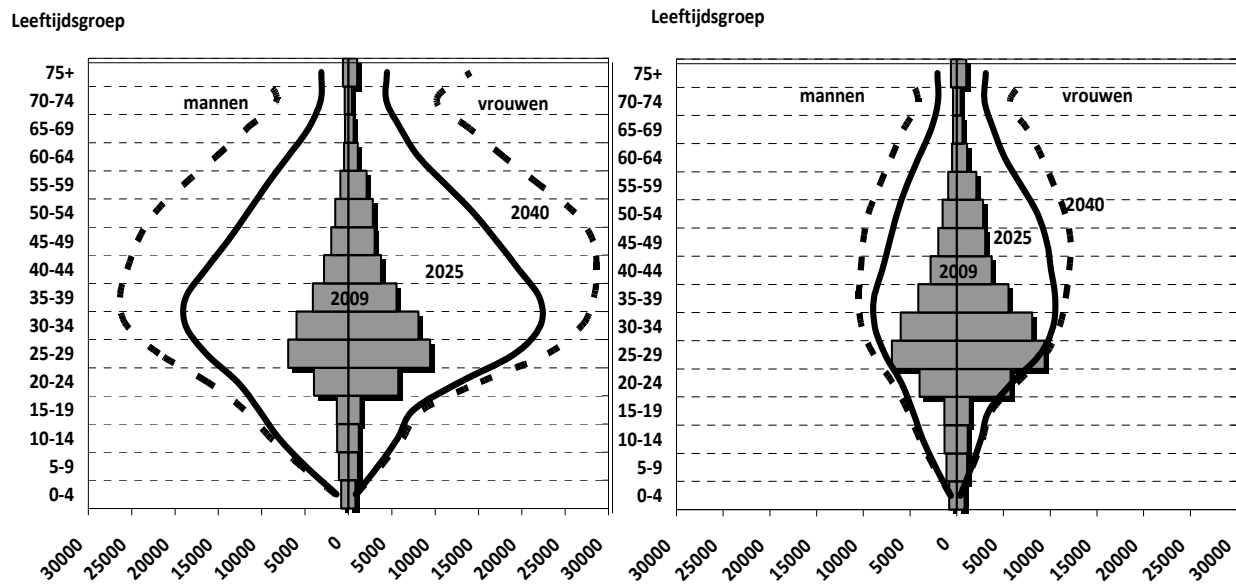
		1-ste generatie	2-de generatie	Totaal
Korte termijn:	CBS (Bevolkingsregister) 2009	83	32	114
	Expat scenario 2015	173	47	221
	LAT scenario 2015	196	49	245
	Attending scenario 2015	116	39	155
	Regie scenario 2015	126	40	166
Lange termijn:	Expat scenario 2025	289	96	385
	2040	440	196	635
	LAT scenario 2025	340	98	438
	2040	529	220	749
	Attending scenario 2025	175	66	240
	2040	233	113	346
	Regie scenario 2025	199	64	263
	2040	269	114	383

De korte termijn tot 2015 is de verwachting dat het aantal MOE-landers zal liggen tussen 155 en 245 duizend. Met betrekking tot inburgeringzaken moet dan vooral rekening worden gehouden met 1ste generatie MOE-landers waarvan er waarschijnlijk tussen de 116 en 196 duizend personen zijn in 2015. Op de langere termijn wordt in 2025 rekening gehouden met aantallen tussen de 175 en 340 duizend 1ste generatie MOE-landers en in 2040 tussen de 233 en 529 duizend MOE-landers. De tabel in Annex 5 voor de 2de generatie laat zien dat het aantal 2de generatie MOE-landers in de jongste leeftijdsgroepen op termijn (tot 2025) flink zal groeien en dat is dus van belang voor de planning van onderwijs- en jeugdvoorzieningen.

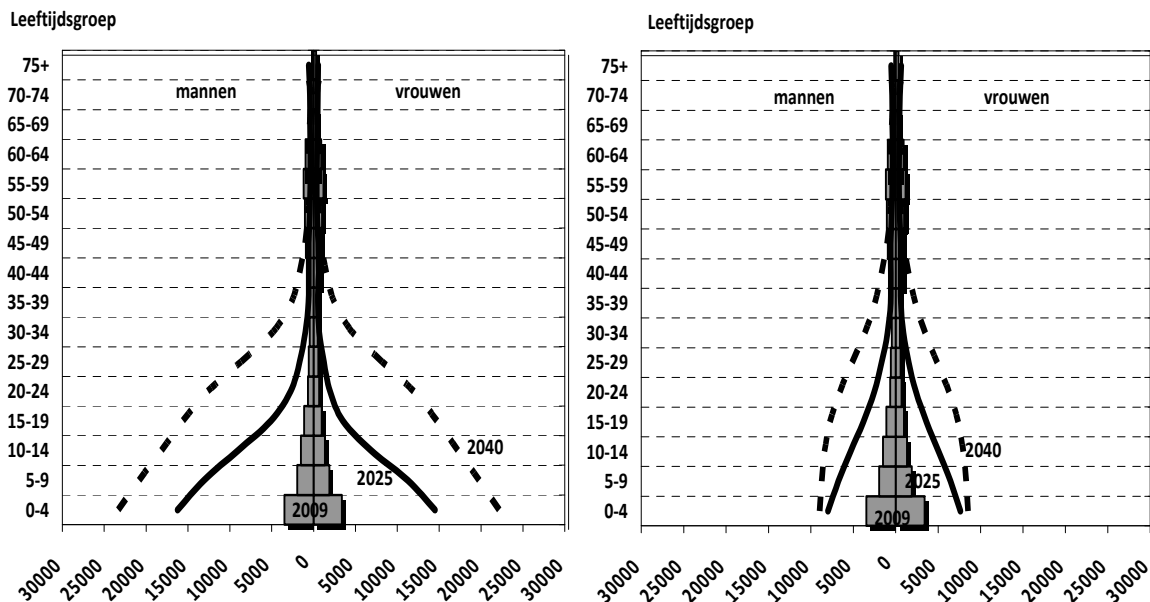
Gebruikmakend van de tabellen in Annex 5 zijn de onderstaande bevolkingspiramides gemaakt om de verwachte ontwikkeling van de omvang en samenstelling van de bevolking op lange termijn te visualiseren volgens twee scenario's. In het LAT scenario wordt de grootste toename van het aantal MOE-landers voorzien terwijl in het Appèl scenario de verwachte groei het geringst is. De verwachting is (zie hoofdstuk 4 over MOE-landers) dat op termijn de geslachtsverhouding onder

immigranten, welke in tegenstelling tot de voorgaande jaren in het voordeel van mannen omgeslagen was, weer zou kunnen omslaan in het voordeel van vrouwen. Reden is dat op termijn de arbeidsvraag naar vooral verplegend- en verzorgend personeel zal toenemen vanwege de vergrijzing. Vrouwen uit MOE-landen zouden aan die vraag kunnen voldoen. Toch zullen vrouwen uit MOE-landen zich niet alleen beperken tot dit soort banen omdat zij, meer nog dan autochtone vrouwen, opgeleid zijn in technische beroepen. Veel vrouwen in MOE-landen zijn daarbij ook nog (deels) opgegroeid in de traditie van de marxistisch-communistische revolutie waarin vrouwen net als mannen een arbeidsplicht hebben. Arbeidsdeelname van vrouwen kan nu dus door emigratie naar andere EU-landen worden gerealiseerd (Weltevrede *et al.*, 2009).

Figuur 5.6: Waargenomen (2009) en verwachte aantallen 1ste generatie allochtonen uit MOE-landen (2025 en 2040) volgens het LAT scenario (links) en het Appèl scenario (rechts).

Figuur 5.7: Waargenomen (2009) en verwachte aantallen 2de generatie allochtonen uit MOE-landen (2025 en 2040) volgens het LAT scenario (links) en het Appèl scenario (rechts).

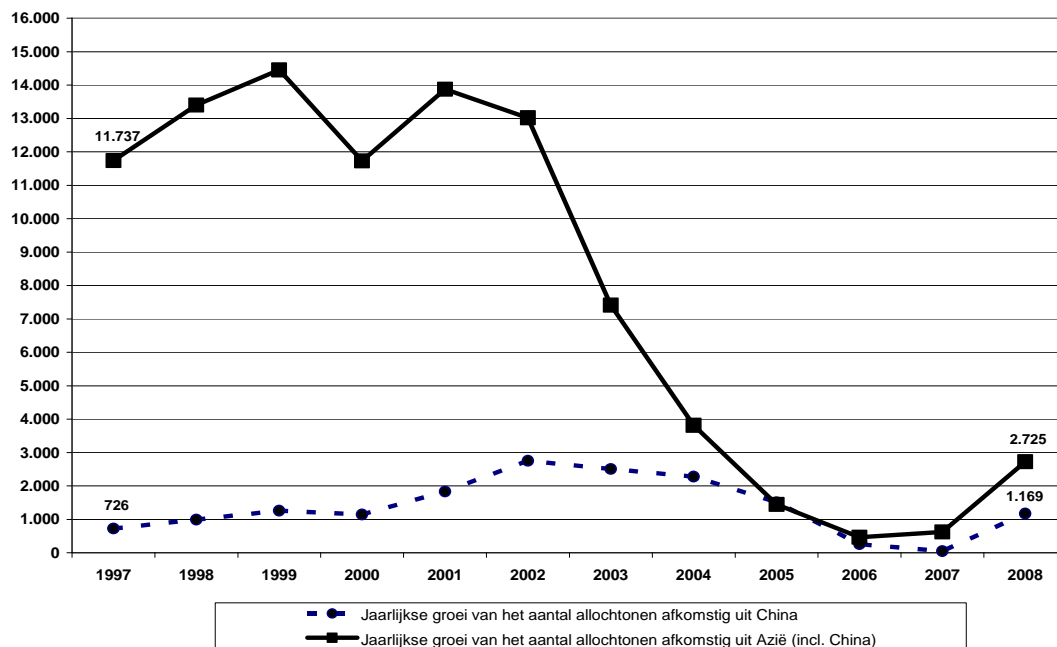
5.3 Herkomst China

Schattingen voor 1ste en 2de generatie allochtonen uit China zijn op een soortgelijke wijze verkregen als schattingen voor migranten uit MOE-landen. Net zoals voor MOE-landers geldt dat de WLO scenario's geen aparte schattingen maakt voor de groep Chinezen, wel voor de groep Aziaten als geheel. Ook hier blijkt dat de 2008 allochtonenprognoses voor zowel de 1ste als de 2de generatie Aziaten na 2013 binnen de bandbreedte valt van het Global Economy en Regional Communities scenario. De 2002 WLO scenario's zijn daarom weer gebruikt om scenario schattingen voor migranten uit China af te leiden. We beginnen wederom met het schatten van de omvang van de 1ste generatie.

Er is gekeken naar twee ontwikkelingen: (1) *waargenomen* veranderingen tussen 2002 en 2008 in, enerzijds, het aantal 1ste generatie allochtonen uit China, en, anderzijds, het aantal 1ste generatie allochtonen uit Azië, (2) de *voorspelde* aantallen migranten uit Azië voor de periode 2002-2040 in de WLO scenario's Global Economy en Regional Communities.

Met betrekking tot de eerst genoemde veranderingen vergeleken we weer de ontwikkeling in de geobserveerde aantallen van beide groepen in de afgelopen jaren op basis van CBS registratiegegevens, en bestudeerden we de groei van het aantal migranten uit China vis-à-vis migranten uit Azië. In 2002 stonden er 24.648 1ste generatie allochtonen uit China ingeschreven terwijl het aantal voor Azië als geheel 175.896 was. De meest recente CBS gegevens voor 2008 laten zien dat deze aantallen zijn opgelopen tot, respectievelijk, 32.405 en 192.373 personen. Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse groei tussen 2002 en 2008 van, respectievelijk, 3,9 % en 1,3 %. Deze groei is aanmerkelijk lager dan we aantreffen bij MOE-landers. Het aantal 1ste generatie Chinezen groeide, gemiddeld genomen, dus wel meer dan de groep Azië als geheel. Dit is niet zo verwonderlijk want in de groep Azië zijn landen opgenomen zoals Afghanistan, Iran, en Irak en we zagen in hoofdstuk 4 dat aantallen immigranten uit die landen, voornamelijk vluchtelingen en asielzoekers, sterk terugliepen in de periode 2002-2006 en dat daarbij de remigratie ook nog toenam. Figuur 5.8 laat zien dat de groei van het aantal 1ste generatie allochtonen uit Azië na 2001 inderdaad enorm afnam, maar na 2007 weer aan het stijgen is, ondermeer omdat het aantal immigrerende Chinezen weer aan het toenemen is.

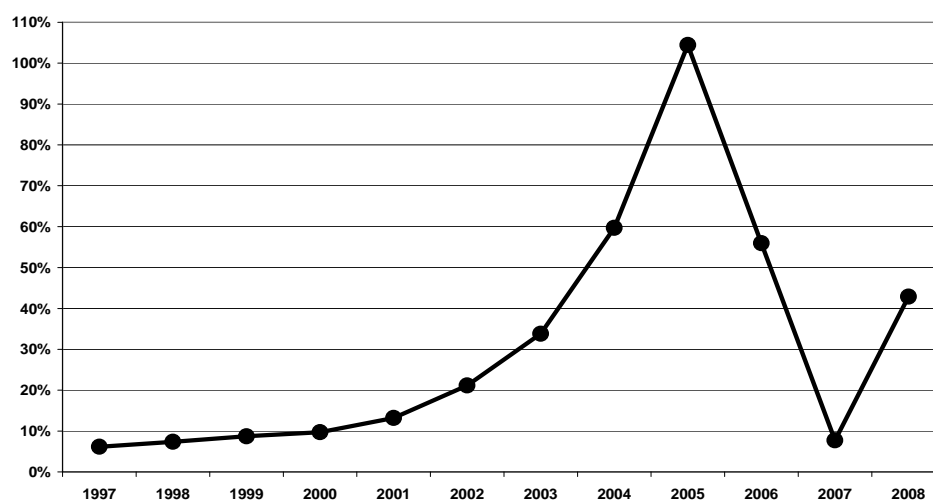
Figuur 5.8: Groei van het aantal 1ste generatie allochtonen uit China en uit Azië (inclusief China)

De groei van het aantal Chinezen was het grootst in 2002 waarna tot 2007 een daling plaatsvond en daarna weer er weer opleving plaatsvond. Uit de immigratie gegevens blijkt dat sinds 1996 er wat meer vrouwen (gezinsmigratie, studie) dan mannen (gezinsmigratie, arbeid) naar Nederland komen. We zien dat sinds 2006 dat vooral bij mannen de reden van immigratie 'arbeid' flink is toegenomen. Op basis van deze jaarlijkse CBS gegevens over de groei van beide groepen kan weer een jaarlijkse groeiverhouding worden berekend. Het verloop in de tijd van deze groeiverhouding worden in onderstaande figuur uitgebeeld.

De piek in de groeiverhouding reflecteert dus de sterke daling van het aantal immigranten (en hun remigratie) uit Azië als geheel, voornamelijk als gevolg van een daling van het aantal Irakezen en Afghanen. Die daling was dus veel sterker dan de waargenomen daling onder Chinese immigranten (en hun remigratie was hoger als bij de Chinezen) in de periode 2002-2006. De relatief lage groeiverhouding tussen 1996 en 2002 komt dus door de grote toestroom van voornoemde groepen vluchtelingen uit Azië.

Figuur 5.9: Verhouding tussen de groei van aantallen migranten afkomstig uit China en de groei van migranten uit Azië als geheel.

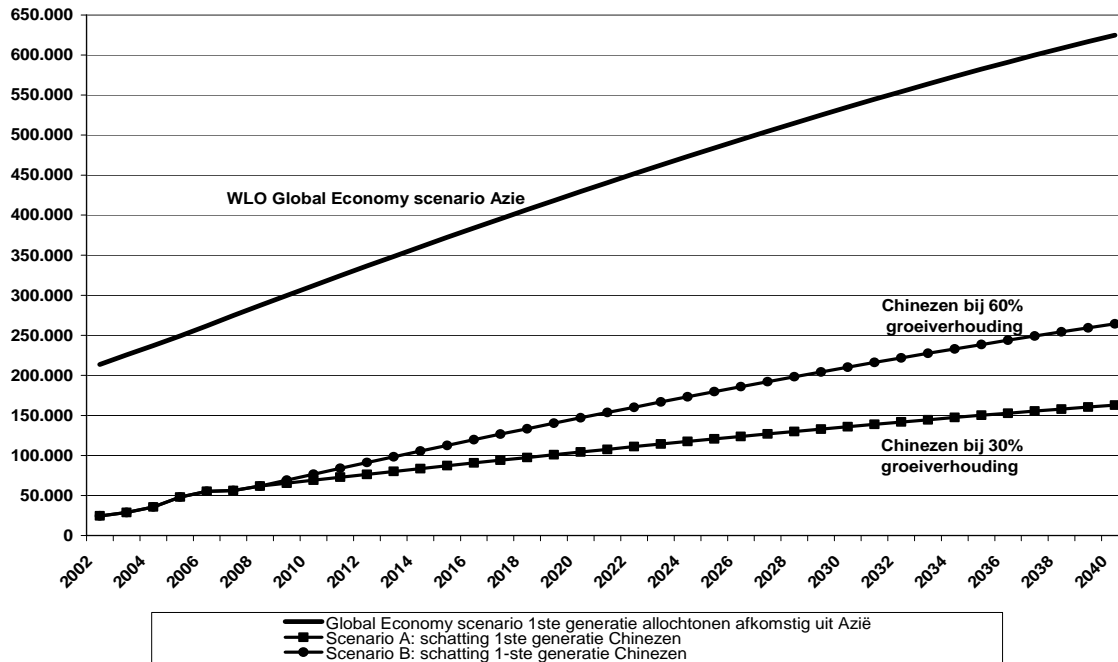

Op basis van de geconstateerde ontwikkeling van bovenstaande groeiverhouding in het verleden zijn vervolgens voor de vier scenario's veronderstellingen gemaakt over hoe het groeipad van Chinese migranten ten opzichte van Azië als geheel eruit zou kunnen zien in de toekomst. Voor het Global Economy Expat scenario wordt verondersteld dat het aandeel van Chinezen in de groei van het aantal immigranten uit Azië op een relatief laag niveau zal liggen. Niet zozeer omdat de verwachting is dat er minder Chinezen naar Nederland zullen komen maar omdat er relatief meer asielzoekers uit Azië naar Nederland zullen komen. We veronderstellen dat de groeiverhouding gemiddeld voor de toekomst wat lager zal liggen dan in 2008 werd waargenomen (43%). We veronderstellen een 30% groei verhouding voor de periode tot 2040. Voor het LAT scenario wordt verondersteld dat de groei van het aantal migranten uit China hoger zal zijn dan uit Azië als geheel. We veronderstellen minder asielzoekers uit Azië en relatief meer Chinese arbeidsmigranten. Dit laatste is consistent met wat blijkt uit de statistieken met betrekking tot immigratie motieven waarbij arbeid de afgelopen twee jaar veel vaker als immigratiemotief voorkomt. We gaan uit van twee veronderstellingen. De eerste is dat asielzoekers in het Global Economy scenario uiteindelijk toegang krijgen tot de arbeidsmarkt. De tweede is dat arbeidsmigratie uit China substitueerbaar is voor arbeidsaanbod door asielzoekers uit het Midden Oosten in het Expat scenario. Hiervan uitgaande wordt in het LAT scenario een groter aandeel van Chinese immigranten voorzien onder immigranten uit Azië als geheel. We

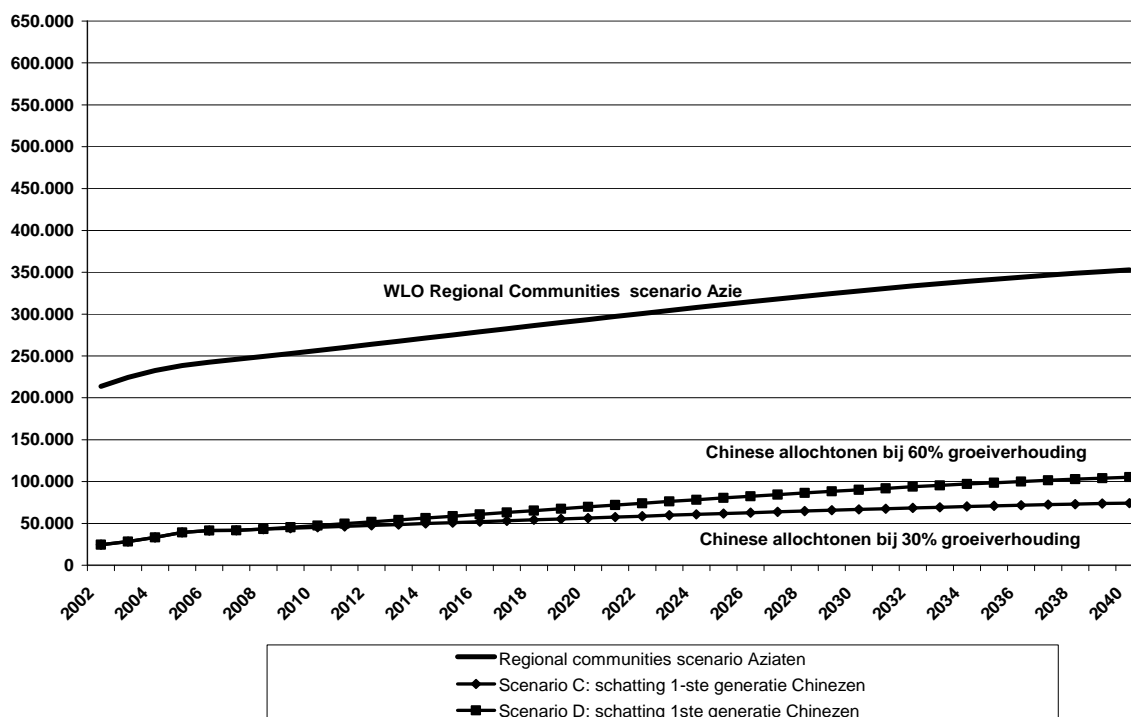

veronderstellen dat het aandeel in de groei in de toekomst gemiddeld genomen 60% zal zijn. In het Regional Communities scenario is als gevolg van een veronderstelde lagere economische groei ook de vraag naar arbeid lager, waardoor aantallen arbeidsmigranten uit China en op de arbeidsmarkt verschijnende asielzoekers en arbeidsmigranten uit andere Aziatische landen in de Appèl en Regie scenario's op een veel lager niveau zullen komen te liggen.

Figuur 5.10.a: WLO Global Economy scenario voor 1ste generatie allochtonen uit Azië en de Expat en LAT scenario's voor 1ste generatie allochtonen uit China

Figuur 5.10.b: WLO Regional Communities scenario voor 1ste generatie allochtonen uit Azië en Appèl en Regie scenario's voor 1ste generatie Chinezen

Omdat er sprake is van immigratie van buiten de EU is er geen reden om de veronderstelde groeiverhoudingen (30% en 60%) te wijzigen ten opzichte van de Expat en LAT scenario's (zoals werd gedaan in de scenario's voor MOE-landers). Om binnen het Regional Communities scenario onderscheid te maken tussen de Appèl en Regie scenario's veronderstellen we dus dat dezelfde condities en processen spelen en plaatsvinden die aanleiding gaven om onderscheid te maken tussen de Expat en LAT scenario's.

Voor het Appèl scenario wordt dus voorzien dat de groeiverhouding tussen Chinezen en Aziaten als geheel op gemiddeld 30% zal liggen en in geval van het Regie scenario op 60%. Op basis van deze veronderstellingen zijn schattingen van 1ste generatie Chinese migranten afgeleid voor de periode 2009-2040 uit de WLO scenario's voor migranten uit Azië als geheel. De methode waarop schattingen voor 2de generatie Chinezen zijn gemaakt is identiek aan de wijze waarop in de vorige paragraaf werd beschreven voor 2de generatie MOE-landers. De resultaten zijn uitgebeeld in de onderstaande grafieken en samengevat in tabel 5.2, terwijl in Annex 5 gedetailleerde uitkomsten naar leeftijd en geslacht worden gepresenteerd.

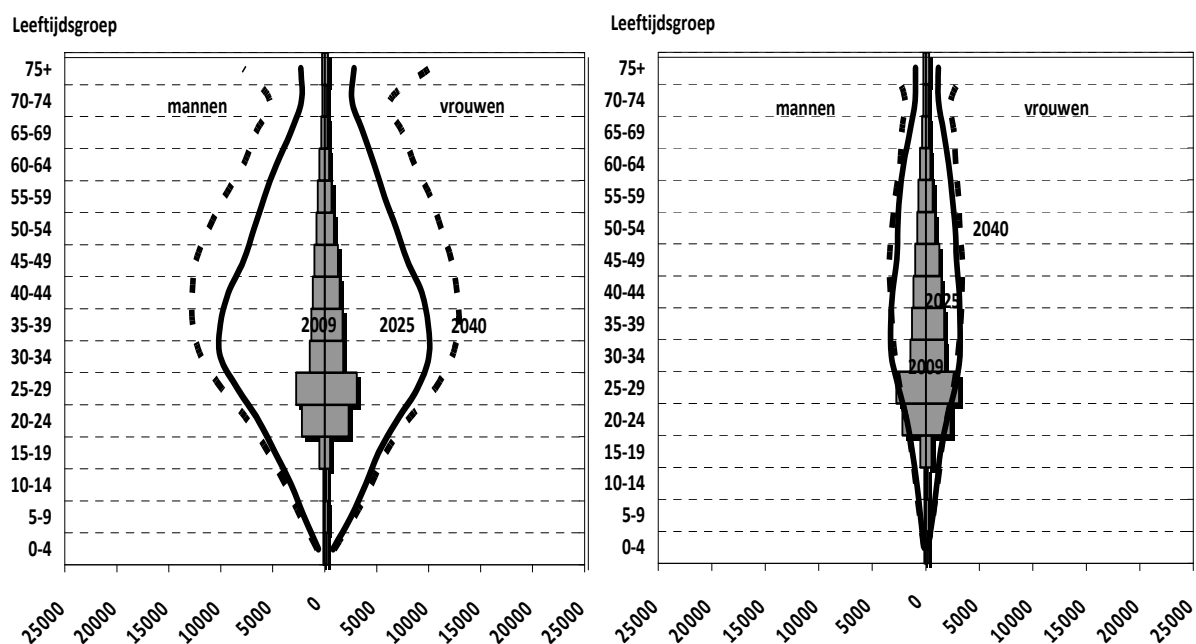
Tabel 5.2: Waargenomen en scenario schattingen van allochtonen afkomstig uit China (x 1000).
Noot: totalen kunnen iets afwijken vanwege afronding van te sommeren getallen.

		1-ste generatie	2-de generatie	totaal
Korte termijn:	CBS (Bevolkingsregister) 2009	35	15	50
	Expat scenario 2015	87	29	117
	LAT scenario 2015	113	32	144
	Attendering scenario 2015	51	23	74
	Regie scenario 2015	59	23	82
Lange termijn:	Expat scenario 2025	121	53	174
	2040	163	93	256
	LAT scenario 2025	180	63	243
	2040	264	122	386
	Appèl scenario 2025	62	35	97
	2040	74	52	126
	Regie scenario 2025	80	39	120
	2040	105	62	167

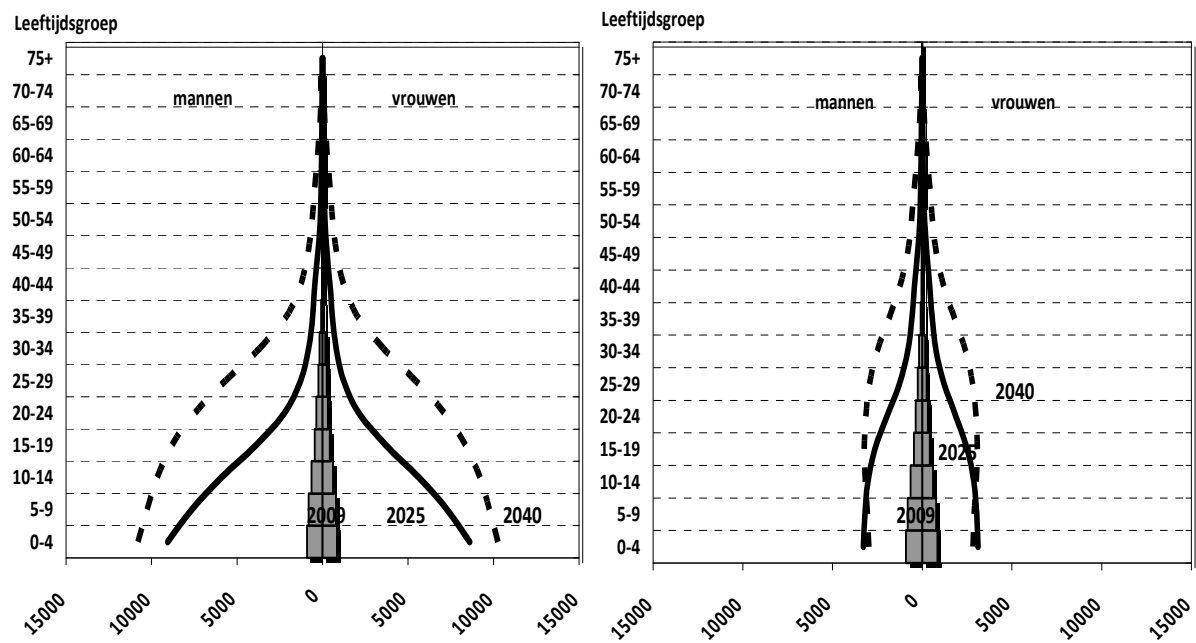
Het aantal Chinezen in 2015 zal liggen tussen de 74 en 144 duizend, afhankelijk van het scenario. Met betrekking tot inburgering zijn de schattingen voor 1ste generatie Chinezen van belang en die liggen tussen de 51 en 113 duizend personen in 2015. Op de wat langere termijn moet in 2025 rekening gehouden worden met tussen de 62 en 180 duizend 1ste generatie Chinezen en in 2040 tussen de 74 en 264 duizend 1ste generatie Chinezen. De tabel in Annex 5 voor de 2de generatie laat zien dat het aantal 2de generatie Chinezen op termijn flink zal groeien van 15 duizend in 2009 naar een aantal dat in 2025 zal liggen tussen de 35 en 63 duizend, en in 2040 tussen de 52 en 122 duizend.

Gebruikmakend van de gedetailleerde uitkomsten die in Annex 5 zijn gepresenteerd zijn onderstaande bevolkingspiramides gemaakt. Ze visualiseren de verwachte ontwikkeling van de omvang en samenstelling van de bevolking op lange termijn volgens twee scenario's. In het LAT scenario wordt de grootste toename van het aantal Chinezen voorzien terwijl in het Appèl scenario de verwachte groei het geringst is.

Figuur 5.11: Waargenomen (2009) en verwachte aantallen 1ste generatie allochtonen uit China (2025 en 2040) volgens het LAT scenario (links) en het Appèl scenario (rechts).

Figuur 5.12: Waargenomen (2009) en verwachte aantallen 2de generatie allochtonen uit China (2025 en 2040) volgens het LAT scenario (links) en het Appèl scenario (rechts).

5.4 Herkomst Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen

In deze paragraaf worden schattingen gepresenteerd voor de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen. Omdat deze groepen zich min of meer permanent in Nederland hebben gevestigd is een goede inburgering en inbedding in de samenleving belangrijk. Voor het monitoren van de voortgang van de inburgering zijn aantallen en groei van aantallen allochtonen belangrijk voor de vormgeving, planning en financiering van inburgeringvoorzieningen.

Voor deze vier 'klassieke' groepen migranten zijn, in tegenstelling tot migranten uit MOE-landen en China, landspecifieke WLO bevolkingsschattingen gemaakt in het kader van het Global Economy en Regional Communities scenario. Hierdoor is het niet zinnig om aparte subscenario's te maken voor deze herkomstgroepen op de wijze zoals wij dat deden voor MOE-landen en voor China. Indien dat namelijk wel zou gebeuren dan zou dat betekenen dat de uitkomsten, gesommeerd over alle allochtonengroepen en generaties, niet meer consistent zouden zijn met de voorspelde totalen in de WLO studie. Bovendien zijn ook al impliciete migratieveronderstellingen ingebouwd in de basisscenario's voor deze groepen. Bijvoorbeeld, de veronderstelling in het Global Economy scenario dat na 2015 Turkije zal toetreden tot de EU met als gevolg dat in de WLO uitkomsten een zekere toename van Turkse arbeidsmigratie is verdisconteerd in hun Global Economy scenario. EU toetreding impliceert wel dat Turkije, met landen die hierom vragen, een terugnameovereenkomst heeft ondertekend waarbij deze lidstaten Turkse immigranten naar Turkije kunnen repatriëren, indien dat wenselijk wordt geacht (Europees Parlement, 2009; Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking, 2009; CPB et al, 2006; de Jong, 2008).

Hetzelfde geldt voor schattingen in het kader van het Regional Communities scenario waarbij juist een sterke daling van 1ste generatie Turkse arbeidsmigranten wordt voorzien omdat in dat scenario wordt verondersteld dat het EU-lidmaatschap van Turkije niet doorgaat. Evenzo zijn er voor de overige herkomstlanden vergelijkbare veronderstellingen gemaakt. De uitkomsten in Annex 5 en in onderstaande tabel voor deze herkomstlanden zijn daarom rechtstreeks afgeleid uit de onbewerkte WLO basisgegevens en uitkomsten waarover wij beschikken.

Alvorens hieronder de resultaten voor de vier klassieke herkomstgroepen te bespreken is het goed om nog even de demografische veronderstellingen van beide scenario's kort te beschrijven.

Het Global Economy scenario biedt een toekomstbeeld waarin opnieuw een sterke bevolkingsgroei zal plaatsvinden, dus er breekt een periode aan met relatief hoge vruchtbaarheidscijfers en lage sterftescijfers. In het Global Economy scenario wordt die bevolkingsgroei nog verder versterkt door een toename van de netto arbeidsmigratie uit nieuwe EU lidstaten (waaronder Turkije), ondermeer als gevolg van, enerzijds, een stijgende vraag in een groeiende economie naar arbeid vanwege de vergrijzing van de Nederlandse beroepsbevolking. De relatief hoge vruchtbaarheid ontstaat omdat als gevolg van de hoge welvaart de kosten van het hebben van kinderen veel minder belangrijk zijn (een extra groei van 2de generatie allochtonen geboorten wordt voorzien). De sterfte daalt nog verder omdat in dit welvaartsscenario het de toegang en kwaliteit van de gezondheidszorg nog verder verbeterd.

In het Regional Communities scenario echter, met een laag economische groeicijfer en hogere werkloosheid, ligt het vruchtbaarheidscijfer veel lager en de sterfte op een hoger niveau. Ook het internationale migratiesaldo ligt op een laag niveau: er is nauwelijks sprake van een vestigingsoverschot. In deze laagconjunctuur met een beleid van gesloten grenzen komen nog maar weinig immigranten naar Nederland en wordt de emigratie gestimuleerd. Dit leidt samen tot een geringe bevolkingsgroei, dan wel krimp (de Jong, 2008; CPB et al., 2006; De Jong en Hilderink, 2004).

Vanuit het perspectief van deze twee toekomstbeelden zijn de scenario's opgesteld voor de vier migranten hoofdgroepen in Nederland: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Tabel 5.3 (en de tabellen in Annex 5) laat zien dat in 2009 ongeveer 1.2 miljoen migranten behoren tot de vier 'klassieke' groepen niet-westerse migranten in Nederland. In 2040 zullen er tussen de 1.3 en 1.9 miljoen migranten zijn die tot deze vier hoofdgroepen behoren. De grootste groep bestaat in 2009 uit Turkse migranten, maar deze groep is met bijna 380 duizend niet veel groter dan de groepen migranten uit Marokko en Suriname (ongeveer 340 duizend). Op korte termijn (2009-2015) is de verwachting (volgens het Regional Communities scenario) dat de totale omvang van deze vier groepen met ongeveer 40 duizend personen toeneemt.

Echter, de Marokkaanse en Turkse bevolkingsgroep groeien het snelst terwijl de Surinaamse en Antilliaanse bevolkingsgroep in omvang gelijk blijft (Surinamers) of zelfs slinkt zoals in geval van de groep Antillianen. De bevolkingsgroep van Turkse en Marokkaanse migranten groeit nog flink tussen 2009 en 2015. De Surinaamse bevolkingsgroep zal in 2015 ongeveer op het niveau van 2009 blijven of 30 duizend groter zijn, afhankelijk van het scenario. Het aantal Antillianen zal per saldo met ongeveer 6 duizend afnemen in het lage groeiscenario, terwijl bij een gemiddeld hogere groei het aantal nog met 38 duizend zal toenemen. In het hoge groeiscenario verwachten we dat er nog een flinke groei te verwachten is van het aantal 1ste generatie immigranten uit de Antillen (+20 duizend), terwijl een laag groeiscenario vermoedelijk tot een afname van 18 duizend zal leiden. Ongeacht het scenario zal het aantal 2de generatie Antillianen tussen 2009 en 2015 toe nemen, tussen de 11 en 18 duizend personen. Zoals we in 5.1 meldden is liggen verwachte aantallen Surinamers en Antillianen volgens de meest recente allochtonen prognose van 2008 wat dichterbij de buurt van aantallen zoals voorspeld door het Global Economy scenario.

Het onderscheid tussen eerste en tweede generatie is belangrijk. Zowel op basis van diverse demografische indicatoren (zoals vruchtbaarheid) als op basis van sociaaleconomische indicatoren (zoals opleidingsniveau en arbeidsparticipatie) bevindt de tweede generatie zich momenteel al tussen de eerste generatie en de autochtonen. Vooral in het Global Economy scenario is het goed denkbaar dat de verschillen tussen autochtonen en tweede allochtonen verder zullen afnemen (mede doordat ze vaker bij het arbeidsproces zijn betrokken) (de Jong, 2008). Hierop wordt in het volgende hoofdstuk nader ingegaan.

Op korte termijn al is de verwachting dat er een duidelijke verschuiving in de verhouding 1ste en 2de generatie zal plaatsvinden bij deze groepen. Zo zullen er in 2015 al meer 2de dan 1^e generatie Turken, Marokkanen en Antillianen zijn. Bij de Surinamers zal de verhouding ongeveer 50% zijn.

De lange termijn demografische resultaten voor deze vier groepen zijn afhankelijk van welk scenario zich voltrekt. De bevolkingsgroei van migranten is het grootst in het Global Economy scenario. In dat geval zal de Turkse bevolkingsgroep toenemen van ongeveer 380 duizend in 2009 naar 600 duizend in 2025, en naar 750 duizend in 2040. In geval van het lage groeiscenario met nauwelijks nieuwe immigranten uit Turkije, zal de bevolkingsgroep toch nog met zo'n 30 duizend personen toenemen tussen 2009 en 2025. Een vergelijkbare maar minder geprononceerde groei van het aantal Marokkaanse migranten wordt voorzien in beide scenario's. Het hoge- en lage bevolkingsgroeiscenario leidt tot schattingen voor de Marokkaanse bevolkingsgroep van, respectievelijk, 520 en 420 duizend personen.

De Surinaamse bevolkingsgroep wordt verwacht in geringere mate te groeien dan de twee voorgaande bevolkingsgroepen. De groei komt voornamelijk op rekening van de 2de generatie omdat de instroom van 1ste generatie Surinamers, zeker na 2025, verwacht wordt af te nemen in beide scenario's. De verschillen in scenario schattingen voor Antillianen zijn veel groter dan bij Surinamers en dat komt omdat het voor 1ste generatie Antillianen gemakkelijker is om naar Nederland te migreren dan voor 1ste generatie Surinamers. Hoewel het verwacht aantal Antillianen in 2040

hetzelfde is als het waargenomen aantal in 2009, zal in het Regional Communities scenario, de verhouding 1ste/2de generatie in 2040 (33% is 1ste generatie) anders liggen dan in 2009 (60% is 1ste generatie). In het Global Economy scenario behoort ongeveer de helft van alle Antillianen in 2040 tot de 1ste generatie.

Tabel 5.3: Waargenomen en voorspeld aantal migranten uit Turkije, Marokko, Suriname en Antillen voor de korte en lange termijn volgens de Regional Communities en Global Economy scenario's (x 1000). Noot: totalen kunnen iets afwijken vanwege afronding van te sommeren getallen.

		Turken			Marokkanen			Surinamers			Antillianen			Totaal			
		1-ste generatie	2-de generatie	totaal	1-ste generatie	2-de generatie	totaal	1-ste generatie	2-de generatie	totaal	1-ste generatie	2-de generatie	totaal	1-ste generatie	2-de generatie	totaal	
Korte termijn:	CBS (Bevolkingsregister) 2009	195	182	377	166	174	340	185	153	338	80	55	134	626	564	1,190	
	Global Economy 2015	258	228	486	188	212	399	194	173	367	100	73	172	740	686	1,426	
	Regional Communities 2015	189	205	394	165	203	368	171	168	339	62	66	128	587	642	1,229	
Lange termijn:	Global Economy	2025	308	291	598	204	255	459	195	195	390	114	97	211	821	838	1,659
		2040	368	381	748	220	299	519	183	221	403	131	135	267	902	1,036	1,938
	Regional Communities	2025	185	227	412	163	232	395	154	180	334	53	78	131	554	717	1,271
		2040	168	248	416	152	253	405	116	185	301	44	90	134	480	775	1,255

6. Scenario's voor de acculturatie van herkomstgroepen

6.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn vooruitberekeningen gepresenteerd voor diverse herkomstgroepen in het kader van vier hoofdscenario's (het Expat scenario, LAT scenario, Appèl scenario en Regie scenario). Misschien ten overvloede merken wij op (zie hoofdstuk 3) dat deze vier scenario's zo zijn gekozen dat zijn het brede spectrum van 64 theoretisch mogelijke scenario's kunnen representeren. Andere scenario's zijn dus zeker denkbaar, maar de resultaten ervan zullen zich altijd bewegen in de buurt van deze scenario's en binnen de bandbreedte die door twee van de vier scenario's wordt bepaald (EXPAT scenario vis-a-vis Regie scenario).

Hieronder (6.2) wordt allereerst het bestaande integratiebeleid samengevat, gebaseerd op de meest recente informatie waarover wij beschikken (VROM-WWI, 2009a; 2009b). In de volgende paragraaf (6.3) worden per herkomstgroep (hoofdgroepen) integratiekenmerken besproken zoals die gelden anno 2009. We beperken ons daarbij zoveel mogelijk tot de aspecten acculturatie en acceptatiebereidheid, arbeidsparticipatie en woonsegregatie voor zover besproken in de jaarrapportage Integratie van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP, 2009). We sluiten de bespreking per herkomstgroep af door onze verwachtingen uit te spreken voor de korte termijn (tot ongeveer 2015). In paragraaf 6.4 proberen wij een lange termijn visie (2015-2040) te ontwikkelen over de acculturatie van de herkomstgroepen aan de hand van vier verschillende scenario's. De centrale vraagstelling in 6.4 is dan: wat verwachten wij op lange termijn met betrekking tot de acculturatie van herkomstgroep X indien wordt geleefd in een context met bepaalde economische, migratie- en integratiebeleidkenmerken (zie ook hoofdstuk 3).

6.2 Integratiebeleid

De onderliggende filosofie van het huidige beleid (VROM-WWI, 2009a; 2009b) is dat alle rechtmatig in Nederland verblijvende personen gelijkwaardig zijn. Uitgangspunt is dat migranten²² een welbewuste keuze maken om naar Nederland te komen. Daarom wordt van migranten een extra inspanning verwacht om zich te voegen naar de Nederlandse samenleving. De wijze waarop integratie in de Nederlandse samenleving tot stand moet komen is dat immigranten en hun kinderen na binnenkomst een inburgeringsinspanning leveren. De Nederlandse overheid creëert daarvoor laagdrempelige voorzieningen (vrije toegang, lage prijs, dichtbij) om inburgering (scholing in taalbeheersing, de Nederlandse samenleving, instituties en rechtsorde) op een efficiënte manier te realiseren.

De beleid stelt dat er recht op cultuurbehoud bestaat. Dat betekent echter wel dat het gedrag dat geïnspireerd is door de normen, waarden en gewoonten van de cultuur in het land van herkomst zich moet bewegen binnen de grenzen van de Nederlandse rechtsorde, en dat gedrag dusdanig is dat het strookt met de fundamentele principes waarop de Nederlandse rechtsorde stoelt (zie Nota Grondrechten in een pluriforme samenleving' (TK 2003-2004, 29614, nr. 2)). Van gedrag wordt ook verwacht dat het niet strijdig is met de loyaliteit aan Nederland. In algemene termen geeft het beleid aan niet tolerant te zijn naar groepen of personen die culturele- of religieuze normen en gewoonten hanteren die beperkingen impliceren voor de vrijheid van meningsuiting en handelen van andersdenkenden. Om 'nieuwe Nederlanders' te helpen bij loyaliteitskeuzes en -conflicten moet discriminatie en racisme worden voorkomen en bestreden.

---

²² Nieuwe Nederlanders is overigens de nieuwe term voor allochtoon. Doel is een signaal van sociale inclusie af te geven aan nieuwkomers: je hoort erbij (VROM-WWI, 2009a; 2009b).

Een belangrijk doel van het huidige inburgeringbeleid is dat migranten zo snel mogelijk over de noodzakelijke kennis en vaardigheden moeten beschikken om actief op de arbeidsmarkt te kunnen opereren. Inburgeren op de werkvloer (duale trajecten) wordt ondermeer als strategie gezien om inburgeraars tegemoet te treden om studie en werk te kunnen combineren. Van allochtonen wordt verwacht dat zij binnen een bepaalde tijd hun inburgeringexamen hebben behaald. Er worden sancties toegepast indien dat niet wordt gerealiseerd, zoals dwang om alsnog een inburgeringaanbod van de gemeente te accepteren, of bij werkloosheid, een verplichte taal cursus te volgen. Het beleid stelt dat van de autochtone bevolking een positieve houding wordt verwacht ten aanzien van allochtonen door ze als gelijkwaardige medelanders tegemoet te treden, met respect voor hun culturele erfgoed.

Het Kabinetsbeleid stelt dat communicatie over en weer tussen burgers van diverse afkomst wordt gezien als een belangrijke voorwaarde voor de een 'integrale' samenleving. De vorming van parallelle gemeenschappen, oftewel segregatie, in wijken en buurten moet worden tegengegaan omdat dit de kans dat mensen uit verschillende bevolkingsgroepen elkaar ontmoeten en kennis nemen van elkaars achtergronden verkleint. Heterogeniteit in termen van afkomst, religie en andere persoonskenmerken in wijken en buurten is gewenst. Er wordt gesteld dat de realiteit veelal anders is. Wijken met lage huren en goedkope woningen in de grote steden zijn inmiddels 'zwarte' wijken geworden, en dat moet worden tegengegaan. De bouwsector en woningbouwcoöperaties worden daarom gestimuleerd om binnen wijken een gedifferentieerder aanbod van woningen voor verschillende categorieën mensen te realiseren en daar bij toewijzing van woningen daarmee rekening te houden.

Een voorwaarde voor succesvolle integratie van nieuwe Nederlanders in de samenleving is, zo wordt gesteld, dat de toegang tot Nederland niet vrij is voor iedereen die maar wil komen. Dit is een van de redenen waarom een *selectief immigratie beleid* wordt voorgestaan waarbij wordt beoordeeld of migranten voldoende toegerust zijn (kennis, vaardigheden en motivatie) om in de bestaande maatschappij te kunnen integreren, waaronder deelname in het arbeidsproces en het sociale verkeer. De immigratie van laagopgeleide migranten wordt als ongewenst bestempeld vanwege de hoge sociale en maatschappelijke kosten van integratie. Immers, naar alle waarschijnlijkheid zullen de kinderen van dit type immigrant later de laagste sociaaleconomische strata bevolken met bijbehorende problemen als hogere kans op werkloosheid en hogere kans op marginalisatiestijl en sociale exclusie, etc. Als voorbeeld wordt verwezen naar de groep van Marokkaans- en Antilliaans-Nederlandse probleemjongeren. Dit betekent dus ook dat de eis wordt gesteld dat huwelijks- en gezinsmigranten een basisexamen inburgering in het herkomstland met succes moeten hebben afgelegd. Daarbij wordt ook gelet op het feit of immigranten, vooral vrouwen, in staat worden geacht om in Nederland economisch zelfstandig te kunnen functioneren. Om bepaalde vormen van problematische integratie aan te pakken, voorziet het beleid in een stimuleringsregeling (Remigratiewet) om allochtonen die in een uitzichtloze bijstandssituatie verkeren en die willen terugkeren, financieel te ondersteunen.

Met betrekking tot de integratie van de nieuwe migranten uit MOE-landen is het beleid (VROM-WWI, 2009b) erop gericht om ook aan MOE-landers bepaalde inburgeringseisen te gaan stellen. Vanwege de beperkte mogelijkheid die er op dit moment zijn om migranten uit EU-lidstaten aan te sturen via inburgeringseisen, wordt de verantwoordelijkheid voor inburgeren op korte termijn nog in de eerste plaats gelegd bij MOE-landers zelf en de werkgeversorganisaties die MOE-landers inhuren. Ook van het maatschappelijk middenveld (migrantenorganisaties, kerken) verwacht de regering een inspanning verwacht om MOE-landers te helpen bij inburgering, zoals het leren van de Nederlandse taal. De opvatting is dat bij een langer verblijf in Nederland taalbeheersing gewenst is, bijvoorbeeld ten behoeve van de veiligheid op de werkvloer en ten behoeve van de kwaliteit van samenleven in wijken en buurten (sociale cohesie, intercultureel contact). Werkgevers hebben zich recentelijk bereid verklaard om bij te dragen in de kosten van taal cursussen voor MOE-landers.

Het Kabinet zet inburgering van migranten uit EU-lidstaten op de agenda van de eerstvolgende EU bijeenkomst van integratieministers in april 2010 in Spanje en zet in op een internationaal vergelijkend onderzoek naar de problematiek van integratie van EU-onderdanen (VROM-WWI, 2009b). In Annex 4 wordt een overzicht gegeven van het integratiebeleid in de context van EU en EC.

6.3 Acculturatie kenmerken en korte termijn verwachtingen (tot 2015)

Uit de recente Jaarrapporten Integratie van het Sociaal Cultureel Planbureau spreken enkele algemene trends in de integratie die aan de ene kant wijzen op grote achterstanden en aan de andere kant wijzen op positieve ontwikkelingen (bijvoorbeeld SCP, 2007; 2009). Bijvoorbeeld, veel allochtonen zijn afhankelijk van een uitkering en een groot aandeel van de huishoudens zit onder de armoedegrens. De werkloosheid, vooral de jeugdwerkloosheid, is onder allochtonen nog steeds relatief hoog en het aandeel werkenden blijft aanzienlijk achter in vergelijking met de autochtone bevolking. Hoewel de positie van allochtonen op de arbeidsmarkt nog zwak is, zijn er wel duidelijk verbeteringen te constateren – een hoger percentage werkenden dan tien jaar geleden en een aanzienlijk gedaalde werkloosheid. Ook is het aantal huisbezitters onder allochtonen toegenomen. De situatie in het onderwijs is wel zo dat allochtonen, in vergelijking met autochtone leerlingen, nog een grotere uitval laten zien in het voortgezet onderwijs en het mbo. Daarnaast komt het zittenblijven vaker voor en zijn de slagingspercentages lager. Aan de andere kant verbetert het opleidingsniveau langzaam maar zeker en allochtone basisschoolleerlingen zijn hun achterstand met taal en rekenen aan het inlopen. Het intercultureel contact en begrip voor elkaar bevindt zich op een onbevredigend niveau en dat komt deels omdat de woonsegregatie verder is toegenomen. De beeldvorming over elkaar is bij sommige groepen ongunstig, zoals tussen autochtonen en Turkse en Marokkaanse allochtonen. Die beeldvorming wordt voor een groot deel beheerst en beïnvloed door verschillen in religiositeit en discussies over tegenstellingen tussen gedrag geïnspireerd door de islam en het christendom. Criminaliteitscijfers zijn vaak hoger onder allochtonen dan onder de autochtone bevolking, vooral onder Antilliaanse en Marokkaanse jongeren (SCP, 2009).

Hieronder gaan wij nader in op een aantal groepsspecifieke integratie kenmerken op het terrein van de woonsituatie, arbeidsparticipatie en acculturatie. Omdat MOE-landers een nieuwe en sterk groeiende groep zijn waarover, in vergelijking met de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen, nog weinig bekend is, besteden we hieronder extra aandacht aan de profilering van deze groep.

Herkomst MOE-landen en korte termijn verwachtingen

De groep MOE-landers is divers. Een eerste groep bestaat uit MOE-landers die reeds lang in Nederland wonen. Zij zijn hier meestal gekomen als huwelijks- of gezinsmigrant (bijvoorbeeld Poolse bruiden) of als vluchteling uit voormalige Oostbloklanden. Zij staan geregistreerd in het GBA en zijn opgenomen in de CBS statistieken in deze paragraaf. Een tweede groep zijn recente immigranten uit MOE-landen, waaronder veel Polen, die hier vlak voor en vlak na de EU toetreden van MOE-landen in 2004 en 2007 naar Nederland zijn gekomen, op zoek naar werk en inkomen. Die groep kan worden opgesplitst in een subgroep die hier al wat langer verblijft (of een lange verblijfsduurintentie hebben), zeg langer dan 1-2, een subgroep die hier slechts een kort verblijf voor ogen heeft, bijvoorbeeld om snel geld te verdienen en dan weer terug te keren naar het herkomstland. De laatste subgroep bestaat veelal uit tijdelijk arbeidskrachten die voor uitzendbureaus werken in de land en tuinbouw. De cijfers die wij hieronder noemen hebben alleen betrekking op personen die staan geregistreerd in het GBA, dus op MOE-landers die gedurende een halfjaar minstens twee derde van de tijd in Nederland verbleven en zich hebben geregistreerd in de gemeente waar zij wonen. Het is duidelijk dat de laatst genoemde groep veelal niet voorkomt in de statistieken en dus ook niet in onderstaande cijfers (zie ook de paragraaf over MOE-landers in hoofdstuk 4).

Meer dan de helft van de migranten uit Oost-Europa woont in het westen van het land en is daar dus relatief sterker vertegenwoordigd dan autochtonen (44%) maar veel minder sterk dan de niet-westerse allochtonen (67%) (CBS, 2009). Toch is er een relatief sterke concentratie (voornamelijk Polen) in de vier grote steden en dan vooral in Amsterdam en Den Haag. Dit betreffen voornamelijk personen die zich voor langere tijd of permanent in Nederland gevestigd hebben. Binnen de grote steden wonen veel recent gearriveerde MOE-landers in achterstandswijken omdat de huren en woningprijzen er laag zijn en omdat daar veelal woonruimte beschikbaar is. MOE-landers wonen niet in dat soort buurten omdat er andere MOE-landers wonen maar om prijstechnische redenen. Buiten de stedelijke gebieden wonen veelal MOE-landers met een korte verblijfsintentie (vaak uitzendkrachten), dichtbij of op de plaats waar ze werken (Bollenstreek, Westland) (Wereldjournalisten, 2007; Boom *et al.*, 2008; Weltevrede *et al.* 2009).

MOE-landers, vooral de al lang verblijvende, zijn vaker hoger opgeleid dan de autochtone bevolking. Dat geldt in iets mindere mate voor Polen. Binnen de groep lang verblijvende niet-recente immigranten uit MOE-landen, geldt ook nog dat zij meer dan Nederlandse vrouwen kwalificaties hebben voor (hooggeschoolde) technische arbeid en dat arbeidsparticipatie, naast gezinszorg, als een normaal verschijnsel wordt beschouwd (Boom *et al.*, 2008; Weltevrede *et al.*, 2009). Dat laatste is ondermeer het gevolg van de gepercipieerde rol van de vrouw in het marxistisch-communistische gedachtegoed van weleer, dat wil zeggen de vrouw als geëmancipeerde werkende moeder (Culturescope, 2009). Het onderwijsniveau van de recente immigranten uit MOE-landen ligt veel lager (Weltevrede *et al.*, 2009).

De (bruto) arbeidsparticipatie van in het GBA geregistreerde MOE-landers (65%) in de periode 2000-2006 is slechts vijf procentpunten lager dan dat van autochtonen (70%) en hoger dan van niet-westerse allochtonen (55%). De netto²³ arbeidsparticipatie (dat wil zeggen het deel van de bevolking in de leeftijd van 15 t/m 64 jaar dat betaalde arbeid verricht van 12 uur of meer per week) van MOE-landers (57%) is gemiddeld over deze periode negen procent lager dan van autochtonen (66%). Evenals bij de autochtone bevolking zijn de cijfers voor vrouwen, jongeren, en laag opgeleiden lager. De meerderheid van MOE-landers is werkzaam in de commerciële en niet-commerciële dienstverlening, maar MOE-landers met een (zeer) korte verblijfsduur of -intentie zijn vaker werkzaam in primaire beroepen (land- en tuinbouw) of in de bouw, veelal als uitzendkracht. De arbeidsmarktpositie van de relatief hoog opgeleide migranten uit de Oost-Europese EU-landen, dus voornamelijk te vinden onder al lang verblijvende MOE-landers, blijkt toch kwetsbaar te zijn omdat er sprake is van een relatief hoge werkloosheid (11%) in vergelijking met autochtonen (4%). Mogelijke oorzaken die in dit verband genoemd worden zijn: gebrekkige aansluiting met de behoeften van de arbeidsmarkt, onvoldoende taalbeheersing (vooral belangrijk voor hooggekwalificeerde arbeid), leeftijd, werken op flexibele arbeidscontracten, kort arbeidsverleden en het hebben van diploma's die (nog) in erkent zijn (De Boom, 2008; Weltevrede, 2009).

Anders dan bij de Turkse gemeenschap bestaat er geen traditie van hechte gemeenschappen van MOE-landers en is de gemeenschap veel minder op de eigen groep gericht. Dat komt ook vanwege het feit dat er veelvuldig gemengd getrouwd is met autochtonen. Recent onderzoek laat ook zien dat er zowel kenmerkende verschillen met de autochtonen zijn (religieuzer, minder risicomijdend, minder planmatig, vindingrijker in lastige situaties) als overeenkomsten (soort geloof, normen en waarden, ondernemend, open staan voor gemengd huwen en samenwonen) (De Boom, 2008; Weltevrede, 2009). Omdat het aandeel MOE-landers dat uit Polen komt erg groot is (zie hoofdstuk 4) wordt deze karakterisering dus voor een groot deel bepaald door de kenmerken Polen. Als in de

---

²³ De bruto-arbeidsparticipatie geeft het direct inzetbare arbeidsaanbod weer. Dat bestaat zowel uit personen die werken (voor minimaal twaalf uur in de week) als uit personen die willen werken maar werkloos zijn en hier actief naar op zoek zijn en hiervoor ook nog eens direct beschikbaar zijn.

(bron: CBS <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/toelichtingen/alfabet/a/arbeidsparticipatie.htm>)

toekomst de mix van MOE-landen anders wordt zal ook deze karakterisering moeten worden bijgesteld.

Integratieproblemen zijn er voornamelijk onder MOE-landers met een nog relatief korte verblijfsstatus en korte verblijfsintenties. Daaronder zijn velen die slechts voor een paar maanden naar Nederland komen om geld te verdienen. Zij zijn meer dan andere allochtone groepen op de leden van de eigen groep gericht. Driekwart spreekt geen of matig Nederlands en de meerderheid communiceert niet of nauwelijks met buurtgenoten. Hoewel het nog om relatief kleine aantallen gaat, is een nieuw punt van zorg de waargenomen toename van het aantal dak- en thuislozen onder werkloze MOE-landers in deze recessieperiode (ABU, 2009; De Boom, 2009; Ministerie WVS, 2009; Weltevrede, 2009).

Op basis van de kenmerken van MOE-landers die nu voorhanden zijn gaat het huidige beleid er toch vanuit dat steeds meer MOE-landers voor langere tijd in Nederland zullen verblijven waardoor een vorm van inburgering-op-maat gewenst wordt geacht (VROM-WWI, 2009b). Dat lijkt haaks te staan op de uitkomsten van onderzoek waaruit blijkt dat de nieuwe instroom voornamelijk bestaat uit migranten met een korte verblijfsintentie. Echter de gedachtegang is dat, gezien de aantallen die instromen, niet dezelfde fout gemaakt moet worden zoals bij Turkse en Marokkaanse arbeidsmigranten van weleer, door te denken dat nieuwkomers uit MOE-landen met een tijdelijk verblijfsintentie wel zullen terug keren. Op basis van veronderstellingen die wij in het vorige hoofdstuk maakten, verwachten we dat op de korte termijn het geregistreerd aantal 1ste generatie MOE-landers zal toenemen van 83 duizend in 2009 tot een aantal dat ligt rond de 116 of 126 duizend personen in 2015. Wanneer ook de 2de generatie wordt meegenomen is de verwachting dat het totaal aantal geregistreerde MOE-landers zal toenemen van 144 duizend tot een aantal dat ligt tussen rond de 155 of 167 duizend personen (zie tabel 5.1). We verwachten dat verschillen in werkloosheidscijfers tussen MOE-landen (bijvoorbeeld 8.8% in Polen, 22.3% in Letland) en Nederland (3.9%) in de komende vijf jaar zullen blijven bestaan (EC, 2010). We denken dan ook dat op korte termijn de waargenomen toestroom van arbeidsmigranten uit MOE-landen (zie hoofdstuk 4) zal voortduren. Omdat op korte termijn MOE-landers nog geen inburgeringverplichting kan worden opgelegd verwachten we ook dat veel van de waargenomen problemen met betrekking tot MOE-landers met een korte verblijfsintentie zullen voortduren. De nieuwkomers laten vermoedelijk hetzelfde gedrag zien als voorgangers en gaan wonen in de traditionele zwarte wijken waar huren relatief laag zijn (of ze gaan wonen op de plek waar ze werken, bij de boer of tuinder). In de traditionele wijken concurreren ze met niet-westerse allochtonen om de schaarse goedkope woonruimte. Als huurprijzen in het informele circuit worden opgedreven door de schaarste ligt het voor de hand dat MOE-landers zullen proberen met meerdere personen een woning of appartement te bezetten. Het gemiddeld aantal MOE-landers per woning of kamer zal dan toenemen en dat kan negatieve implicaties hebben voor de (brand)veiligheid en hygiëne in woningen en in belendende percelen. De toename van aantallen MOE-landers in wijken met veel niet-westerse allochtonen kan leiden tot oplopende spanningen vanwege het feit dat nieuwkomers vanwege taalbarrières niet goed met niet-westerse allochtonen (en autochtonen) kunnen communiceren en omdat MOE-landers niet gewend zijn om met het cultuurverschil met niet-westerse immigranten om te gaan. Continuering van de toestroom van MOE-landers in voornoemde wijken draagt bij aan een verdere stijging van de woonsegregatie en vermindering van de kans op contact met het autochtone deel van de bevolking. Vanwege de primaire gerichtheid op arbeid en inkomen verwachten we wel dat, voor zover de werkgelegenheid het toelaat, deze nieuwkomers een hoge arbeidsparticipatie zullen hebben. Niet in de laatste plaats omdat zij niet direct in aanmerking komen voor een uitkering bij werkloosheid. De huidige economische verschillen tussen Nederland en veel MOE-landen (bijvoorbeeld Polen) en de relatief hoge werkloosheid in MOE-landen kan ertoe leiden dat veel nieuwkomers met een korte verblijfsintentie dit toch omzetten in een verblijf voor onbepaalde tijd. Dat kan betekenen dat men ook een partner laat overkomen, die ook op zoek gaat naar werk. Lukt dat dan zullen ook eventueel achtergebleven kinderen overkomen, met als gevolg dat de korte verblijfsintentie verandert in een

lange of permanente verblijfsintentie en dat op termijn eigenlijk een heel gezin is geïmmigreerd. We hebben geen aanwijzingen dat op korte termijn de situatie met betrekking tot de acculturatie, arbeidsparticipatie en woonsegregatie van de groep lang verblijvende MOE-landers wezenlijk verandert.

Herkomst China en korte termijn verwachtingen

In tegenstelling tot de traditionele herkomstgroepen wonen Chinese allochtonen meer gespreid over Nederland. Hoge concentraties van Chinese allochtonen zijn afwezig. Tabel 6.1 laat wel zien dat zij, in vergelijking met autochtonen (13%), vaker (29%) in een van de vier grote steden wonen.

Tabel 6.1 Autochtonen en allochtonen²⁴ naar generatie in de vier grote steden (G4), 2009

		2009						
		Aantallen		Percentage				
		Nederland	Totaal G4	G4	Amsterdam	Den Haag	Rotterdam	Utrecht
Totale bevolking	Totale bevolking	16,485,787	2,124,494	13	5	3	4	2
	Niet-westerse allochtoon	1,809,310	700,068	39	15	9	12	4
	Westerse allochtoon	1,478,396	271,339	18	8	5	4	2
	MOE-landen (Polen+Hongarije)	83,308	15,086	18	5	7	5	2
	- Polen	68,844	12,312	18	5	7	5	2
	- Hongarije	14,464	2,774	19	8	5	4	2
	China	50,377	14,669	29	8	7	11	3
	Turkije	378,330	133,897	35	10	9	12	3
	Marokko	341,528	158,917	47	20	8	11	8
	Suriname	338,678	174,832	52	20	14	15	2
	Nederlandse Antillen en Aruba	134,774	45,402	34	9	8	15	2
1-ste Generatie	Totaal allochtoon	1,661,505	552,910	33	13	8	9	3
	Niet-westerse allochtoon	1,034,194	406,883	39	15	9	12	3
	Westerse allochtoon	627,311	146,027	23	10	6	5	2
	MOE-landen (Polen+Hongarije)	57,656	11,374	20	5	8	5	1
	- Polen	50,518	9,783	19	5	8	5	1
	- Hongarije	7,138	1,591	22	9	5	5	2
	China	34,973	10,372	30	8	7	11	3
	Turkije	195,375	71,496	37	11	10	12	3
	Marokko	166,774	79,490	48	20	8	11	8
	Suriname	184,961	101,807	55	21	15	16	2
	Nederlandse Antillen en Aruba	79,785	29,474	37	9	10	17	2
2-de Generatie	Totaal allochtoon	1,626,201	418,497	26	10	6	7	3
	Niet-westerse allochtoon	775,116	293,185	38	14	8	12	4
	Westerse allochtoon	851,085	125,312	15	6	3	3	2
	MOE-landen (Polen+Hongarije)	25,652	3,712	14	5	4	4	2
	- Polen	18,326	2,529	14	5	3	4	2
	- Hongarije	7,326	1,183	16	7	4	3	2
	China	15,404	4,297	28	7	7	10	3
	Turkije	182,955	62,401	34	10	8	12	4
	Marokko	174,754	79,427	45	19	7	11	8
	Suriname	153,717	73,025	48	19	12	14	2
	Nederlandse Antillen en Aruba	54,989	15,928	29	8	6	12	2

In de ruimtelijke spreiding van Chinese allochtonen is sinds 2000 nauwelijks wat verandert. In Rotterdam wonen van de G4 de meeste Chinese allochtonen. Tabel 6.2 laat zien dat de Chinese allochtonen minder vaak dan leden van traditionele groepen allochtonen wonen in wijken met een relatief hoog percentage niet-westerse allochtonen (>15%). Wijken met meer hoge concentraties niet-westerse allochtonen zijn vaker probleemwijken en de vorming van dit soort wijken wordt door het beleid als ongewenste ontwikkeling gezien (SCP, 2009).

²⁴ Ten tijde van het raadplegen van CBS Statline (December 2009) werden waren nog geen gegevens beschikbaar over Roemenen en Bulgaren.

Kenmerkend voor Chinese allochtonen is dat ze een veelal gesloten gemeenschap vormen, vooral op eigen kracht en (horeca)ondernemerschap koersen. Chinese allochtonen zijn, samen met Turkse allochtonen, vaker werkzaam als zelfstandig ondernemer. Dit is consistent met traditioneel hoge arbeidsmoraal en culturele oriëntatie van de Chinese gemeenschap op materiële welvaart, vooruitgang en voorspoed, en, voor zaken als integratie belangrijk, conformeren met de groep waarvan men deel uitmaakt. Het ontwikkelen van kennis (onderwijs) en ondernemingsgeest worden als belangrijke instrumenten gezien om dat te realiseren. De (netto) arbeidsparticipatie is hoog waardoor slechts een kleine groep aanspraak maken op, bijvoorbeeld, werkloosheidsvoorzieningen (SCP, 2009).

Met betrekking tot het onderwijsniveau is het niveau van de 1ste generatie aanzienlijk lager dan dat van de 2de generatie. De tweede generatie Chinese allochtonen presteren erg zeer goed in het onderwijs en hebben goede vooruitzichten op de Nederlandse arbeidsmarkt. Zo is het percentage in havo/vwo-opleidingen zelfs aanzienlijk hoger dan bij autochtone jongeren. De groei van die tweede generatie Chinezen zal in de toekomst beperkt blijven omdat het gemiddeld kindertal onder Chinese vrouwen laag is (van 2.4 in 1996 naar 1.4 in 2008) en zelfs lager ligt dan het kindertal onder autochtone vrouwen in 2008 (1,8). Dat komt ondermeer omdat recente immigranten uit China hier voornamelijk om studie of arbeid motieven komen (SCP, 2009).

De 2-de generatie identificeren zich zowel met de Chinese afkomst als met de Nederlandse cultuur, het Nederlander zijn. Kinderen willen in alle opzichten lijken op Nederlanders echter worden nog wel vaak in interacties met autochtonen geconfronteerd met hun afkomst door de uiterlijke kenmerken. Veelgehoord is de opmerking onder de tweede generatie dat autochtonen in de communicatie over en weer toch vooral verschillen blijven aanstippen en niet de overeenkomsten. Dat botst met de wens van veel tweede generatie Chinese Nederlanders met de wens 'er bij te willen horen'. Dat betekent in dit geval dus "horen-bij-de-groep-autochtonen" (Hiu, 2009).

Wij verwachten dat op de korte termijn het geregistreerd aantal 1ste generatie Chinezen zal toenemen van 35 duizend in 2009 tot een aantal dat ligt tussen de 51 en 59 duizend personen in 2015 (zie tabel 5.2). Wanneer ook de 2de generatie wordt meegenomen is de verwachting dat het totaal aantal geregistreerde Chinezen zal toenemen van 50 duizend tot een aantal dat ligt tussen de 74 en 82 duizend personen. De cijfers van de laatste jaren (zie hoofdstuk 4) laten zien dat de immigratie uit China weer aan het oplopen is. De kredietcrisis heeft ook effect op de Chinese economie alwaar de werkloosheid flink is toegenomen in het afgelopen jaar. We verwachten dat dit op korte termijn zal leiden tot een voortzetting van de waargenomen toename van het aantal immigranten uit China sinds 2007, vooral vanwege migranten die hier om studieredenen komen. China heeft 7.1 miljoen werkloze academici en de belangstelling onder hen om via beurzen in het buitenland een vervolgopleiding te volgen en daar ook werk te zoeken is hoog. In tegenstelling tot andere Europese landen mogen in Nederland afgestudeerde Chinezen gedurende een jaar na afstuderen proberen om hier in Nederland een baan te vinden (NRC, 2009; Nuffic, 2009). Met betrekking tot de nog kleine maar sterk groeiende groep 2de generatie Chinezen in Nederland (zie tabel 5.2) willen we het volgende opmerken. De huidige beeldvorming over veel allochtonen bij autochtonen is niet positief (SCP, 2009). Die beeldvorming wordt ondermeer bepaald door het politieke debat met betrekking tot ontwikkelingen in de acculturatie van de moslimgemeenschap in het algemeen en de problemen die een kleine groep Marokkaanse en Antilliaanse probleemjongeren. Dat die negatieve beeldvorming schade berokkent aan goed geïntegreerde personen uit de Marokkaanse en Turkse Moslim gemeenschap is evident, maar wij verwachten dat dit op een indirecte manier ook schade op gaat opleveren ten aanzien van de beeldvorming onder autochtonen over andere allochtone groepen, zoals over de Chinese gemeenschap. Immers, het besloten karakter van de Chinese gemeenschap kan in het huidige politieke klimaat gemakkelijk aan de orde worden gesteld in het verlengde van discussies over problemen rondom de acculturatie van de Turkse en Marokkaanse moslimgemeenschap in Nederland. Binnen de Chinese gemeenschap zal

dat zwaar vallen en spanningen kunnen veroorzaken, vooral onder de 2de generatie immers trachten juist zo optimaal mogelijk te integreren. Voor al voor de 2de generatie Chinezen is het belangrijk om signalen te ontvangen uit de samenleving dat zij in de ogen van de autochtonen 'erbij horen' en misschien zelfs wel in bepaalde opzichten (onderwijs en arbeidsparticipatie) als rolmodel kunnen dienen.

Herkomst Turkije en Marokko en korte termijn verwachtingen

Dit zijn de twee grootste groepen niet-westerse allochtone groepen die, ondanks de verschillen, op het terrein van de inburgering veel raakvlakken hebben. De 1ste generatie immigranten namen een cultureel erfgoed mee, gebaseerd op de Islam, dat wat betreft normen, waarden en leefregels op een aantal punten sterk afwijkt van dat van de meeste autochtone Nederlanders (en andere westerse migranten). Dat die verschillen de laatste twintig jaar eigenlijk alleen maar sterker benadrukt zijn en aanleiding geven tot veel onbegrip en intolerantie over en weer komt niet in de laatste plaats door de sterke seculariseringstrend van de afgelopen dertig jaar onder de autochtone bevolking: religie en religiositeit worden door veel autochtonen niet langer als een belangrijk element van het dagelijks leven gezien. De secularisering ging gepaard met het zich openlijk distantiëren van de kerk en de clerus (Groenewold, 2009). De religieus geïnspireerde aanslagen sinds 2001 in New Yor, London, Madrid en in Nederland (van Gogh) hebben die tegenstelling verder op scherp gezet.

Tabel 6.1 laat zien dat de Marokkaanse allochtonen, meer nog dan Turkse allochtonen, in een van de vier grote steden wonen²⁵. Tabel 6.2 is beleidsmatig interessanter omdat het een genuanceerder inzicht geeft in de mate waarin allochtonen ruimtelijk geconcentreerd zijn. Binnen de vier grote steden wonen de meerderheid van Turkse en Marokkaanse allochtonen in wijken woont waar de meerderheid (>50%) van de bevolking van niet-westerse afkomst is (>50%). Dat geldt zowel voor de 1ste als 2de generatie Turken en Marokkanen. De concentratie van deze herkomstgroepen is in de afgelopen tien jaar eigenlijk alleen maar toegenomen waardoor de ontmoetingskansen met autochtonen verder zijn afgenomen. Verschillend onderzoek laat zien dat de Turkse gemeenschap zich minder dan de Marokkaanse gemeenschap identificeert met de Nederlandse identiteit (Groenewold, 2009). De beperkte integratie van beide groepen uit zich ook in het relatief gering aantal gemengde huwelijken die gesloten worden door vrouwelijke leden van deze gemeenschappen.

Het opleidingsniveau van de Turkse- en Marokkaanse 1ste generatie is over het algemeen erg laag, vooral onder vrouwen. De kennis van de Nederlandse taal is bij vele vaders en moeders afwezig of zeer gebrekkig en dat kan betekenen dat hun kinderen, de 2de generatie, een taalachterstand oplopen omdat er thuis beperkt of geen Nederlands gesproken wordt. Dat kan tot gevolg hebben dat kinderen een onderwijs achterstand oplopen vanwege de gebrekkige kennis van de Nederlandse taal. De arbeidsdeelname van 1ste generatie vrouwen was en is laag en de 1ste generatie werkzame vaders werken meestal in laaggeschoolde beroepen met een laag inkomen (SCP, 2007; SCP, 2009).

De 2de generatie groeit daardoor op in de laagste inkomensklassen met alle beperkingen van dien zoals het moeten wonen in oude wijken waar de kosten van wonen het laagst zijn en tussen andere minder gefortuneerden. Het is daarom niet verwonderlijk dat de 2de generatie in het onderwijs (en op de arbeidsmarkt) minder presteert dan de autochtone bevolking. Hoewel de deelname aan de hogere vormen van onderwijs onder migrantengroepen toeneemt, beschikt nog niet de helft van de *niet*-schoolgaande jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse afkomst over een startkwalificatie. Wat hier wordt waargenomen is consistent met wat zo treffend in Bourdieu's Cultural Reproduction Theory (bijvoorbeeld Bourdieu, 1985) wordt beschreven en de belangrijke rol die onderwijs speelt in

---

²⁵ Wat de tabel dus niet laat zien is het *relatieve* aandeel van een bepaalde herkomstgroep in de totale bevolking van een stad.

ontwikkeling en emancipatie van sociale groepen (Lynch, 1990). Recent onderzoek naar de Tweede Generatie Turken en Marokkanen bevestigt nog eens hoe belangrijk het sociaaleconomische milieu en de rol en kenmerken van ouders zijn voor het succes van adolescenten in het onderwijs en hun transitie naar de arbeidsmarkt (Crul, et al. 2008).

Tabel 6.2: Ruimtelijke spreiding (percentage) van 1ste en 2de generatie allochtonen over wijken met een bepaalde aanwezigheid (percentage) van niet-westerse allochtonen (2006).
Noot: totalen kunnen iets afwijken vanwege afronding van te sommeren getallen.

		2006									
		1-ste generatie					2-de generatie				
		Nederland	Amsterdam	Den Haag	Rotterdam	Utrecht	Nederland	Amsterdam	Den Haag	Rotterdam	Utrecht
Westerse allochtonen	Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0 tot 5 %	29		3	1	2	38	1	3	2	3
	5 tot 15%	38	34	43	13	42	39	31	42	18	52
	15 tot 50%	28	49	42	56	49	21	53	46	60	42
	50 tot 100%	5	17	12	30	6	2	16	8	20	3
China	Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0 tot 5 %	16					22				
	5 tot 15%	30	17	13	5	35	32	19	12	5	28
	15 tot 50%	42	51	47	57	52	37	57	55	57	59
	50 tot 100%	12	31	40	38	13	9	24	33	38	13
Turkije	Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0 tot 5 %	4					5				
	5 tot 15%	23	4	2	2	9	24	3	2	2	9
	15 tot 50%	48	45	32	32	66	49	44	35	35	65
	50 tot 100%	24	51	66	66	25	23	53	63	63	26
Marokko	Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0 tot 5 %	4					4				
	5 tot 15%	21	3	3	3	10	22	3	3	3	9
	15 tot 50%	49	45	37	39	60	49	46	37	39	61
	50 tot 100%	26	51	61	59	30	25	51	60	58	30
Suriname	Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0 tot 5 %	5				1	8				1
	5 tot 15%	20	5	5	5	23	24	7	7	6	29
	15 tot 50%	48	42	51	52	65	48	46	56	57	64
	50 tot 100%	26	53	44	43	11	20	47	37	37	7
Antillen	Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0 tot 5 %	8		0	0	1	16		1		2
	5 tot 15%	26	9	8	4	35	32	14	16	6	44
	15 tot 50%	49	37	52	58	54	40	43	54	62	49
	50 tot 100%	17	54	40	38	9	11	43	29	32	4
Niet-westerse allochtonen (excl. China)	Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0 tot 5 %	9					10				0
	5 tot 15%	25	7	7	4	17	26	7	7	4	17
	15 tot 50%	46	44	45	46	61	45	45	46	46	60
	50 tot 100%	20	49	48	50	22	19	48	47	49	22

Vooruitgang in het onderwijs is sterker bij de Marokkaanse 2de generatie dan bij de Turkse Nederlanders. Het vermoeden is dat dit te maken heeft met de interne gerichtheid van de Turkse groep, die de verwerving van de Nederlandse taal in de weg lijkt te staan (Dagevos, 2009). De toename van Turks-Nederlandse leerlingen in havo/vwo verloopt ook minder snel dan bij andere groepen. Daarnaast blijven leerlingen van Turkse herkomst het vaakst zitten en slagen zij het minst vaak voor het examen. Personen van Turkse herkomst onderhouden ook het minst contact met autochtonen. Nederland wordt niet als gastvrij land ervaren. De Turkse gemeenschap is zelf ook bewust van het feit dat ze minder goed geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving. De Marokkaanse 2de generatie, vooral de vrouwen, doen het beter, vooral de cohorten die nu in het onderwijssysteem zitten. Gunstig is ook de gestegen vertegenwoordiging van tweedegeratie Marokkaanse Nederlanders in de bovenkant van de beroepenstructuur, vooral in hogere en wetenschappelijke beroepen.

Op de arbeidsmarkt echter onderscheiden Turkse Nederlanders zich niet in ongunstige zin van andere niet-westerse groepen. De werkloosheid onder hen (10%) is hoger dan onder autochtonen (4%) in het tweede kwartaal van 2009, maar lager dan het werkloosheidspercentage van de andere grote niet-westerse groepen. De netto arbeidsparticipatie is in de afgelopen tien jaar wel toegenomen ondermeer vanwege het feit dat vele Turkse allochtonen als zelfstandige ondernemer zijn begonnen met steun vanuit de eigen gemeenschap. De netto arbeidsparticipatie onder Marokkaanse allochtonen is lager dan onder Turkse allochtonen en zijn zij vaker afhankelijk van een bijstandsuitkering (SCP, 2009).

Zoals in tabel 5.3 wordt weergegeven verwachten we dat op korte termijn de aantallen 1ste generatie Turken en Marokkanen zullen afnemen op de korte termijn (van 195 naar 189 duizend, en van 166 naar 165 duizend, respectievelijk). De 2de generatie Turken en Marokkanen zal echter in de periode 2009-2015 flink toenemen en wel van 182 naar 205 duizend, en van 174 naar 203 duizend (zie hoofdstuk 5). Met betrekking tot onze korte termijn verwachting over de acculturatie van Turken en Marokkanen zijn wij verdeeld optimistisch. Dagevos en Gijsberts (2010) schetsen op verschillende terreinen verbeteringen (participatie in onderwijs en wetenschap, gebruik Nederlandse taal, minder huwelijksmigranten, groei van een middenklasse en van succesvol ondernemerschap) maar ook verslechtering (beeldvorming moslims, intercultureel contact, ruimtelijke en sociale segregatie, persistent hoge criminaliteit onder adolescenten). Met betrekking tot deze twee groepen denken we dat in de komende jaren de gebeurtenissen in de wereld zoals verloop van de oorlog in Irak en Afghanistan en de rol van Nederland daarin, de angst voor aanslagen van moslimfundamentalisten, gebruik van bepaald type hoofddoeken door vrouwen (met name de Burka), conflicten die tussen bepaalde allochtone groepen de kop op steken (Molukkers –Marokkanen in Culemborg), de voortdurende hoge criminaliteitscijfers (zie ook hieronder m.b.t. de Antillianen) en jeugdproblemen en het polariserende karakter in het politieke debat over de acculturatie van de moslimgemeenschap in Nederland de stemming en beeldvorming over deze allochtone groep negatief zal beïnvloeden en het contact met autochtonen verder zal doen afnemen. Dit is vooral spijtig voor groepen binnen de allochtone gemeenschap, die veel investeren om van het leven een succes te maken zoals investeren in onderwijs, carrière op de arbeidsmarkt en in intercultureel contact. Het kan er mogelijk op termijn toe leiden dat er een tweedeling ontstaat binnen deze allochtone gemeenschappen omdat de groep die wel wil investeren in integratie zich veel actiever gaat afzetten tegen de groep die de beeldvorming van de gehele groep negatief beïnvloedt. Toch kan daarvan een positieve impuls uitgaan omdat er een steeds grotere massa van, voornamelijk afkomstig uit de 2de generatie, die in onderwijs, wetenschap, arbeidsmarkt, en politiek, goed meedoen en presteren. Deze personen zijn als groep nu nog onzichtbaar maar zij kunnen op langere termijn meer een stempel kan gaan drukken op de beeldvorming van de etnische groep als geheel. Op de korte termijn zal die beeldvorming over Turken en Marokkanen nog voornamelijk bepaald worden door de angst bij autochtonen voor moslimfundamentalisme en angst dat een deel van de moslimjeugd marginaliseert en zich als terrorist tegen de Nederlandse samenleving gaat keren.

Herkomst Suriname en Nederlandse Antillen en korte termijn verwachtingen

Allochtonen van Surinaamse afkomst nemen in 2009 op veel terreinen van de niet-westerse groepen de beste positie in. In tegenstelling tot mannen is de arbeidsparticipatie van vrouwen relatief hoog en vergelijkbaar met die van autochtonen. Dat heeft ondermeer te maken met het feit dat veel vrouwen zonder partner voor kinderen moeten zorgen. Taalproblemen zijn er niet echt en gemengd huwen met autochtonen komt relatief vaak voor in vergelijking met de hierboven genoemde allochtone groepen. Op een aantal gebieden hebben bepaalde subgroepen binnen de Surinaams-Nederlandse gemeenschap weer wel een achterstand op autochtone Nederlanders: hogere werkloosheid en grotere uitkeringsafhankelijkheid onder mannen en achterstanden in het onderwijs (SCP, 2009). In het basis onderwijs zijn bijvoorbeeld de prestaties van leerlingen van Turkse en Marokkaanse afkomst beter dan die van Surinaams Nederlandse leerlingen. Ook verloopt de

relatieve verbetering van het beroepsniveau van Surinaams-Nederlandse werkenden minder snel dan die van werkenden uit andere niet-westerse groepen. In de afgelopen jaren is een proces van suburbanisatie op gang gekomen bij deze groep. Veel economisch succesvolle Surinamers verhuisden in de afgelopen jaren naar de randgemeenten, vooral vanuit Amsterdam naar Almere. De concentratie van Surinamers in de G4 is daarom iets afgenomen, van 56% in 2000 naar 54% in 2009 (CBS Statline 2009, SCP 2009).

De Antilliaans-Nederlandse groep echter kent twee gezichten. Degenen die al lang in Nederland wonen en de kinderen van deze migranten, doen het op verschillende terreinen (zeer) goed. Echter problematischer is de positie van recente migranten uit de Antillen (voornamelijk afkomstig uit Curaçao). Onder de recente immigranten heerst een hoge werkloosheid met veel uitkeringsafhankelijkheid, is het aandeel tienermoeders en alleenstaande moeders hoog en er is er sprake van een oververtegenwoordiging in de criminaliteit, ruim zes keer hoger dan onder de autochtone bevolking. In tegenstelling tot wat bij andere groepen (autochtonen, Surinamers, Turken, Marokkanen) wordt waargenomen neemt crimineel gedrag niet (sterk) af met het toenemen van de leeftijd (bijvoorbeeld na het 25ste levensjaar). De oorzaken voor dit afwijkend gedrag zijn nog onvoldoende in kaart gebracht. Eerste resultaten geven aan dat een van de contribuerende factoren is dat veel Antillianen opgroeien in een gezin waar een vader(figuur) afwezig is (matrifocale gezinsstructuur). Vergelijkbare hoge criminaliteitscijfers worden ook onder Marokkanen gevonden maar voornamelijk in de jongere leeftijdscohorten van de 2de generatie en dit zou verband houden met een identiteitsconflict (culturele dissonantie) waarmee de Marokkaans-Nederlandse jeugd mee kampt (Jennissen, 2009). Schoolprestaties onder Antillianen zijn matig en er is door de jaren heen nauwelijks vooruitgang. Het beeld van de Antilliaans-Nederlandse groep is steeds meer in het teken van achterstand komen te staan. Hieraan is de veranderde samenstelling als gevolg van de recente migratie debet. Er doen zich ook gunstige ontwikkelingen voor. Zo is het slagingspercentage van Antilliaanse havo en vwo leerlingen hoog en zijn (tweedegeneratie) Antilliaanse leerlingen vaker dan alle andere groepen in het hoger onderwijs te vinden. Tussen 1996 en 2008 heeft vooral de tweede generatie de weg gevonden naar de hogere beroepsniveaus. Dit aandeel is bij de tweede generatie Antilliaanse Nederlanders zelfs hoger dan bij de autochtone Nederlanders (SCP, 2007; 2009).

Wij hebben geen aanwijzingen om aan te nemen dat in de acculturatie van deze groepen belangrijke zaken zullen gaan veranderen in de komende jaren, zoals afname in de onderwijs achterstand en hoge uitkeringsafhankelijkheid (Dagevos en Gijsberts, 2010; SCP, 2009). De negatieve beeldvorming bij autochtonen als gevolg van de hoge criminaliteit onder Antillianen (en dan spreken we dus voornamelijk over Antillianen die nog relatief kort in Nederland zijn) zal vermoedelijk nog voortduren. Mogelijk dat dit wat getemperd wordt omdat de aandacht in de media in de komende jaren vooral gericht zal zijn op de acculturatie van de moslimgemeenschap in Nederland.

6.4 Scenario's voor de acculturatie op lange termijn (2015-2040)

Tot dusver is een beeld geschetst van verwachte aantallen allochtonen van deze vier hoofdgroepen van allochtonen (hoofdstuk 5), van bestaand integratiebeleid (6.2) en van de integratiekenmerken (6.3) van deze herkomstgroepen. Met deze kennis in het achterhoofd proberen wij in deze paragraaf te beredeneren hoe het integratiegedrag van leden van deze herkomstgroepen eruit zou kunnen zien in de wat verre toekomst (na 2015) indien zij zouden leven in een van de volgende vier contexten:

In hoofdstuk 3 schetsten wij hoe deze scenario's tot stand zijn gekomen. De Expat en LAT scenario's schetsen twee varianten binnen een economisch rooskleurig toekomstperspectief (de z.g. Global Economy context). Rooskleurig wat betreft economische groei en inkomen, maar met variatie in de mate waarin en wijze waarop de overheid migratie en inburgering regelt en het effect dat dit zou kunnen hebben op de acculturatie van migranten en acceptatiebereidheid van autochtonen. De

Appèl en Regie scenario's schetsen twee varianten binnen een context met een geringe economische ontwikkeling (de z.g. Regional Communities context), een in economisch opzicht dus aanzienlijk minder rooskleurig toekomstperspectief. De verschillen tussen de twee varianten zijn wederom gebaseerd op verschillen in de mate waarin en wijze waarop de overheid migratie en inburgering regelt en het effect dat dit zou kunnen hebben op allochtonen en autochtonen.

Hieronder beschrijven wij allereerst de kenmerken van de voornoemde twee contrasterende economische wereldbeelden en we proberen vervolgens te beredeneren, per herkomst groep, hoe het integratiegedrag eruit zou kunnen zien wanneer een bepaald toekomstscenario zich zou onvouwen. De focus in onze blik op de toekomst is op de volgende drie aandachtspunten: acculturatie door de allochtone groep en acceptatiebereidheid van autochtonen (mogelijke spanning tussen groepen), de arbeidsparticipatie en de woonsegregatie. Omdat verschillen in scenario-uitkomsten voor dezelfde herkomstgroep soms gering kunnen zijn wordt volstaan met een minder uitgebreide bespreking. Waar relevant, maken we onderscheid tussen 1ste generatie oudkomers (immigranten die al relatief lang in Nederland verblijven), de 1ste generatie nieuwkomers (1ste generatie migranten die nog relatief kort in Nederland verblijven), en de 2de generatie (kinderen die in Nederland geboren zijn met een of twee ouders die in het buitenland geboren zijn). Toch zal de nadruk op de 1ste generatie nieuwkomers zijn omdat de kwaliteit van inburgering van deze groep van groot belang is voor de kwaliteit van inburgering van de andere groepen, vooral van de 2de generatie.

6.4.1 De context van hoge economische groei en beperkt migratie- en integratiebeleid

De Global Economy context is de context van de Expat en LAT scenario's en wordt gekenmerkt door strikte economische marktwerking, zonder overheidsinterventie in de markt en met de privé sector dus als belangrijkste partij. De meeste landen hebben hoge groeiverwachtingen voor BNP en inkomen maar er blijven verschillen in niveau en tempo van economische ontwikkeling bestaan in de wereld (bijvoorbeeld Nederland in vergelijking met MOE-landen) waardoor er verschillen in economische push- en pullfactoren blijven bestaan tussen landen. De 2004 uitbreiding met Midden en Oost-Europese landen wordt als succesvol beschouwd en het besluit wordt genomen om het EU kandidaatslidmaatschap van Turkije na 2015 om te zetten in een volwaardig lidmaatschap. Echter wel met dien verstande dat EU landen, waaronder Nederland, de mogelijkheid behoudt om, vooralsnog voor onbepaalde tijd (in ieder geval tot 2050), migratiebeleid mag blijven toepassen op Turkse arbeidsmigranten die zich aan de grens melden. In Nederland impliceert dit economisch groeiscenario een relatief lage werkloosheid en dat is een belangrijke pullfactor voor arbeidsmigratie. De hoge arbeidsvraag wordt nog versterkt omdat de mogelijkheden van arbeidsbesparende innovaties, hogere arbeidsparticipatie van vrouwen en van ouderen volledig benut zijn. De 'ontgroening' en 'vergrijzing' van de beroepsbevolking leidt daarom tot een belangrijke vergroting van de vraag naar arbeidsmigranten. Samenvattend is de situatie zo dat in dit scenario het arbeidsaanbod uiteindelijk zal groeien vanwege (1) prikkels die uitgaan van de economische en welvaarts-groei, (2) prikkels vanwege het ontbreken van een uitgebreid financieel vangnet bij werkloosheid (migranten zouden pas na een periode van 5 jaar belasting over in Nederland verdiend inkomen recht op een werkloosheid- of bijstandsuitkering kunnen krijgen), en (3) toestroom van immigranten die tijdelijke sectorale tekorten op de arbeidsmarkt opvullen. In dit scenario wordt ook rekening gehouden met het feit dat autochtonen vaker zullen emigreren omdat elders betere arbeid- en carrière kansen liggen. In het Global Economy scenario wordt verondersteld dat het migratiesaldo van niet-westerse migranten zich tot 2050 rond het saldo van 2002 zal bevinden (circa 33 duizend). Een sterke economische groei biedt allochtonen met een passende opleiding goede kansen op de arbeidsmarkt. Uit Azië, en in mindere mate uit Afrika, komen meer (arbeids)migranten (bijvoorbeeld informatici uit India en hoogopgeleiden uit Zuid-Afrika) (De Jong en Hilderink, 2004).

De rol van de overheid is uitermate beperkt. In Nederland opereert in dit scenario een sterk afgeslankt overheidsapparaat dat zich voornamelijk richt op maatschappelijke kerntaken (bijvoorbeeld veiligheid, infrastructurele voorzieningen, zeer beperkt sociaal zekerheidsstelsel). De overheid houdt zich dus niet of nauwelijks bezig met zaken als selectie en integratie van arbeid- en asielmigranten. Asielmigranten worden volgens internationale verdragen opgevangen en moeten in principe wel weer terug keren, maar indien het verblijf in Nederland langer is dan een bepaalde periode, dan worden zij geacht deel te nemen op de arbeidsmarkt. Net zoals arbeidsmigranten geldt voor hen dat er pas na een langere verblijfstijd (bijvoorbeeld 10 jaar of langer) rechten bestaan op werkloosheid, bijstand en AOW. De landsgrenzen staan dus in principe open voor wie wil komen of gaan en de verblijfsduur wordt eigenlijk volledig bepaald door de migrant zelf.

Met betrekking tot het acculturatiegedrag van migranten en acceptatiebereidheid onder autochtonen is de situatie zo dat de autochtone bevolking in deze context in principe open staat voor nieuwkomers. Dat uit zich in het min of meer vrije toegangsbeleid en de beperkte eisen die aan inburgering wordt gesteld. In deze context zijn er in principe weinig impulsen voor immigranten om de normen, waarden en gewoonten over te nemen van het gastland. Hoewel alle opties open staan voor immigranten met betrekking tot de te kiezen acculturatiestijl (integratiestijl, assimilatiestijl, separatiestijl, marginalisatiestijl), zal in geval van het Expat scenario het eigen culturele erfgoed in eerste instantie als referentie kader dienen voor het gedrag van veel allochtonen, zeker voor de 1ste generatie nieuwkomers. Voor velen van hen ligt *de separatiestijl* voor de hand (de migrant als "expat"). Voor een deel van de 1ste generatie oudkomers en de 2de generatie allochtonen is, in deze economische groei context, *de integratiestijl* een logisch vervolg op de separatiestijl, vooral, zoals in geval van het LAT scenario, als de overheid aangeeft dat het wenselijk is dat nieuwkomers en oudkomers inburgeren. Het beleid heeft echter nog niet een dwingend karakter, maar is er vooral op gericht om allochtonen bewust te maken van de Nederlandse normen, waarden en gewoonten, en aan hen duidelijk te maken dat de wens van autochtonen is dat allochtonen hiermee rekening moeten gaan houden in de omgang met autochtonen en andere allochtonen.

6.4.2 Context van beperkte economische groei en uitvoeriger migratie- en integratiebeleid

Dit is de context van de Appèl en Regie scenario's. De verwachte economische ontwikkeling in wat de Regional Communities context wordt genoemd is geheel verschillend van de kenmerken van economische ontwikkeling in de Global Economy context. Economieën in de wereld zijn voornamelijk naar binnen gericht of op het handelsblok waar zij deel van uitmaken, zoals de EU. De EU uitbreiding met MOE-landen in 2004 wordt niet als een succes ervaren en uitbreiding met Turkije en andere mogelijke kandidaten wordt uitgesloten. De visie op de wereld als 'Global Village', kenmerkend voor de Global Economy context, is verlaten en vervangen door een protectionistisch en op de natie of handelsblok gericht wereldbeeld. De groeiverwachtingen van het BNP en inkomen zijn ook aanzienlijk lager dan in de Global Economy context en de werkloosheid ligt op een veel hoger niveau. In deze context opereert een alom aanwezige overheid waarvan veel regelgeving, sturing en sanctionering uitgaat (zie ook hoofdstuk 3, tabel 3.1). Vanwege de hogere kans op werkloosheid en beperkte toegang tot het sociaal vangnet (bijstand, WW) is de positie van migranten in deze context veel kwetsbaarder dan in de Global Economy context. Ook voor asielzoekers zijn deze context de toekomstmogelijkheden beperkt. In principe moeten asielzoekers terugkeren naar de regio waar zij vandaan komen. Mochten dat niet mogelijk zijn dan blijven zij in de asielzoekerscentra. Er wordt dan vervolgens onderzocht of de asielzoeker in staat is om zich economisch zelfstandig in de Nederlandse samenleving staande te houden en of de economie behoefte heeft aan de kennis en vaardigheden van de asielzoeker. Een positieve uitkomst kan een verblijfsvergunning opleveren. Een negatieve uitkomst betekent verblijf in de asielzoekerscentra of verhuizing naar een ander opvangland.

Met betrekking tot het arbeidsmigratiebeleid is toegang tot Nederland selectief en de samenleving maakt via meerdere wegen kenbaar (overheid, gemeenten, werkgevers, media) dat inburgering

gewenst is. De overheid heeft in samenwerking met de gemeenten een infrastructuur van inburgeringcursussen opgezet. Het uitgangspunt van de overheid is dual met betrekking tot de verblijfsduur van migranten. De migratie en inburgeringwet- en regelgeving is dusdanig opgezet dat migranten na verloop van tijd weer remigreren. Tegelijkertijd wordt ook rekening gehouden met het feit dat een deel van de migranten uiteindelijk besluit om zich permanent in Nederland te vestigen. De overheid sluit die keuzemogelijkheid niet af, maar verbindt aan de keuze van de migrant dan wel de eis dat migranten aan een aantal inburgeringeisen voldoet (taal, kennis van de samenleving en instituties, arbeidsparticipatie). Het Appèl scenario, in vergelijking met het Regie scenario, veronderstelt een "mildere" vorm van migratie- en inburgeringbeleid. In het Appèl scenario geldt dat er toegangseisen voor en verblijfsduurafspraken met arbeidsmigranten zijn, maar die zijn veel minder rigide dan in geval van het Regie scenario waar duidelijk een restrictief toelatingsbeleid wordt gevoerd (zie Annex 1, RC2 en RC3 voor details). In het Appèl scenario heeft de migrant nog de keuze in hoeverre hij of zij gebruik maakt van de inburgeringfaciliteiten, zonder al te grote consequenties. In het Regie scenario bestaat er geen keuzevrijheid en de migrant wordt min of meer gedwongen om strikt te voldoen aan verblijfsduur- en inburgeringeisen. Tijdens de eerste jaren na immigratie wordt in het Regie scenario dan ook periodiek getoetst in hoeverre nieuwkomers en eventuele gezinsleden voortgang maken met het voldoen aan de inburgering eisen. Gedurende die inburgeringperiode is er bijvoorbeeld geen toegang tot werkloosheidsvoorzieningen, bijstand en pensioenopbouw. Hieraan gekoppeld is zowel een dwingende remigratiewetgeving (voor migranten die niet voldoen aan inburgeringeisen, inclusief arbeidsparticipatie) als een migrantenwerving programma waarbij actief gezocht wordt naar arbeidsmigranten die wat betreft kwalificaties goed aansluiten op de behoeften van de Nederlandse arbeidsmarkt, en interesse tonen om voor een toekomst in Nederland te kiezen. Zulk een programma van arbeidwerving wordt van belang geacht om de voorziene arbeidstekorten als gevolg van de vergrijzing en ontgroening op te vangen. Immers de effecten van een streng toelating- inburgering- en remigratiebeleid staan op gespannen voet met de behoefte van bedrijven aan betaalbaar en geschikt personeel.

Met betrekking tot het acculturatiegedrag van migranten is de situatie zo dat de autochtone bevolking in deze lage economische groei context met hogere werkloosheid meer dan in de Expat en LAT scenario's verwacht dat nieuw- en oudkomers inburgeren. De mate waarin en wijze waarop autochtonen vinden dat dit moet gebeuren verschillen in de Appèl en Regie scenario's. In het Appèl scenario wordt verondersteld dat de autochtone bevolking meer verwacht (dan in A en B) met betrekking tot de inburgering en aanpassing van migranten aan de Nederlandse normen, waarden en gewoonten. Dat uit zich in een faciliterend en stimulerend inburgeringbeleid. Echter het beleid is nog wel zo dat het aan migranten de keuze laat in welke mate en op welke terreinen er precies ingeburgerd wordt, maar de toonzetting is al wel meer in de richting van 'het is beter om je zoveel mogelijk aan te passen...'. Omdat in de Regional Communities context de positie van migranten en allochtonen kwetsbaarder is dan in bovenbeschreven Global Economy context bestaat een groter risico dat deze mensen aan de zijlijn van het maatschappelijk gebeuren raken en betrokkenheid verliezen. Eenmaal werkloos, is de kans om weer aan de slag te komen immers geringer. Emigratie of remigratie is vaak ook geen optie omdat de economische ontwikkeling elders, inclusief het land van herkomst, ook op een laag pitje staat. De kans op isolement, sociale exclusie en het gevoel er niet meer bij te horen, te vervreemden, tussen de wal en het schip te zitten, wordt onder een, weliswaar klein, deel van de allochtone bevolking groter. Deze groep kan zowel vervreemden van de Nederlandse cultuur, onder invloed van de opinies van kritische autochtonen, als van de eigen cultuur omdat het contact met en de betrokkenheid bij de eigen sociale of etnische groep verwaterd. Het stijl van het acculturatiegedrag van allochtonen in deze positie noemt Berry (1997a, 1997b; figuur 3.2) marginalisatiestijl. Het is wel zo dat zelfs in dit scenario een groot deel van de allochtonen voor een geheel ander acculturatiestijl kan kiezen, afhankelijk van de situatie waarin men woont en leeft (bijvoorbeeld door te wonen in minder gesegregeerde wijken waardoor meer contact met autochtonen mogelijk is, of op de werkplek contact onderhouden met autochtonen). In het Appèl scenario is echter nog geen actief beleid dat etnisch gescheiden wonen ontmoedigd en tegengaat,

waardoor de kans op intercultureel contact relatief klein is. In het Regie scenario echter is de ontvangende samenleving in dit lage groei scenario aanzienlijk minder tolerant naar nieuwkomers en oudkomers. Na een strenge “selectie aan de poort” wordt van nieuwkomers en oudkomers verwacht dat zij onderschrijven dat volledige assimilatie de enige manier is om in Nederland mee te kunnen en mogen draaien. De verwachting van de autochtone bevolking (en het beleid) is dat het allochtone bevolkingsdeel de gevraagde aanpassing of assimilatie in alle aspecten van het dagelijks leven duidelijk uitdraagt. In dit ‘strenge’ en ‘etnocentrische’ scenario is geen plaats voor normen, waarden en gewoonten van andere culturen. De inburgeringeisen zijn hoger dan in het Appèl scenario en ook worden allochtonen, veel meer dan in het Appèl scenario, aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor en bijdrage aan de kwaliteit van hun leefomgeving. In dit scenario wordt er daarnaast actief beleid gevoerd op gemeenteniveau om etnische gescheiden wonen tegen te gaan. De gedachte is dat hierdoor de kans op contact met de autochtone bevolking groter wordt en daarmee de kans dat waarden, normen en gewoonten van de autochtone bevolking worden overgenomen door allochtonen, in het bijzonder onder de 1ste generatie oudkomers en 2de generatie allochtonen²⁶.

6.4.3 Lange termijn scenario’s voor de acculturatie van herkomstgroepen

Hieronder geven wij onze lange termijn visie op de acculturatie van herkomstgroepen weer waarbij wij ons, per herkomstgroep, steeds verplaatsen in een andere context, dat wil zeggen contexten volgens de economische en beleidscontexten van scenario’s A, B, C en D.

Herkomst MOE-landen

De schattingen in hoofdstuk 5 leverden op dat bij een hoog economische groei scenario (de Expat en LAT scenario’s) het aantal 1ste generatie MOE-landers zal toenemen van 83 duizend in 2009 naar aantallen die liggen tussen de 289 en 340 duizend personen in 2025, respectievelijk. Voor 2040 is de verwachting dat het aantal tussen de 440 en 529 duizend personen zal liggen voor deze twee scenario’s. In geval dat de economische ontwikkeling zich voltrekt volgens het lage economische groei scenario (Appèl en Regie scenario’s) dan zullen de aantallen vermoedelijk liggen tussen de 175 en 199 duizend personen in 2025 en tussen de 233 en 269 duizend personen in 2040 (zie tabel 5.1). We zagen in hoofdstuk 4 dat sinds de toetreding van MOE-landen tot de EU in 2004 en 2007 een enorme groei van de immigratie uit deze nieuwe EU landen, vooral uit Polen, Roemenie en Bulgarije.

Expat scenario

De redenering met betrekking tot acculturatiegedrag in geval van het Expat scenario was dat het “separatiestijl”-bevorderend zou werken voor, met name, 1ste generatie nieuwkomers (zie hoofdstuk 3). Met betrekking tot MOE-landers zal dit afhankelijk zijn van de duur van het voorgenomen verblijf in Nederland. De ervaring met lang verblijvende MOE-landers laat zien dat zij, vrijwillig, veel energie steken om de taal te leren en in te passen in de Nederlandse samenleving (Boom *et al.*, 2008; Weltevrede *et al.* 2009). Het is daarom niet aannemelijk om voor MOE-landers met een lange verblijfsintentie separatistische ontwikkelingen te verwachten. Zoals we in de vorige paragraaf beschreven hebben dit soort MOE-landers ook geen traditie van het vormen van hechte en separate gemeenschappen in Nederland, is hun culturele afstand met autochtonen klein in vergelijking met niet-westerse allochtonen en wordt er veelvuldig gemengd gehuwd met autochtonen, en wordt er gespreid gewoond. De uitzondering vormen MOE-landers met een korte verblijfsintentie (bijvoorbeeld minder dan 4 maanden), die niet integreren en meestal bij elkaar wonen op of dichtbij de plek waar ze werken, zoals bij tuinders in de Bollenstreek en in het Westland. Is dat niet mogelijk

---

²⁶ Daardoor kan kennis van en begrip voor normen, waarden en gewoonten van andere culturen onder autochtonen toenemen.

dan delen zij met meerdere personen een kamer of appartement in goedkope huizen in achterstandswijken in de grote steden, en pendelen ze dagelijks in groepjes in een busje naar het werk. We verwachten, in het jaar 2025, dat MOE-landers, net als Italianen en Spanjaarden nu, vertrouwde EU-leden zijn en de bekendheid van autochtonen met MOE-landen zal dan veel groter zijn en vertrouwer zijn geworden. Om voornoemde redenen verwachten wij geen oplopende spanningen tussen lang verblijvende MOE-landers en autochtonen in de periode 2025-2040. Dat ligt anders bij kort verblijvende MOE-landers. We verwachten dat de integratieproblemen die op dit moment worden waargenomen (zie 6.3) met betrekking tot dit type MOE-landers, in scenario's zonder veel overheidsbemoeyenis, zullen blijven bestaan. Dat is dus vooral het geval in het Expat scenario (maar ook in het LAT scenario). Immers, de binding met Nederlanders en de gevoelde noodzaak tot integratie is bij dit soort immigranten gering (de migrant als 'ex-pat'). Als het aandeel kort verblijvende immigranten dus relatief groot is in 2025 en daarna, dan zal vrijwillige taalverwerving en sociale aanpassing gemiddeld op een lager niveau raken en spanningen met autochtonen en, vooral, met de traditionele allochtone groepen (Turken, Marokkanen) kunnen toenemen. Immers, veel van deze tijdelijke immigranten wonen in wijken met hoge concentraties niet-westerse allochtonen waarmee een grote culture afstand bestaat. De kans hierop wordt nog vergroot omdat MOE-landers in hun herkomstland weinig tot geen ervaring hebben met het samen leven met mensen uit niet-westerse culturen omdat de meeste voormalige Oostblok landen gewoonweg geen traditie van niet-westerse immigratie hebben gehad. Bijvoorbeeld, volgens de volkstelling van 2002²⁷ bestond bevolking in Polen voor 98% uit etnische Polen. Het restant bestaat uit immigranten of remigranten (met familiewortels in Polen) uit ondermeer Duitsland, Ukraine en Wit Rusland (Belarus). Wat ook niet onbelangrijk is, zijn de ervaring en percepties die MOE-landers meebrengen met betrekking tot zaken als integratie en discriminatie van minderheden. Immers, er zijn grote integratieproblemen met minderheidsgroepen in een aantal nieuwe EU lidstaten (Estand, Letland, Litouwen), voornamelijk met betrekking tot de integratie en beperkte sociaal-politieke rechten van etnische Russen (ongeveer 28% van de bevolking in Letland, waarvan , sinds de onafhankelijkheid, de helft als stateloos in de boeken staat)²⁸. In vergelijking met andere EU landen scoren deze landen zeer laag op antidiscriminatie indices. In dit verband merken we op dat de kwaliteit van multi-etnisch samenleven in Nederland dus zeker niet uitsluitend bepaald wordt door de kwaliteit van samenleven van de allochtone groep met de autochtone groep, maar ook door de wens van allochtone groepen onderling om met elkaar te willen samenleven. Die wens, vooral onder nieuwkomers, is ondermeer afhankelijk van de ervaringen en opvattingen die de migrant meebrengt ten aanzien van de acceptatie, integratie en gelijkberechtiging van (etnische) minderheden in het land van herkomst.

Gezien de verwachte grote aantallen immigranten uit MOE-landen verwachten we ook dat in dit scenario nieuwkomers, veel meer dan nu nog het geval is, aansluiting zullen zoeken bij de wat langer verblijvende MOE-landers (netwerk effecten) en dat zou kunnen betekenen dat er alsnog hechte gemeenschappen van MOE-landers kunnen gaan ontstaan in bepaalde regio's of steden. Dat kan zowel positief als negatief uitwerken met betrekking tot inburgering. Als MOE-landers gemiddeld genomen economisch succesvolle en goed ingeburgerde immigranten zijn dan kunnen netwerkeffecten positief uitwerken met betrekking tot de inburgering van nieuwkomers, zowel in het Expat scenario als het LAT scenario.

We verwachten dat rond 2025 tevens een belangrijke barrière voor arbeidsdeelname van hoogopgeleide werknemers zal zijn weggenomen, dat wil zeggen de erkenning van diploma's (zie 6.3). De huidige hogere werkloosheid onder hoogopgeleide en lang verblijvende MOE-landers zal dan

---

²⁷ Bijvoorbeeld: http://en.wikipedia.org/wiki/Polish_census_of_2002

²⁸ Zie Migration and Integration Policy Index (MIPEX) van 28 Europese landen: <http://www.integrationindex.eu/integrationindex/2431.html>

lager zijn dan nu het geval is. In de economische context van de Expat en LAT scenario's verwachten we dus dat de waargenomen belangstelling van MOE-landers om zich de Nederlandse taal eigen te maken zal leiden tot hogere arbeidsparticipatie cijfers dan nu het geval is en dat verschillen met autochtonen kleiner zullen zijn. Deze belangstelling wordt nog gevoed door het feit dat in de economische context van de Expat en LAT scenario's het een flinke tijd duurt voordat immigranten toegang krijgen tot het sociale zekerheidsstelsel (WW, AOW). Het vinden van werk en het behouden ervan is in deze context dus een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen overleven in Nederland.

De tweede generatie MOE-landers van de toekomst (kinderen van immigranten die na 2025 in Nederland worden geboren) zullen vaker opgroeien in milieus die vergelijkbaar zijn met die waarin autochtone kinderen opgroeien. Niet in de laatste plaats omdat veel MOE-landers een autochtone partner huwen of ermee samenleven. Dat betekent dat zij net zoals veel andere (succesvolle) allochtonen, vaker zullen opgroeien in randgemeenten of nieuwe VINEX locaties in plaats van de achterstandswijken in de grote steden. Dit is conform de verwachting van de RPD met betrekking tot een toename van suburbanisatie onder allochtonen tussen nu en 2025.

LAT scenario

Zoals we hierboven aangaven verwachten wij in geval van dit scenario flink wat meer (ongeveer 50.000) 1ste generatie MOE-landers dan in het Expat scenario (zie ook 5.2). Omdat in dit scenario het migratiebeleid selectief is, met voorkeur voor EU arbeidsmigranten, en omdat de overheid inburgeringsfaciliteiten creëert (voornamelijk taalcurssussen en voorlichting over hoe de Nederlandse samenleving functioneert), is de verwachting dat dit tegemoet komt aan de algemene instelling van MOE-landers dat men graag de taal wil leren en wil kunnen functioneren in de samenleving om actief op de arbeidsmarkt te kunnen opereren. Meer nog dan in het Expat scenario verwachten we dat een groter aandeel voor een integratiestijl zal kiezen. Omdat MOE-landers uit EU lidstaten komen, zullen zij in het LAT scenario vaker arbeidsplaatsen innemen die in het Expat scenario door arbeidsmigranten uit de niet-EU lidstaten van Europa worden ingenomen, bijvoorbeeld in de zorgsector. De arbeidsparticipatie van MOE-landers zal ook in dit scenario hoog zijn om dezelfde redenen als in het Expat scenario. Omdat de overheid in de Expat en LAT scenario's vrij passief is en geen beleid kent op het terrein van het ruimtelijk spreiden van allochtone groepen, verwachten we dat de ruimtelijke spreiding van MOE-landers, inclusief 2de generatie, in de Expat en LAT scenario's min of meer hetzelfde zal zijn en voornamelijk worden bepaald door ruimtelijke aspecten van de arbeidsvraag (locatie bedrijven) en van de beschikbaarheid van betaalbare woonruimte.

Appèl scenario

In dit lage groeiscenario voor de periode 2025-2040 zijn de verwachte aantallen immigranten uit MOE-landen het laagst (zie 5.2) van de vier scenario's. Ondanks de lage economische groei en het leven in een context met een overheid die veel meer regulerend optreedt en eisen stelt met betrekking tot verblijfsduur en inburgering, verwachten we niet dat veel MOE-landers in de toekomst zullen marginaliseren. Immers, zij hebben t.o.v. immigranten uit niet-EU landen toch nog altijd een duidelijke voorkeurspositie en dat kan voordelig zijn met betrekking tot toegang tot banen in een context met een relatief hoge werkloosheid. Marginalisatie- of separatiestijl liggen ook niet echt voor de hand als we over MOE-landers spreken in een economische groei context, ondermeer om redenen die we hierboven ook al in noemden. MOE-landers hebben eventueel altijd nog de optie om (tijdelijk) terug te keren naar het EU land van herkomst als het verblijf in Nederland niet aan de verwachtingen voldoet. De afstand tot het herkomstland is, zeker in vergelijking met niet-westerse herkomstgroepen, relatief klein. We verwachten dat tijdelijke terugkeer vooral als optie wordt gekozen door MOE-landers die toch al met een korte verblijfsintentie naar Nederland kwamen. Echter, in geval van het Appèl scenario is de kans veel groter dat MOE-landers, wanneer ze werkloos worden, marginaliseren. Dat geldt dan vooral voor MOE-landers met een korte verblijfsintentie. Juist het gebrek aan een hechte gemeenschap van landgenoten kan dan opbreken in geval van

werkloosheid: niemand om bij aan te kloppen voor hulp. Vanwege de, in vergelijking met het Regie scenario, beperkte mogelijkheden van de overheid om aan immigranten uit EU lidstaten inburgeringseisen te stellen, zal een flink deel van de MOE-landers met korte verblijfsintentie zich niet verdiepen in de Nederlandse taal en, als gevolg daarvan, hun weg niet goed weten te vinden naar de bijstand- of WW. In zulke gevallen kan de werkloze MOE-lander aan lager wal geraken en het contact met de Nederlandse samenleving en met leden van de eigen herkomstgroep verliezen. Marginalisatie vindt dan alsnog plaats. Dus ondanks de positieve instelling van de meeste MOE-landers met betrekking tot inburgering verwachten we, indien het Appèl scenario zich voltrekt, dat het aantal MOE-landers met korte verblijfsintenties in de marge van de samenleving zal toenemen indien zij leven in een context van het Appèl scenario.

Hoewel er minder MOE-landers naar Nederland komen in dit scenario, zal de arbeidsparticipatie onder MOE-landers in de periode 2025-2040 vermoedelijk op een lager niveau liggen (en de werkloosheid op een hoger niveau) dan het geval is in de Expat en LAT scenario's. We verwachten ook dat in dit lage groeiscenario de suburbanisatietrend onder allochtonen, waaronder MOE-landers, minder sterk zal zijn dan in de Expat en LAT scenario's, omdat mensen nu eenmaal minder snel verhuizen als de economie op een laag pitje draait. Immers, verhuizen kost geld en als het inkomen wegvalt dan stellen mensen de verhuizing (en aankoop van een woning) uit. Het gevolg is dat de ruimtelijke concentratie van MOE-landers in de wijken met goedkope huren zou kunnen toenemen en dat ze, meer dan in de Expat en LAT scenario's, zullen concurreren met andere allochtone groepen. Dit zou ertoe kunnen leiden dat in dit scenario de spanningen tussen allochtone groepen in wijken met goedkope huren, vaak de achterstandswijken in de grote steden, kunnen gaan oplopen. Een reden daarvoor zou kunnen zijn dat MOE-landers in hun herkomstland nagenoeg geen of zeer weinig ervaring hebben met het samenleven met mensen uit geheel andere culturen, zoals met niet-westerse immigranten. We verwachten daarom dat spanningen tussen MOE-landers en niet-westerse migrantengroepen mogelijk zelfs hoger zouden kunnen oplopen dan eventuele spanningen tussen MOE-landers en autochtonen.

Regie scenario

Het verwachte aantal immigranten uit MOE-landen in de periode 2025-2040 is wat hoger dan in het Appèl scenario vanwege het feit dat meer dan in het Appèl scenario een restrictief migratiebeleid wordt gevolgd met een nog sterkere voorkeur voor arbeidsmigranten uit de EU (zie 5.2). In dit scenario is een overheid actief is zeer sterk regulerend optreed (zie ook annex 1, RC3), ook met betrekking tot inburgering. De autochtonen bevolking, via het beleid, verwacht dat alle immigranten assimileren. In dit lage groeiscenario met een relatief hogere werkloosheid is de concurrentie tussen maatschappelijke groepen om een inkomen te vergaren, en betaalbare en goede woonruimte te krijgen veel groter dan in de voorgaande scenario's. Het is niet verwonderlijk dat de autochtone groep in deze context van relatieve schaarste hogere eisen gaat stellen aan nieuwkomers en simpelweg stelt dat assimilatiegedrag de enige optie is. We verwachten echter dat MOE-landers, gezien hun voorkeurspositie als EU-lid en pragmatische houding zich veel makkelijker schikken in deze context dan de traditionele niet-westerse herkomstgroepen. Juist vanwege deze houding verwachten we dat spanningen tussen MOE-landers en andere (niet-westerse) allochtone groepen in dit scenario sterk zullen oplopen. Het huidige integratiebeleid zal in die periode dus (moeten) worden aangepast om in te spelen om de oplopende spanningen tussen allochtone herkomstgroepen te beheersen en, uiteindelijk, weg te nemen. Het oplopen van deze spanningen kan in dit scenario voor een vertraging in de inburgering van nieuwkomers zorgen. Immers, in dit scenario zullen immigranten wel blijven instromen om de gevolgen van de vergrijzing in de economie te kunnen opvangen. We verwachten dat er in deze periode veel meer dan in het Appèl scenario sprake zal zijn van selectiviteit op de arbeidsmarkt met betrekking tot het herkomstland, maar ook kunnen in dit scenario conflicten tussen verschillende herkomstgroepen in wijken en buurten oplopen. Zoals we aangaven verwachten we echter dat dit alles voor MOE-landers relatief gunstig uitpakt vanwege de veel kleinere culture afstand met autochtonen in vergelijking met niet-westerse

groepen, en vanwege de reputatie die MOE-landers hebben opgebouwd als zijnde harde werkers met een pragmatische houding wat betreft aanpassing aan een andere leefomgeving. Vanwege de geringere mogelijkheden voor arbeid, verwachten we dat MOE-landers, vooral nieuwkomers, zich zullen blijven vestigen waar werk is en waar woonruimte relatief goedkoop is, zoals in het Appèl scenario.

Met betrekking tot deze algemene vooruitblik voor MOE-landers concluderen we dat er dus slechts gradatieverschillen in acculturatie van MOE-landers zullen zijn in de vier scenario's. Zo ook met betrekking tot de acceptatie van MOE-landers onder autochtonen, want die zal over pak weg 5-10 jaar toch wel groter zijn dan nu het geval is, vooral als de inburgering van kort verblijvende nieuwkomers beter gaat verlopen, bijvoorbeeld omdat ze gebruik kunnen maken van speciale taal- en inburgering-op-maat cursussen in de komende jaren. Indien het lage economische groei scenario's zich voltrekt dan zal de ruimtelijke segregatie zonder meer toenemen en omdat MOE-landers, vaker dan in de Expat en LAT scenario's, uit kostenoverweging zullen moeten blijven zoeken naar woonruimte in wijken met goedkope huren, veelal bewoond door minder succesvolle niet-westerse allochtone groepen. De kans is dan niet gering dat in bepaalde wijken en buurten de spanningen tussen MOE-landers en andere niet-westerse herkomstgroepen kunnen gaan oplopen. Dit zou dan weer aanleiding kunnen geven tot het toepassen van een ruimtelijk spreiding voor allochtonen, mits dat realistisch is in het kader van de beschikbare goedkope woonruimte.

Herkomst China

De schattingen in hoofdstuk 5 leverden op dat bij een hoog economische groei scenario het aantal 1ste generatie Chinese allochtonen zal toenemen van 35 duizend in 2009 naar aantallen die liggen tussen de 121 en 163 duizend personen in 2025, respectievelijk voor de Expat en LAT scenario's. Voor 2040 is de verwachting dat het aantal tussen de 163 en 264 duizend personen zal liggen, afhankelijk van het veronderstelde scenario. In geval de economische ontwikkeling zich voltrekt volgens het lage economische groei scenario (Appèl en Regie scenario's), zullen aantallen vermoedelijk liggen tussen de 62 en 80 duizend personen in 2025, en voor 2040 tussen de 74 en 105 duizend personen (zie tabel 5.2). In hoofdstuk 5 zagen we dat de jaarlijkse groei van de Chinese gemeenschap zich tussen 1997 en 2008 ongeveer tussen de 1000 en 3000 personen is (figuur 5.8).

Een kenmerk van de Chinese gemeenschap is dat zij binnen de Nederlandse samenleving een hechte gemeenschap vormt, met, in termen van Berry's acculturatiemodel, separatistische kenmerken. Verschillen en eventuele bronnen van spanning tussen de Chinese en Nederlandse normen, waarden en gewoonten zien maar bij hoge uitzondering het daglicht. Verschillen worden veelal bedekt met inzet van beide partijen, zo lijkt het. Mogelijk dat de gevoelde aantrekkingskracht onder (oudere) autochtonen van de spiritualiteit in Oosterse culturen hier een rol speelt. Er was in ieder geval een periode (jaren '60 en '70 van de vorige eeuw) dat het boeddhisme in de Japanse, Indiase, Tibetaanse en Chinese culturen erg in de belangstelling stond bij de jongeren van toen. Wij hebben daarentegen geen aanwijzingen kunnen vinden dat een vergelijkbare belangstelling van autochtonen voor de Islamitische cultuur heeft bestaan in de afgelopen eeuw. Het is niet ondenkbaar dat in de toekomst de het separate karakter van de Chinese gemeenschap wat zal afnemen. Onderzoek (Hiu, 2009) toont aan aantoont dat vooral de 2de generatie zich zeer sterk identificeert met de Nederlandse cultuur, waarden en normen en die 2de generatie zal zich in de periode 2025-2040 tot een flinke bevolkingsgroep ontwikkelen (tabel 5.2). Anders dan bij MOE-landers en mede vanwege de geografische afstand zijn er weinig Chinese immigranten die het voornemen hebben om maar voor een korte tijd naar Nederland te emigreren. De overheid heeft ook met betrekking tot nieuwe 1ste generatie migranten uit China, meer dan vroeger, de mogelijkheid om hen te verplichten een inburgeringprogramma met succes te voltooien. Dat zal waarschijnlijk ook bijdragen aan een vermindering in de toekomst van het separate karakter van Chinese gemeenschap.

Expat scenario

In dit hoge groei scenario, is de verwachting dat de migratie uit China flink zal toenemen, ondermeer omdat bedrijven de werving van kenniswerkers zal opvoeren. Daarbij zal mogelijk flink geconcurrereerd moeten worden met andere landen omdat daar ook een groeiende behoefte is aan dit soort immigranten. Gezien de grote mate van oriëntatie op de eigen groep verwachten we dat het met veel nieuwkomers niet anders zal vergaan dan de oudkomers en onderdeel gaan uitmaken van de hechte en, voor andere groepen, gesloten gemeenschap. Wat wel belangrijk is om op te merken is dat een groot deel van de huidige Chinese herkomstgroep voornamelijk actief is in een beperkt aantal sectoren (horeca, dienstverlening). In het Expat scenario gaan we uit van een groter aandeel hoogopgeleide kennismigranten onder de immigranten uit China. We verwachten toch dat deze groep in de periode 2025-2040 een nieuw en ander sociaal kader zal ontwikkelen, naast de bestaande Chinese gemeenschap. Zoals we bespraken stimuleert het Expat scenario een separatistische acculturatiestijl onder immigranten en allochtonen en we verwachten dat dit vooral bij 1ste generatie nieuwkomers uit China ook weer sterk van toepassing zijn. Echter, we verwachten wel dat deze neiging tot separatisme in de toekomst gemiddeld op een wat lager niveau zal liggen als gevolg van het stempel dat de huidige 2de generatie gaat drukken op de Chinese gemeenschap in de periode 2025-2040. Immers, het intercultureel contact van de 2de generatie met de autochtone bevolking is nu al aanzien frequenter dan voorheen en er wordt zelfs frequenter gemengd getrouwd, dat wil zeggen met autochtonen. De arbeidsparticipatie onder de Chinese bevolkingsgroep is al hoog en de verwachting is dat in het hoge economische groeiscenario's de participatiecijfers alleen maar zullen toenemen. In geval van zowel het Expat scenario als het LAT scenario, verwachten wij dus ook dat de huidige 2de generatie in de toekomst niet alleen een belangrijke stempel drukt op de sociaal en cultureel gedrag binnen de eigen gemeenschap maar ook dat zij een belangrijke economische invloed zullen gaan uitoefenen (velen stromen immers nu al vlot door in banen voor hoogopgeleiden in het bedrijfsleven of bij de overheid, of starten een eigen bedrijf).

De sterke identificatie van de 2de generatie met Nederland is mede het gevolg van de traditionele houding binnen de Chinese gemeenschap van 'erbij-willen-horen' (Hiu, 2009). Echter de keerzijde is dat dit wat ongunstig uit kan pakken in de toekomst met betrekking tot het aanpassing- en acceptatieproces met andere allochtone groepen in Nederland. Immers, er bestaat anno 2009 nog weinig intercultureel contact met andere etnische groepen in de Nederlandse samenleving. Dat gebrek aan intercultureel contact wordt nog versterkt omdat een flink deel van de Chinese gemeenschap weliswaar in de grote steden woont maar veelal niet in wijken met een hoge concentratie aan (niet-westerse) allochtonen of probleemwijken. We verwachten daarom dat in de context van het Expat scenario (en van B) dat het intercultureel contact met deze andere groepen op het huidige lage niveau zal blijven. Ontwikkelingen in intercultureel contact zal overigens mede afhangen van de openheid waarmee andere etnische groepen zich opstellen met betrekking tot niet-vrijblijvend intercultureel contact, zoals in geval van het openstaan, verwelkomen en faciliteren van gemengd huwen, of het hebben van een etnische gevarieerde vriendenkring. Wij verwachten echter niet dat dit contact in de Expat en LAT scenario's spontaan en zonder inmenging van buitenaf (overheid) zal toenemen, ondermeer omdat er door de verwachte groei van de Chinese gemeenschap, ondanks de lage vruchtbaar onder Chinese allochtonen (zie 6.3), meer potentiële huwelijkspartners en vrienden uit de eigen gemeenschap kunnen worden betrokken. Het zou ons aan realiteitszin ontbreken, als wij de verwachting zouden uitspreken dat de huwelijksmarkt tussen Chinese mannen en Turkse vrouwen flink zal aantrekken in de komende 15-20 jaar.

Zoals we hierboven ook opmerkten met betrekking tot de acculturatie van MOE-landers, betekent ook in geval de Chinese bevolkingsgroep dat integratie niet alleen aanpassing en acceptatie processen betreffen die spelen tussen Chinese allochtonen en autochtonen, maar ook tussen Chinese en Turkse of Marokkaanse allochtonen onderling. In dit opzicht schieten de opgevoerde acculturatietheorieën in hoofdstuk 3 te kort omdat zij teveel gericht zijn op de interactie tussen een specifieke immigrantengroep en autochtonen. Er is geen aandacht voor het feit dat de aanpassing en

acceptatie tussen verschillende combinaties van etnische groepen geheel verschillend kunnen verlopen (Chinezen vis-à-vis autochtonen, Chinezen vis-à-vis Surinamers, etc.). Dit aspect wordt ook niet expliciet in het huidige integratiebeleid onderkend. Immers, huidig beleid is voornamelijk gericht is op de aanpassing en inburgering van allochtonen groepen in de door autochtonen opgebouwde samenleving. De implicaties van onze scenario's suggereren dus dat het beleid dus ook aandacht moet schenken aan de interacties tussen verschillende etnische groepen en rol die autochtonen daarin spelen, vooral met betrekking tot hun acceptatiegedrag.

LAT scenario

De veronderstelling in dit scenario is dat, meer dan in het Expat scenario, de arbeidsmigratie uit China zal toenemen. Omdat er een selectief immigratie beleid is zal het aandeel kenniswerkers, meer dan in het Expat scenario, groter zijn. De overheid faciliteert inburgering door middel van taalcursussen en informatieve programma's voor nieuwkomers. De verwachting is dat hoogopgeleide migranten met een lange verblijfsduurintentie relatief snel gebruik zullen maken van deze voorzieningen, vooral als er veelal met Nederlandstalige collega's wordt gewerkt. Dat geldt minder voor lager opgeleide immigranten waarvan een groter aandeel werk vindt binnen de Chinese gemeenschap in Nederland. Omdat werkgevers in de Chinese gemeenschap in toenemende mate zal bestaan uit de huidige 2de generatie Chinese allochtonen, verwachten wij dat werkgevers vanwege hun sterke verbondenheid met de Nederlandse identiteit, in de toekomst steeds vaker verwachten dat nieuwkomers uit China moeite doen om in te burgeren in Nederland. Het effect hiervan is dat er, ondermeer vanwege 'peer-pressure', gemiddeld genomen meer 1ste generatie Chinezen zullen zijn die moeite doen om zich aan te passen aan de Nederlandse taal en cultuur. Meer nog dan in het Expat scenario verwachten we dus dat een groter aandeel 1ste generatie Chinezen zullen opteren voor een acculturatie stijl die in het Berry-model 'Integratiestijl' wordt genoemd (zie hoofdstuk 3). Omdat we verwachten dat het aandeel immigranten uit China met een hoge opleiding zal toenemen is de verwachting ook dat zij in buurten en wijken gaan wonen waar relatief weinig andere allochtone groepen wonen. Het intercultureel contact zal dan beperkt blijven tot contact met autochtonen en allochtonen op de werkvloer. Het is niet ondenkbaar dat in het LAT scenario toch spanningen met andere allochtone groepen, die minder de neiging hebben om te integreren in de Nederlandse samenleving. Immers, goed geïntegreerde allochtonen hebben geen belang bij de aanwezigheid van slecht geïntegreerde allochtonen omdat dit indirect een schadepost oplevert in hun contact met en hun acceptatie door autochtonen.

Appèl scenario

In dit lage groeiscenario komen er aanzienlijk minder immigranten uit China. In tegenstelling tot MOE-landers zullen aan Chinezen die willen immigreren, zijnde niet-EU inwoners, makkelijker eisen kunnen worden gesteld bij toelating. We verwachten dan ook dat er in dit Expat scenario afspraken gemaakt worden als onderdeel van het selectieve immigratiebeleid met betrekking tot het behalen van inburgeringskwalificaties. Omdat migratie vanuit China naar Nederland veel meer een grote, vaak kostbare en goed geplande stap is dan migratie vanuit MOE-landen, is de verwachting dat de kans op mislukte integratie minder is, ondanks de veel grotere culturele afstand die er is met autochtonen. Op basis van wat we weten over de inpassing en het functioneren van de Chinese gemeenschap in Nederland verwachten we eigenlijk dat marginalisatiestijl wel eens voor zou kunnen komen maar dat het een zeldzaam verschijnsel zal zijn onder Chinese allochtonen en dat de economische contextverschillen van scenario's B en C niet tot wezenlijk ander acculturatiegedrag zal leiden. Dit heeft niet in de laatste plaats te maken met het vermogen en flexibiliteit van de Chinese gemeenschap in Nederland om als collectiviteit door tijden met economische problemen te manoeuvreren. Onze inschatting is dat in deze economisch zelfstandig opererende gemeenschap inburgeren als een voorwaarde wordt gezien om succesvol te kunnen ondernemen in Nederland, om vooruit te kunnen. Inburgeren wordt daarom niet geïnterpreteerd als het opgeven van de eigen Chinese identiteit, slechts om op een efficiënte en effectieve manier in de Nederlandse samenleving

te kunnen functioneren. We verwachten daarom niet dat inburgering zal leiden tot een groter contact met andere allochtone groepen.

We voorzien ook dat in dit scenario een hogere werkloosheid in Nederland niet noodzakelijkerwijs zal leiden tot geringere arbeidsparticipatie en hoge werkloosheid in de Chinese gemeenschap. Wel zal verborgen werkloosheid toenemen, zoals werken in deeltijd of op tijdelijke contracten terwijl men een volledige baan ambieert en nodig heeft, of men verkrijgt een inkomen door gecreëerde extra banen binnen de eigen gemeenschap (extra kok in de keuken terwijl er eigenlijk maar 1 nodig is, wel tegen een lager loon). We verwachten echter wel dat immigratievolumes uit China zullen teruglopen en remigratie van vooral tijdelijk verblijvende Chinese expats zullen toenemen. Gezien de hoge kosten van migratie vanuit China verwachten we niet veel van remigratie van immigranten die met een lange verblijfsduurintentie zijn gekomen.

Regie scenario

In dit scenario verwachten wij dat alleen hooggeschoolde kenniswerkers uit China zullen worden toegelaten. In geval van kort verblijvende expats verwachten we dat zij slechts een inburgeringcursus op maat zullen volgen, mogelijk al voor hun uitzending naar Nederland. Van lang verblijvende hoogopgeleide immigranten is niet te verwachten dat zij zullen assimileren in de zin dat zij hun Chinese culturele erfgoed zullen inruilen voor het Nederlandse, dat past niet bij de sterke culturele Chinese traditie. We verwachten wel dat dit zou kunnen plaatsvinden bij een deel van de tweede generatie Chinezen in een context waarin de overheid volledige assimilatie promoot en actief probeert te sturen. We verwachten echter dat de voortvarende wijze waarop de overheid in het Regie scenario probeert om allochtone groepen te dwingen te assimileren per saldo toch een averechts effect zou kunnen hebben om de groep als geheel, vooral bij de 2de generatie hoogopgeleide Chinezen. Onderzoek (Hui, 2009) heeft uitgewezen dat de sterke identificatie van de 2de generatie met Nederland voor een deel voortkomt uit het gevoel om erbij te willen horen. Het migratie- en inburgeringbeleid in het Regie scenario is ingericht om culturele verschillen en afwijkingen van de Nederlandse normen, waarden en gewoonten bloot te leggen en daar een *expliciet* assimilatiebeleid op te voeren. Echter, ontkenning van het recht op bestaan van het culturele erfgoed van deze twee herkomstgroepen kan er, vooral bij de 2de generatie, toe leiden dat er culturele dissonantie optreedt: met welke cultuur willen wij ons eigenlijk identificeren? Dat kan ertoe leiden dat de 2de generatie zich sterker verbonden gaat voelen met de Chinese cultuur, gevoed door signalen van het assimilatiebeleid dat er veelal neerkomt op 'je-hoort-er-niet-bij' als je niet leeft en denkt volgens de normen, waarden en gewoonten van de autochtonen. Culturele dissonantie kan tot cognitieve dissonantie²⁹ leiden. Omdat mensen niet goed kunnen leven met dissonantie, lossen zij dit meestal op door te 'vluchten of vechten' (of een combinatie van beide, indien mogelijk). In dit specifieke geval kan men voor het signaal dat door het beleid van autochtonen wordt afgegeven wel proberen te vluchten door 'ontkenning', maar de vraag is of dat een realistische optie is. Het signaal wordt immers regelmatig afgegeven. Men kan ook in actie komen om de dissonantie op te heffen, bijvoorbeeld door de bestaande mate van identificatie met de Nederlandse cultuur aanzienlijk naar beneden toe bij te stellen in ruil voor een versterking van de identificatie met de Chinese identiteit. In vergelijking met de andere drie scenario's verwachten wij dat in het Regie scenario de kans op spanningen tussen allochtone groepen onderling en tussen allochtonen en autochtone door een *expliciet* assimilatiebeleid het meest zullen oplopen. We verwachten ook dat het Regie scenario de basis legt voor een samenleving waarin allochtone groepen strijden om erkenning en macht in de samenleving strijden.

---

²⁹ *Cognitieve dissonantie* is de onaangename spanning die bij iemand ontstaat wanneer hij/zij kennis neemt van feiten of opvattingen die strijdig zijn met de eigen gevoelens, wensen, overtuiging of mening, of als gevolg van gedragingen die strijdig zijn met iemands overtuiging. Assimilatiepolitiek geeft eigenlijk voeding aan spanningen tussen etnische groepen en kan zelfs aanzetten tot maatschappij ondermijnende activiteiten door groepen die in een samenleving worden buitengesloten, ondermeer door hun culturele erfgoed niet als volwaardig en gelijkwaardig te beschouwen.

Herkomst Turkije en Marokko

We behandelen deze groepen samen omdat er veel overeenkomsten zijn tussen beide groepen met betrekking tot hun migratiegeschiedenis, hun acculturatie en hun voornamelijk islamitische achtergrond.

Bij een hoog economische groei scenario verwachten wij dat het aantal 1ste generatie Turkse en Marokkaanse allochtonen zal toenemen van 377 en 340 duizend in 2009 tot ongeveer 598 duizend Turkse en 459 duizend Marokkaanse allochtone in 2025. Voor 2040 zijn de verwachte aantallen 748 duizend en 519 duizend, respectievelijk. In geval de economische ontwikkeling zich voltrekt volgens het lage economische groei scenario zullen aantallen in 2025 vermoedelijk in de buurt van de 412 duizend Turkse en 395 duizend Marokkaanse allochtonen liggen, en voor 2040 is de verwachting slechts weinig hoger, 416 en 405 duizend personen, respectievelijk (zie paragraaf 5.4 en tabel 5.3). De Expat en LAT scenario's veronderstellen dat Turkije zal toetreden tot de EU en dat weerspiegelt zicht in het feit dat de groep Turkse allochtonen in 2025 en 2040 aanzienlijk groter zal zijn dan de groep Marokkaanse allochtonen. De Appèl en Regie scenario's gaan er vanuit dat die EU toetreding niet tot stand komt. In beide groeiscenario's zal de omvang van de 2de generatie rond 2040 al een stuk groter zijn dan de omvang van de 1ste generatie.

Expat scenario

In het Expat scenario zal het aantal arbeidsmigranten uit Turkije en Marokko toenemen (De Jong en Hilderink, 2004). Gevolg is dat de geschatte gemiddelde jaarlijkse groei van het aantal 1ste generatie Turken wordt geschat op ongeveer 2% (De Jong en Hilderink, 2004). De aard van de samenleving in het Expat scenario is dat er voor de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in principe geen aanleiding is om de oriëntatie op de Nederlandse identiteit en gemeenschap te vergroten. Er is in Turkije immers ook een flinke moderniseringsontwikkeling op gang gekomen in de grote steden en het aantal hoogopgeleiden neemt ook daar sterk toe, met een oriëntatie op ontwikkelingen in de rest van Europa. We verwachten echter niet dat die moderniseringsontwikkeling veel verandering zal brengen in het huidige besloten karakter van de Turkse gemeenschap. Gemengd huwen met autochtonen zal dus weinig plaats blijven vinden. Gemengd huwen wordt ook niet echt bevorderd door het feit dat veel vaker een partner gevonden kan worden onder leeftijdsgenoten binnen de eigen Turkse gemeenschap in Nederland. Het zelfde geldt min of meer voor de Marokkaanse gemeenschap, met die uitzondering dat de economische ontwikkeling in Marokko vermoedelijk lager zal zijn dan in Turkije. Omdat Marokko, in tegenstelling tot Turkije, geen EU-lid is, zal arbeidsmigratie vanuit Marokko naar Nederland moeilijker zijn waardoor de gemiddelde jaarlijkse groei van die gemeenschap geringer zal zijn. De 1ste generatie Marokkanen groeit met 0.9% bijvoorbeeld aanzienlijk minder dan het geval is bij de Turkse 1ste generatie (zie ook tabel 5.3). De oriëntatie van deze allochtone groepen op de eigen groep leidt er in dit scenario toe dat de segregatie in de huidige buurten met hoge concentratie Turken en Marokkanen nog verder zal toenemen (mede omdat de 1ste generatie nieuwkomers gaat wonen in wijken waar medelanders wonen). We verwachten niet dat het interculturele contact met autochtonen en andere allochtonen er in belangrijke mate zal toenemen. Vanwege de groeiende welvaart in dit scenario zullen veel Turken en Marokkanen, bijvoorbeeld de volwassen geworden huidige tweede generatie, vanuit de achterstandswijken in de grote steden verhuizen naar Vinex locaties in randgemeenten en Flevoland, een trend die nu al onder Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders wordt waargenomen, en wordt voorspeld voor 2025 (Broek, 2008). Er is op dit moment geen reden om aan te nemen dat de vorming van buurten met hoge concentraties Turkse en Marokkaanse allochtonen in de toekomst zal uitblijven op deze nieuwe woonbestemmingen. Immers, de Expat en LAT scenario's veronderstellen dat de overheid niet stuurt op de ruimtelijke ordening en spreiding van allochtone groepen.

Net als bij de ander groepen zal de arbeidsparticipatiecijfers hoger liggen in beide groepen dan nu het geval is omdat in dit scenario (maar ook in het LAT scenario) verondersteld wordt dat er maar een mager financieel vangnet is voor werklozen en dat zal ertoe leiden dat werkloze mensen sneller elk type baan accepteren als dat maar inkomen oplevert. We verwachten dat de arbeidsparticipatiecijfers bij de 2de generatie Marokkanen mogelijk wat hoger zal liggen dan bij de 2de generatie Turken, omdat de eersten het in het onderwijs veel beter blijken te doen en vaker doorstromen in het hoger onderwijs en in banen voor hoger opgeleiden (SCP, 2009). We houden daarbij een slag om de arm omdat ondernemerschap in de Turkse gemeenschap veelvuldig voorkomt en de economische context van de Expat en LAT scenario's bieden ruim baan voor ondernemerschap.

LAT scenario

De overheid geeft in dit scenario wel aan via faciliterend beleid dat inburgering een goede zaak zou zijn voor allochtonen. Echter de op de oriëntatie op de eigen groep leidt ertoe dat Turkse en Marokkaanse allochtonen in dit scenario minder vaak gebruik zullen maken van deze faciliteiten. Dit kan in het LAT scenario, in tegenstelling tot de situatie in het Expat scenario, een bron zijn voor spanningen tussen allochtone groepen onderling, immers sommige allochtone groepen geven aan dat zij zich wel willen verbinden met de Nederlandse samenleving en identiteit, terwijl anderen dit niet willen. We verwachten dat deze constatering per saldo ook zal leiden tot een lagere acceptatiebereidheid bij autochtonen, in het bijzonder met betrekking tot Turkse en Marokkaanse allochtonen. Zoals we opmerkten bij de LAT scenario's voor MOE-landers en Chinezen geldt ook voor deze twee herkomstgroepen dat er in dit scenario (en het bovengenoemde Expat scenario) dat zelfs in een economisch groei scenario spanningen tussen groepen in wijken en buurten kunnen oplopen. Immers integratie betreft niet alleen aanpassing en acceptatie processen die spelen tussen mensen van Turkse en Marokkaanse herkomst vis-à-vis autochtonen, maar ook tussen allochtone groepen onderling. We gaven aan dat in dit opzicht de opgevoerde acculturatietheorieën in hoofdstuk 3 te kort schieten vanwege de gerichtheid op interactieprocessen tussen immigrantengroepen en autochtonen. Aanpassing en acceptatie processen tussen verschillende combinaties van etnische groepen kunnen immers geheel verschillend zijn. Dit aspect wordt niet in het huidige integratiebeleid niet echt onderkend omdat het voornamelijk gericht is op de aanpassing en inburgering van allochtonen groepen in de door autochtonen opgebouwde samenleving. We verwachten in dit scenario dus dat deze beperkte vorm van inburgeringbeleid slechts een gering effect zal hebben op het aanpassingsgedrag van 1ste generatie Turken en Marokkanen.

Appèl scenario

In de lage economische groei scenario's (Appèl en Regie scenario's) worden verondersteld dat Turkije geen EU lid wordt en dat daardoor de groei van de gemeenschap slechts het gevolg is van de groei van de tweede generatie (zie tabel 5.3). Daarnaast opereert de overheid actiever op het terrein van de toelating en inburgering van immigranten afkomstig uit landen buiten de EU. Vanwege de beperkte toegang tot Nederland en macht die de overheid heeft om tijdelijke verblijfsvergunningen niet te verlengen, zullen Turkse en Marokkaanse 1ste generatie vaker dan in de Expat en LAT scenario's deelnemen aan de aangeboden inburgeringcursussen. Omdat 1ste generatie nieuwkomers voornamelijk zullen gaan wonen in bestaande achterstandswijken met hoge concentraties aan niet-westerse allochtonen, vooral waar leden van de eigen gemeenschap wonen, zal het intercultureel contact met autochtonen beperkt blijven en verhinderen om een echte verbinding te maken met de samenleving van de autochtonen (en met andere allochtone groepen). Als gevolg van werkloosheid zal een meerderheid wel aansluiting blijven houden met de eigen gemeenschap vanwege de traditionele groepscohesie. Echter, voor een subgroep met een beperkte Nederlandse taalbeheersing en kennis van de Nederlandse samenleving die geen aansluiting of hulp vindt bij werkloosheid in de eigen gemeenschap, zijn de enig overblijvende opties remigratie of sociaal isolement in Nederland. Remigratie is vaak niet echt een optie omdat de mogelijkheden om in het land van herkomst wel te slagen gering zijn (anders was men waarschijnlijk in eerste instantie al niet geëmigreerd). Ook kan

retourmigratie betekenen dat dit gezichtsverlies bij terugkomst betekent bij personen die economisch afhankelijk zijn van financiële overdrachten van gemigreerde familieleden. Vanwege de toch al niet enthousiaste instelling van leden van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap om op sociaal-cultureel vlak in te burgeren kan dit leiden tot marginalisatiestijl en tot (verdere) daling van de acceptatiebereidheid bij autochtonen.

Regie scenario

Dat wat wij beschreven met betrekking tot de verwachte effecten met betrekking tot het strikt toepassen van een assimilatiebeleid in het Regie scenario bij de Chinese allochtone groep, is zeker ook van toepassing op de Turkse en Marokkaanse gemeenschap. In tegenstelling tot de acceptatiebereidheid van autochtonen met betrekking tot de Chinese herkomstgroep (en andere Oosterse volken) lijkt de acceptatiebereidheid onder autochtonen met betrekking tot de Turkse en Marokkaanse culturen geringer. Het is in ieder geval zo dat verschillen tussen deze herkomstgroepen en autochtonen veel breder uitgemeten worden, voornamelijk in relatie tot op de Islam geïnspireerde normen, waarden en gewoonten van deze groepen.

Ook voor deze herkomstgroepen geldt dat een strak migratie- en inburgeringbeleid in het Regie scenario is ingericht om verschillen tussen Turkse, Marokkaanse en Islamitische normen, waarden en gewoonten met die van de autochtonen bloot te leggen en daar assimilatiebeleid op te voeren. De ontkenning van het recht op bestaan van het culturele erfgoed van deze herkomstgroepen kan er vooral bij de 2de generatie toe leiden dat er culturele dissonantie optreedt: met welke cultuur willen wij ons identificeren? Dat kan ertoe leiden dat de 2de generatie zich sterker verbonden gaat voelen met de religieus geïnspireerde cultuur in het herkomstland van de ouders, gevoed door een geringe acceptatiebereidheid onder autochtonen, dat veelal neerkomt op 'je-hoort-er-niet-echt-bij'. Culturele dissonantie kan tot cognitieve dissonantie³⁰ leiden. Omdat mensen niet goed kunnen leven met dissonantie lossen zij dit op door te vluchten of te vechten (of een combinatie van beide). Men kan het signaal dat door het beleid van autochtonen wordt afgegeven, in de trant van 'je-hoort-er-niet-echt-bij', proberen te negeren, maar de vraag is of dat een realistische optie is want men wordt er regelmatig mee geconfronteerd. Men kan ook in actie komen om de dissonantie op te heffen, bijvoorbeeld door de bestaande mate van identificatie met de Nederlandse cultuur aanzienlijk naar beneden toe bij te stellen, in ruil voor een versterking van de aanwezige identificatie met de Turkse of Marokkaanse identiteit. Deze onbedoelde effecten van het assimilatiebeleid in het Regie scenario zijn, denken wij, in meer of mindere mate ook van toepassing op andere allochtone groepen. In vergelijking met de andere drie scenario's verwachten wij dat in dit scenario de kans op spanningen tussen allochtone groepen onderling en tussen allochtonen en autochtone het meest zullen oplopen en dat basis wordt gelegd voor een samenleving waarin militante allochtone groepen strijden om erkenning en macht in de samenleving.

Herkomst Suriname en Antillen

Meer dan de andere herkomstgroepen die we bespraken hebben Surinaamse en Antilliaanse allochtonen ervaring met het leven in een multiculturele en multi-etnische samenleving. De omvang van groep Surinaamse en Antilliaanse allochtonen groeien nog maar beperkt ondermeer omdat een aanzienlijk deel van de oorspronkelijke bevolking in Suriname en de Antillen in het verleden al naar Nederland migreerde, en omdat de vruchtbaarheid laag is. De verwachting is dat op termijn de omvang van de Surinaamse gemeenschap afneemt, maar de omvang van de Antilliaanse gemeenschap zal nog sterk groeien (zie tabel 5.3). Een groot deel van de Surinaamse gemeenschap is

---

³⁰ *Cognitieve dissonantie* is de onaangename spanning die bij iemand ontstaat wanneer hij/zij kennis neemt van feiten of opvattingen die strijdig zijn met de eigen gevoelens, wensen, overtuiging of mening, of als gevolg van gedragingen die strijdig zijn met iemands overtuiging. Assimilatiepolitiek geeft eigenlijk voeding aan spanningen tussen etnische groepen en kan zelfs aanzetten tot maatschappij ondermijnende activiteiten door groepen die in een samenleving worden buitengesloten, ondermeer door hun culturele erfgoed niet als volwaardig en gelijkwaardig te beschouwen.

goed geïntegreerd en dat geldt ook voor Antilliaanse oudkomers. De problemen met de Antilliaanse gemeenschap betreffen voornamelijk de recente immigranten. Belangrijke problemen van die groepen zijn dat zij ruimtelijk geconcentreerd wonen (Surinamers in de Bijlmer, maar ook op de nieuwe Vinex locaties in Flevoland). Dat is niet bevorderlijk voor het interculturele contact, vooral met andere allochtone groepen. De Surinaamse gemeenschap en de Antilliaanse oudkomers oogsten over het algemeen een hoge mate van acceptatie onder allochtonen en gelden als goed geïntegreerde medelanders. Er wordt ook veelvuldig gemengd getrouwd of samengeleefd. Een probleemgroep vormen Antilliaanse nieuwkomers en jongeren. De criminaliteitscijfers zijn bovengemiddeld hoog en nemen, zoals bij andere groepen, en nemen niet echt af naarmate men ouder wordt (Jennissen, 2009). Taalbeheersing onder de oudkomers is op het niveau van de autochtonen, of zelfs hoger, zoals in het geval is bij de Surinaamse gemeenschap. Taal en scholingsproblemen doen zich echter wel veel vaker voor bij de nieuwkomers (SCP,2009).

Antillianen kunnen nagenoeg zonder belemmeringen naar Nederland verhuizen en, strikt genomen, kan van een selectief of restrictief toelatingsbeleid (zie figuur 3.1) dan ook niet sprake zijn. Om toch scenario's voor deze groep te maken introduceren we daarom de veronderstelling dat na 2015 het migratiebeleid vat krijgt op de immigratie en retourmigratie van Antillianen.

Expat scenario

Als gevolg van de hoge economische groei in de periode na 2015 is de verwachte toestroom van Surinamers toch gering (verwachte jaarlijkse groei van de gemeenschap (2009-2040) is slechts 0.5% per jaar, zie tabel 5.3), terwijl de toestroom van Antillianen (die Nederlander zijn) flink hoger zal zijn (verwachte groei van de gemeenschap is 2.2% per jaar voor de periode 2009-2040). Omdat er geen selectie aan de poort is en omdat er geen overheid is die aanpassing eist van nieuwkomers op het terrein van crimineel gedrag verwachten wij dat criminaliteitscijfers onverminderd³¹ hoog zullen blijven of zelfs hoger, omdat in de Expat en LAT scenario's alleen een zeer uitgekleed systeem van financiële bijstand aanwezig is waar nieuwkomers uit deze landen geen of nauwelijks toegang toe hebben. Als huidige uitkeringsafhankelijkheid in deze groep relatief hoog blijft, zelfs in een context van hoge economische groei, maar waar het niveau van bijstandsuitkeringen laag is en de toegang ertoe hoog, dan kan dit leiden tot hogere criminaliteitscijfers van Antillianen. Cijfers die hoger liggen dan in de Appèl en Regie scenario's. In dat geval zal de acceptatiebereidheid van autochtonen (en van andere allochtone groepen) ten aanzien van Antillianen zeker afnemen en spanningen in de samenleving toenemen. De combinatie van hoge economische groei, de verwachting dat criminaliteitscijfers op zijn minst hoog zullen blijven, en de lagere acceptatiebereidheid onder autochtonen (en onder andere allochtone groepen) is een afwijkende combinatie die we niet aantreffen bij de andere herkomstgroepen in de Expat en LAT scenario's. Vanwege het ontbreken van een ruimtelijk spreidingsbeleid in de Expat en LAT scenario's, verwachten we ook dat nieuwkomers uit Suriname en de Antillen wederom instromen in buurten waar al een grote concentratie van Antillianen en Surinamers wonen.

LAT scenario

We verwachten dat de beperkte rol van de overheid in dit scenario niet over voldoende slagkracht zal beschikken om de hoge criminaliteit en eventuele (vrijwillige) werkloosheid terug te dringen. Het is voor bepaalde groepen in de samenleving namelijk niet automatisch zo dat een toename van het aantal beschikbare banen leidt tot arbeidsparticipatie. Immers, men kan ervoor kiezen om op een criminele manier geld te verdienen. Gezien de voornoemde scenariobeperkingen voor deze groepen verwachten we dat de Expat en LAT scenario's veelal tot dezelfde uitkomsten zullen leiden.

---

³¹ We houden hierbij wel een slag om de arm omdat dit ook afhangt van wat voor soort immigranten uit de Antillen naar Nederland vertrekken.

Appèl scenario

Omdat de overheid in het Appèl scenario, en meer nog in het Regie scenario, zich kan bedienen van een selectief- of restrictief immigratie- en retourbeleid (ook in deze scenario's doet de inburgeringsas niet mee), kan het migratiebeleid worden ingezet om criminaliteit onder Antillianen beter te kunnen beheersen. Immers, overlast bezorgende Antillianen kunnen makkelijker worden teruggestuurd naar het gebied van herkomst. In dit scenario is de invloed van de overheid op allochtone groepen nog beperkt waardoor de woonsegregatie niet echt aangepakt wordt voor deze groepen. We verwachten wel dat per saldo, de arbeidsparticipatie onder Antillianen en Surinamers wat zal toenemen omdat het selectief immigratiebeleid instrumenten heeft om personen die hier slechts vanwege de toegang tot financiële bijstand komen, de free-riders, terug kunnen worden gestuurd.

Regie scenario

We verwachten dat het restrictieve immigratiebeleid in dit lage economische groei scenario ertoe zal leiden dat heel goed gekeken wordt naar wat voor soort immigrant er aan de poort staat. Zo kunnen er afspraken gemaakt worden dat immigranten uit deze herkomstlanden bij gebleken ongeschiktheid (criminaliteit) mee zullen werken aan repatriatie. Legale toegang en verblijf zal dan in de toekomst voor recidivisten nagenoeg onmogelijk worden gemaakt. In dit scenario verwachten we ook de overheid er veel meer dan nu erop toeziet dat ruimtelijke segregatie wordt aangepakt, bijvoorbeeld door te interveniëren in de huur- en koopwoningenmarkt. Er wordt beleid gevoerd dat erop gericht is om te voorkomen dat suburbanisatie niet betekent dat er in randgemeenten en Vinex-locaties nieuwe concentraties van allochtone groepen ontstaan, door bijvoorbeeld op straatniveau te evalueren wat de etnische samenstelling is, en in de huur- en koopsector in te grijpen.

7. Discussie

In bestaande lange termijn demografische prognoses en scenario's wordt weliswaar inzicht gegeven in migratiestromen en veranderingen in de omvang en samenstelling van multi-etnisch Nederland, maar onderbelicht blijven veelal de effecten van economische en beleidsontwikkelingen (migratie- en inburgeringbeleid) op het terrein van structurele (arbeidsparticipatie) en sociaal-culturele (acculturatie gedrag) factoren, en van sociale cohesie en exclusie (woonsegregatie). In dit rapport hebben wij getracht dit te realiseren. Hieronder willen wij voor de lezer die slechts in dit hoofdstuk geïnteresseerd is beginnen met onze aanpak kort toe te lichten. Daarnaast is het op deze plaats goed om te melden dat, ondanks het feit dat wij zijn uitgegaan van een empirische basis en van scenario's waarvan het raamwerk is gebaseerd op puur objectieve criteria, wij bij de invulling ervan niet ontkomen aan persoonlijke keuzes. We vinden het niet bezwaarlijk als die aanleiding tot discussie geven, integendeel. Immers, binnen eenzelfde scenario is het niet ondenkbaar dat andere goede toekomstbeelden kunnen worden geïdentificeerd en beredeneerd. Wij hopen echter dat de resultaten en redeneringen die we aandragen handvatten aanreiken om de discussie over de toekomst van multi-etnisch Nederland op een systematische manier te vervolgen, bijvoorbeeld door middel van het ontwikkelen van nieuwe scenario's op basis van het conceptueel raamwerk dat wij in hoofdstuk 3 ontwikkelden.

Onze aanpak was de volgende. De eerste stap was het ontwikkelen van een conceptueel model voor lange termijn scenario's om daaruit een beperkt aantal plausibele toekomstscenario's te kunnen afleiden (Hoofdstuk 3). De bouwstenen voor het conceptueel model waren de volgende economische- beleid- en gedragsfactoren: aard van de economische ontwikkeling, rol van de overheid, aard van het migratie- en inburgeringbeleid, en de acculturatiehouding van allochtonen. We concludeerden dat uit de 64 mogelijke scenario's vier hoofdsenario's konden worden geïdentificeerd die in voldoende mate van elkaar verschillen en die in voldoende mate het spectrum van de 64 mogelijke scenario's beslaan. Dit is gerealiseerd door eerst 2 contrasterende economische scenario's te selecteren en binnen elk scenario vervolgens 2 contrasterende beleidssenario's te selecteren. Vervolgens werd gekeken naar de structurerende werking die van de 4 verschillende economische en beleidscontext uit zou kunnen gaan op het acculturatiegedrag en welke acculturatiestijl waarschijnlijk het meest aangespoord zou worden (integratiestijl, assimilatiestijl, separatiestijl of marginalisatiestijl), waarbij wel wordt aangetekend dat de andere acculturatiestijlen zeker ook zullen worden toegepast. We meenden dat voor elke economische en beleidscontext wel een bepaalde acculturatiestijl kon worden geïdentificeerd die extra aangespoord zou kunnen worden. In de naamgeving van de uiteindelijke scenario's beogen we een karakterisering van de context te weerspiegelen, te weten: Expat scenario, LAT scenario, Appèl scenario en Regie scenario. Het eerste scenario heet het Expat scenario en kreeg deze naam om het min of meer vrijblijvende karakter van de immigratie uit te beelden. Migranten komen en gaan in een wereld van hoge economische groei en zij laten zich voornamelijk leiden in hun internationale verhuisgedrag door kansen op een beter inkomen in een context waarin migranten redelijk vrij zijn in de keuze van hun bestemming, duur van het verblijf en de mate waarin zij zich moeten aanpassen. We denken dat zo'n context separatiestijl bevordert, dat wil zeggen dat verschillende groepen samenleven in Nederland maar dat doen zonder veel intercultureel contact en aanpassing aan elkaar. De gastland cultuur dringt zich daarbij niet op als voorbeeld of referentie model. We beogen met dit scenario een samenleving te schetsen waarin verschillende etnische groepen niet de noodzaak voelen om zich aan een andere cultuur aan te passen (bijv. de Nederlandse). Het tweede scenario kreeg de naam LAT scenario om uit te beelden dat de overheid probeert via migratie en faciliterend inburgeringbeleid verschillende etnische groepen in de samenleving nader tot elkaar te brengen, te integreren, met de Nederlandse normen, waarden en gewoonten als toetssteen, maar waarbij allochtonen met recht op cultuurbehoud behouden. Living-Apart-Together (LAT) beeldt goed uit dat het gaat om mensen die een vervlochten leven nastreven, maar ook deels hun eigen stek en onafhankelijkheid willen cultiveren. Het derde scenario kreeg de naam Appèl scenario om aan te geven dat de overheid veel

meer op de voorgrond treedt dan in de voorgaande twee scenario's en duidelijke aangeeft wie Nederland binnenkomt, onder welke condities, en wat er zoal van nieuwkomers wordt verlangd na verloop van tijd met betrekking tot aanpassing aan Nederlandse normen, waarden en gewoonten. We vonden dat in dit scenario, naast krachten die integratiestijl en assimilatiestijl bevorderen, ook krachten spelen die op termijn marginalisatiestijl in de hand zou kunnen werken. Dat laatste omdat in een laag economisch groeiscenario de kansen dat leden van allochtone groepen langdurig werkloos worden veel groter is dan de Expat en LAT scenario's en dat kan ertoe leiden dat sommigen contact met de eigen etnische groep in Nederland en met de autochtonen verliezen, en met het maatschappelijk gebeuren in brede zin. Het vierde scenario gaven wij de naam *Regie scenario* omdat het zich, net als het Appèl scenario, in een context van lage economische afspeelt, waarin een alom aanwezige overheid actief is die een min of meer strakke regie voert over immigratie en inburgering. Het doel van de overheid is om nieuwe Nederlanders zo snel mogelijk te laten assimileren. Het verwerven en internaliseren van Nederlandse normen, waarden en gewoonten staat daarbij in dit scenario voorop. De Nederlandse cultuur als rolmodel. De culturele afkomst en erfgoed van immigranten wordt wel gerespecteerd, maar het wordt door het beleid als verleden tijd bestempeld. Het beleid is namelijk op gericht dat immigranten binnen afzienbare tijd hun gedrag in het dagelijks leven te laten inspireren door Nederlandse normen, waarden en gewoonten. In ver doorgevoerde vorm zou dit scenario tot een Orwelliaanse samenleving kunnen leiden.

De tweede stap was om voor deze vier globale blauwdrukken voor de toekomst een bijbehorende bevolking te schatten (Hoofdstuk 5, Annex 5), in het bijzonder voor allochtone groepen uit bepaalde herkomstgebieden: de nieuwe EU-lidstaten (MOE-landen), China, Turkije, Marokko, Suriname en de Antillen. De beperkte tijd van dit project liet het niet toe om zelf demografische scenario's te berekenen. Wij hebben daarom de uitkomsten van bestaande scenario's gebruikt (de z.g. Welvaart en Leefomgeving scenario's (WLO)) om op een indirecte manier bevolkingsaantallen voor onze scenario's af te leiden voor een aantal allochtone herkomstgroepen (Hoofdstuk 6). Om dat op een verantwoorde manier te doen hebben wij een verdeelmodel gemaakt en toegepast voor een aantal herkomstgroepen dat gebruik maakt van gegevens over recente demografische ontwikkelingen van de herkomstgroepen (hoofdstuk 4).

De derde stap was om, op een meer kwalitatieve manier, voor elke herkomstgroep te beredeneren hoe hun toekomst op langere termijn eruit zou kunnen zien indien zij zouden leven in een context zoals beschreven door de vier scenario's. De focus hierbij was op de thema's acculturatie (mate van aanpassing aan de Nederlandse cultuur vis-à-vis mate van cultuurbehoud van de eigen etnische groep), arbeidsparticipatie en woonsegregatie. Om over de lange termijn acculturatie van allochtone groepen te kunnen en mogelijke effecten van beleid hebben wij relevante elementen van het meest recente integratiebeleid bestudeerd en samengevat (6.2). Voor de Turkse en Marokkaanse herkomstgroep hebben wij daarnaast nog proberen na te gaan in hoeverre de Islam als religie de acculturatie van deze groepen (en andere groepen) zou kunnen beïnvloeden als ze zouden leven in een wereld zoals beschreven in de vier hoofdsenario's.

Omdat in de samenvatting al de belangrijkste resultaten zijn samengevat willen wij hier reflecteren over een aantal specifieke onderwerpen en een aantal aandachtspunten voor toekomstig beleid formuleren, waarbij we ook gebruikmaken van de resultaten van de workshop met experts op terrein van scenario's, migratie en integratie.

Een van de interessante bevindingen was dat de scenario-uitkomsten voor herkomstgroepen in hoofdstuk 6 laten zien dat het niet zo is dat schattingen voor de omvang van de herkomstgroepen in de vier scenario's eenvoudigweg aantallen opleveren van hoog (Expat scenario) naar laag (Regie scenario). Dat is misschien de eerste verwachting, maar juist door de aard van het migratiebeleid (selectiever, restrictiever) in de LAT en Regie scenario's kan dit ertoe leiden dat de bevolking van een bepaalde herkomstgroep het hardst zal groeien in het LAT scenario, iets minder hard in het Expat

scenario, veel minder hard in het Regie scenario en nog minder hard in het Appèl scenario, zoals het geval was bij onze schattingen voor MOE-landers. Dat komt ondermeer omdat selectiever en restrictiever beleid voor de ene migranten groep (bijvoorbeeld toegang tot Nederland uit non-EU staten moeilijker maken) een voorkeursituatie kan opleveren voor een andere migrantengroep. Bijvoorbeeld, gegeven een bepaalde arbeidsvraag en een restrictief migratiebeleid dat immigranten uit non-EU landen weert. Deze situatie kan ertoe leiden dat arbeidsplaatsen die voorheen door arbeidsmigranten uit non-EU landen werden ingenomen, als gevolg van het migratiebeleid, steeds meer worden opgevuld (substitutie-effect) door arbeidsmigranten uit EU-landen, zoals MOE-landen. Een ander bevinding is dat eenzelfde scenario voor allochtone groepen op een verschillende manier kan uitpakken met betrekking tot verwachtingen betreffende acculturatie (integratiekenmerken).

Met betrekking tot MOE-landers vonden we dat er tot 2015, 33 tot 43 duizend in het GBA geregistreerde 1ste generatie MOE-landers bijkomen. Het is nog niet duidelijk of dat allemaal personen betreffen die een lange verblijfsintentie hebben, maar dat moet niet worden uitgesloten. Het zorgt in ieder geval voor extra druk op de woningmarkt. Daarnaast, indien, zoals vele recente immigranten uit MOE-landen dat al deden, de nieuwe lichten zich gaat vestigen in de steden in wijken waar huren het goedkoopst zijn, dan komen ze dus veelal terecht in de wijken waar een groot deel van de bevolking van niet-westerse herkomst is (Turken, Marokkanen, Antillianen). Hoewel er, mogelijk op een paar incidenten na, geen directe aanwijzingen zijn dat recente migranten uit MOE-landen zullen gaan botsen met andere allochtone groepen in wijken en buurten, moet dit voor de toekomst niet op voorhand worden uitgesloten. Een probleem is namelijk dat de Nederlandse taalbeheersing van recente migranten uit MOE landen over het algemeen nog gering is waardoor er niet goed met de niet-westerse medebewoners (en autochtonen) in wijken kan worden gecommuniceerd. Een tweede punt van aandacht is dat veel MOE-landers (bijvoorbeeld Polen) van huis uit niet of nauwelijks bekend zijn met wat het is om in een gemeenschap (wijk) te leven met mensen uit een niet-westerse (Islamitische) cultuur (Turken, Marokkanen).

Hoewel het beleid met betrekking tot MOE-landers erop gericht is om het contact met autochtonen te verbeteren door hen op verschillende fronten kennis van de Nederlandse taal bij te brengen (bijvoorbeeld via taalcursussen op de werkplek) denken wij dat er ook aandacht geschonken moet worden aan mogelijke bronnen van spanningen *tussen* allochtone groepen onderling in wijken en buurten vanwege de grote culturele verschillen. Hierbij moet goed onderscheid gemaakt worden tussen de recente immigranten uit MOE-landen met een korte verblijfshorizon en reeds langverblijvende MOE-landers. Met betrekking tot de eerste genoemde groep kunnen spanningen oplopen en conflicten ontstaan met niet-westerse allochtonen omdat zij in de grote steden vaak in de zelfde wijk wonen, burens zijn, maar geen taal hebben om te communiceren terwijl de culturele afstand groot is. Het gaat dan vooral om de relatief laag geschoolde Pool, Roemeen of Bulgaar die als uitzendkracht in fabrieken of in de land- en tuinbouw werkt, en over Islamitische allochtonen van de 1ste generatie uit de Turkse en Marokkaanse gemeenschap. Bijvoorbeeld, bekend is dat het gebruik van alcoholhoudende dranken onder veel van deze groep MOE-landers populair is. Gedrag dat met overmatig drankgebruik gepaard gaat is kan dan irritaties oproepen bij veelal strikt alcoholvrije Islamitische burens en op termijn tot conflicten leiden. Dit soort conflicten zullen de gepercipieerde verbondenheid met Nederland geen goed doen. Niet onbelangrijk hierbij is de ervaring en percepties van MOE-landers met betrekking tot het samenleven met andere culturen en/of minderheden. Wij lieten in 6.4.3 zien dat een aantal nieuwe EU-lidstaten (Estland, Letland, Litouwen) worstelen met aanzienlijke integratie problemen met de integratie van minderheidsgroepen (voornamelijk etnische Russen) die in relatieve omvang groter zijn dan alle niet-westerse en westerse allochtone groepen in Nederland bij elkaar. De andere groep MOE-landers bestaat uit mensen die hier al lang wonen (zie hoofdstuk 4 over MOE-landers). Dit is de groep waarin we veel van de Poolse bruiden aantreffen en voormalige vluchtelingen uit Oostbloklanden. Zij zijn, in tegenstelling tot de recente migranten, over het algemeen redelijk goed geïntegreerd, ze zijn vaak hoog opgeleid. Toch zijn ze vaker werkloos dan je zou verwachten op grond van het hoge niveau van hun opleiding en hun verlangen om te werken.

Een van de oorzaken, zo kwam naar voren in recent onderzoek, is het feit dat diploma's behaald in voormalige Oostbloklanden maar beperkt bruikbaar zijn in Nederland. Velen zijn niet in staat om aanvullend onderwijs te volgen en af te ronden om een Nederlands equivalent van hun diploma te behalen. Daardoor verliezen zij contact met hun initiële beroep, en naar mate de periode van werkloosheid langer duurt, aansluiting met de arbeidsmarkt. Wat ook meespeelt, is dat de taalbeheersing niet altijd goed genoeg is om in bepaalde beroepen te kunnen functioneren, of om bij- en omscholingsonderwijs te kunnen volgen.

Er wordt wel eens in het kader van de discussie over MOE-landers gesteld dat westerse migranten, waaronder migranten uit EU-landen, niet zouden hoeven in te burgeren omdat het voor een groot deel om arbeidsmigranten zou gaan die hier slechts minder dan een jaar willen verblijven, puur en alleen om geld te verdienen en weer terug gaan naar het land van herkomst (of naar een ander land). Op die stelling valt wel het een en ander af te dingen. Immers, zulke migranten kunnen weer terugkomen na verloop van tijd. Omdat vertrekkende westerse migranten veelal weer opgevolgd worden door nieuwe westerse arbeidsmigranten, betekend dit toch dat de bewoners van sommige buurten moeten leven met een flinke groep westerse migranten die niet inburgeren en waarvan de samenstelling geregeld wisselt. Afhankelijk van de omvang, ruimtelijke concentratie en kenmerken van deze migranten kan dat een negatief effect hebben op zaken als sociale cohesie en kwaliteit van leven in buurten en wijken. In zulke gevallen zou overwogen kunnen worden een 'inburgering-opmaat' programma aan te bieden, bijvoorbeeld door een verkorte inburgeringcursus samen te stellen die voor vertrek wordt gevolgd door potentiële EU migranten in het herkomstland. Ook kan tijdens het werk vormen van inburgering informatie worden gegeven, bijvoorbeeld in speciaal ontwikkelde Pools-Nederlandse radioprogramma's waarin het aangename (muziek) wordt gecombineerd met het nuttige (discussie programma's over Nederlandse integratiezaken in de Poolse taal, taallessen gegoten in de vorm van een quiz, etc.). Wij vinden dit een belangrijk aandachtspunt niet in de laatste plaats indien de mix kortverblijvende MOE-landers en lanverblijvende MOE-landers zich ontwikkeld in het voordeel van de kortverblijvende MOE-landers. Een ander belangrijk aspect betreft mogelijke veranderingen in de samenstelling van de groep die wij voor het gemak als 'MOE-landers' classificeren. Ruim de helft van het aantal MOE-landers bestaat uit Polen. Echter, de recente toetreden in 2007 van Roemenie en Bulgarije kan ertoe leiden dat er op termijn relatief meer personen uit de laatstgenoemde landen zouden kunnen immigreren dan uit Polen. Omdat er toch wel belangrijke culturele, demografische en economische verschillen bestaan tussen Polen, Roemenen en Bulgaren zou het beter zijn indien een toekomstige scenariostudie rekening houdt met de pluriformiteit onder MOE-landers. De brongegevens waarvan wij gebruikmaakten lieten het maken van dat onderscheid niet toe.

Als we reflecteren over de toekomstige beeldvorming van allochtonen bij autochtonen dan is de huidige uitgangssituatie niet positief. De beeldvorming wordt bepaald door het politieke debat met betrekking tot ontwikkelingen in de acculturatie van de moslimgemeenschap en de problemen die een kleine groep Marokkaanse en Antilliaanse probleemjongeren veroorzaken. Dat die negatieve beeldvorming kan schade berokkenen aan goed geïntegreerde personen uit die gemeenschap (Marokkaanse en Turkse gemeenschap). Dit kan ook schade gaan opleveren ten aanzien van de beeldvorming onder autochtonen over andere allochtone groepen, zoals over de Chinese gemeenschap. Immers, het besloten karakter van de Chinese gemeenschap kan in het huidige politieke klimaat gemakkelijk aan de orde worden gesteld in het verlengde van discussies over problemen met betrekking tot de integratie van de Turkse en Marokkaanse moslimgemeenschap in Nederland. Indien het huidige beleid zou worden vervangen door een puur assimilatiebeleid, zoals wordt verondersteld in het Regie scenario, dan moet wel rekening gehouden worden met mogelijk averechts effecten. Bijvoorbeeld, de 2de generatie Chinezen identificeren zich al erg sterk met het Nederlander zijn. Dat komt voort uit een traditioneel gevoel in de Chinese gemeenschap om "erbijte-willen-horen" (bij de Chinese gemeenschap en bij de autochtone gemeenschap). Het strakke Orwelliaanse assimilatiebeleid in het Regie scenario is erop gericht om culturele verschillen en

afwijkingen van de Nederlandse normen, waarden en gewoonten te benadrukken en daar assimilatiebeleid op te voeren. De ontkenning van het recht op cultuurbehoud kan ertoe leiden dat de 2de generatie Chinezen³², net als vele 2de generatie Turkse en Marokkaanse adolescenten, meer dan voorheen met een identiteitsprobleem worden opgehadeld. In de Chinese gemeenschap kan het assimilatiebeleid worden opgevat als 'je-hoort-er-niet-echt-bij' en dat kan het gevoel van culturele en cognitieve dissonantie³³ versterken. Omdat mensen dissonantie altijd willen oplossen kunnen zij reageren door te 'vluchten of vechten', ofwel door het bericht van 'je-hoort-er-niet-echt-bij' te ontkennen (wat niet echt een realistische optie is), of door actie te ondernemen om de dissonantie op te heffen, bijvoorbeeld om de sterke identificatie met de Nederlandse cultuur aanzienlijk naar beneden bij te stellen in ruil voor een versterking van de reeds aanwezige identificatie met de Chinese groepsidentiteit. Assimilatiepolitiek³⁴ kan naar onze mening voeding geven aan spanningen tussen etnische groepen onderling en met autochtonen en, in het ergste geval, aanzetten tot maatschappij ondermijnende activiteiten.

In het verlengde van deze discussie ligt de discussie over de acculturatie van, in het bijzonder, de Turkse en Marokkaanse gemeenschap en de positie en de rol van de Islam daarin. In het kader van onze scenario's is voor ons de vraag interessant op welke wijze, in contexten die verschillen met betrekking tot economisch groei, migratie- en inburgeringbeleid, het acculturatiegedrag van moslimgroepen op lange termijn wordt beïnvloedt door de Islam. Feit is dat de Islam en de daaraan verbonden leefregels door veel Turken en Marokkanen fundamenteel is voor hun identiteit, voor de omgang in het dagelijkse met mensen, en met elkaar in de privé sfeer. Een sterke verbondenheid met de Islam sluit echter niet uit dat mensen zich ook sterk verbonden kunnen voelen met het niet-moslim land waarin zij wonen of met de religieus gemengde gemeenschap waarin zij wonen. Voor de subgroep van diep gelovigen zal het echter moeilijk blijven om te wonen en te leven in een land waar religie aan geloofwaardigheid en belang onder de bevolking flink heeft ingeboet, zoals onder de meerderheid van de autochtonen. In de afgelopen 10 jaar zijn de relaties tussen autochtonen en de islamitische gemeenschap echter op scherp gesteld omdat Islamitische migranten normen en gewoonten binnen de landsgrenzen hanteren die voor veel autochtonen als cultuurvreemd (dragen van jalaba, religieuze hoofddoeken) of als bedreiging wordt gezien (gesloten gemeenschap voor autochtonen, niet gemengd huwen, positie van de vrouw, eerwraak, pretenties van de Islam met betrekking tot haar rol in de samenleving en het bestuur). Dat is misschien ook niet zo verwonderlijk in een land dat, in schrille tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten, een van de meest gesecculariseerde landen in de wereld is geworden en waar 'net' een geschiedenisboek is gesloten van een paar honderd jaar godsdiensttwisten waarin rol van de kerk en geloof in de samenleving en het privé leven sterk is teruggedrongen. Een lichtpuntje in deze situatie is misschien dat met betrekking tot religiositeit (mate waarin het geloof van belang wordt geacht in het dagelijks leven) de tweede generatie met een Islamitische achtergrond in het algemeen liberaler is over de (beperkte) rol en positie die de Islam in de samenleving en in het privéleven zou moeten spelen (Groenewold, 2009).

We denken dat conflicten tussen de moslimgemeenschap en de autochtone gemeenschap net zo goed kunnen ontstaan of voortduren in een context van hoge economische groei als in een context met lage groei. De geschiedenis laat ook zien dat het bestaan van afscheidingsbewegingen en vormen van terrorisme iets is van alle tijden. Religie en politieke visie (of een combinatie van beide)

---

³² Maar ook bij andere goed geïntegreerde allochtonen die ook trots zijn op hun culturele 'roots', zoals bij leden van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap

³³ Cognitieve dissonantie is de onaangename spanning die bij iemand ontstaat wanneer hij/zij kennis neemt van feiten of opvattingen die strijdig zijn met de eigen gevoelens, wensen, overtuiging of mening, of als gevolg van gedragingen die strijdig zijn met iemands overtuiging. Culturele dissonantie refereert naar het probleem waarmee vooral de 2de generatie kampt: met welke cultuur wil en kan ik mij identificeren.

³⁴ Bijvoorbeeld: Etnische Russen in Litouwen; Indische-Nederlanders in Nederland, na hun repatriëring uit Indonesië a.g.v. de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949; Koerden in Turkije.

zijn nagenoeg altijd de drijvende, bindende of escalerende kracht. Door de tijd zijn de schaal en de wijze waarop actie wordt gevoerd of conflicten worden uitgevochten echter veranderd. In een context van hoge economische groei (Expat en LAT scenario's) wordt het leven voor velen weliswaar beter maar worden de verschillen tussen arm en rijk vaak ook groter. Kenmerkend voor de Expat en LAT scenario's is dat men leeft in een context van hoge economische groei maar dat mensen min of meer naast elkaar leven zonder dat veel intercultureel contact (separatiestijl) plaatsvindt. In die context voorzien we echter oplopende spanningen tussen allochtonen en autochtonen vanwege bestaande culturele verschillen en omdat dit scenario niet in een overheid voorziet die reguleert en bemiddelt in geval van conflict. In deze scenario's bestaat er dus niet zoiets als een bindende kracht of referentiekader waaraan allochtone groepen zich kunnen spiegelen, zoals de cultuur van de autochtonen. Die cultuur is er wel, maar wordt in dit scenario niet gepresenteerd als dominante cultuur, als referentiekader. En juist omdat de ontvangende cultuur niet als referentiecultuur wordt gepresenteerd kan dit ertoe leiden dat verschillen tussen, bijvoorbeeld, moslims en niet-moslims aanleiding geven tot spanning en conflict. Een gestileerd voorbeeld. In deze context kunnen vrijelijk moskeeën gebouwd worden waarbij dan iedere ochtend bij het krieken van de dag de muezzin (degene die tot gebed oproept) een minaret gaat bemannen³⁵ om via luidsprekers de Adhân (eerste gebedsoproep) uit te dragen. Bij een bepaalde groep niet-gelovige autochtonen die net hun nachtdienst in de fabriek erop hebben zitten en op het punt staan in bed te stappen kan dit ergernis oproepen. Op zeker, als de tweede gebedsoproep op zondag samen valt met het luiden van klokken van de protestantse of katholieke kerk in de buurt. Maar dit soort situaties kan ook tot spanningen leiden met andere allochtone groepen, zoals met Boeddhisten die op hetzelfde moment in stilte via vormen van meditatie bezig zijn een spirituele beleving te ondergaan. Ook op ander vlak zijn spanningen te voorzien in dit scenario waarbij het gebrek aan intercultureel contact en vermogen om intercultureel te kunnen communiceren op termijn tot conflicten kunnen leiden. We verwachten dat deze scenario's dus leiden tot een bestendiging van een situatie waarin allochtonen en autochtone naast, maar niet met elkaar leven, en waarbij alleen in voorkomende gevallen intercultureel contact plaats vindt. Het Appèl en Regie scenario spelen in een lage economische groeicontext en kunnen met spanningen tussen groepen worden geassocieerd omdat bestaande verschillen tussen arm en rijk parallel blijven lopen met etnische verschillen en met het 'moslim - niet-moslim' zijn. Daarnaast zorgt de assimilatiepolitiek in, in het bijzonder het Regie scenario, ervoor dat spanningen tussen autochtonen en allochtonen oplopen als gevolg van het ontkennen van de waarde van het culturele erfgoed van allochtone groepen, zoals we hierboven beschreven met betrekking tot de acculturatie van de Chinese 2de generatie.

Om binnen de scenario's over beleidseffecten te kunnen nadenken bestudeerden wij de meest recente versie van het Integratiebeleid (WWI-VROM, 2009a) en vonden dat er vooral aandacht is voor en gewerkt wordt aan de z.g. noodzakelijke voorwaarden van integratie. Daarmee bedoelen we al die zaken (zoals taalcursussen, duale trajecten) die gericht zijn om allochtonen handvatten aan te reiken waarmee zij zich gemakkelijker kunnen invoegen in de Nederlandse samenleving en op de arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld, Nederlandse taalvaardigheid is toch echt een noodzakelijke voorwaarde om op de arbeidsmarkt te kunnen opereren. Echter, we treffen in het beleid geen duidelijke aanknopingspunten aan die erop wijzen dat er ook aan de voldoende voorwaarden voor integratie moet worden gewerkt. Wat we daarmee bedoelen zijn activiteiten die erop gericht zijn om mensen te motiveren een bepaalde actie te ondernemen. De aanwezigheid van faciliteiten (en eventuele dwangmaatregelen om er gebruik van te maken) is zeker geen garantie dat er op een goede manier gebruik van wordt gemaakt. Waarom is het zo fijn om Nederlander te zijn, om erbij te horen, en hier te mogen wonen? Waarom zou je de taal zo snel mogelijk willen leren? Dit aspect van de motivatie en ontwikkelingen van een positieve houding bij allochtonen naar de Nederlandse samenleving toe wordt in deze tijd flink op de proef gesteld. Hoewel de debatten over de integratie van Nederlandse

---

³⁵ In plaats een live-optreden van de muezzin wordt de oproep tot het gebed gedaan via een cassette, CD, USB stick of – dongle.

moslims op zich geen probleem hoeven te zijn, is de toonzetting wel zo dat veel allochtonen zich achter de oren zullen krabben als hen de vraag wordt gesteld 'Hoe fijn is het om Nederlander te zijn?'

Hiermee verband houdend is het ook opvallend dat autochtonen geen specifieke doelgroep zijn in het integratie beleid. Als het zo is dat allochtonen zich moeten inspannen om ervoor zorgen dat zij zich op een goede en positieve manier inspannen om als volwaardig lid deel te nemen in de Nederlandse samenleving, en als het beleid in de meest recente integratienotitie stelt dat de autochtone bevolking respect moet tonen voor het culturele erfgoed van allochtonen en dat racisme en discriminatie daarom moet worden bestreden, is het dan niet zo dat bepaalde subgroepen binnen de autochtone bevolking kennis over en gevoel van respect voor andere culturen moet worden bijgebracht? Nederlandse diplomaten worden op een degelijke manier voorbereid op het terrein van de interculturele communicatie om in andere culturen de Nederlandse belangen zo goed mogelijk te kunnen behartigen. Echter de autochtoon die als laatste der Mohikanen nog woont in een zwarte achterstandswijk weet nog steeds niet goed waarom het misschien toch eigenlijk wel belangrijk, interessant en prettig zou kunnen zijn om op de koffie bij de Turkse of Marokkaanse buurman te gaan, en op welke manier dat contact het best tot stand gebracht zou kunnen worden.

Bij het construeren van de lange termijnscenario's voor de herkomstgroepen (6.4.3) bedachten we dat op lange termijn voor alle herkomstgroepen zal gelden dat inburgeren een stuk makkelijker zal worden dan vandaag de dag het geval is. Al was het maar omdat het aanbod en de kwaliteit van inburgeringscursussen, als gevolg van opgebouwde kennis en ervaring met het thema, verbeterd zal zijn. Ook zal de algemene ontwikkeling en het onderwijsniveau van toekomstige immigranten waarschijnlijk op een hoger niveau liggen. Dat is ook nodig omdat een taal te leren en leren functioneren in een nieuwe samenleving, waaronder deelname op de arbeidsmarkt, een bepaald niveau van algemene kennis en ontwikkeling vereist. Voor ongeschoolde immigranten die niet hebben 'leren leren', kan het aanleren van een nieuwe taal op latere leeftijd een brug te ver zijn. Als er dan geen reële mogelijkheid is om terug te keren naar het herkomstland dan zouden deze migranten misschien wel de nieuwe outcasts en armen van de toekomstige samenleving kunnen worden. Dit gevaar bestaat als de Expat of LAT scenario's van toepassing zijn omdat de overheid geen of nauwelijks beperkingen oplegt aan de toegang tot Nederland. Maar ook in de Appèl en Regie scenario's is dit mogelijk omdat, door armoede gedreven, illegale migranten van buiten de EU zouden kunnen blijven proberen een niche te vinden voor inkomensverwerving (prostitutie, handel in informele circuits, illegaal werken in de privésfeer bij zowel autochtonen als allochtonen (bijvoorbeeld als inwonende verzorger voor bejaarde ouders).

Ook de instrumenten en de wijze waarop een taal geleerd en gebruikt kan worden zullen verder ontwikkeld zijn, waaronder hulpmiddelen voor mensen die minder aanleg hebben om zich een taal meester te maken. Bijvoorbeeld, de uitvinding van technologische hulpmiddelen voor dagelijkse communicatie zoals het inspreken van tekst in een mobiele telefoon en het min of meer direct kunnen beluisteren van het vertaalde resultaat uit de telefoonluidspreker, bijvoorbeeld door de gesprekspartner of toehoorders. Omdat de verspreiding van Pc's en gebruik van internet in de wereld verder zal toenemen, zal het steeds beter mogelijk worden voor potentiële migranten om door middel van 'long-distance learning' methoden al voor vertrek taallessen te krijgen in virtuele klaslokalen. Dat zal trouwens een barrière weg kunnen nemen voor die hoogopgeleide migranten die in principe wel interesse hebben om in Nederland te komen werken en leven maar uiteindelijk toch kiezen voor Engelstalige bestemmingslanden. De snelheid waarmee deze ontwikkelingen beschikbaar en toegankelijk zullen zijn in brede lagen van de bevolking in herkomst- en bestemmingslanden zal ondermeer afhangen van de economische groei. In de hoge economische groei context van de Expat en LAT scenario's zal het veel sneller beschikbaar zijn dan in de context van de Appèl en Regie scenario's.

De focus in de scenario's was op de aspecten acculturatie, arbeidsparticipatie en woonsegregatie. Vanwege de maatschappelijke impact van crimineel gedrag willen wij op deze plaats toch stilstaan bij het aspect van de, in vergelijking met autochtonen, aanzienlijk hogere criminaliteitscijfers onder allochtone groepen. Zo worden bijvoorbeeld de hoge criminaliteitscijfers onder de Marokkaanse jeugd (voornamelijk jongens) deels toegeschreven aan het bestaan van een cultureel identiteitsprobleem (culturele dissonantie) terwijl bij Antillianen de hoge criminaliteitscijfers (ongeacht geslacht en leeftijd) verband zouden houden met het feit dat vele Antillianen opgroeien in incomplete gezinnen (dat wil zeggen met een moeder, maar zonder vader). Echter, deze factoren spelen in bepaalde mate ook bij andere allochtone groepen, zoals bij de 2de generatie Turken (cultureel identiteitsconflict) en Surinamers (een-ouder gezinnen). Het is echter niet precies duidelijk waarom dezelfde condities bij de ene groep wel en bij de andere groep niet tot crimineel gedrag leiden. Zonder hierop nader in te gaan en op verwachtingen over toekomstige criminaliteitscijfers, kunnen we echter wel wijzen op de consequenties van voortdurende hoge criminaliteitscijfers (incidentie en prevalentie) onder allochtone (en autochtone) groepen. Immers, bij gelijkblijvende criminaliteitscijfers (percentages naar leeftijd en geslacht) zal een groei van de verschillende allochtone groepen (zie tabel 5.3) leiden tot een aanzienlijke toename van het *aantal personen* dat crimineel gedrag vertoont en dat beïnvloedt de gepercipieerde veiligheid onder de rest van de bevolking. Een ander gevolg is het ontstaan en voortduren van een negatieve beeldvorming en acceptatiebereidheid onder autochtonen over bepaalde allochtone groepen, zoals over de Marokkaanse gemeenschap. Nog een gevolg is dat allochtonen die wel "investeren in integreren" ten onrechte over een kam geschoren worden met raddraaiers en criminelen uit de eigen etnische gemeenschap. Als culturele dissonantie bij de Marokkaanse jongeren inderdaad een belangrijke factor is dan vragen wij ons af of vertegenwoordigers uit de eigen gemeenschap wel de aangewezen (geloofwaardige) personen zijn om de Marokkaanse jeugd te overtuigen van "hoe fijn het is om Nederlander te zijn".

Alvorens over te gaan tot aandachtspunten voor een toekomstbestendig migratie- en inburgeringsbeleid willen we toch nog even kort stilstaan bij de referentiebevolking: de autochtonen. Zowel samenstelling and de normen, waarden en gewoonten van de autochtone bevolking zal op lange termijn flink veranderen als gevolg van de voortschrijdende globalisering en internationalisering. Steeds meer mensen zullen van een vreemde taal (lingua franca) gebruik maken, zoals de Engelse taal. Het gebruik van de Engelse taal op Nederlandse Universiteiten en Hogescholen was 10 jaar geleden nog een zeldzaam verschijnsel. Dit uitvloeisel van de internationalisering van het hoger onderwijs zal vermoedelijk op termijn ook in andere sectoren van de samenleving plaatsvinden. Gebruik van de Engelse taal in grote en middelgrote ondernemingen al ook meer toenemen als het internationale karakter van bedrijven toeneemt. Nederland zal dan waarschijnlijk meer dan vandaag de dag als aantrekkelijk bestemmingsland worden beschouwd voor hoogopgeleide kennismigranten. Maar ook de etnische samenstelling van de autochtone bevolking van de toekomst zal anders zal zijn dan die van de autochtone bevolking van vandaag de dag. Het lijkt bijna onvermijdelijk: multi-etnische genen als kenmerk van de Nederlandse bevolking van de toekomst. Zeker als er meer dan nu het geval is gemengd wordt getrouwd door de derde en vierde generatie allochtonen met autochtonen, en natuurlijk met als resultaat kinderen van gemengde bloede. Het lijkt dan bijna voor de hand te liggen dat in die toekomst nieuwe, nu nog cultuurvreemd genoemde normen, waarden en gewoonten deel zullen uitmaken van wat in de toekomst als 'typisch Hollands' wordt beschouwd.

Voor bijna alle aspecten (bijvoorbeeld acculturatie, arbeidsparticipatie, criminaliteit) die wij tot dusver onder de aandacht brachten geldt dat er verschillen zijn tussen generaties (leeftijd) en tussen mannen en vrouwen. Bij het schatten van toekomstige aantallen hebben wij wel rekening gehouden daarmee (Annex 5). In de bespreking van de acculturatiescenario's is weliswaar aandacht besteed aan verschillen tussen generatie's maar minder aandacht werd gegeven aan man-vrouw verschillen in, bijvoorbeeld, acculturatie en arbeidsparticipatie. Dat heeft ondermeer te maken met de

beperkingen van de bronnen (waaronder beleidsdocumenten) waarin man-vrouw verschillen niet meegenomen zijn. Dat is een beperking van dit rapport.

In het licht van de besproken mogelijke toekomstige ontwikkelingen doet zich de vraag voor of nieuwe aandachtspunten voor het migratie- en inburgeringbeleid moeten worden overwogen. Hierbij kan worden gedacht aan:

- Migratiebeleid en inburgeringbeleid kunnen tegengestelde gevolgen hebben. Een migratiebeleid dat gericht is op terugkeer van immigranten na een tijdelijk verblijf is niet bevorderlijk voor de motivatie van migranten om in te burgeren. Maar een succesvol inburgeringbeleid verlaagt de motivatie van migranten om weer uit ons land te vertrekken. Daarom is een samenhangend migratie- en inburgeringbeleid dat rekening houdt met de wederzijdse gevolgen van belang. Dit kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd door beide vormen van beleid onder verantwoordelijkheid van dezelfde minister te brengen.
- Omdat niet alleen Nederland, maar ook alle andere Europese landen vergrijzen, ontstaat er overall krapte op de arbeidsmarkt. Dit kan tot concurrentie tussen EU-landen leiden. Daarom dienen er in EU-verband afspraken te worden gemaakt met andere EU-landen over de werving van arbeidsmigranten.
- Werkgevers hebben belang bij de werving van arbeidsmigranten als er krapte is op de arbeidsmarkt, maar de overheid draagt kosten voor inburgering, en is verantwoordelijk voor remigratie als migranten werkloos worden. Daarom ligt het voor de hand om werkgevers via een heffing per immigrant te laten bijdragen aan kosten van inburgering, sociale voorzieningen in het geval van werkloosheid of arbeidsongeschiktheid, en remigratie.
- Om spanningen tussen allochtonen en autochtonen en spanningen *tussen* allochtonen groepen onderling te voorkomen, is het van belang dat het inburgeringbeleid handvatten aanreikt aan migranten hoe Nederlandse normen, waarden en gewoonten gecombineerd kunnen worden met die van de eigen etnische groep. Omdat er in Nederland wordt gewoond en geleefd is het belangrijk het beleid er ook op gericht is om bij allochtonen een gevoel te kweken dat het "fijn is om Nederlander te zijn"³⁶.
- Ook arbeidsmigranten die tijdelijk in Nederland verblijven en afkomstig zijn uit EU-landen, zoals MOE-landers, worden verplicht om met succes een inburgeringcursus te volgen (=diploma). Autochtonen in wijken met veel migranten zouden kunnen worden begeleid in het omgaan met mensen uit andere culturen, ten einde de kwaliteit van multicultureel samenleven te verbeteren.
- Teneinde de motivatie om aan inburgeringcursussen deel te nemen en de effectiviteit te vergroten kan aan het behalen van een inburgeringdiploma een vorm van beloning worden gekoppeld, bijvoorbeeld een arbeidsstageplaats.
- Teneinde remigratie van tijdelijke migranten te stimuleren kan het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking beleid ontwikkelen om migranten die remigreren te helpen integreren in hun land van herkomst.

---

³⁶ Dat kan er op termijn toe bijdragen dat ook bij allochtonen van Marokkaanse of Turkse afkomst de aspiratie tot ontwikkeling komt om een elfsteden tocht te voltooien. Zulke ontwikkelingen kunnen ook de acceptatiebereidheid onder autochtonen positief beïnvloeden en wel op een dusdanige manier dat steeds meer autochtonen voordelen zien om lichaam en geest eens te reinigen door aan de Ramadan mee te doen.

Literatuur

- Algemene Bond van Uitzendondernemingen (ABU). 2009. Poolse uitzendkrachten in Nederland. <http://www.nd.nl/artikelen/2009/juli/01/poolse-uitzendkracht-blijft-meestal-niet-lang>
- Arends-Tóth, J. and F. J. R. Van De Vijver. 2002. Multiculturalism and acculturation: views of Dutch and Turkish-Dutch. *European Journal of Social Psychology*, 33(2):249 - 266
- Berry, J.W. 1997a. "Immigration, acculturation, and adaptation". *Applied Psychology: An International Review* 46: 5-68.
- Berry, J.W. and D. Sam. 1997b. Acculturation and adaption. In: J.W. Berry, M.H. Segall and C. Kagitcibasi (Eds.): *Handbook of cross-cultural psychology. Vol.3* (p. 291-326). Boston: Allyn & Bacon.
- Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L. and P. Vedder (Eds.). 2006. *Immigrant Youth in Cultural Transition: Acculturation, Identity and Adaptation Across National Contexts*. Psychology Press.
- Beer, J. 2009. *Immigratie en werkloosheid in Nederland*. Demos, December 2009. NiDi, Den Haag.
- Bijl, R. 2005. Evaluatieonderzoek en het integratiebeleid. In: *Justitiële verkenningen*, jrg. 31, nr. 8, pp. 85-99.
- Boom, de, J., Weltevrede, A.M., Rezai, S., Engbersen, G. 2008. Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en uit voormalig Joegoslavië. Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bourdieu, P. 1985. The social space and the genesis of groups. *Social Science Information* 24 (1985b) 2, 195-220.
- Bourhis, R.Y., Moïse, L.C., Perrault, S., and S. Senécal. 1997. Towards an interactive acculturation model: a social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32, 369-386.
- Broek, van den, L., A. de Jong, C. van Duin, M. van Huis, S. Boschman, en E. van Agtmaal-Wobma . 2008. Regionale bevolkings-, allochtonen-, en-huishoudensprognose 2007-2025. Den Haag. http://www.rivm.nl/vtv/object_map/o2853n40160.html
- Carrera, Sergio. 2008. Benchmarking integration in the EU. Analyzing the debate on integration indicators and moving it forward. Gütersloh, Bertelsmann Foundation.
- Centraal Plan Bureau (CPB), Milieu- en Natuurplanbureau en Ruimtelijk Planbureau. 2006. *Welvaart en leefomgeving, een scenariostudie voor Nederland in 2040*. Den Haag.
- European Commission (EC). 2009. *Montly labour market monitor, January 2010*. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=665&furtherNews=yes>
- Commission of the European Communities .2003. *Communication on immigration, Integration and employment*. Brussels, COM(2003) 336 final.
- Commission of the European Communities .2004. *First Annual Report on Migration and Integration*. Brussels, COM(2004) 508 final.
- Commission of the European Communities .2004. *Green paper on an EU approach to managing economic migration*. Brussels, COM(2004) 811 final.
- Commission of the European Communities .2005. *A common agenda for integration. Framework for the integration of third-country nationals in the European Union*. Brussels, COM(2005) 389 final.
- Commission of the European Communities. 2006. *Second Annual Report on Migration and Integration*. Brussels, SEC(2006) 892.

- Commission of the European Communities. 2007. *Third Annual Report on Migration and Integration*. Brussels, COM(2007) 512 final.
- Commission of the European Communities. 2008. *Strengthening actions and tools to meet integration challenges. Report to the 2008 Ministerial Conference on Integration*. Brussels, SEC(2008) 2626.
- Commission of the European Communities. 2008. *A common immigration policy for Europe: principles, actions and tools*. Brussels, COM(2008) 359.
- Crul, M. en L. Heering. 2008. *The Position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam. The TIES study in the Netherlands*. IMISCOE. Amsterdam University Press.
- Culturescope, 2009. http://www.culturescope.nl/component/option,com_frontpage/Itemid,1/lang,nl/
- Dagevos, J. 2008. *Dubbele nationaliteit en integratie*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (SCP). 2007. *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (SCP). 2009. *Jaarrapport Integratie 2009*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (SCP). 2010. *Integratie geschetst in tien trends*. Volkskrant, zaterdag 16 januari 2010.
- De Jong, A. en H. Hilderink. 2004. *Langetermijn migrantenscenario's voor Nederland*. *Bevolkingstrends*, 2004(1).
- De Jong, A. 2004. *Enkele demografische en economische scenario's doorgelicht*. *Bevolkingstrends*, 2004(1).
- De Jong, A. 2008. *Vier scenario's voor de zeer lange termijn*. *Bevolkingstrends*, 4-de kwartaal 2008.
- Delander, L. M. Hammarstedt, J. Månsson en E. Nyberg. 2005. *Integration of immigrants. The role of language proficiency and experience*. In: *Evaluation Review*, jrg. 29, nr. 1, pp. 24-41.
- Entzinger, H. en R. Biezeveld. 2003. *Benchmarking immigrant integration*. Rotterdam, Erasmus University, European Research Centre on Migration and Ethnic Relations.
- Europees Parlement. 2009. *Resolutie van het Europees Parlement over het voortgangsverslag inzake Turkije*. B6-0105/2009. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B6-2009-0105+0+DOC+XML+V0//NL>
- Groenewold, G. and J. van Ginneken, J. 2009. *Acculturation Preferences and Their Correlates of Second Generation Immigrants in Main Cities of Western Europe*. Paper presented at the 2009 Conference of the Population Association of America, April 30-May 2.
- Groenewold, G. 2009. *On being Dutch and Muslim. Descendants of Turkish and Moroccan immigrants speak out about identity and religion*. DEMOS Bulletin on Population and Society, special issue for the XXVI IUSSP International Population Conference from 27 September - 2 October in Marrakech, (Morocco).
- Hofstra, J. 2009. *Attaching Cultures, The role of attachment styles in explaining majority members' acculturation attitudes*. Promotieonderzoek. Rijksuniversiteit Groningen, Gedrag- en Maatschappijwetenschappen.
- Hui, Pay-Uun. 2009. *Toch niet echt Nederlands*. Volkskrant, 1 december 2009.

- Jennissen, R.P.W. 2004. *Macro-economic determinants of international migration in Europe*. Population Studies. Dutch University Press. Amsterdam.
- Jennissen, R.P.W. 2009. Criminaliteit, leeftijd en etniciteit. Over de afwijkende leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Antillianen en Marokkanen. WODC. Den Haag. <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/de-afwijkende-leeftijdsspecifieke-criminaliteitscijfers-onder-marokkanen-en-antillianen.aspx>
- Kantor Management Consultants (2009) *The evaluation of the INTI Program. Final report*. Brussels, European Commission, Directorate-General Justice, Freedom and Security.
- Korf, D.J. et al. 2009. *Polen in Nederland*. Onderzoek in opdracht van FORUM Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling. Uitgeverij Ger Guijs. Rotterdam.
- Kulu Glasgow, I., F.L. Leeuw, E. Uiters en R.V. Bijl. 2007. *Integratiebeleid rijksoverheid onderzocht. Een synthese van resultaten uit evaluatie- en monitoringonderzoek 2003-2006*. Den Haag, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Lynch, K. 1990. Reproduction: The Role of Cultural Factors and Educational Mediators, *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 11, No. 1 (1990), pp. 3-20.
- Ministerie van WVS. 2009. Brief inzake groeiend aantal dakloze Polen (DMO-2959557). Kamerstuk 29 september 2009. <http://www.minvws.nl/kamerstukken/dmo/2009/dmo-2959557--inzake-groeiend-aantal-dakloze-polen.asp>
- Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking. 2009. Beleidsnotitie Internationale Migratie en Ontwikkeling 2008. <http://www.iom-nederland.nl/dsresource?objectid=1527&type=org>
- Minkiewicz, J. 2009. *Polen zijn geen Turken of Marokkanen*. Volkskrant 18-07-2009, Forum katern, p.14.
- Nicolaas, H. 2007. Bevolkingsprognose 2006-2050: veronderstellingen over immigratie. *Bevolkingstrends*, 2007(1).
- Niessen, Jan and Jongmi Schibel. 2004. *Handbook on integration for policy-makers and practitioners*. November 2004. Brussels, European Communities, Directorate- General Justice, Freedom and Security.
- Niessen, Jan and Jongmi Schibel. 2007. *Handbook on integration for policy-makers and practitioners*. Second edition, May 2007. Brussels, European Communities, Directorate- General Justice, Freedom and Security.
- NRC. 2009. Sterke stijging werkloosheid in China. http://www.nrc.nl/economie/article2139033.ece/Sterke_stijging_werkloosheid_China
- Nuffic. 2009. Meer Chinezen naar Nederland, ondanks kredietcrisis. Nuffic Transfer. <http://www.transfermagazine.nl/nieuws/achtergrond/meer-chinezen-naar-nederland-ondanks-kredietcrisis>
- Oosterom-Staples, H. 2004. *Europeesrechtelijke grenzen aan inburgeringsverplichtingen*. Tilburg, Universiteit van Tilburg.
- Oudhof, J., R.P.W. Jennissen en M. Blom (red.). 2006. *Integratiekaart 2006*. Voorburg/Den Haag, Centraal Bureau voor de Statistiek/Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie-centrum.
- Raymer, J. and Abel, G. 2009. The MIMOSA model for estimating international migration flows in the European Union. Paper presented at the 2009 IUSSP conference, Marrakech, Morocco.
- Rijn, A.S. van, A. Zorlu, R.V. Bijl en B.F.M. Bakker. 2004. De ontwikkeling van een integratiekaart. Voorburg/Den Haag, Centraal Bureau voor de Statistiek/Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

- Van Oudenhoven, J.P., Prins, K.S. , and B.P. Buunk (1998). Attitudes of minority and majority members towards adaptation of immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 28, 995-1013.
- VROM-WWI. 2009a. Integratiebrief van Minister van der Laan aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. 17 november 2009.
- VROM-WWI. 2009b. Beleidsreactie op onderzoeksrapporten arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europese landen. Brief (I&I 2009061417) aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. November 2009.
- Weltevrede, A.M., de Boom, J., Rezai, S., Zuidervijk, L., Engbersen, G. 2009. Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen. Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Wereldjournalisten. 2007. Polen in Nederland. Donderdag 13 december 2007. <http://www.wereldjournalisten.nl>
- Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. 2009. *Internationale gezinsvorming begrensd? Een evaluatie van de verhoging van de inkomens- en leeftijdseis bij migratie van buitenlandse partners naar Nederland*. Den Haag.
- Zoeteman, B.C.J. en W.C. Kerstens. 2008. *Omgaan met de instroom van (arbeids)migranten uit de Midden en Oost-Europese landen*. Rapport van de zesde bijeenkomst op 6 november 2008. VROM Internationale Denktank bijeenkomst in samenwerking met Worldconnectors Roundtable. Den Haag

Annex 1: Uitgangspunten voor het bouwen van de toekomstscenario's

Economic context: GLOBAL ECONOMY

Hoofd-kenmerken: Economische Integratie op Wereld nivo, vrij-handel, globalisering
 Uitbreiding EU27 met Macedonie, Kroatie, Turkije na 2015
 Beperkte rol van overheid (faciliterend, de-regulering)

Overheid concentreert op kerntaken: publieke goederen, veiligheid, eigendomsrechten
 Economische ontwikkeling is zaak van prive sector en bepaald door markt-mechanisme
 Hoogste economische groei-verwachting hier en in herkomstlanden

Migratiebeleid

Vrije toegang

Scenario AA

Nieuwkomers : Vrije toegang arbeidsmigranten
 Overige migranten welkom (gezinsherenigers/-vormers, asielzoekers)
 Overheid houdt rekening met permanent verblijf
 Overheid faciliteert inburgering, migrant bepaald aard en mate van inburgering
 Remigratie is zaak van individu

Oudkomers : Overheid faciliteert inburgering, migrant bepaald aard en mate van inburgering
 & 2de Generatie Remigratie is zaak van individu

EXPAT scenario

Nieuwkomers : Vrije toegang arbeidsmigranten
 Overige migranten ook welkom (gezinsherenigers/-vormers, asielzoekers)
 Overheid houdt geen rekening met verblijfsduur
 Migrant bepaald aard en mate van inburgering
 Remigratie is zaak van individu

Oudkomers : Migrant bepaald aard en mate van inburgering
 & 2de Generatie Remigratie is zaak van individu

Faciliterend

Passief

**Inburgering
 beleid**

LAT scenario

Nieuwkomers : Selectieve toelating: arbeidsmigranten + eventuele gezinsleden
 Overheid gaat uit van tijdelijk verblijf, permanent verblijf is evenwel optie
 Overheid faciliteert inburgering, migrant bepaald aard en mate van inburgering
 Overheid faciliteert re-migratie

Oudkomers : Overheid faciliteert inburgering, migrant bepaald aard en mate van inburgering
 & 2de Generatie Overheid faciliteert re-migratie

Scenario BB

Nieuwkomers : Selectieve toelating: alleen arbeidsmigranten
 Overheid gaat uit van tijdelijk verblijf
 Migrant bepaald aard en mate van inburgering
 Overheid faciliteert re-migratie

Oudkomers : Migrant bepaald aard en mate van inburgering
 & 2de Generatie Overheid faciliteert re-migratie

Selectieve toegang

Economic context: Regional Communities

Hoofd-kenmerken: Wereld economie = economie van handelsblokken
 Protectionisme, beperkte multi-laterale samenwerking
 Van EU-15 naar EU-25 en EU-27 (w.o. MOE-landen) geen succes
 Verdere EU uitbreiding op lange baan

Relatief laagste economische groei scenario in NL en herkomstlanden m.b.t. GDP, Inkomen, Consumptie, Investerings, Export, Import
 Groot en duur overheidsapparaat dat de economie en samenleving
 reguleert, controleert, en sanctioneert

Migratie beleid

Selectief

Scenario CC

Nieuwkomers : Selectieve toelating: alleen arbeidsmigranten met eventuele gezinsleden
 Overheid gaat uit van tijdelijk verblijf, permanent verblijf mogelijk (inburgeringsdiploma vereist)
 Overheid faciliteert, verplicht en sanctioneert inburgering+medeverantwoordelijkheid (burgerschap)
 Overheid faciliteert & stimuleert re-migratie

Oudkomers & 2de Generatie : Overheid faciliteert, verplicht en sanctioneert inburgering (inburgeringsdiploma+addit. eisen)
 Overheid faciliteert & stimuleert re-migratie

Attending scenario

Nieuwkomers : Selectieve toelating: alleen arbeidsmigranten met eventuele gezinsleden
 Overheid gaat uit van tijdelijk verblijf, permanent verblijf mogelijk, na X-jaar verblijf
 Overheid faciliteert/stimuleert inburgering en burgerschap, migrant bepaald mate van inburgering
 Overheid faciliteert en stimuleert re-migratie

Oudkomers & 2de Generatie : Overheid faciliteert en stimuleert inburgering, migrant bepaald aard en mate inburgering
 Overheid faciliteert en stimuleert re-migratie

Directief

Faciliterend **Inburgering
 beleid**

Regie scenario

Nieuwkomers : Restrictief toelatingsbeleid: alleen arbeidsmigranten (met hoge kwaliteitseisen)
 Overheid gaat uit van tijdelijk verblijf, permanent verblijf mogelijk (inburgeringsdiploma+addit. eisen)
 Overheid faciliteert, verplicht en sanctioneert inburgering+medeverantwoordelijkheid (burgerschap)
 Overheid faciliteert, stimuleert en, wanneer nodig, dwingt tot re-migratie

Oudkomers & 2de Generatie : Overheid faciliteert, verplicht en sanctioneert inburgering (inburgeringsdiploma+addit. eisen)
 Overheid faciliteert, stimuleert en, wanneer nodig, dwingt tot re-migratie

Scenario DD

Nieuwkomers : Restrictieve toelating: alleen arbeidsmigranten
 Overheid gaat uit van tijdelijk verblijf
 Overheid faciliteert/stimuleert inburgering en burgerschap, migrant bepaald mate van inburgering
 Overheid faciliteert, stimuleert en, wanneer nodig, dwingt tot re-migratie

Oudkomers & 2de Generatie : Overheid faciliteert/stimuleert inburgering en burgerschap, migrant bepaald mate van inburgering
 Overheid faciliteert, stimuleert en, wanneer nodig, dwingt tot re-migratie

Restrictief

Annex 2: Workshop “Visies van experts op de toekomst van de multi-etnische samenleving”: Programma, Deelnemers, Structuur en Thema’s, Verslag

Programma

Datum: Dinsdag, 29 september 2009

Organisatie: NIDI en VROM-WWI

Contact: Jeannette van der Aar (Secretariaat NiDi) Aar@nidi.nl, 070-3565280
George Groenewold (groenewold@nidi.nl)

Locatie: NIDI en Grand Café Schlemmer
Lange Houtstraat 19, 2511 CV Den Haag

Route: NIDI: <http://www.nidi.knaw.nl/nl/organisation/contact/>

09.30-10.00 Aankomst en ontvangst (NiDi vergaderzaal, begane grond)

10.00-11.00 Opening workshop
Welkom, kennismaking, PowerPoint presentatie over de context van het project, projectdoelstellingen en -strategie, plaats en doelstellingen van de workshop. Toelichting op de vier toekomstscenario’s, en het kader van de te voeren discussie.

11.00-11.15 Naar vergaderzaal in Grand Café Schlemmer (naast NiDi)

11.15-12.30 Migratie: beleid en effecten

12.30-13.30 Lunch (Grand Café Schlemmer)

13.30-14.45 Inburgering: beleid en effecten

14.45-15.00 Pauze

15.00-16.15 Aanvullend en alternatief beleid, en effecten

16.15-16.30 Samenvatting en afsluiting workshop

16.30 Einde workshop, hapje en drankje

Deelnemers

Rob Euwals	Centraal Planbureau	r.w.euwals@cpb.nl
Hans Roodenburg	Centraal Planbureau (gepens.)	hjr@wxs.nl
Chris Huinder	FORUM Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling	c.huinder@forum.nl
Inge Camfferman	Gemeente Den Haag, Programmabureau Burgerschap	i.camfferman@ocw.denhaag.nl
Roel Jennissen	Ministerie van Justitie	r.p.w.jennissen@minjus.nl
Brigitte Nijland	Ministerie van SZW	bnijland@minszw.nl
Lobke Zandstra	Ministerie van SZW	lzandstra@minszw.nl
Arjen Verweij	Ministerie van VROM	arjen.verweij@minvrom.nl
Chan Choenni	Ministerie van VROM	chan.choenni@minvrom.nl
Martijn Wijma	Ministerie van VROM	martijn.wijma@minvrom.nl
Valentin Neevel	Ministerie van VROM	valentin.neevel@minvrom.nl
George Groenewold (rapporteur)	Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI)	groenewold@nidi.nl
Joop de Beer (voorzitter)	Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI)	beer@nidi.nl
Frank van Dam	Planbureau voor de Leefomgeving	frank.vandam@pbl.nl
Malgorzata Bos-Karczewska	Webportaal Poolse Gemeenschap in Nederland	malbos@xs4all.nl

Structuur, Thema's en vragen

Inleiding

Als aanzet voor de workshopdiscussie zijn hieronder vragen opgesteld over: (1) Migratie beleid en effecten (2) Inburgeringbeleid effecten (3) Mogelijke nieuw beleid. Tijdens de discussie moeten zaken die aan de orde komen telkens besproken worden vanuit (1) het perspectief van een bepaald toekomst scenario, met in achtname van een bepaald tijdsplan en van een bepaalde migrantengroep.

1. *Het perspectief van toekomst scenario's.* Er worden vier verschillende toekomstscenario's onderscheiden en die zijn hieronder samengevat (voor details zie het achtergrond document voor de workshop)

Scenario A (GE2)		Scenario B (GE3)	
Economie:	hoge groei, inkomensnivellering	Economie:	hoge groei, inkomensnivellering
Overheid & economie:	kerntaken, rest=passief, faciliterend	Overheid & economie:	kerntaken, rest=passief, faciliterend
Immigratie:	vrije toegang, alle migranten typen	Immigratie:	selectief, arbeidsmigranten+gezinsleden
Verblijfsduur:	onbepaald, migrant beslist	Verblijfsduur:	tijdelijk, perm. verblijf= na X-jaar mogelijk
Inburgering:	overheid passief, migrant beslist	Integratie:	overheid faciliteert, migrant beslist
Acculturatie type:	neigen naar separatie	Acculturatie type:	neigen naar integratie
Re-migratie:	overheid passief, migrant beslist	Re-migratie:	overheid faciliteert, migrant beslist
Scenario C (RC2)		Scenario D (RC3)	
Economie:	lage groei, inkomensnivellering	Economie:	lage groei, inkomensnivellering
Overheid & economie:	faciliteert, controleert, stuurt, sanctioneert	Overheid & economie:	faciliteert, controleert, stuurt, sanctioneert
Immigratie:	selectief, arbeidsmigranten+gezinsleden	Immigratie:	selectief, arbeidsmigranten (kwaliteitseisen)
Verblijfsduur:	tijdelijk, permanent verblijf=inburgeringsdiploma	Verblijfsduur:	tijdelijk, perm.=inburgeringsdipl.+ inkomenseis
Integratie:	overheid faciliteert & stimuleert, migrant beslist	Integratie:	overheid dwingt af en sanctioneert inburgering
Acculturatie type:	neigen naar integratie	Acculturatie type:	neigen naar assimilatie
Re-migratie:	overheid faciliteert & stimuleert, migrant beslist	Re-migratie:	overheid faciliteert & stimuleert & dwingt af

2. *Het perspectief van het tijdsplan.* Er worden perioden onderscheiden. De eerste periode heeft ruwweg betrekking op deze en dat van de volgende kabinetsperiode (2009-2015). De tweede periode op de periode daarna (2015-2040).
3. *Het perspectief van referentiegroepen.* Bedacht moet worden of de zaak die aan de orde wordt gesteld voor alle migrantengroepen opgaat of dat de zaak voor verschillende groepen anders uitpakt. Bijvoorbeeld voor migranten uit: (1) Nieuwe EU lidstaten in Midden en Oost Europa (MOE-landen, w.o. Polen, Roemenie, Hongarije); (2) Turkije en/of Marokko; (3) Nederlandse Antillen, Suriname; (4) Azië (bijvoorbeeld China, India, Indonesië), (5) overige EU landen en VS.

Thema's en discussievragen

Migratie: beleid en effecten

1. Door de vergrijzing zal de groei en omvang van de beroepsbevolking steeds kleiner worden. Leidt dit tot meer arbeidsmigratie?
2. Kan de groei van de beroepsbevolking worden gestimuleerd door hogere arbeidsparticipatie, ondermeer van Oudkomers en de tweede generatie?
3. Waar zouden arbeidsmigranten vandaan kunnen komen?
4. In welke sectoren of beroepen zullen de verwachte arbeidstekorten het grootst zijn en op welke termijn moet passend beleid gevoerd worden?

5. Hoe kunnen we de komst van goed opgeleide arbeidsmigranten stimuleren?
6. In hoeverre hangt dit af van de situatie in Nederland en van de situatie in het land van herkomst?
7. Moet het vertrek van talent- en succesvolle autochtonen en migranten worden voorkomen en hoe zou dit dan kunnen?
8. Moet de komst van kennismigranten uit ontwikkelingslanden verder worden gestimuleerd? Moeten kennismigranten na verloop van tijd terug aangespoord worden om terug te keren naar hun land van oorsprong in verband met de negatiever effecten van braindrain?
9. Moet aan arbeidsmigranten alleen een tijdelijke verblijfsvergunning worden verleend? Moeten we vervolgens weer nieuwe arbeidsmigranten werven nadat voorgangers zijn geremigreerd?
10. Moet het beleid van gezinshereniging/vorming restrictief, selectief of faciliterend zijn?
11. Moet het aantal asielzoekers dat wordt toegelaten in relatie staan tot de economische situatie in Nederland?
12. Wat zijn de gevolgen van een eventuele toetreding van Turkije tot de EU na 2015 voor immigratie, emigratie van de eerste allochtonen en hun in Nederland geboren kinderen (=tweede generatie)?
13. Moeten Oudkomers met een permanent verblijfsvergunning die van het inburgeringsexamen zijn vrijgesteld alsnog aan een inburgeringstoets worden onderworpen?

Inburgering: beleid en effecten

1. Leidt sociaal-culturele aanpassing (dat wil zeggen leven volgens Nederlandse normen, waarden en gewoonten) tot een hogere arbeidsparticipatie van migranten?
2. Op welke andere manieren kan arbeidsparticipatie van migranten vergroot worden, in het bijzonder van allochtonevrouwen?
3. Hoe kan het onderwijsniveau van Oudkomers worden verbeterd?
4. Moet de segregatie van allochtoneen autochtone bevolkingsgroepen in wijken en buurten worden tegengaan? Hoe zou dat dan kunnen?
5. Is inburgering van migranten primair een verantwoordelijkheid van gemeenten, het maatschappelijk middenveld en de private sector of van de overheid (rijk, gemeenten)? Wat zijn de belangrijkste knelpunten in het huidige inburgeringbeleid en hoe zouden die kunnen die worden opgelost?
6. Moeten scholen veel meer gemengd worden met betrekking tot etnische herkomst van leerlingen? Hoe zou de ideale mix er dan uit zien, en op welke manier kan dat dan worden bereikt?
7. Het huidige inburgeringbeleid blijkt niet altijd even effectief te zijn (lage participatie en slagingspercentages inburgeringcursussen). Op welke wijze kan dit verbeterd worden?
8. Zijn voor nieuwe migranten uit landen als Polen, Bulgarije en Roemenië de zelfde inburgeringproblemen te verwachten als voor Oudkomers uit landen als Turkije en Marokko?
9. In hoeverre is de inburgering van migranten in landen om ons heen van invloed op de inburgering in Nederland? Is de verwachting dat die invloed toeneemt, bijvoorbeeld als gevolg van toename van de arbeidsmigratie en –mobiliteit binnen de EU?
10. Moet Nederland het migratie- en inburgeringbeleid afstemmen met vergelijkbaar beleid in buurlanden? Moet zulk beleid eventueel geharmoniseerd worden?
11. Zullen spanningen tussen autochtonen en migranten groter of kleiner worden? Welke zijn de belangrijkste bronnen van spanning, gezien vanuit het gezichtspunt van autochtonen en vanuit het gezichtspunt van migranten?
12. Moeten arbeidsmigranten die tijdelijk in Nederland (bijvoorbeeld Poolse seizoensarbeiders) verblijven toch verplicht worden om met succes een inburgeringcursus te volgen (=diploma), ongeacht het land van herkomst?

13. Wat werkt het best om inburgering van migranten te realiseren, een systeem van alleen sancties, van beloningen of beiden? Naast de bestaande sancties, welke middelen kunnen nog meer ingezet worden om het succes van inburgering cursussen te vergroten.
14. In hoeverre belemmert het wonen in een wijk of buurt met veel migranten en/of mensen van de eigen etnische groep succesvolle inburgering?
15. Moeten autochtonen betrokken worden bij de inburgering van migranten in een wijk of buurt? Op welke manier zou dit eventueel kunnen gebeuren?

Aanvullend en alternatief beleid, en effecten

1. Is het huidige migratie- en inburgeringbeleid toekomstbestendig? Moet de ontwikkeling van beleid anders worden georganiseerd, is aanvullend of zelfs totaal ander beleid nodig, zoals:
  - a. Het onder de verantwoordelijkheid van een enkele minister brengen van migratie- en inburgeringbeleid, bijvoorbeeld binnen de muren van een apart ministerie of departement.
  - b. Nederland organiseert en maakt afspraken met andere EU landen over de werving van arbeidsmigranten.
  - c. Werkgevers betalen via een heffing per immigrant mee aan de kosten van inburgering (en eventuele remigratie)
  - d. Het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking ontwikkelt beleid dat erop gericht is om migranten die (willen) remigreren te helpen integreren in hun land van herkomst. Beleidsontwikkeling geschiedt bijvoorbeeld i.s.m. SZW en WWI.
  - e. Het inburgeringbeleid, via cursussen, gaat handvatten aanreiken aan migranten hoe Nederlandse normen, -waarden en -gewoonten gecombineerd kunnen worden met die van de eigen etnische groep.
  - f. Aan het behalen van een inburgeringsdiploma wordt een vorm van beloning gekoppeld (bijvoorbeeld Arbeidsstageplaats, extra bijdrage aan kosten scholing kinderen)
  - g. Migratie- en inburgeringbeleid wordt gestuurd op basis van een schatting van kosten en baten van diverse groepen migranten.
  - h. Het instellen van een adviesorgaan à la de SER, gericht op migratie en inburgering, bestaande uit vertegenwoordigers van de kroon, wetenschap, maatschappelijk middenveld.
  - i. Autochtonen in wijken met veel migranten moeten worden begeleid in multicultureel samenleven.

Welke andere en betere beleidsmaatregelen stelt u voor?

Verslag

Inleiding

Op dinsdag 29 oktober 2009 werden workshopdeelnemers ontvangen op het NIDI. Joop de Beer, workshopdiscussieleider opende de workshop en verwelkomde de deelnemers, mede namens het NIDI management. Deelnemers aan de workshop waren personen die vanuit verschillende invalshoeken zich beroepsmatig met de onderwerpen migratie, inburgering en beleid bezighouden. Nadat alle deelnemers zich hadden voorgesteld, verzorgde George Groenewold een presentatie waarin de context, projectdoelstellingen en -strategie, en de workshopdoelstellingen nader werden toegelicht, ondermeer naar aanleiding van de aan deelnemers toegezonden achtergronddocumentatie.

De workshop werd vervolgens in een vergaderzaal in Café-restaurant Schlemmer voortgezet. De discussie werd gevoerd in drie sessies aan de hand van een serie vragen over de thema's (1) migratie: beleid en effecten, (2) inburgering: beleid en effecten, en (3) nieuw beleid en effecten.

Migratie: beleid en effecten

Er wordt ingegaan op de relatie migratie en economische ontwikkeling en dan vooral met betrekking tot de situatie zoals die zich zou kunnen voordoen in de twee meest contrasterende toekomstscenario's: Expat scenario (naar buiten gerichte samenleving, relatief vrije toegang voor migranten, geen druk op inburgering, migranten leiden hun eigen leventje) en het Regie scenario (naar binnen gerichte samenleving, restrictieve en tijdelijke toegang migranten, sterke druk op inburgering en assimilatie). Ook gedurende de rest van de dag worden onderwerpen veelal besproken vanuit het perspectief van deze twee verschillende contexten. Met betrekking tot het Expat scenario wordt opgemerkt dat de term "vrije toegang" toch een wat onrealistisch gebeuren suggereert, alsof migranten inderdaad in en uit kunnen lopen en alsof permanent verblijf zonder beperkingen realistisch zou zijn. Er wordt voorgesteld om de mogelijkheid van belemmeringvrij "permanent verblijf" in het Expat scenario te vervangen door een waarbij, na succesvol (werkzaam) verblijf van X jaar, permanent verblijf mogelijk is (het z.g. "in-groeimodel" zoals de Verenigde Staten toepast met betrekking tot het verkrijgen van de z.g. Green-card).

Er wordt opgemerkt dat demografische context voor alle WLO scenario's is dat de bevolkingsgroei afneemt. Verschillen tussen de scenario's komen vooral voort uit verschillen in migratie en vruchtbaarheid. De vergrijzing heeft tot gevolg dat het arbeidsaanbod minder snel groeit dan de totale bevolking waarbij een toenemend aandeel van de bevolking met pensioen gaat of is. In Global Economy Expat en LAT scenario's wordt echter verondersteld dat de economische groei dusdanig is dat er prikkels vanuit gaan om te gaan werken en langer door te blijven werken, waardoor er een tegenwicht is ingebouwd met betrekking tot de effecten van vergrijzing op het arbeidsaanbod. In deze scenario's is de arbeidsparticipatie het hoogst. Prikkels voor arbeidsparticipatie gaan in deze scenario's namelijk ook nog uit van het feit dat het stelsel van sociale zekerheid slechts uit zeer beperkte voorzieningen bestaat, in tegenstelling tot de riantere situatie in Regional Communities scenario's, waarvan langdurige en hoge werkloosheidsuitkeringen deel uit maken. Eventuele sectorale tekorten worden in de Global Economy scenario's opgevangen door arbeidsmigratie. In de Global Economy scenario's is het effect van arbeidsparticipatiestijging en immigratie dus zo groot dat het arbeidsaanbod bijna even snel groeit als de bevolking. Hiermee wordt de grondslag voor belastingen en premies verbreedt om ondermeer de collectieve kosten van de vergrijzing in Nederland te betalen. In de Appèl en Regie scenario's is een andere situatie van toepassing. Er wordt verondersteld dat er van de relatief lage economische groei en het riantere stelsel van sociaal zekerheidstelsel aanzienlijk minder prikkels voor arbeidsparticipatie uitgaan. Daarnaast wordt er in deze context, vooral in geval van het Regie scenario, een sterk restrictief beleid gevoerd ten aanzien van arbeidsmigratie. Het netto effect van beperkte arbeidsparticipatie en immigratie is dat de groei van het arbeidsaanbod geringer zal zijn dan de groei van de bevolkingsgroei. De negatieve economische en maatschappelijke effecten van de vergrijzing zijn daarom het grootst in een wereld volgens het Regie scenario (en in iets mindere mate in het Appèl scenario vanwege het feit dat dit scenario het (selectief) aantrekken van arbeidsmigranten nog mogelijk maakt).

De consequentie van het ietwat extreme Regie scenario is dat, vanwege de oplopende arbeidstekorten, de overheid uiteindelijk toch zal moeten overgaan om arbeid uit het buitenland aantrekken om aan de directe, korte termijn arbeidsbehoefte van bedrijven te kunnen voldoen. Tegelijkertijd moet worden geprobeerd om de arbeidsparticipatie te vergroten, en minder deeltijdwerken en langer doorwerken te stimuleren (zoals verhogen van AOW leeftijd³⁷). Immers, het

---

³⁷ In dit verband is het zinvol op te merken dat alle landen van de EU met een vergelijkbaar vergrijzingsprobleem te maken hebben maar dat er nogal wat variatie is in de wijze waarop dit wordt opgepakt. Met betrekking tot de timing van het einde van het 'arbeidzaam leven' wordt verschillend gedacht. In België is de pensioengerechtigde leeftijd voor mannen 65 jaar en voor vrouwen 63 jaar (wordt dit jaar gelijkgetrokken). Optrekken naar 67 jaar is niet aan de orde bij de zuiderburen omdat men eerst wil proberen de arbeidsparticipatie van personen in de leeftijd 55-64 jaar te vergroten. Duitsland, met een vergelijkbaar pensioensysteem als Nederland, besloot in 2007 al om de pensioengerechtigde leeftijd te verhogen naar 67 jaar. Tussen 2012 en 2029 wordt daar ieder jaar de pensioenleeftijd met een maand opgehoogd. Frankrijk heeft in 2008

arbeidsaanbod is het economisch draagvlak voor een staatspensioensysteem (AOW) op basis van het omslagstelsel, zoals in Nederland. Met betrekking tot de huidige situatie in Nederland wordt vervolgens opgemerkt dat er met betrekking tot voornoemde maatregelen nog best veel te halen is omdat Nederland in vergelijking met andere EU landen zich onderscheidt door een relatief lage arbeidsparticipatie van (allochtone) vrouwen en door een relatief hoog percentage deeltijdwerkers. Bovendien voltrekt de vergrijzing zich in een minder rap tempo dan in de meeste andere EU landen. Er wordt in dit verband verwezen naar het rapport van de Commissie Arbeidsparticipatie³⁸. In dit rapport wordt ondermeer betoogd dat een hogere arbeidsparticipatie van de bestaande bevolking en out-sourcing als eerste moeten worden nagestreefd, en dat pas in laatste instantie het rekruteren van arbeid in het buitenland in beeld mag komen. Er wordt in de discussie vervolgens ingegaan op de situatie waarbij out-sourcing niet mogelijk blijkt of niet wenselijk is, en waarbij het productieproces afhankelijk is van hooggekwalificeerde arbeid. Deze situatie zou het aantrekken van kennismigranten nodig maken, echter, zo wordt opgemerkt, Nederland is waarschijnlijk geen aantrekkelijk bestemmingsland voor dit soort migranten, ondermeer vanwege de taal. Kennismigranten (en familieleden) prefereren veelal Engelstalige bestemmingslanden en er wordt opgemerkt dat het invoeren van Engels als tweede taal een strategie voor de toekomst zou kunnen zijn (op Universiteiten worden de laatste jaren trouwens steeds meer colleges en voordrachten verzorgd waarbij de spreektaal Engels is). Nederland moet dus aantrekkelijk gemaakt worden voor dit soort migranten. Er wordt verwezen naar de CPB publicatie van 2007 over kennismigratie en –migranten³⁹.

Er wordt vervolgens kort ingegaan op de bekende kosten- en batendiscussie met betrekking tot tot migranten en of arbeidsmigratie wel een adequaat middel is om de economische gevolgen van de vergrijzing op te vangen. Dit onderwerp is enige jaren geleden (2003) bestudeerd in het kader van de CPB studie 'Immigration and the Dutch Economy'⁴⁰, waarin wordt geconcludeerd dat *"...Migration is beneficial to the economy of a host country. However, the analysis indicates that there are no substantial gains to be expected from large scale immigration of labour; more specifically, such immigration would not be effective in alleviating the financial burden of population ageing in the Netherlands..."* (p. 91).

Er wordt teruggegrepen op het Global Economy Expat scenario en gesteld dat 'vrije toegang' niet alleen betrekking hoeft te hebben op het feit dat personen relatief vrij tussen herkomst en bestemmingslanden kunnen bewegen maar dat dit ook voor bedrijven zal gelden. Afhankelijk van de aard van het productieproces en de kosten van de factor arbeid kunnen bedrijven besluiten om te migreren naar de plaats waar de factor arbeid het meest aan de verlangens en verwachtingen voldoet in plaats van te concurreren met andere bedrijven op de schaarse lokale arbeidsmarkt. Dat laatste zou dan vooral kunnen gelden voor bedrijven die afhankelijk zijn van goed en hooggekwalificeerd personeel. Het zal minder gelden voor bedrijven en instanties in de Cure- and Care sector omdat die minder mobiel zijn en deels gebonden zijn aan de vergrijzende lokale

---

gekozen voor een keuzemodel waar werknemers mogen kiezen wanneer zij na hun 65ste met pensioen willen gaan. Pas na het 69ste levensjaar volgt verplicht ontslag. In Denemarken gold tot 2004 een pensioenleeftijd van 67 jaar maar dat werd verlaagd naar 65 jaar. Wel is daar de Vutleeftijd opgetrokken. Belangrijk in de discussie over het demografische en financiële draagvlak van 'staatspensioenen' (AOW) is ook de wijze waarop de 'overheidspensioenpot' tot stand komt. Veel Europese landen hanteren, net als Nederland, het z.g. omslagstelsel waarbij de werkende generatie de AOW bekostigt voor de oudere generatie via een inkomensafhankelijke premie. Landen die een kapitaaldekkingssysteem hanteren zijn veel minder gevoelig voor demografische veranderingen maar des te gevoelig voor fluctuaties op financiële markten. Naast bovengenoemde maatregelen die de inzet van de factor arbeid aangaan zijn er maatregelen te bedenken die de inzet en/of belasting van de factoren kapitaal en technologie betreffen.

³⁸ Commissie Arbeidsparticipatie. 2008. *Naar een toekomst die werkt*. Advies Commissie Arbeidsparticipatie Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

³⁹ Euwals, R en K. Folmer. 2007. *Immigration Policy and Welfare State Design. A Qualitative Approach to Explore the Interaction*. CPB Document 153, Centraal Plan Bureau.. Den Haag.

⁴⁰ Roodenburg, H, Euwals, H. en H. ter Reeke. 2003. *Immigration and the Dutch Economy*. CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis. Den Haag.

bevolking. Tenzij een flink deel van de vergrijzende bevolking permanent of semipermanent naar het buitenland verhuist vanwege toegang tot goede en betaalbare Cure- and Care voorzieningen. Vooralsnog wordt dit laatste niet als belangrijk proces gezien en de verwachting is dat er in de toekomst arbeid voor de C&C sector gerekruteerd moet worden in het buitenland. Er worden voorbeelden genoemd waarbij dit al gebeurd, zoals de z.g. Filipijnse “Nannies”, waarbij het herkomstland zelfs onderdanen opleidt voor (tijdelijke) emigratie, anticiperend op te verwachten geldstromen van geëxporteerde arbeid in de vorm van ‘migrant remittances’. De bottom-line is dat herkomst en bestemmingslanden dus complementair kunnen opereren, zoals toeleveringsbedrijf en productiebedrijf.

De discussie gaat vervolgens in op de specifieke situatie van de Poolse arbeidsmigrant. Van de 12 nieuwe EU lidstaten, met in totaal ruim 100 miljoen inwoners, zijn Polen en Roemenie de grootste met, respectievelijk, 38 en 21 miljoen inwoners. Er wordt ingegaan op het karakter van de Poolse immigratie/migrant: gedreven puur door financiële overwegingen wordt gemigreerd naar de beste bestemmingsgebieden in de EU (vooralsnog voornamelijk Duitsland en het Verenigd Koninkrijk). Na toetreding van deze nieuwe lidstaten is de keuze van migranten uit de nieuwe lidstaten met betrekking tot land van bestemming nogal beïnvloed door de verschillen die er bestaan tussen EU landen met betrekking tot toegang tot een werkvergunning. Ook de aanwezigheid van, bijvoorbeeld in Polen, uit bestemmingslanden afkomstige rekruteringsbureaus waren en zijn nog steeds van invloed op de keuze van bestemmingsland van Poolse migranten (bijvoorbeeld Nederlandse uitzendbureaus die Poolse arbeid op basis van 4-maands arbeidscontracten proberen in te huren. De termijn van 4 maanden is met zorg gekozen: gerekruteerde Polen hoeven dan niet bij het GBA te worden aangemeld.

De Poolse migrant wordt vervolgens gekarakteriseerd. Polen hebben een traditie van migratie (10 miljoen wonen er in de VS), voornamelijk gedreven door economische motieven. Het zijn vaak bewuste “risk-takers” en “opportunity-seekers”, zeer mobiel, gewend aan het werken op korte arbeidscontracten, intensief gebruikmakend van sociale netwerken ten behoeve van migratie en inkomensverwerving. Er wordt gesteld dat dit type migrant bij uitstek past bij het karakter van migratie volgens het Expat scenario (pendelmigratie). Er wordt opgemerkt dat dit aspect een belangrijk verschil vormt met de karakteristiek van migratie van Turken en Marokkanen: pendelmigratie was nooit een optie voor deze groepen vanwege het verliezen van rechten op remigratie. Er wordt opgemerkt dat de tendens onder Poolse migranten is dat een flink aantal hier permanent zal blijven, ongeveer 30%. Toch is de aantrekkelijkheid van Nederland voor Polen als permanente verblijfplaats beperkt, in vergelijking met Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, ondermeer vanwege taalbarrière. Ondanks de vrije toegang is de verwachting dat de meerderheid van de Polen slechts tijdelijk in Nederland zal verblijven. Er wordt op gewezen dat er onder Polen die hier al langer verblijven een toename is waar te nemen van dak- en thuislozen, mensen die tussen de wal en het schip zijn geraakt, met verlies aan contacten in Polen en gebrek aan contacten in Nederland.

De druk om te emigreren in herkomstlanden komt vervolgens aan de orde. Er wordt gewezen op het feit dat deze druk zal afnemen indien MOE-landen ook een flinke economische groei gaan doormaken, zoals in andere EU landen en zoals verondersteld in het Expat scenario. Dit zal dan tot een hogere werkgelegenheid en hoger gemiddeld inkomen leiden in MOE-landen. Omdat ook daar de problemen van vergrijzing spelen is het niet onwaarschijnlijk dat moeilijk wordt voor EU landen om arbeidskrachten binnen de EU te werven omdat men concurrent van elkaar is worden met betrekking tot het aantrekken van arbeid. Dit kan er toe leiden dat arbeid van buiten de EU moet worden betrokken. In feite vindt dit al plaats. Bijvoorbeeld, de sterke groei sinds 2004 van de migratie van Polen naar andere lidstaten heeft er toe geleid dat er in bepaalde sectoren arbeidstekorten zijn ontstaan in Polen, tekorten die momenteel worden opgevangen door arbeidsmigranten toe te laten uit niet-EU buurlanden, zoals Ukraine.

In dit verband wordt overigens opgemerkt dat de focus op MOE-landen weliswaar terecht is maar dat niet vergeten moet worden dat de druk om te migreren in Afrikaanse en Aziatische landen veel groter is dan in MOE-landen, vanwege de veel grotere algemene verschillen in welvaart- en welzijnsniveau, en, gezien vanuit het perspectief van het individu, mogelijkheid tot het verwerven van een inkomen om te (over)leven. Een EU-toetreding van Turkije zou vermoedelijk tot grote stromen arbeidsmigranten leiden. Echter, in de ontwerpovereenkomst tussen de EU en Turkije, in december 2004, waarin de opening en voorwaarden van de toetredingsonderhandelingen zijn geregeld, is vastgelegd dat bestaande lidstaten, na toetreden van Turkije, eenzijdig mogen besluiten om de EU regel met betrekking tot het vrij verkeer van personen tussen Turkije en een lidstaat voor onbepaalde tijd op te schorten. Opgemerkt wordt dat deze zogenaamde terugnameovereenkomst⁴¹, een EU-eis is voor feitelijke toetreding. Tot op heden heeft Turkije deze overeenkomst echter nog niet ondertekend.

Ook komt de groeiende emigratie van autochtonen aan de orde, zoals ooit plaats vond in de jaren 50 van de vorige eeuw. Voorbeelden worden gegeven, zoals melkveehouders die betere mogelijkheden in de VS/Canada zien, en kenniswerkers die beter carrièremogelijkheden zien, ondermeer door internet informatietechnologie, in andere landen dan Nederland.

Er wordt ook opgemerkt dat er in een samenleving volgens het Expat scenario eigenlijk geen plaats is voor een uitgebreid sociaal zekerheidsstelsel zoals we dat nu kennen. Immers, dat zou de tijdelijkheid van migratie negatief beïnvloeden en een institutionele hinderpaal opwerpen voor circulaire migratie. Een mogelijkheid zou eventueel zijn om gezinshereniging in principe uit te sluiten als optie voor arbeidsmigranten. Er wordt gewezen op het feit dat lang verblijf, ondanks voorgenoemde beperking, retour- of circulaire migratie toch blijft hinderen omdat de meeste arbeidsmigranten uiteindelijk toch sociale bindingen met inwoners van het bestemmingsland ontwikkelen en, als gevolg van het verblijf, zelfs een deel van hun identiteit aan verblijf in het gastland ontleen.

Tot slot komen ruimtelijke aspecten van arbeidsmigratie aan de orde. De huidige en verwachte toekomstige arbeidsmigratie vereist dat het woning(bouw)beleid rekening houdt met het voorzien in woonruimte afgestemd op tijdelijk verblijf. Dit speelt ondermeer in de regio Haaglanden en het Westland, maar ook in andere regio's met hoge concentraties Poolse arbeidsmigranten zoals de Bollenstreek en agrarische gebieden in Brabant en Limburg. Er wordt in dit verband ook opgemerkt dat de Nederlandse normen met betrekking tot (kwaliteit van) huisvesting niet goed aansluit bij wat de arbeidsmigrant gewend is, zoals het verblijven en slapen van meerdere personen op een kamer. Er moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de tijdelijkheid van verblijf van arbeidsmigranten gevolgen heeft voor het gevoel van betrokkenheid en verantwoordelijkheid van arbeidsmigranten voor de kwaliteit van leven in wijken en buurten. Dit zou er in de toekomst toe kunnen leiden dat er conflicten gaan ontstaan met de min of meer permanente bewoners van deze wijken (dat wil zeggen autochtonen en migranten).

De focus in dit onderdeel van de discussie was op arbeidsmigratie, verblijfsduur, herkomstgebieden in relatie tot economische ontwikkeling. Deze aspecten werden voornamelijk besproken binnen de kaders van de Expat en Regie scenario's. Asielmigratie en de toekomst ervan kwam slechts zijdelings aan de orde, ondermeer omdat internationale verdragen Nederland verhinderen om op dit verschijnsel een actief eigen beleid te kunnen voeren.

---

⁴¹ Zie ook: Europees Parlement (2009), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B6-2009-0105+0+DOC+XML+V0//NL>

Inburgering: beleid en effecten

Het doel van het inburgeringsbeleid voor migranten is een pragmatische: (A) beheersen van de Nederlandse taal in spraak en geschrift teneinde: (1) contact en communicatie tussen inwoners te optimaliseren, (2) toegang tot de arbeidsmarkt te faciliteren; (B) kennis van de geschiedenis van Nederland, normen en waarden, en het functioneren van de samenleving als parlementaire democratie.

Het vergroten van de effectiviteit van het inburgeringsbeleid komt ter sprake (slechts 50% van de ingeschrevenen haalt het inburgeringsexamen en de deelname van doelgroepen is minder dan beoogd). Het koppelen van het behalen van het inburgeringsdiploma als noodzakelijke voorwaarde voor het verkrijgen van een permanente verblijfsvergunning (en Nederlands paspoort) wordt gemeld. De verwachting is dat dit begin 2010 wordt ingevoerd. Om op problemen met betrekking tot slecht in te burgeren immigranten te anticiperen (lage opleiding+geringe of geen vreemde taalkennis = economische en sociale exclusie) is besloten om taaleisen en eisen met betrekking tot kennis over Nederland op te schroeven. Dit betreffen dus eisen waaraan de potentiële migrant in het herkomstland moet voldoen alvorens af te kunnen reizen naar Nederland. Additionele maatregelen die recentelijk zijn voorgesteld zijn het verbod op polygynie en om een bruid(egom) beneden de 18 jaar te importeren. Selectie aan de poort op basis van minimaal opleidingsniveau in verband met de eisen van de arbeidsmarkt bestaat (nog) niet.

De inburgering van Oudkomers komt aan de orde. Velen hebben een Nederlands paspoort, zijn slecht ingeburgerd, hebben een lage arbeidsparticipatie. In het bijzonder de wat oudere migranten en dan vooral allochtone vrouwen uit de Turkse en Marokkaanse gemeenschap. De opmerking wordt gemaakt dat de overheid deze groep *de facto* 'opgegeven' heeft. Er wordt opgemerkt dat men in Utrecht experimenteert met het leggen van een verband tussen toegang tot een bijstandsuitkering en de mate van ingeburgerd zijn. Oudkomers zouden dus voor een inburgeringsexamen moeten slagen alvorens aanspraak kan worden gemaakt op een bijstandsuitkering. De redenering is dat recht op bijstand bestaat indien geen inkomen kan worden verkregen via arbeidsparticipatie. Het niet beschikken over een inburgeringsdiploma wordt dan geïnterpreteerd als het ontbreken van minimale kennis en vaardigheden om op de arbeidsmarkt te kunnen opereren. Vervolgens wordt gesteld dat recht op bijstand kan worden verkregen nadat bewijs is geleverd dat iemand over die minimale kennis en vaardigheden beschikt, bijvoorbeeld door het overleggen van een inburgeringsdiploma. Het is onduidelijk om hoeveel Oudkomers het gaat.

Er wordt op gewezen dat effectiviteit van inburgeringsbeleid niet alleen vergroot kan worden door het invoeren van allerlei praktische maatregelen. Het vergroten van het draagvlak (motivatie) onder migranten wordt genoemd, dat wil zeggen het creëren van een "wij-gevoel", een positieve sfeer rondom inburgering. Inburgering zou in die visie betekenen dat naast de bovengenoemde inburgeringseisen migranten en autochtonen bewust gemaakt moet worden dat niet van migranten verwacht wordt dat ze hun culturele erfgoed aan de kapstok hangen maar dat inburgering gericht is op een effectieve samenwerking en afstemming van aspecten van twee culturen. Om dit te verduidelijken wordt een voorbeeld aangehaald van een zinsnede uit de initiatietoespraak voor migranten die een permanente verblijfsvergunning in de Verenigde Staten ontvangen: "...and preserve your own culture". Het probleem van de dubbele nationaliteit komt kort aan de orde, waarbij de opmerking wordt gemaakt dat het nog onduidelijk is in hoeverre het hebben van 2 paspoorten een stap in de weg is voor inburgering in Nederland. Het issue wordt verder niet van belang geacht in het kader van de discussie over (toekomstige) niveaus van inburgering.

Vervolgens komt de inburgering van Poolse arbeidsmigrantten aan de orde. De noodzaak ervan wordt aan de orde gesteld gezien het feit dat veel van de aanwezige Polen slechts voor een kort verblijf in Nederland zal en wil zijn. Er wordt opgemerkt dat een vorm van inburgering juist daarom op zijn plaats zou zijn omdat Polen, i.t.t. migranten afkomstig van buiten de EU, de mogelijkheid van pendel-

en circulaire migratie hebben. Een aaneenschakeling van relatief korte periodes van verblijf (bijvoorbeeld ettelijke maanden), afgewisseld met periodes verblijf in het land van herkomst, zou dan kunnen worden geïnterpreteerd als een vorm van semipermanent verblijf in Nederland, op basis waarvan inburgering in Nederland mag worden verwacht. Met betrekking tot eventuele inburgeringseisen voor Polen wordt opgemerkt dat er een aantal belangrijke verschillen zijn tussen Polen en Nederlanders. Als voorbeelden worden genoemd dat het maatschappelijk referentiekader van Polen in vergelijking met Nederlanders nogal verschilt. In Polen is de z.g. civil society in vergelijking met Nederland nog niet sterk ontwikkeld waardoor Polen, als individu, niet gewend zijn om voor hun rechten op te komen. Hierdoor zijn zij relatief vaker op zoek naar wegen om regels en obstructies te omzeilen. Daarnaast is de perceptie van Polen over Nederland dat hier alles mag en dat er een regel- en gedoogcultuur bestaat. 'Aanpassing' is dan niet het eerste waaraan Poolse arbeidsmigranten denken gedurende verblijf in Nederland. Dit zou dan ook in het Expat scenario niet gebeuren terwijl in het Regie scenario inburgeringseisen voor Poolse arbeidsmigranten zou worden gerechtvaardigd door te stellen dat dit bijdraagt aan hun continue arbeidsparticipatie. De betrokkenheid van Polen met de Nederlandse samenleving en de buurt waarin men woont, zou kunnen worden vergroot wanneer er maatregelen worden genomen om hen meer te 'mixen' met de autochtone en allochtone bevolking. Toekomstig beleid, bijvoorbeeld op stadsniveau, zou erop gericht kunnen zijn om hen meer in het Nederlandse 'verenigingsleven' te betrekken. Inburgeren van Polen wordt van belang geacht omdat, bij werkloosheid, dat hun kansen op re-integratie op de arbeidsmarkt vergroot. Dit wordt samengevat met de term 'preventief inburgeren'.

Er wordt opgemerkt dat inburgering overigens niet in tegenspraak is met de Expat en LAT scenario's binnen een Global Economy context. Immers, een vorm van inburgering kan immers op eigen initiatief gebeuren maar ook via de privésector gestimuleerd worden. Er wordt bijvoorbeeld gewezen op vormen van aanpassingsgedrag waarbij vertegenwoordigers van verschillende etnisch groepen in intercultureel contact rekening houden met de basisstijl en kenmerken van communicatie tussen leden binnen een bepaalde etnische groep (Arabieren en Noord-Afrikanen 'assertief en extravert', Aziaten (Indonesië, Chinezen) 'non-assertief en introvert').

Naar aanleiding van de discussie over inburgering van Polen wordt gewezen op het verschil tussen inburgeren en burgerschap. Burgerschap moet als extra dimensie van inburgering worden gezien. Op het niveau van burgerschap worden de belangen van migranten en autochtonen op wijk en buurtniveau verbonden. Gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en betrokkenheid voor de kwaliteit van leven in de woonomgeving. Burgerschap als onderdeel van beleid heeft slechts betekenis in het kader van de Appèl en Regie scenario's ("Regional Communities" economische context, relatief sterke overheid, stimulerend en/of directief inburgeringbeleid). De discussie over burgerschap leidt tot de aanbeveling om in de scenario's 'burgerschap' op te nemen als aanvulling op inburgering, vooral in de Appèl en Regie scenario's, waarbij inburgering dus als een soort voorstadium van burgerschap zou kunnen worden gezien, van toepassing op migranten ongeacht hun verblijfsduur. Dit zou een verrijking/verbetering betekenen van het oorspronkelijke beleidscontinuüm (passief, faciliterend, directief) zoals afgebeeld in figuur 1 en 3, in het achtergronddocument. Met betrekking tot de autochtone houding t.o.v. migranten wordt Het Regie scenario betiteld als een z.g. "low trust" scenario.

Tot slot wordt ingegaan op het ruimtelijk spreidingsbeleid van allochtone groepen. Er wordt gewezen op het feit dat spreiding niet per definitie tot betere inburgering leidt en, omgekeerd, dat ruimtelijke concentratie niet per definitie tot uitsluiting leidt. Het voorbeeld van Surinaamse migranten wordt genoemd, een groep die met succes aspecten van het eigen culturele erfgoed heeft weten te combineren met die van de Nederlandse samenleving. Met betrekking tot Poolse migranten wordt gewezen op het feit dat spreidingsbeleid weinig grip zal hebben op deze groep omdat deze mensen gaan wonen waar ze werken. Ruim de helft werkt als uitzendkracht en woont vaak op of vlakbij de

werkplek, soms in tijdelijke woonverblijven (caravans, tot appartementen omgebouwde schuren op het erf van de boer of tuinder).

Er ontstond een discussie over de wenselijkheid van ruimtelijke segregatie in relatie tot succesvol inburgeren van allochtone groepen. De onderliggende visie van huidig beleid is dat ruimtelijke segregatie bijdraagt aan het voorkomen van parallelle samenlevingen en dat dit dus zal bijdragen aan de inburgering van migranten. De visie van vorig beleid echter was dat ruimtelijke segregatie van allochtone groepen geen probleem is zolang je probeert binnen wijken en buurten sociaaleconomische differentiatie te stimuleren, bijvoorbeeld door naast sociale woningbouw ook woningen voor de hogere (allochtone) inkomensgroepen te bouwen. Omdat migranten in hogere sociaaleconomische strata tot de beter geïntegreerde migranten behoren, zo meent men, zou dit een positief 'trickling-down' effect hebben op de inburgering van migranten in de lagere sociaaleconomische strata. De discussie leidt niet tot een eensluidende visie met implicaties voor de vier scenario's (Expat, Lat, Appèl, Regie) en dit is eigenlijk een reflectie van de onduidelijkheid die er bestaat op dit terrein in wetenschap en beleid. Als toevoeging aan de workshop discussie over dit onderwerp kan nog gemeld worden dat wetenschappers moeite hebben om zogenaamde buurteffecten (gemengde buurten vis-à-vis etnische homogene buurten) ook daadwerkelijk aan te tonen. Dat heeft te maken met de (methodologische) beperkingen van de beschikbare gegevens. Het betreffen meestal statische gegevens (bijvoorbeeld gegevens over buurten en bewoners in jaar t , $t+1$, $t+2$). Buurteffecten kunnen daarom zelden in een dynamisch perspectief worden geanalyseerd (dat wil zeggen dat de *status* van als *veranderingen* in kenmerken van personen en buurten met betrekking tot inburgering voorzien zijn van een *datum* (waar van toepassing begin- en einddatum)). Als dit soort gegevens niet op een dynamische manier worden geregistreerd en geanalyseerd dan is het eigenlijk niet goed mogelijk om oorzaak (bijvoorbeeld, veranderingen in beleid met betrekking inburgering op wijkniveau) en gevolg (bijvoorbeeld veranderingen in motivatie bij allochtonen om in te burgeren en/of de acceptatiebereidheid bij autochtonen) te analyseren. Dit speelt bijvoorbeeld bij analyses die beogen om discussies over het effect van vermenging van verschillende herkomstgroepen (inclusief autochtonen) op de sociaal-culturele en structurele inburgering van allochtonen te onderbouwen. Uiteindelijk gaat het er niet om vast te stellen of er wel of geen buurteffecten zijn en of die verholpen kunnen worden door etnische vermenging. Het gaat erom hoe problemen het meest efficiënt aangepakt kunnen worden, met oog voor de etnische samenstelling in buurten. SCP onderzoek van Gijsberts en Dagevos (2004) geeft aan dat problemen in wijken en buurten vaak herleid kunnen worden tot de snelle veranderingen die in een buurt plaatsvinden. Bewoners in verschillende buurten blijken op een verschillende manier om te gaan met snelle veranderingen. Sommige blijken, ondanks of juist dankzij hun multiculturele samenstelling, uitermate effectief te zijn om veranderingen in de aard en kwaliteit van leven in buurten op te vangen⁴². Zulke veranderingen kunnen bijvoorbeeld zijn een grote instroom van Poolse arbeidsmigranten die met andere groepen concurreren op de lokale huizen- en kamermarkt, waardoor spanningen kunnen ontstaan binnen bepaalde wijken. Het ontstaan of uitblijven van spanningen hoeft dan niet noodzakelijkerwijs gerelateerd te zijn aan de mate waarin een wijk etnisch homogeen is.

Nieuw beleid en effecten

De discussie begint met de vraag of huidig beleid toekomstbestendig is en waar eventueel ander toekomstig beleid op gevoerd kan worden. Gesteld wordt, in aansluiting op de discussie over het thema inburgering, dat er geen duidelijke aanwijzingen zijn dat het ruimtelijk spreidingsbeleid met betrekking tot allochtone groepen effectief is geweest in relatie tot inburgering en burgerschap.

---

⁴² Zie: Uitermark, J. en J. W. Duyvendak. 2005. De bestuurbare buurt. Uitdagingen voor onderzoek en beleid op het gebied van sociale menging. *Migrantenstudies*, 21(2), pp 87 – 101.

Er wordt opgemerkt dat de opgevoerde scenario's verschillende implicaties hebben met betrekking tot het minimaal aanwezige beleid op terrein van de sociale- en rechtszekerheid, huisvesting- en zorgrechten, etc. In de wereld volgens het Expat scenario is bijvoorbeeld geen plaats voor een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid, tenzij migranten daarvan worden uitgesloten. Bijvoorbeeld, eerste allochtonen krijgen geen toegang maar hun in Nederland geboren kinderen wel, of, eerste allochtonen worden voor bepaalde duur uitgesloten van deelname in het stelsel en moeten daarnaast aan bepaalde (inburgering)criteria voldoen alvorens gebruik te mogen maken van dit stelsel. Ongeveer zoals het geval is in de VS waar pas na 10 jaar de z.g. Green-card kan worden verkregen met toegang tot bepaalde sociale zekerheden (en dat zijn dan nog maar minimale sociale voorzieningen in vergelijking met die welke momenteel in Nederland voorhanden zijn).

Er wordt gewezen op het bestaan van initiatieven binnen de Europese Commissie om beleid van de verschillende landen te harmoniseren met betrekking tot de aard van inburgering van migranten. De effecten hiervan zouden meegenomen kunnen worden in de lange termijnprognoses, m.n. met betrekking tot tot veronderstellingen over verwachte percentages ingeburgerde migranten.

De stelling wordt geponeerd dat beleid afgestemd zou moeten worden op de duur van het verblijf van migranten. Tijdelijke migranten kunnen komen als er vraag naar arbeid is, anders niet. Als ze komen zou je ze in zo'n situatie niet teveel met inburgeringseisen moeten opzadelen. Aan werkgevers, die het meeste belang hebben bij arbeidsmigranten op een krappe arbeidsmarkt (bijvoorbeeld in De Expat scenario context), zou dan wel de verplichting kunnen worden opgelegd om op een of andere manier bij te dragen in de kosten van immigratie, inburgering, en remigratie.

Asielzoekers mogen nu pas na 6 maanden verblijf en onder bepaalde voorwaarden werk zoeken. Dat beleid zou kunnen worden verruimd door de termijn in te korten. Echter dit stuit op een problemen in het Regie scenario, waar de meest selectieve en restrictieve eisen worden gesteld met betrekking tot toelating en inburgering. Immers, personen die asielzoeker zijn zouden, indien ze zich als arbeidsmigrant zouden aandienen, mogelijk geweigerd worden. Versnelde toegang van asielzoekers tot de arbeidsmarkt betekent ook dat je hen eigenlijk al aan inburgering moet blootstellen, hangende de uitslag van de asielaanvraag. Die inburgering betreft dan op zijn minst taalvaardigheden die nodig zijn om arbeidsparticipatie te faciliteren. Er wordt overigens opgemerkt dat asielzoekers in het Expat scenario ook veel minder zullen voorkomen en mogelijk zullen opgaan in de groep illegaal aanwezige migranten, zoals dat wel in Zuid-Europa wordt aangetroffen. Zo kan in een context waarin het Expat scenario van toepassing is een subproletariaat ontstaan waarop het moeilijk is effectief beleid te voeren. Deze klasse is dan uitgesloten van toegang tot sociale zekerheden en rechten (bijvoorbeeld Minimum loon, ziektekosten verzekering, toegang tot zorg). Afhankelijk van de feitelijke omvang van die groep belemmert dit zeker hun inburgering en burgerschap, maar het kan ook inburgering en burgerschap van andere allochtone groepen negatief beïnvloeden.

Terzijde moet opgemerkt worden dat in de workshopdiscussie het onderwerp van de illegale en niet-geregistreerde migranten niet of slechts zijdelings ter sprake is gekomen. Ook de gepresenteerde statistieken in de inleiding van de workshop (zie bijlage) gaan voorbij aan de aantallen en kenmerken van dit soort immigranten. Zoals bekend zijn de aantallen niet gering. Zo is er een schatting over de feitelijke omvang van de Poolse gemeenschap in Nederland (150.000) die aanzienlijk groter is dan de geregistreerde omvang (68.844 in 2008). Er wordt verwezen naar de recent verschenen publicatie⁴³ van FORUM.

---

⁴³ Korf, D.J. *et al.* 2009. *Polen in Nederland*. Onderzoek in opdracht van FORUM Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling. Uitgeverij Ger Guijs. Rotterdam.

De discussie verplaatst zich naar de voor de toekomst belangrijke 'kennismigrant'. Beleid om de EU en Nederland aantrekkelijk te maken als bestemming voor kennismigranten zou ondermeer kunnen door een z.g. Blue-card systeem te introduceren waarbij kennismigranten gemakkelijk van buiten de EU naar een EU-lidstaat kunnen migreren als de werkgelegenheids situatie in een EU-lidstaat daarom vraagt. Er wordt verwezen naar de richtlijn over kennismigratie die op 25 mei 2009 is aangenomen in Brussel en binnen 2 jaar zou moet en worden geïmplementeerd. Er wordt opgemerkt dat de richtlijn niet de mogelijkheid van intra-EU-mobiliteit impliceert voor de Blue-cardhouders. Deze beperking wordt niet door iedereen als positief beoordeeld. In de wereld van het Expat scenario is de kennismigrant een schaars goed en het Blue-card systeem kan dan bijdragen om regionale verschillen binnen de EU in vraag en aanbod naar kennismigranten op de EU arbeidsmarkt op te heffen. Kennismigranten zouden in principe slechts een tijdelijke verblijfsstatus moeten hebben, maar, na verloop van tijd, wel de mogelijkheid tot permanent verblijf moeten hebben (ingroeimodel). Daarnaast moet het loonniveau en de voorzieningen aantrekkelijker gemaakt worden, immers de EU is niet de enige mogelijke bestemming van kennismigranten. De groei van de Indiase economie laat heel duidelijk zien dat een grote groep hoogopgeleiden, in tegenstelling tot vroeger, zich niet meer per definitie richt op Europa of de VS. Rondom Delhi en Bombay zijn aparte steden ontstaan waar het voor dit soort hoogopgeleiden aantrekkelijk is om te wonen en te werken, mede omdat westerse en Indiase bedrijven zich daar gevestigd hebben. Het is niet duidelijk hoe dit soort kennismigranten naar Nederland kunnen worden gelokt.

Er worden kanttekeningen bij de noodzaak om kennis te importeren geplaatst. In technologisch geavanceerde productieprocessen is het vaak niet nodig dat kennismigranten feitelijk naar Nederland komen. Ze kunnen veelal op consultancy basis worden ingevlogen, voor tijdelijk verblijf. Ook kan werk vaak op afstand verricht worden zonder dat feitelijke migratie plaats hoeft te vinden (bijvoorbeeld de helpdesks van telefoonbedrijven in de Verenigde Staten die feitelijk vanuit Bombay worden bemand, en reparatie of onderhoud van computers dat, op afstand, via het internet wordt verricht). Echter in de vergrijzende samenleving lijkt het onvermijdelijk dat het lange termijn beleid zich moet richten op het faciliteren van rekruteren van buitenlandse werknemers ten behoeve van de zorgsector (dat wil zeggen handen-aan-het-bed).

In de Expat en LAT scenario's moet trouwens rekening worden gehouden dat het volume van de migratie wordt getemperd door het feit dat er ook bedrijven zijn die naar locaties verhuizen waar arbeid goedkoper en niet schaars is. Ook wordt gemeld dat in de wereld volgens de Expat en LAT scenario's, Oudkomers onder migranten, die momenteel een lage arbeidsparticipatie hebben, automatisch worden gedwongen om meer te participeren omdat een sociaaleconomisch vangnet ontbreekt in die wereld. Met betrekking tot het verhogen van de arbeidsparticipatie onder de 50+ Oudkomers wordt opgemerkt dat die feitelijk als een verloren generatie wordt beschouwd. Het betreffen vooral erg laag geschoolde mensen die de taal slecht spreken waarvan de meesten afkomstig zijn uit het platteland van Turkije en Marokko. Het ziet er ook niet naar uit dat er in de toekomst op deze groep actief beleid wordt gevoerd, mede omdat de verwachting is dat een deel zal terugkeren na het bereiken van de AOW gerechtigde leeftijd.

In de Expat en LAT scenario's, met geringe overheidsbemoediging op terrein van migratie en inburgering, kan de overheid via indirecte maatregelen de arbeidsparticipatie van Oudkomers, m.n. vrouwen, beïnvloeden, bij voorbeeld door belastingvoordelen bij kostwinnerschap af te schaffen, het voorzien in gratis kinderopvang (bijeffect is positief effect op vruchtbaarheid en, op lange termijn, temperend effect op vergrijzing).

Na een korte samenvatting van de voorzitter wordt de workshop afgesloten om 16.30 met woord van dank aan de deelnemers (annex 2) voor hun creatieve inbreng, en met een borrel.

Annex 3: Beleidseffecten meten

In deze annex willen wij ingaan op het onderwerp effecten van beleid en het probleem van de meting. De reden is dat er veel en gemakkelijk over effecten van beleid wordt gesproken alsof empirische toetsing ervan een duidelijke en klare zaak zou zijn. Niets is minder waar. Dat geldt vooral met betrekking tot het bepalen van effecten van beleid op gedragsprocessen die nog onvolledig in kaart zijn gebracht. Gevolg is dat het onduidelijk is langs welke wegen gedrag het beste kan worden aangestuurd. Dat is bijvoorbeeld het geval met gedrag dat betrekking heeft op, enerzijds, het aanpassingsgedrag van mensen aan leven en de mensen in een nieuwe leefomgeving en, anderzijds, de acceptatiebereidheid van mensen die in die nieuwe leefomgeving met betrekking tot nieuwkomers. Dit zijn op zijn minst de twee krachten die spelen in het proces van acculturatie, dat kort door de bocht veelal 'integratieproces' wordt genoemd. Dit tweerichtingsverkeer impliceert dat integratiebeleid dan ook moet aansluiten op, enerzijds, de factoren en mechanismen die aanpassingsgedrag van nieuwkomers bepalen, en, anderzijds, de factoren die de acceptatiebereidheid onder autochtonen en onder al aanwezige allochtone groepen bepalen. De factoren en mechanismen die aanpassing beïnvloeden hoeven niet noodzakelijkerwijs dezelfde te zijn als de factoren die acceptatiebereidheid beïnvloeden. Wij willen dit hier noemen omdat het huidige integratiebeleid in zekere zin 'eenzijdig' is omdat het misschien wel uitsluitend gericht op het beïnvloeden van kenmerken van aanpassing en een beperkt aantal factoren waarvan gedacht wordt dat die aanpassingsgedrag beïnvloeden. Dit hoeft geen probleem te zijn indien aanpassingsgedrag en acceptatiegedrag twee geheel onafhankelijke vormen van gedrag zijn. Een probleem ontstaat indien dat niet zo blijkt te zijn. Bijvoorbeeld indien personen die in een nieuwe leefomgeving komen en als maar druk bezig zijn zich aan te passen aan anderen (autochtonen), zelf intolerant of obstinaat gaan reageren als nieuwkomers hun leefomgeving betreden.

Om de effecten van integratiebeleid te kunnen meten, moet dus allereerst het beleidsproces en het beleidsdoel duidelijk en meetbaar omschreven worden. Met andere woorden, beleid moet eigenlijk "SMART" geformuleerd worden, dat wil zeggen: Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden. Volgens Bijl (2005) is dat echter in veel beleidsprogramma's niet het geval, al zijn er uitzonderingen zoals bij voorbeeld de formulering van streefcijfers om binnen een bepaalde periode de arbeidsmarktparticipatie van allochtonen te bevorderen.

Methodologisch goed onderbouwde beleidseffect studies blijken een zeldzaam verschijnsel te zijn, zeker met betrekking tot het meten van het effect van integratiebeleid. Dat komt deels omdat integratiebeleid uiteenlopende maatschappelijke terreinen beslaat en gericht is op verschillende doelgroepen (Bijl, 2005). Immers, bij integratie en inburgering gaat het niet alleen om beheersing van de taal van het gastland, maar ook om een evenredige deelname op verschillende maatschappelijke terreinen (zoals arbeidsmarkt, onderwijs, gezondheidszorg), de mate waarin er contact bestaat tussen de verschillende bevolkingsgroepen, en de mate waarin migranten de waarden en normen van het gastland kennen en die ook onderschrijven. Beleid moet dan vervolgens richten op het toerusten van de migranten, op het bevorderen van de toenadering tussen bevolkingsgroepen en op het bevorderen van de toegankelijkheid van instellingen en organisaties (Bijl, 2005). Bij integratie gaat het dus om het *proces* van verwerven van burgerschap en deelname op het politieke, het sociaaleconomische en het sociaal-culturele vlak, waarbij er echter geen duidelijk en expliciet einddoel bestaat. Dat levert problemen op bij het meten van effecten van beleid (Bijl, 2005). De meningen zijn nogal verdeeld over welke indicatoren de meest geschikte zijn. Dat is ondermeer afhankelijk van de aard van het beleid en de schaal waarop het beleid van toepassing is (gemeente, maatschappelijk middenveld, personen). In 2004 is in Nederland de ontwikkeling van de z.g. Integratiekaart gestart waarmee de voortgang van integratie van allochtone groepen in beeld wordt gebracht op het terrein van, ondermeer, onderwijs, arbeidsmarkt, communicatie over en weer, en criminaliteit. Daarvoor wordt onder meer geput uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS,

waarin gegevens zijn opgenomen over alle inwoners van Nederland en waarmee gedetailleerde uitsplitsingen van diverse gegevens naar verschillende herkomstgroepen mogelijk zijn. Het SSB is daarmee een belangrijk instrument voor de monitorfunctie van de Integratiekaart en draagt, naast informatie uit andere bronnen, bij aan een beter inzicht in de wijze waarop en de snelheid waarmee de verschillende groepen allochtonen er in slagen zich een plaats te verwerven in de Nederlandse samenleving (zie bij voorbeeld Van Rijn *et al.*, 2004; Entzinger en Biezeveld, 2003).

Beleidsvaluatieonderzoek heeft een tweeledig doel: (1) het onderzoeken of het gevoerde beleid effect heeft gehad, en (2) bijdragen aan de verbetering van beleid, op basis van meetbare resultaten ("evidence-based" beleid). Evaluatieonderzoek kan zowel vooraf ("ex ante") als achteraf ("ex post") worden verricht. De eerste vorm onderzoekt de verwachte kosten en baten van mogelijke beleidsalternatieven; de tweede vorm analyseert de effecten van bestaand beleid, de manier waarop beleid wordt uitgevoerd, en de kosten van de geleverde producten en diensten. Ex post onderzoek is het meest gebruikelijk; door middel van ex ante onderzoek, waarbij verschillende alternatieve opties worden doorgerekend, zou men beleidsdoelstellingen kunnen aanscherpen en de theoretische onderbouwing kunnen versterken, alvorens een bepaalde interventierichting te kiezen (Bijl, 2005). In zijn ideale vorm zou evaluatieonderzoek dus twee gescheiden onderzoeksgroepen moet afdekken, één die wel aan de beleidsinterventie wordt blootgesteld, en een vergelijkingsgroep voor wie dat niet geldt. In de praktijk blijkt dat veelal niet haalbaar. Een uitzondering is de studie van DeLander *et al.* (2005), waarin de auteurs een pilot project dat tot doel had werkloze migranten te begeleiden naar de arbeidsmarkt, naar taalcursussen en naar onderwijs, evalueerden. Omdat tevens een vergelijkingsgroep geselecteerd was, kon geconcludeerd worden dat deelname aan het project een positief effect had op de drie genoemde terreinen.

In een recent uitgebreid onderzoek naar effecten van integratiebeleid en de wijze waarop beoogde effecten worden gemeten, gemonitord en geëvalueerd, kwamen zowel *methodologische* (validiteit, precisie, generaliseerbaarheid) als *gedragstheoretische* tekortkomingen aan het licht. Zo blijkt dat het meeste beleid *de facto* niet echt gericht is op gedragsveranderingen omdat een gedragswetenschappelijke onderbouwing veelal ontbreekt. Dat wil zeggen dat beleid niet specificeert via welk mechanisme beleid A leidt tot een gedragsverandering bij persoon X (allochtoon of autochtoon). Daarnaast viel op dat integratiebeleid minder gericht is op de allochtonen zelf maar vaker op de intermediaire professionals, zoals werkgevers en zorgverleners die met allochtonen werken (Kulu Glasgow *et al.*, 2007). Een gebrekkige gedragstheoretische onderbouwing waarin het gedragsmechanisme niet goed is gespecificeerd of afwezig is kan tot onbedoelde effecten leiden. Bijvoorbeeld, in een evaluatie van de per 1 november 2004 ingevoerde verhoging van de inkomens- en leeftijdseis bij migratie van buitenlandse partners naar Nederland bleek het effect op de sociaaleconomische integratie niet eenduidig: de relatie tussen de twee is aanmerkelijk complexer dan het beleid veronderstelt (WODC, 2009). De veronderstelling was dat de verscherping van de inkomenseis de in Nederland wonende partner stimuleert om zijn of haar arbeidsmarktpositie te verbeteren. Men is weliswaar gemiddeld meer gaan verdienen, maar het gaat in sommige gevallen ten koste van de opleiding, van carrièremogelijkheden, of van de gezondheid. Voorts veronderstelde het beleid dat een verhoging van de leeftijdseis zou leiden tot een betere voorbereiding van jonge in Nederland wonende partners op het laten overkomen van de buitenlandse partner, met name doordat het de gelegenheid biedt om langer door te leren. Inderdaad is er sprake van uitstel, maar dat bleek eerder veroorzaakt te worden door de inkomens- dan door de leeftijdseis. Om aan die inkomenseis te kunnen voldoen, werden – in tegenstelling tot wat het beleid vooronderstelde – opleidingen soms afgebroken of uitgesteld. Voor de buitenlandse partners bood de verhoging van de leeftijdseis echter wel meer ruimte om een op Nederland gerichte cursus te volgen, vooral de taalcursus die voor de inburgering vereist was (WODC, 2009).

In de praktijk komt het vaststellen van effecten van integratiebeleid er simpelweg op neer dat periodiek trends in een aantal indicatoren worden bestudeerd, waarbij scores van allochtone groepen worden vergeleken met scores van autochtonen op die indicatoren. Voorbeelden van

dergelijk onderzoek in Nederland zijn de Jaarrapporten Integratie van het SCP (bijvoorbeeld Dagevos en Gijsberts, red. , 2007) en de Integratiekaart, die tussen 2004 en 2006 als landelijke variant verscheen (Oudhof *et al.*, red., 2006), en in een lokale versie is blijven voortbestaan (<http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/vervolg-integratiekaart-2006.aspx?cp=44&cs=6798>). Er wordt echter gewerkt aan de verbetering van integratie-indicatoren en, door de mogelijkheid verschillende statistische databestanden te koppelen kunnen betere analyses uitgevoerd worden om veranderingen in het integratiegedrag van groepen vast te stellen (longitudinale analyses, cohort analyses). Dit betekent nog niet dat dit soort onderzoek de causale keten van beleidsinterventie naar gedragsverandering kan blootleggen.

De conclusie is dat de ontwikkeling van methodologisch en theoretisch onderbouwde beleidseffect studies op het terrein van de integratie weliswaar hoge prioriteit heeft, maar dat het goed is om te onderkennen dat goede bestaande beleidseffect studies zeldzaam zijn en dat de meeste beleidseffect studies zich beperken tot het bestuderen en interpreteren van ontwikkelingen in indicatoren van integratiegedrag.

Annex 4: Europees integratiebeleid

Omdat wij verwachten dat het landspecifieke integratiebeleid in de toekomst meer in EU verband zal worden besproken, bediscussieerd en geïnspireerd (zoals in april 2010 wanneer de integratieministers van EU landen bijeenkomen in Spanje) vatten wij hieronder de state-of-affairs samen met betrekking tot EU-integratiebeleid.

Beleidskader

Migratie en de integratie van burgers uit landen buiten de Europese Unie staan op de politieke agenda van de meeste EU lidstaten. Sommige landen hebben pas sinds kort met migratie te maken terwijl andere al een lange migratiegeschiedenis kennen. Zorgen over de omvang en samenstelling van migratiestromen en over het verloop van integratieprocessen hebben geresulteerd in een variëteit aan beleid en – als men vindt dat de resultaten te wensen overlaten – aan periodieke beleidsherzieningen. Maar het beleid verschilt aanzienlijk tussen landen van de EU en heeft de neiging om zich in tegengestelde richtingen te ontwikkelen (Carrera, 2008).

Ook op de EU agenda heeft de integratie van inwoners uit derde landen recentelijk aan belang gewonnen. Samen met migratie staat integratie tegenwoordig bovenaan de agenda van het gemeenschappelijke beleidsgebied “vrijheid, veiligheid en justitie” van de EU lidstaten (Carrera, 2008).

Sinds het jaar 2000 is de EU bezig het integratiebeleid te verbeteren en te harmoniseren. In haar rapport ‘Communicatie met betrekking tot Immigratie, integratie en werkgelegenheid’, gaat de Commissie uit van een holistische benadering van integratie, en betreft daarbij niet alleen de economische en de sociale aspecten, maar ook culturele en religieuze diversiteit, burgerschap en nationaliteit, participatie en politieke rechten (COM, 2003, nr. 336). Het “The Hague Programme” (2004) benadrukte de noodzaak van meer coördinatie van nationaal integratiebeleid en van een EU kader gebaseerd op gemeenschappelijke principes, heldere doelstellingen en evaluatie-instrumenten. De “Justice and Home Affairs Council” van november 2004 nam een serie van zulke basisprincipes aan, de zogenaamde “Common Basic Principles” (CBPs), als basis en onderbouwing van een samenhangend Europees kader met betrekking tot integratie. De Commissie stelde dat migratiebeleid zou moeten worden vergezeld door integratiebeleid, en constateerde dat introductieprogramma’s voor nieuwe immigranten, waarin taalonderwijs, en onderwijs en informatie met betrekking tot burgerschap en fundamentele waarden en normen van de ontvangende maatschappij centraal staan, in alle lidstaten in belang toenemen (COM, 2004, 811). Gevolg gevend aan het verzoek van de Europese Raad om een samenhangend Europees integratiekader te ontwerpen, heeft de Commissie in september 2005 een z.g. ‘Gezamenlijk Agenda voor Integratie’ voorgesteld, die een kader biedt voor de integratie van burgers uit derde landen in de EU (COM, 2005, nr. 389). Het beleidskader van de EU met betrekking tot integratie omvat momenteel de volgende elementen:

- De bovengenoemde set van 11 “*Common Basic Principles*” (CBPs), waarin centraal staat dat integratie een dynamisch tweerichtingsproces van wederzijdse aanpassing is, met respect voor de fundamentele waarden van de Europese Unie. Werkgelegenheid, onderwijs en kennis van de taal en de geschiedenis van het gastland worden beschouwd als sleutelementen van het integratieproces. Het belang van gelijke en niet-discriminatoire toegang tot instellingen en tot openbare en particuliere goederen en diensten wordt erkend, evenals de noodzaak voor frequente interactie tussen immigranten en burgers van de lidstaten, en het belang van deelname van immigranten aan het democratisch proces en aan het formuleren van integratiebeleid, met name op lokaal niveau. De CPB’s erkennen voorts de gebruiken van verschillende culturen en religies zoals gegarandeerd door het “Charter of Fundamental Rights”, tenzij zulke gebruiken in conflict zijn met andere, onschendbare

Europese rechten of met nationale wetten. Ten slotte wijzen de CBP's er op dat "mainstreaming" van integratiebeleid in alle relevante beleidssectoren en op alle relevante beleidsniveaus van belang is bij zowel de formulering als de implementatie van beleid. Daarbij is de ontwikkeling van heldere doelen, indicatoren en evaluatiemechanismen noodzakelijk ten einde het gevoerde beleid te kunnen evalueren, de voortgang te kunnen meten en de uitwisseling van informatie doelmatiger te laten verlopen.

- *Het integratiekader.* Omdat migratie- en integratiebeleid door de lidstaten wordt beschouwd als behorend tot de nationale soevereiniteit, zijn ze niet genegen om dit beleidsterrein aan de Europese Unie over te laten. Daarom richt het EU-kader met betrekking tot integratie zich op niet-wetgevend beleid en "soft-law" bestuurstechnieken gebaseerd op het delen van kennis, beleidscoördinatie en de uitwisseling van informatie. Dit resulteert in een quasi-open manier van coördineren en van beleidsformulering (Carrera, 2008). Het Integratiekader stelt – op zowel het nationale niveau als het EU-niveau – concrete maatregelen voor om de CBP's uit te voeren, geschraagd door een serie ondersteunende EU mechanismen. Het doel is consistentie te bereiken tussen nationale and EU integratie strategieën, in plaats van een "one policy to fit all". De uitwisseling van informatie en het identificeren van "best practices" staan centraal in de EU-benadering van integratiebeleid. Dit beleid is in 2008 verder ontwikkeld (COM, 2008, nr 359), met als sleutelementen de erkenning dat een goede beheersing van de immigratie gunstig is voor de welvaart and dat daarom een duidelijke inzet en betrokkenheid van de kant van zowel het gastland als de immigranten nodig is om de voordelen van migratie te kunnen benutten. In het aanvullende programma wordt verder de nadruk gelegd op de "mainstreaming" benadering van beleidsformulering, vooral op de terreinen werkgelegenheid, onderwijs en sociale inclusie.
- Een netwerk van *Nationale contactpunten met betrekking tot integratie*, sinds 2003. Deze Nationale Contactpunten zijn er nu in alle lidstaten en volgens het Third Annual Report on Migration and Integration (COM, 2007, nr. 512) zijn ze effectief in het bevorderen van de uitwisseling van informatie en het identificeren van prioriteiten, en spelen ze een belangrijke rol bij de pogingen om nationaal en EU beleid met elkaar in overeenstemming te brengen.
- *Jaarlijkse Rapporten met betrekking tot Migratie en Integratie.* De eerste van deze rapporten dateert uit 2004, de derde en meeste recente uit 2007. Ze verschaffen overzichten van huidig beleid op het niveau van de lidstaten en de EU. Het derde rapport stelt dat de meeste concepten in het integratiebeleid van de lidstaten passen binnen de CBP's en dat de CBP's worden weerspiegeld in het integratiebeleid van de lidstaten, zij het in verschillende mate (COM, 2007, nr. 512). In sommige lidstaten zijn de CBP's van invloed geweest op het nationale beleid (Carrera, 2008). Het rapport meldt voorts de toename van verplichte integratieprogramma's.
- Een *Handboek met betrekking tot Integratie, voor beleidsmakers and uitvoerders*, geschreven door de Migration Policy Group. Een eerste editie is in november 2004 verschenen, en een tweede in mei 2007 (Niessen en Schibel, 2004; 2007). De doelstelling van het handboek is om de uitwisseling van informatie met betrekking tot "best practices" te bevorderen (Niessen en Schibel, 2004). De 2004 editie beschrijft onder meer "best practices" op het gebied van oriëntatiecursussen voor nieuwe immigranten en van maatschappelijke participatie-initiatieven door immigranten. De editie van 2007 richt zich op huisvesting, economische integratie, "mainstreaming" en integratiebestuur.
- Het *Europees Integratie Fonds (EIF)*, met een totaal budget van 825 miljoen euro voor de periode 2007-2013. Het leeuwendeel is bestemd voor nationale programma's, en 57 miljoen euro is gereserveerd voor EU acties (Carrera, 2008). Het fonds stelt zich tot doel om nieuwe en innovatieve manieren van integratie te bevorderen. Het is het vervolg van de voorbereidende actie "Integration of Third-country Nationals" (INTI) 2002-2006.

- Een toekomstig *Europees integratie forum*, dat de belangrijkste belanghebbenden op het terrein van integratie bijeen moet brengen.
- Een *website met betrekking tot integratie*.

Bevoorrechte groepen

Het is van belang te onderkennen dat de lidstaten integratiebeleid voorbehouden aan de nationale en lokale autoriteiten. De EU stelt zich ten doel om nationaal beleid te harmoniseren en te verbeteren door middel van een gemeenschappelijk kader voor de uitwisseling van informatie en de identificatie van “best practices” en door de ontwikkeling van een systeem van beleidsevaluatie. Het EU beleid is bovendien uitsluitend gericht op burgers van derde landen. Immigranten uit andere EU-landen en uit de landen van de Europese Economische ruimte (EER) en Zwitserland vallen daar daarom buiten. EIF-gelden zijn niet bestemd voor bij voorbeeld immigranten uit Midden en Oost Europa, en ook integratievoorwaarden die kunnen zijn opgenomen in regels met betrekking tot gezinshereniging zijn niet van toepassing op EU-burgers. Immers, voor EU-burgers en hun gezinsleden geldt in principe het recht op vrij verkeer, behalve als openbaar beleid, veiligheid of de volksgezondheid in het geding zijn. Aan burgers uit derde landen mogen wel integratievoorwaarden worden gesteld, maar als het om gezinshereniging bij een toegelaten vluchteling gaat, mogen zulke voorwaarden alleen worden gesteld nadat het gezin is toegelaten (Council Directive 2003/86/EC; Zoeteman en Kersten, 2008). Een andere EU-richtlijn betreft de status van burgers uit derde landen die tenminste vijf jaar legaal in een bepaald EU-land woonachtig zijn. Zulke langdurig ingezetenen hebben het recht (onder voorwaarden) om naar een andere EU lidstaat te verhuizen, en kunnen daar dan geconfronteerd worden met integratievoorwaarden. Als ze daar echter al aan voldaan hebben in hun eerdere EU-woonland, kan van hen alleen geëist worden dat ze een taalcursus volgen. Voor degenen aan wie niet eerder integratievoorwaarden werden gesteld, mogen ze in het volgende EU-land wel worden gesteld, maar pas nadat zij tot het land zijn toegelaten, en niet vooraf. Voor meeverhuizende gezinsleden geldt dat aan hen noch toelatingsvoorwaarden noch integratievoorwaarden mogen worden gesteld (Zoetman en Kersten, 2008; Oosterom-Staples; 2004).

Annex 5: Lange termijn scenarioschattingen voor allochtone groepen

De aantallen in onderstaande tabellen zijn schattingen. Het getal van 824 mannen in de leeftijd 0-4 in 2009 kan dus het beste geïnterpreteerd worden als 'ongeveer 800'.

A. Allochtonen uit MOE-landen

MOE-LANDERS, 1-ste generatie, GBA registratie 2009			
	M	V	Totaal
0-4	824	805	1,629
5-9	1,117	1,100	2,217
10-14	1,315	1,182	2,497
15-19	1,343	1,398	2,741
20-24	3,984	5,760	9,744
25-29	6,963	9,417	16,380
30-34	5,994	8,070	14,064
35-39	4,110	5,543	9,653
40-44	2,801	3,748	6,549
45-49	1,989	3,022	5,011
50-54	1,520	2,797	4,317
55-59	917	2,090	3,007
60-64	526	1,085	1,611
65-69	401	611	1,012
70-74	421	405	826
75+	640	1,014	1,654
Totaal	34,865	48,047	82,912

MOE-LANDERS 2025 (1-ste generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appel scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	1,164	716	1,879	1,371	843	2,214	635	388	1,023	722	442	1,164
5-9	4,170	2,891	7,061	4,912	3,406	8,317	2,257	1,563	3,820	2,568	1,777	4,345
10-14	6,815	4,839	11,653	8,027	5,699	13,726	3,665	2,600	6,265	4,169	2,958	7,126
15-19	8,764	6,388	15,152	10,323	7,524	17,848	4,728	3,438	8,166	5,378	3,910	9,288
20-24	10,881	10,954	21,835	12,816	12,902	25,719	5,956	5,927	11,883	6,775	6,741	13,516
25-29	13,935	16,312	30,247	16,414	19,214	35,627	7,674	8,863	16,537	8,729	10,081	18,810
30-34	15,964	18,801	34,765	18,803	22,145	40,949	8,795	10,313	19,108	10,004	11,730	21,734
35-39	15,935	18,707	34,641	18,769	22,034	40,803	8,862	10,534	19,396	10,081	11,982	22,062
40-44	13,969	16,648	30,617	16,454	19,609	36,063	7,999	10,085	18,083	9,098	11,471	20,569
45-49	11,847	14,544	26,391	13,954	17,131	31,086	7,207	9,634	16,841	8,198	10,958	19,156
50-54	9,894	12,264	22,158	11,654	14,446	26,100	6,399	8,632	15,031	7,278	9,819	17,097
55-59	8,006	9,538	17,543	9,430	11,234	20,664	5,383	6,936	12,320	6,123	7,889	14,013
60-64	5,945	6,884	12,829	7,002	8,108	15,111	4,085	5,125	9,210	4,646	5,830	10,476
65-69	3,926	5,107	9,033	4,624	6,015	10,639	2,758	3,940	6,697	3,137	4,481	7,618
70-74	2,702	3,713	6,415	3,182	4,374	7,556	2,026	2,967	4,993	2,305	3,375	5,679
75+	2,655	3,777	6,432	3,127	4,448	7,576	2,075	3,115	5,190	2,360	3,544	5,904
Totaal	136,570	152,081	288,652	160,864	179,134	339,998	80,504	94,059	174,564	91,570	106,988	198,558

MOE-LANDERS 2040 (1-ste generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appel scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	1,243	760	2,003	1,494	914	2,409	683	416	1,100	792	483	1,274
5-9	4,491	3,088	7,579	5,402	3,713	9,115	2,431	1,671	4,102	2,817	1,936	4,753
10-14	7,434	5,211	12,645	8,941	6,267	15,208	3,954	2,772	6,726	4,581	3,212	7,793
15-19	9,961	7,089	17,049	11,979	8,525	20,505	5,217	3,698	8,916	6,045	4,285	10,330
20-24	13,514	12,679	26,193	16,253	15,248	31,501	6,850	6,405	13,256	7,937	7,421	15,358
25-29	18,159	19,147	37,306	21,839	23,028	44,866	8,854	9,443	18,297	10,258	10,941	21,199
30-34	21,275	22,419	43,694	25,586	26,963	52,549	10,169	10,985	21,155	11,782	12,727	24,510
35-39	21,924	23,555	45,480	26,367	28,329	54,696	10,486	11,652	22,139	12,149	13,500	25,650
40-44	21,206	23,799	45,005	25,504	28,622	54,126	10,284	12,039	22,322	11,915	13,948	25,863
45-49	20,229	23,502	43,731	24,329	28,264	52,593	10,033	12,192	22,225	11,624	14,126	25,750
50-54	18,596	21,734	40,330	22,365	26,139	48,504	9,457	11,614	21,071	10,956	13,456	24,413
55-59	15,805	18,342	34,147	19,008	22,059	41,067	8,299	10,425	18,724	9,615	12,079	21,694
60-64	12,689	14,932	27,621	15,260	17,958	33,218	7,022	9,171	16,193	8,136	10,625	18,761
65-69	9,733	11,660	21,393	11,706	14,022	25,728	5,696	7,569	13,265	6,600	8,769	15,369
70-74	6,882	8,447	15,329	8,277	10,159	18,436	4,155	5,667	9,822	4,814	6,566	11,380
75+	8,449	11,741	20,190	10,161	14,121	24,281	5,178	8,079	13,257	6,000	9,360	15,360
Totaal	211,591	228,104	439,695	254,471	274,331	528,802	108,770	123,801	232,571	126,020	143,435	269,455

MOE-LANDERS, 2-de generatie, GBA registratie 2009			
	M	V	Totaal
0-4	3,466	3,391	6,857
5-9	1,933	1,885	3,818
10-14	1,507	1,334	2,841
15-19	1,116	972	2,088
20-24	654	680	1,334
25-29	569	575	1,144
30-34	470	483	953
35-39	533	525	1,058
40-44	735	758	1,493
45-49	931	904	1,835
50-54	1,040	1,001	2,041
55-59	1,168	1,169	2,337
60-64	947	930	1,877
65-69	392	416	808
70-74	254	277	531
75+	178	308	486
Totaal	15,893	15,608	31,501

MOE-LANDERS 2025 (2-de generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appèl scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	14,234	13,540	27,774	16,230	14,518	30,748	7,995	7,620	15,615	9,030	6,953	15,983
5-9	11,684	11,083	22,766	13,081	11,252	24,334	6,771	6,444	13,215	7,635	5,923	13,558
10-14	8,338	7,884	16,222	9,021	6,842	15,864	5,339	5,061	10,400	5,794	4,544	10,338
15-19	4,941	4,664	9,605	5,091	3,490	8,581	3,831	3,621	7,452	3,918	3,096	7,015
20-24	2,736	2,566	5,302	2,736	1,982	4,718	2,544	2,385	4,928	2,544	1,989	4,532
25-29	1,655	1,516	3,171	1,655	1,236	2,891	1,652	1,515	3,167	1,652	1,268	2,920
30-34	965	898	1,863	965	671	1,636	964	897	1,861	964	763	1,727
35-39	600	599	1,199	600	537	1,137	599	598	1,197	599	491	1,090
40-44	583	588	1,171	583	612	1,195	582	587	1,169	582	465	1,047
45-49	594	588	1,182	594	567	1,161	592	587	1,179	592	473	1,066
50-54	482	473	955	482	407	889	480	472	952	480	391	870
55-59	396	387	783	396	370	766	394	385	779	394	312	705
60-64	395	399	794	395	420	815	392	397	788	392	313	705
65-69	422	443	865	422	464	886	416	439	855	416	347	763
70-74	446	499	945	446	536	982	435	492	926	435	386	821
75+	571	683	1,254	571	556	1,127	539	652	1,191	539	545	1,084
Totaal	49,042	46,810	95,852	53,268	44,462	97,730	33,523	32,151	65,674	35,964	28,259	64,223

MOE-LANDERS 2040 (2-de generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appèl scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	19,984	19,003	38,987	23,320	22,175	45,495	8,975	8,533	17,508	10,376	7,901	18,278
5-9	17,943	17,048	34,991	20,828	19,789	40,617	8,732	8,309	17,041	10,046	7,668	17,715
10-14	15,769	14,959	30,728	18,175	17,242	35,416	8,374	7,963	16,336	9,564	7,316	16,880
15-19	13,669	12,943	26,612	15,586	14,757	30,343	7,755	7,370	15,125	8,759	6,731	15,490
20-24	11,299	10,695	21,994	12,651	11,975	24,626	6,598	6,272	12,870	7,440	5,770	13,210
25-29	7,974	7,574	15,548	8,627	8,195	16,822	5,142	4,903	10,045	5,581	4,405	9,986
30-34	4,696	4,482	9,178	4,839	4,618	9,457	3,657	3,497	7,155	3,741	2,994	6,735
35-39	2,638	2,512	5,150	2,638	2,512	5,150	2,452	2,336	4,788	2,452	1,948	4,400
40-44	1,660	1,545	3,205	1,660	1,545	3,205	1,654	1,541	3,196	1,654	1,288	2,942
45-49	1,016	949	1,965	1,016	949	1,965	1,012	945	1,957	1,012	800	1,813
50-54	656	642	1,298	656	642	1,298	652	639	1,291	652	524	1,176
55-59	619	614	1,233	619	614	1,233	613	609	1,222	613	484	1,097
60-64	599	596	1,195	599	596	1,195	590	589	1,179	590	475	1,066
65-69	460	471	931	460	471	931	448	463	911	448	383	831
70-74	335	379	715	335	379	715	320	370	690	320	299	619
75+	833	1,052	1,885	833	1,052	1,885	713	926	1,639	713	735	1,448
Totaal	100,150	95,465	195,616	112,841	107,512	220,353	57,688	55,265	112,954	63,962	49,722	113,684

B. Alloctonen uit China

China, 1-ste generatie, GBA registratie 2009			
	M	V	Totaal
0-4	169	241	410
5-9	151	340	491
10-14	174	223	397
15-19	623	636	1,259
20-24	2,620	2,775	5,395
25-29	3,314	3,719	7,033
30-34	1,728	2,144	3,872
35-39	1,548	2,055	3,603
40-44	1,390	1,746	3,136
45-49	1,189	1,512	2,701
50-54	954	1,051	2,005
55-59	819	775	1,594
60-64	632	518	1,150
65-69	402	321	723
70-74	274	268	542
75+	287	375	662
Totaal	16,274	18,699	34,973

Chinezen, 2025 (1-ste generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appel scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	411	545	957	612	812	1,424	162	214	376	210	279	489
5-9	1,326	1,695	3,022	1,975	2,524	4,499	521	667	1,188	677	868	1,545
10-14	2,162	2,640	4,802	3,219	3,930	7,150	850	1,039	1,889	1,105	1,351	2,456
15-19	3,201	3,467	6,668	4,767	5,162	9,929	1,261	1,367	2,628	1,640	1,777	3,418
20-24	4,273	4,653	8,926	6,363	6,928	13,291	1,790	1,993	3,783	2,328	2,591	4,919
25-29	5,626	5,974	11,601	8,377	8,896	17,273	2,555	2,743	5,298	3,322	3,567	6,889
30-34	6,742	6,729	13,471	10,038	10,019	20,058	3,206	3,196	6,402	4,168	4,156	8,325
35-39	6,742	6,681	13,423	10,038	9,948	19,987	3,283	3,183	6,466	4,270	4,139	8,408
40-44	6,230	6,270	12,501	9,277	9,336	18,613	3,095	3,123	6,217	4,024	4,061	8,085
45-49	5,245	5,327	10,572	7,810	7,931	15,741	2,709	2,858	5,566	3,522	3,716	7,238
50-54	4,564	4,626	9,191	6,796	6,888	13,685	2,624	2,746	5,369	3,412	3,570	6,982
55-59	3,893	3,860	7,752	5,796	5,747	11,543	2,449	2,461	4,911	3,185	3,201	6,386
60-64	3,129	3,202	6,331	4,659	4,767	9,426	2,080	2,140	4,220	2,705	2,782	5,487
65-69	2,217	2,488	4,705	3,301	3,704	7,005	1,501	1,675	3,176	1,951	2,178	4,129
70-74	1,503	1,763	3,266	2,238	2,625	4,863	1,006	1,170	2,176	1,308	1,521	2,829
75+	1,539	1,901	3,440	2,292	2,830	5,122	960	1,180	2,140	1,249	1,534	2,783
Totaal	58,804	61,822	120,626	87,557	92,051	179,608	30,051	31,754	61,805	39,077	41,292	80,369

Chinezen, 2040 (1-ste generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appel scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	447	566	1,012	724	917	1,641	178	226	405	253	321	574
5-9	1,434	1,763	3,197	2,325	2,859	5,184	572	704	1,276	811	999	1,810
10-14	2,323	2,755	5,078	3,767	4,468	8,235	926	1,100	2,025	1,313	1,559	2,872
15-19	3,327	3,637	6,964	5,394	5,898	11,292	1,325	1,451	2,776	1,879	2,057	3,936
20-24	4,541	4,904	9,445	7,363	7,952	15,315	1,807	1,954	3,761	2,562	2,771	5,333
25-29	6,077	6,543	12,620	9,855	10,610	20,465	2,410	2,600	5,010	3,417	3,687	7,104
30-34	7,318	7,551	14,869	11,867	12,244	24,111	2,891	2,991	5,882	4,099	4,241	8,340
35-39	7,829	7,962	15,791	12,695	12,911	25,606	3,156	3,262	6,418	4,474	4,626	9,100
40-44	7,863	7,852	15,714	12,750	12,733	25,482	3,327	3,389	6,715	4,717	4,805	9,522
45-49	7,641	7,531	15,172	12,391	12,212	24,604	3,403	3,401	6,804	4,825	4,822	9,647
50-54	6,868	6,914	13,782	11,137	11,212	22,349	3,177	3,190	6,367	4,505	4,524	9,029
55-59	5,934	6,280	12,214	9,622	10,183	19,806	2,835	3,051	5,886	4,019	4,326	8,346
60-64	4,818	5,350	10,167	7,812	8,675	16,487	2,399	2,791	5,190	3,401	3,958	7,360
65-69	4,091	4,640	8,732	6,635	7,525	14,159	2,256	2,647	4,903	3,199	3,753	6,952
70-74	3,260	3,863	7,124	5,287	6,265	11,552	1,930	2,351	4,282	2,737	3,334	6,071
75+	4,808	6,219	11,027	7,797	10,085	17,882	2,830	3,756	6,586	4,013	5,326	9,339
Totaal	78,577	84,330	162,908	127,421	136,750	264,170	35,422	38,865	74,287	50,225	55,108	105,334

China, 2-de generatie, GBA registratie 2009			
	M	V	Totaal
0-4	1,813	1,691	3,504
5-9	1,619	1,563	3,182
10-14	1,296	1,211	2,507
15-19	922	848	1,770
20-24	736	635	1,371
25-29	497	482	979
30-34	342	331	673
35-39	163	186	349
40-44	81	87	168
45-49	72	67	139
50-54	84	81	165
55-59	110	110	220
60-64	125	112	237
65-69	48	33	81
70-74	17	20	37
75+	11	11	22
Totaal	7,936	7,468	15,404

Chinezen, 2025 (2-de generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appel scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	6,656	6,320	12,976	9,062	8,605	17,667	3,285	3,115	6,399	4,190	3,943	8,132
5-9	5,961	5,676	11,637	7,644	7,279	14,923	3,187	3,035	6,222	3,888	3,629	7,517
10-14	5,075	4,829	9,904	5,911	5,626	11,537	3,030	2,882	5,912	3,439	3,177	6,616
15-19	3,694	3,511	7,205	3,885	3,692	7,578	2,644	2,512	5,156	2,853	2,578	5,431
20-24	2,222	2,112	4,334	2,222	2,112	4,334	1,971	1,873	3,844	2,113	1,873	3,986
25-29	1,285	1,229	2,513	1,285	1,229	2,513	1,268	1,214	2,482	1,390	1,214	2,604
30-34	818	792	1,610	818	792	1,610	807	782	1,590	874	782	1,656
35-39	585	564	1,148	585	564	1,148	577	557	1,134	610	557	1,167
40-44	442	428	870	442	428	870	436	423	859	463	423	885
45-49	267	262	529	267	262	529	264	259	522	305	259	564
50-54	138	134	272	138	134	272	136	132	268	154	132	286
55-59	84	75	159	84	75	159	83	74	156	91	74	165
60-64	58	47	105	58	47	105	57	46	103	61	46	108
65-69	41	36	77	41	36	77	40	35	75	43	35	78
70-74	26	30	56	26	30	56	26	29	55	27	29	56
75+	26	29	55	26	29	55	24	27	52	27	27	54
Totaal	27,378	26,074	53,452	32,494	30,940	63,434	17,835	16,994	34,829	20,528	18,776	39,304

Chinezen, 2040 (2-de generatie)												
	Expat scenario			LAT scenario			Appel scenario			Regie scenario		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	7,238	6,881	14,119	10,801	10,268	21,069	2,980	2,829	5,809	4,173	3,962	8,135
5-9	7,033	6,693	13,726	10,258	9,762	20,021	3,052	2,903	5,954	4,167	3,963	8,130
10-14	6,823	6,493	13,316	9,671	9,203	18,874	3,171	3,016	6,187	4,193	3,988	8,180
15-19	6,463	6,148	12,612	8,800	8,372	17,172	3,238	3,078	6,316	4,098	3,897	7,995
20-24	5,819	5,554	11,372	7,462	7,122	14,583	3,144	3,002	6,146	3,760	3,590	7,350
25-29	4,872	4,683	9,554	5,676	5,455	11,131	2,931	2,819	5,751	3,232	3,108	6,340
30-34	3,489	3,379	6,868	3,670	3,554	7,224	2,507	2,429	4,936	2,573	2,493	5,066
35-39	2,109	2,047	4,157	2,109	2,047	4,157	1,871	1,816	3,687	1,871	1,816	3,687
40-44	1,264	1,226	2,490	1,264	1,226	2,490	1,246	1,209	2,455	1,246	1,209	2,455
45-49	834	809	1,643	834	809	1,643	821	797	1,618	821	797	1,618
50-54	605	579	1,184	605	579	1,184	595	569	1,163	595	569	1,163
55-59	460	439	898	460	439	898	450	430	880	450	430	880
60-64	283	271	553	283	271	553	275	265	540	275	265	540
65-69	148	139	287	148	139	287	143	135	278	143	135	278
70-74	85	77	162	85	77	162	80	74	154	80	74	154
75+	98	100	198	98	100	198	86	90	176	86	90	176
Totaal	47,621	45,518	93,139	62,222	59,423	121,645	26,589	25,463	52,051	31,761	30,387	62,148

C. Alloctonen uit Turkije

1-ste generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	188	141	329
5-9	540	493	1,033
10-14	1,116	1,081	2,197
15-19	2,005	1,780	3,785
20-24	4,457	5,341	9,798
25-29	7,760	8,953	16,713
30-34	12,538	12,876	25,414
35-39	17,224	16,795	34,019
40-44	17,343	14,193	31,536
45-49	13,341	10,489	23,830
50-54	6,683	5,845	12,528
55-59	4,256	5,185	9,441
60-64	4,244	4,598	8,842
65-69	4,926	3,513	8,439
70-74	2,708	1,878	4,586
75+	1,093	1,326	2,419
Totaal	100,422	94,487	194,909

1-ste generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	578	624	1,201	147	159	306	579	626	1,205	147	160	307
5-9	1,607	1,593	3,200	407	397	804	1,615	1,604	3,219	409	400	808
10-14	2,863	2,539	5,402	723	628	1,351	2,883	2,567	5,449	728	635	1,363
15-19	4,466	4,412	8,879	1,121	1,094	2,215	4,507	4,462	8,969	1,131	1,106	2,237
20-24	7,606	10,826	18,432	2,063	2,834	4,897	7,757	11,025	18,782	1,944	2,746	4,689
25-29	12,295	13,752	26,047	3,570	3,878	7,448	12,763	14,269	27,032	3,193	3,559	6,752
30-34	14,479	14,852	29,331	4,674	4,633	9,306	15,258	15,611	30,869	3,815	3,894	7,709
35-39	15,168	15,707	30,875	5,787	5,879	11,665	15,936	16,391	32,327	4,127	4,218	8,345
40-44	14,928	15,001	29,928	7,030	8,049	15,080	15,943	16,509	32,453	4,432	4,532	8,964
45-49	15,027	15,222	30,248	9,865	11,330	21,195	15,605	16,216	31,821	4,835	4,895	9,730
50-54	16,549	16,336	32,885	13,694	14,002	27,696	15,206	15,845	31,051	5,549	5,736	11,284
55-59	16,294	14,487	30,781	14,548	13,043	27,591	14,224	14,422	28,646	6,401	7,484	13,885
60-64	12,613	10,364	22,977	11,455	9,503	20,957	13,664	14,191	27,856	8,580	10,231	18,811
65-69	7,414	6,489	13,903	6,692	5,950	12,642	14,290	14,838	29,128	11,354	12,313	23,667
70-74	4,196	4,763	8,958	3,770	4,370	8,140	13,162	12,680	25,842	11,199	10,970	22,170
75+	7,059	7,711	14,771	6,378	7,004	13,382	16,152	16,903	33,055	13,095	14,010	27,104
Totaal	153,141	154,677	307,818	91,924	92,752	184,676	179,543	188,161	367,703	80,938	86,889	167,827

2-de generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	15,012	14,206	29,218
5-9	16,646	15,905	32,551
10-14	17,276	16,161	33,437
15-19	16,556	15,573	32,129
20-24	11,337	10,524	21,861
25-29	9,710	9,001	18,711
30-34	5,224	4,766	9,990
35-39	1,920	1,714	3,634
40-44	316	289	605
45-49	14	11	25
50-54	4	12	16
55-59	9	10	19
60-64	11	4	15
65-69	6	4	10
70-74	3	3	6
75+	7	12	19
Totaal	94,051	88,195	182,246

2-de generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	16,779	15,932	32,711	5,448	5,144	10,592	16,638	15,814	32,452	3,979	3,763	7,743
5-9	16,607	15,733	32,341	7,007	6,591	13,597	16,569	15,719	32,288	4,320	4,056	8,376
10-14	16,680	15,738	32,418	9,611	9,004	18,615	16,639	15,742	32,381	4,901	4,561	9,462
15-19	16,778	15,866	32,644	13,142	12,404	25,546	16,751	15,829	32,580	5,867	5,467	11,334
20-24	17,215	16,357	33,572	16,371	15,555	31,926	16,692	15,788	32,481	7,449	6,972	14,421
25-29	17,149	16,419	33,568	17,138	16,413	33,551	16,461	15,653	32,113	9,782	9,250	19,032
30-34	16,137	15,420	31,557	16,126	15,413	31,539	16,207	15,522	31,730	12,838	12,274	25,112
35-39	12,400	11,969	24,368	12,389	11,961	24,350	16,400	15,844	32,243	15,608	15,081	30,689
40-44	9,490	9,095	18,586	9,479	9,087	18,566	16,404	15,976	32,379	16,364	15,947	32,311
45-49	6,148	5,776	11,924	6,136	5,767	11,903	15,508	15,038	30,546	15,452	14,993	30,446
50-54	2,609	2,387	4,995	2,601	2,380	4,981	11,958	11,651	23,609	11,891	11,593	23,484
55-59	767	671	1,438	763	668	1,431	9,104	8,795	17,899	9,025	8,728	17,753
60-64	163	138	301	162	137	300	5,827	5,544	11,370	5,743	5,480	11,222
65-69	61	39	100	61	38	99	2,443	2,285	4,729	2,385	2,245	4,630
70-74	23	9	32	23	9	32	723	667	1,390	695	649	1,344
75+	11	11	22	11	10	20	226	201	427	208	190	398
Totaal	149,018	141,559	290,577	116,467	110,582	227,049	194,550	186,067	380,617	126,506	121,252	247,757

D. Alloctonen uit Marokko

1-ste generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	136	125	261
5-9	490	440	930
10-14	942	892	1,834
15-19	1,951	1,778	3,729
20-24	4,181	4,823	9,004
25-29	6,908	9,744	16,652
30-34	11,593	12,742	24,335
35-39	14,403	12,746	27,149
40-44	13,445	9,614	23,059
45-49	9,859	7,347	17,206
50-54	5,326	5,917	11,243
55-59	4,147	4,553	8,700
60-64	4,806	2,771	7,577
65-69	5,052	2,711	7,763
70-74	3,228	1,742	4,970
75+	1,283	656	1,939
Totaal	87,750	78,601	166,351

1-ste generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	239	237	476	120	117	237	239	237	476	120	117	237
5-9	697	696	1,393	348	350	699	700	698	1,398	350	351	701
10-14	1,322	1,223	2,546	661	619	1,281	1,333	1,227	2,560	667	621	1,288
15-19	2,033	1,984	4,016	1,010	1,005	2,015	2,057	1,991	4,048	1,022	1,009	2,031
20-24	2,939	4,445	7,384	1,547	2,325	3,873	2,923	4,409	7,332	1,451	2,217	3,669
25-29	5,088	6,339	11,426	2,808	3,467	6,275	5,018	6,263	11,280	2,499	3,148	5,646
30-34	7,509	7,633	15,142	4,373	4,478	8,850	7,206	7,292	14,498	3,591	3,664	7,256
35-39	9,275	9,208	18,483	5,987	6,097	12,084	8,147	7,863	16,010	4,139	4,035	8,174
40-44	10,662	11,401	22,062	7,704	8,938	16,641	8,227	8,196	16,423	4,338	4,376	8,714
45-49	12,283	13,206	25,489	10,055	11,566	21,621	8,285	8,629	16,914	4,672	4,918	9,590
50-54	13,165	12,989	26,154	11,899	11,895	23,794	8,797	9,637	18,434	5,549	6,171	11,720
55-59	11,846	10,315	22,161	11,243	9,527	20,770	9,620	11,299	20,920	6,805	8,556	15,360
60-64	8,725	7,659	16,385	8,388	7,060	15,448	10,662	12,573	23,235	8,534	10,669	19,203
65-69	5,155	5,867	11,022	4,926	5,420	10,346	10,989	12,010	22,999	9,654	10,658	20,311
70-74	3,385	4,326	7,711	3,219	4,005	7,224	9,372	9,185	18,557	8,530	8,167	16,697
75+	6,848	5,658	12,506	6,325	5,149	11,474	11,492	13,771	25,263	9,800	11,509	21,309
Totaal	101,170	103,188	204,358	80,612	82,019	162,631	105,067	115,280	220,348	71,720	80,186	151,906

2-de generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	19,419	18,919	38,338
5-9	18,563	17,724	36,287
10-14	15,137	14,565	29,702
15-19	14,052	13,465	27,517
20-24	9,834	9,883	19,717
25-29	7,023	7,030	14,053
30-34	3,144	3,171	6,315
35-39	801	785	1,586
40-44	122	121	243
45-49	3	7	10
50-54	3	2	5
55-59	1	1	2
60-64	0	0	0
65-69	1	0	1
70-74	0	0	0
75+	0	0	0
Totaal	88,103	85,673	173,776

2-de generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	11,110	10,566	21,676	6,988	6,641	13,629	8,095	7,692	15,786	3,885	3,684	7,568
5-9	13,244	12,558	25,802	9,791	9,270	19,061	8,706	8,239	16,945	4,496	4,230	8,726
10-14	15,948	15,177	31,124	13,504	12,847	26,351	9,705	9,180	18,885	5,557	5,229	10,786
15-19	18,176	17,114	35,290	16,989	15,985	32,974	11,338	10,642	21,980	7,435	6,926	14,361
20-24	18,336	17,332	35,668	18,072	17,083	35,155	13,564	12,705	26,269	10,271	9,566	19,837
25-29	16,056	15,249	31,305	16,047	15,244	31,290	15,844	14,888	30,733	13,557	12,697	26,253
30-34	13,673	13,064	26,737	13,664	13,058	26,722	17,316	16,366	33,682	16,225	15,316	31,541
35-39	10,527	10,382	20,909	10,518	10,375	20,894	17,137	16,402	33,539	16,879	16,159	33,037
40-44	7,221	7,240	14,461	7,212	7,234	14,446	15,143	14,614	29,757	15,106	14,588	29,694
45-49	3,931	3,911	7,842	3,924	3,905	7,829	13,057	12,642	25,699	13,011	12,605	25,615
50-54	1,420	1,384	2,804	1,416	1,380	2,796	10,132	10,057	20,190	10,076	10,008	20,084
55-59	406	357	762	404	356	759	6,969	6,988	13,957	6,909	6,935	13,843
60-64	157	114	271	156	113	269	3,813	3,774	7,587	3,758	3,731	7,490
65-69	93	64	157	92	63	156	1,413	1,363	2,776	1,380	1,339	2,720
70-74	60	23	84	59	23	83	435	386	822	419	376	795
75+	17	0	17	16	0	16	283	217	499	257	204	461
Totaal	130,377	124,535	254,911	118,853	113,577	232,430	152,951	146,155	299,106	129,220	123,593	252,812

E. Alloctonen uit Suriname

1-ste generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	84	91	175
5-9	414	397	811
10-14	988	991	1,979
15-19	2,086	2,118	4,204
20-24	3,370	3,800	7,170
25-29	3,943	5,056	8,999
30-34	6,708	8,107	14,815
35-39	11,079	13,394	24,473
40-44	11,796	14,476	26,272
45-49	11,819	15,067	26,886
50-54	10,511	12,745	23,256
55-59	7,991	8,877	16,868
60-64	5,280	5,990	11,270
65-69	3,365	3,963	7,328
70-74	2,000	2,789	4,789
75+	1,872	3,762	5,634
Totaal	83,306	101,623	184,929

1-ste generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	202	161	363	68	52	121	202	161	363	68	52	121
5-9	757	602	1,359	257	199	456	758	602	1,360	257	199	456
10-14	1,422	1,174	2,596	480	384	864	1,424	1,176	2,600	481	384	865
15-19	2,022	1,857	3,879	680	607	1,287	2,028	1,861	3,890	681	609	1,290
20-24	2,547	3,016	5,562	920	1,068	1,988	2,554	2,999	5,553	857	990	1,847
25-29	3,220	4,099	7,320	1,355	1,645	3,000	3,251	4,048	7,299	1,093	1,338	2,431
30-34	4,217	5,250	9,467	2,185	2,565	4,750	4,006	4,857	8,864	1,346	1,605	2,951
35-39	5,303	6,437	11,739	3,218	3,784	7,002	4,589	5,414	10,003	1,598	1,858	3,456
40-44	6,137	7,238	13,375	4,106	4,962	9,068	4,927	5,739	10,666	1,889	2,164	4,053
45-49	7,621	9,018	16,639	5,797	7,279	13,076	5,323	6,232	11,555	2,442	2,832	5,274
50-54	10,039	12,221	22,260	8,538	10,962	19,500	5,822	6,936	12,757	3,168	3,831	6,999
55-59	11,006	13,873	24,879	9,837	12,959	22,796	6,174	7,406	13,580	3,779	4,804	8,583
60-64	10,364	13,745	24,109	9,467	13,043	22,510	7,046	8,732	15,777	4,991	6,724	11,715
65-69	8,845	11,738	20,583	8,161	11,163	19,323	8,491	11,121	19,611	6,821	9,587	16,409
70-74	6,334	8,117	14,451	5,824	7,636	13,460	8,436	11,751	20,188	7,097	10,510	17,607
75+	6,565	9,599	16,164	5,801	8,640	14,441	14,851	23,703	38,554	11,936	20,213	32,150
Totaal	86,601	108,145	194,746	66,693	86,948	153,642	79,882	102,737	182,619	48,506	67,699	116,205

2-de generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	9,502	8,929	18,431
5-9	11,922	11,203	23,125
10-14	11,592	11,106	22,698
15-19	12,134	11,745	23,879
20-24	11,500	11,254	22,754
25-29	8,916	9,298	18,214
30-34	5,043	5,181	10,224
35-39	2,877	2,922	5,799
40-44	1,749	1,816	3,565
45-49	854	857	1,711
50-54	484	456	940
55-59	303	319	622
60-64	234	224	458
65-69	135	155	290
70-74	123	123	246
75+	133	196	329
Totaal	77,501	75,784	153,285

2-de generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	6,055	5,750	11,805	3,097	2,934	6,032	5,386	5,123	10,509	1,711	1,624	3,334
5-9	6,722	6,425	13,147	4,372	4,188	8,559	5,457	5,209	10,666	1,964	1,882	3,845
10-14	7,870	7,573	15,443	6,275	6,053	12,328	5,683	5,450	11,134	2,455	2,376	4,831
15-19	9,561	9,207	18,768	8,805	8,488	17,293	6,142	5,893	12,035	3,302	3,189	6,491
20-24	11,338	10,877	22,214	11,171	10,718	21,889	6,848	6,584	13,432	4,584	4,425	9,009
25-29	11,669	11,308	22,976	11,662	11,304	22,965	7,858	7,585	15,444	6,347	6,138	12,485
30-34	11,631	11,375	23,006	11,623	11,370	22,993	9,309	9,046	18,355	8,602	8,368	16,970
35-39	11,200	11,049	22,249	11,190	11,043	22,233	10,832	10,544	21,375	10,664	10,386	21,051
40-44	9,118	9,254	18,372	9,107	9,245	18,352	11,199	11,022	22,221	11,172	11,002	22,174
45-49	5,863	5,958	11,821	5,852	5,949	11,801	11,209	11,103	22,312	11,169	11,070	22,239
50-54	3,436	3,460	6,896	3,426	3,451	6,877	10,743	10,726	21,469	10,683	10,674	21,356
55-59	2,059	2,073	4,132	2,049	2,064	4,113	8,696	8,908	17,603	8,619	8,840	17,459
60-64	1,079	1,089	2,168	1,070	1,083	2,153	5,518	5,689	11,207	5,439	5,624	11,063
65-69	529	555	1,084	522	550	1,072	3,131	3,255	6,386	3,056	3,198	6,254
70-74	283	324	607	277	319	596	1,759	1,861	3,620	1,687	1,808	3,495
75+	307	397	705	288	376	663	1,293	1,535	2,827	1,160	1,409	2,569
Totaal	98,719	96,674	195,393	90,784	89,134	179,919	111,064	109,532	220,595	92,614	92,013	184,628

F. Alloctonen uit de Nederlandse Antillen

1-ste generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	226	220	446
5-9	762	728	1,490
10-14	1,960	1,792	3,752
15-19	2,551	2,512	5,063
20-24	4,416	4,453	8,869
25-29	4,578	4,463	9,041
30-34	3,904	3,648	7,552
35-39	4,066	3,808	7,874
40-44	3,664	3,782	7,446
45-49	3,857	4,064	7,921
50-54	3,270	3,708	6,978
55-59	2,512	2,900	5,412
60-64	1,795	2,054	3,849
65-69	915	1,139	2,054
70-74	400	663	1,063
75+	275	698	973
Totaal	39,151	40,632	79,783

1-ste generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	593	580	1,173	119	116	235	598	582	1,180	120	117	237
5-9	1,639	1,629	3,269	328	324	652	1,676	1,645	3,321	335	327	662
10-14	2,159	2,168	4,327	434	434	868	2,242	2,209	4,451	451	442	892
15-19	2,670	2,747	5,417	536	548	1,085	2,811	2,823	5,634	565	563	1,128
20-24	4,123	4,368	8,491	993	1,048	2,041	4,277	4,429	8,707	853	880	1,733
25-29	4,987	5,114	10,101	1,487	1,556	3,043	5,157	5,153	10,309	1,027	1,026	2,053
30-34	5,088	5,028	10,116	1,631	1,681	3,313	5,417	5,210	10,627	1,078	1,035	2,113
35-39	4,992	4,920	9,912	1,757	1,858	3,615	5,398	5,137	10,535	1,168	1,119	2,287
40-44	4,906	5,001	9,907	2,158	2,430	4,588	5,271	5,119	10,390	1,334	1,336	2,670
45-49	4,594	4,761	9,355	2,402	2,641	5,043	5,016	5,047	10,063	1,385	1,440	2,824
50-54	4,153	4,468	8,621	2,446	2,642	5,088	4,752	5,020	9,772	1,460	1,607	3,067
55-59	3,736	4,295	8,031	2,444	2,698	5,142	4,509	5,043	9,552	1,737	2,050	3,787
60-64	3,377	4,200	7,576	2,442	2,845	5,287	4,066	4,716	8,783	1,891	2,211	4,102
65-69	2,783	3,777	6,560	2,146	2,713	4,859	3,504	4,265	7,769	1,865	2,180	4,046
70-74	2,016	2,967	4,983	1,611	2,206	3,817	2,930	3,839	6,770	1,743	2,143	3,886
75+	2,190	3,856	6,046	1,793	2,977	4,770	5,117	8,323	13,440	3,353	5,169	8,521
Totaal	54,005	59,879	113,884	24,727	28,717	53,444	62,741	68,561	131,302	20,363	23,646	44,009

2-de generatie	GBA 2009		
	M	V	Totaal
0-4	5,110	5,034	10,144
5-9	4,778	4,673	9,451
10-14	3,962	3,740	7,702
15-19	3,957	3,780	7,737
20-24	2,960	2,963	5,923
25-29	2,360	2,339	4,699
30-34	1,591	1,507	3,098
35-39	1,377	1,387	2,764
40-44	808	850	1,658
45-49	367	320	687
50-54	160	156	316
55-59	68	72	140
60-64	32	40	72
65-69	20	22	42
70-74	19	28	47
75+	37	68	105
Totaal	27,606	26,979	54,585

2-de generatie	Global Economy, 2025			Regional Communities, 2025			Global Economy, 2040			Regional Communities, 2040		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
0-4	6,243	5,912	12,155	2,281	2,155	4,435	6,715	6,381	13,097	1,464	1,388	2,852
5-9	5,951	5,585	11,537	2,983	2,787	5,770	6,531	6,175	12,706	1,739	1,629	3,369
10-14	5,871	5,576	11,448	3,915	3,741	7,656	6,404	6,050	12,454	2,173	2,047	4,221
15-19	5,907	5,519	11,426	4,974	4,648	9,622	6,335	5,943	12,278	2,770	2,584	5,354
20-24	5,765	5,459	11,224	5,559	5,269	10,828	6,332	5,924	12,256	3,608	3,365	6,973
25-29	4,927	4,670	9,597	4,924	4,669	9,593	6,156	5,759	11,915	4,413	4,118	8,531
30-34	4,225	4,024	8,250	4,222	4,023	8,245	5,916	5,559	11,475	5,122	4,808	9,929
35-39	3,286	3,249	6,535	3,284	3,247	6,531	5,480	5,242	10,722	5,303	5,074	10,378
40-44	2,396	2,421	4,817	2,394	2,419	4,813	4,816	4,625	9,442	4,805	4,618	9,423
45-49	1,732	1,715	3,447	1,729	1,713	3,442	4,194	4,032	8,226	4,179	4,021	8,200
50-54	1,389	1,386	2,775	1,385	1,382	2,767	3,317	3,243	6,560	3,300	3,228	6,527
55-59	976	964	1,940	971	960	1,931	2,438	2,418	4,856	2,417	2,400	4,818
60-64	527	468	995	523	465	988	1,757	1,715	3,473	1,733	1,696	3,429
65-69	263	228	491	259	226	486	1,345	1,345	2,690	1,314	1,322	2,636
70-74	134	123	257	132	121	253	891	911	1,801	856	886	1,741
75+	66	105	171	63	99	162	690	725	1,416	626	672	1,298
Totaal	49,659	47,404	97,063	39,599	37,923	77,522	69,319	66,049	135,368	45,825	43,856	89,681